

Theologia Brugensis.

TRACTATUS
DE
VIRTUTE RELIGIONIS

AUCTORE

O. E. DIGNANT,

S. THEOL. DOCTORE, IN SEMIN. BRUG. OLIM PROFESSORE,

UNIVERS. CATHOL. LOVAN. PROFESSORE HONOR., ECCL. CATHEDR. BRUG. CANONICÒ TITUL.

EDITIO TERTIA AUCTIOR.

BRUGIS,
CAR. BEYAERT, EDITOR.

1920

20992

— VIII —

CAPUT III

<i>De divinatione</i>	180
---------------------------------	-----

CAPUT IV

<i>De vana observantia.</i>	185
-------------------------------------	-----

· PARS II

DE IRRELIGIOSITATE.

CAPUT I

<i>De tentatione Dei</i>	195
------------------------------------	-----

CAPUT II

<i>De sacrilegio</i>	198
--------------------------------	-----

CAPUT III

De blasphemia

Art. I. De notione blasphemiae	204
Art. II. De malitia blasphemiae	206
Art. III. De quibusdam formulis	210

INDEX BIBLIOGRAPHICUS ⁽¹⁾

I. Opera theologica generaliora

- AERTNYS, *Theologia Moralis*, ed. 7, Tornaci, 1906.
- ALBERTUS MAGNUS, *Comment. in libros Sent.* Opera, Parisiis, 1890 sqq.
- * ALPHONSUS S., *Theologia Moralis*, ed. Gaudé, Romae, 1905 sqq.
- *Homo Apostolicus*, Mechl., 1832.
- ANGELUS DE CLAVASIO, *Summa Angelica*, Venet., 1511.
- ANTONINUS S., *Summa S. Theologiae*, Venet., 1582.
- ARAGONIUS (Petrus), *Comment. in 2-2 S. Thomae*, t. 2, Venet., 1608.
- AZOR, *Institutiones Morales*, Lugd., 1602.
- BABENSTUBER, *Cursus Theol. Moralis seu Ethica supernaturalis*, Augustae Vindelicorum (Augsb.), 1718.
- * BALLERINI-PALMIERI, *Opus theologicum morale*, Prati, 1889-93.
- BASSAEUS, *Flores totius Theologiae practicae*, t. 2 seu Supplem., Lugd., 1658.
- BECANUS, *Summa Theologiae scholasticae*, Duaci, 1641.
- BELLARMINUS, *De controversiis Christianae Fidei* (citatur, ex tom. 2, de Purgatorio), Praegae, 1721.
- BERARDI, *Praxis Confessariorum*, ed. 2, Faventiae, 1887-91.
- *Theologia Moralis theorico-practica*, Faventiae, 1904-05.
- BILLUART, *Summa S. Thomae*, Brixiae, 1836.
- BONACINA, *Theologia Moralis*, Opera, Lugd., 1684.
- BONAVENTURA S., *Comment. in libr. Sentent.* Opera, Lugd., 1668.
- BUCCERONI, *Institutiones Theol. Moralis*, ed. 4, Romae, 1900.
- BUSEMBAUM, *Medulla Theol. Moralis* (in Theol. Mor. S. Alphonsi et in opere theologico Ballerini).
- * CAJETANUS (Thomas de Vio), *Commentarii in Summam S. Thomae* (in Summa Theol. S. Thomae, ed. de Propag. F., Romae, 1888 sqq.).
- CASTROPALAO, *Opus morale de virtutibus et vitiis contrariis*, Venet., 1690.
- COLLET, *Tractatus de universa Theol. Morali* (continuatio Tournely), Parisiis, 1747.
- CONCINA, *Theologia Christiana dogmatico-moralis*, Romae, 1749 sqq.
- CORNELISSE (P. Eugen.), *Compendium Theologiae Moralis*, ad claras aquas (Quaracchi), 1908-1910.
- COSTANTINI, *Institutiones Theologiae Moralis*, ed. 3, Romae, 1900.

(1) Auctores quos praecipue adhibuimus asterisco notamus.

- DAELMAN, *Theologia, seu observationes...* Antv., 1735.
- D'ANNIBALE, *Summula Theologiae Moralis*, ed. 4, Romae, 1896 sq.
- DENS, *Theologia* (solus auctor est tractatum de Relig. et de Sacr. Poenit.), Mechl., 1828 sqq.
- DURANDUS, *Super Sentent... commentariorum libri IV*, Parisiis, 1550.
- ELBEL, *Theologia Decalogalis et Sacramentalis*, Augustae Vindelicorum, 1744 sqq.
- ESCOBAR (Ant.), *Universae Theologiae Moralis receptiores absque lite sententiae*, Lugd., 1652 sqq.
- FILLIUCIUS, *Quaestionum moralium de christianis officiis... tomi 2*, Antv., 1623.
- FUMUS (Barth.), *Summa aurea Armilla*, Venet., 1582.
- GÉNICOT, *Theologiae Moralis institutiones*, ed. 2, Lov., 1898 (cit^r etiam ed. 1 et 3).
- *Casus conscientiae*, opus postumum, Lov., 1901.
- GÉNICOT-SALSMANS, *Theol. Mor. Instit.*, ed. 8, Lov., 1919-1920.
- GIRIBALDI, *Universa Moralis Theologia*, Venet., 1749.
- GOBAT, *Opera moralia*, Venet., 1698.
- GOUSSET, *Théologie Morale*, Paris, 1844.
- GURY-BALLERINI, *Compendium Theologiae Moralis*, ed. 8, Romae, 1884.
- HAINE, *Theologiae Moralis elementa*, ed. 4, Lov., 1899.
- HALENSIS ALEX. (sive Alensis), *Summa Theologica*, Nuremb., 1487.
- HERINCKX, *Summa Theologiae scholasticae et moralis*, Antv., 1671.
- ILLSUNG, *Arbor scientiae boni et mali sive Theologia practica universa*, Venet., 1700.
- KENRICH, *Theologia Moralis*, Mechl., 1860.
- KONINGS, *Theologia S. Alphonsi*, ed. 5, Neo-Eboraci, 1882.
- LACROIX, *Theologia Moralis*, Venet., 1740.
- LAYMANN, *Theologia Moralis*, Mogunt., 1709.
- LEANDER (a SS. Sacr.), *Quaestiones Morales*, Lugd., 1669 sqq.
- LEDESMA (Petr. de), *Summa seu Theologia Moralis*, 2^a pars, Tornaci, 1636.
- *-LEHMKUHL, *Theologia Moralis*, ed. 9, Friburg. Brisgov., 1898 (Ab ed. 11, a. 1910, numeri marginales prorsus mutati sunt, at addita est tabula concordantiae numerorum).
- *Casus conscientiae*, cit^r ed. 1, Frib., 1902-03, et 2, ib., 1904.
- LESSIUS, *De justitia et jure caeterisque Virtutibus Cardinalibus*, Antv., 1612.
- LUGO (Jo. de), *Disputationes scholasticae et morales*, Lugd., 1633 sqq.
- MARC, *Institutiones morales Alphonsianae*, Romae, 1885.
- MARTINET, *Institutionum theologicarum quarta pars, seu Theologia Moralis*, Parislis, 1867.
- MÜLLER, *Theologia Moralis*, ed. 8 (curante Schmuckenschlaeger), Vindobonae, 1899.
- NAVARRUS (Mart. Azpilcueta), *Enchiridion sive Manuale confessoriorum et poenitentium*, Antv., 1617.
- NOLDIN, *Summa Theologiae Moralis*, ed. 6, Oeniponte, 1906.
- PESCH (Christ.), *Praelectiones dogmaticae*, t. IX, Friburg. Brisg., 1899.
- PLATEL, *Synopsis totius cursus theologici*, Colon., 1688.

- PRÜMMER, *Manuale Theologiae Moralis*, Frib., 1915 sqq.
 REGINALDUS, *Praxis fori poenitentialis*, Mogunt., 1617.
 REIFFENSTUEL, *Theologia Moralis*, Styrae, 1740.
 REUTER, *Neo-confessarius practice instructus*, Colon., 1749.
 RONCAGLIA, *Universa Moralis Theologia*, Venet., 1749.
 SABETTI, *Compendium Theologiae Moralis*, ed. 15, Ratisb., 1898.
 SALMANTICENSES (O. Carm. Discalc.), *Cursus Theologiae Moralis*, Venet., 1764.
 SANCHEZ (Thom.), *Opus morale in praecepta Decalogi*, Antv., 1631.
 — *Consilia seu Opuscula Moralia*, Lugd., 1643.
 SCOTUS (Jo. Duns), *In quatuor libros Sent.*, inter Opera, Lugd., 1639.
 SOTO (Dom.), *De Justitia et Jure*, Lugd., 1569.
 SPORER, *Theologia Moralis*, Salisburgi, 1711, 1722.
 SYLVESTER (Prierias), *Summa (dicta) Sylvestrina*, Antv., 1578.
 SYLVIVS, *Comment. in Summam S. Thomae*, Antv. 1678 sqq.
 TABIENA (Jo. Tabiensis), *Summa casuum consc. (dicta) Summa summarum seu Tabiena*, Venet., 1580.
 TAMBURINI (Thom.), *In Decalogum, seu Explicatio Decalogi*, Lugd., 1669.
 TANNER, *Universa Theologia scholastica*, Ingolstadii, 1627 sq.
 TANQUEREY, *Synopsis Theologiae Moralis*, ed. 2, Romae, 1906.
 THEOLOGIA MECHLINIENSIS : cit. *De Virtutibus*, Mechl. 1896, et 1910, *Theol. Generalis*, a. 1895, *De Jure et Just. et de Contract.* a. 1901, *De Spons. et Matrim.*, a. 1902.
 * THOMAS S., *Summa Theologica*, Romae, 1888 sqq.
 — *Comment. in Sentent. ; Summa contra Gentiles ; Opuscula : Opera omnia*, Paris, 1873-82.
 TOLETUS, *Instructio sacerdotum*, Antv., 1609.
 TROVAMALA, *Summa Rosella*, Argentorati (Strasb.), 1516.
 VACANT-MANGENOT, *Dictionnaire de Théologie Catholique*, Paris.
 VALENTIA (Gregor. de), *Commentarii theologici* (in Summam S. Thom.), Lugd., 1603.
 VAN DER MOEREN, *Tractatus de Virtutibus*, Gandavi, 1890.
 VASQUEZ, *Commentaria ac disputationes in Summ. Theol. S. Thomae*, Antv., 1621.
 VIVA, *Cursus Theologico-moralis*, Patav., 1726.

II. Opera specialia (circa totam de virtute Religionis materiam aliquamve partem istius)

- AERTNYS, *De imprecatione « Deus damnet me »*. Accedit casus conscientiae... auctore P. Coelestino. Galopiae, 1902.
 ALPHONSUS S., *Del gran mezzo della preghiera*, Monza, 1841 ; *du grand moyen de la prière*, Œuvres Ascétiq. t. III, Tourn. 1870.
 ANONYMI, *Abus dans la Dévotion*, 2e éd., Paris, 1903.
 BACUEZ [L. B***], *Le St Office au point de vue de la piété*, 4e éd. Paris, 1889.
 BAÜMER, *Geschichte des Breviers*, Freib., 1895 ; gallice vertit Biron, *Histoire du Bréviaire*, Paris, 1905.

- BATIFFOL, *Histoire du Bréviaire Romain*, Paris, 1893 (3e éd. 1911).
- BAUDOT, *Le Bréviaire Romain*, Paris, 1907.
- BIRON, v. BAÜMER.
- BRAHM, *Dissertatio de formula « G. V. D., Deus damnet me »*, ed. 2, Bruxell., 1904.
- *De formula S. N. de D.*, ed. 2, Bruxell., 1908.
- * BOUQUILLON, *Tractatus de virtute Religionis*, tom. I (solus editus), Brug., 1880.
- CABROL, *Le livre de la prière antique*, ed. 4, Paris, 1910.
- CALLEWAERT, *La réforme du Bréviaire*, Bruges, 1912.
- CASTELEIN, *L'hypnotisme et la Psychologie*, Namur, 1890 ; *Les phénomènes de l'hypnotisme et le surnaturel*, 1911.
- COCONNIER, *L'hypnotisme franc*, Paris, 1897.
- DELRIO, *Disquisitionum magicarum libri sex*, Coloniae, 1633.
- DERKSEN, *Sententiae a R. adm. P. Aertnys non ita pridem rejectae religiosa defensio*, 1902.
- DIDIOT J., *Morale surnaturelle spéciale, la vertu de Religion* (tom. V du Cours de Théologie Catholique), Paris, 1899.
- FRANCO, *L'ipnotismo tornato di moda*, 4 ed., Roma, 1899. Gallice versum : *L'hypnotisme revenu à la mode*, de Villiers de l'Isle Adam, Le Mans, 1888, et Moreau, Paris, 1890.
- GEBRUERS, *De l'anticipation des matines*, Malines, 1889.
- GÖPFERT, *der Eid*, Mainz, 1883.
- KIRCHBERG, *De voti natura, obligatione, honestate*, Monasterii Guestf. (Münster i. Westph.), 1897.
- LAENEN, *De Theosophie*, Antw., 1910.
- LAPIONI, *Ipnotismo e Spiritismo*, Roma, 1897.
- LOTTIN, *L'âme du culte, la vertu de Religion*, Louv., 1920.
- MAHIEU, *Het inwendig gebed*, Brugge, 1920.
- MANISE, *Casus conscientiae de blasphemia, ad usum vener. cleri Canadiensis*, Romae, Tornaci, 1905.
- *Etude de quelques locutions françaises prétendument blasphématoires*, Rome, Tournai, 1908.
- PERRONE, *Praelectiones theol. de virtute Religionis*, Ratisbonae, 1866.
- POULAIN, *Des grâces d'oraison. Traité de théologie mystique*, 5e éd., Paris, 1906.
- ROSKOVANY (de), *Coelibatus et Breviarium*, Pestini, 1861.
- SCHOOLMEESTERS, *Question de Théologie Morale : an formula theutonica G. V. doeme habenda sit ut vera blasphemia*, Liège, 1898.
- * SUAREZ, *De virtute et statu Religionis*, Mogunt., 1609 sqq.
- SURBLÉD, *Spirites et Mediums*, Paris, 1901.
- VACANDARD, *Etudes de critique et d'histoire religieuse* (L'Eglise et les ordalies), Paris, 1905.
- VERMEERSCH, *Quaestiones de virtutibus Religionis et Pietatis*, Brug., 1912.
- VILLIEN, *Histoire des Commandements de l'Eglise*, Paris, 1907.
- * WAFFELAERT (Ill. ac Rev.), *Confessarius rite institutus ad impugnandam blasphemiam*, Brug., 1889, ed. 2, 1899.

- *Dissertation morale sur la malice du mensonge et sur l'emploi de la restriction mentale et de l'amphibologie ; suivie d'une étude sur le serment avec restriction mentale ou amphibologie*, Bruges, 1884.
- *Over Mystiek en Christene Volmaaktheid*, Brugge, 1911 ; *La Mystique et la Perfection Chrétienne*, Bruges, 1911.
- WALTERUS (Pat.), *Dissertatio theologica de blasphemia Neerlandica et praesertim de aestimatione communi quoad formulam G. v. d.*, Tilburgi, 1902.
Nota. Praesens opus nostrum *De Virtute Religionis*, a. 1893 pro manuscripto impressum, a. 1896 editum est et iterum a. 1901.

III. Opera de materiis connexis

- ABBAS PANORMITANUS (Nic. de Tudeschis, Abbas Monacensis, Archiep. Panormitanus), *Comment. in libr. Decretal.*, Lugd. 1547.
- AUBRY et RAU, *Cours de Droit Civil français*, Paris, 1869-78.
- BEELLEN, *Het Nieuwe Testament*, Brugge, 1891-92.
- BEELLEN, Coornaert, Corluy, Dignant, Haghebaert, Vandeputte, *Het Oud Testament*, Brugge, 1896-97.
- BONAVENTURA S., *De sex alis Seraphim*, inter Opera. V. supra.
- BOUQUILLON, *Theologia Moralis Fundamentalis*, ed. 2, Brug., 1890.
- *Tractatus de Virtutibus Theologicis*, Brug., 1878 et 1890.
- CALLEWAERT, *Liturgicae Institutiones : Tractatus primus de S. Liturgia universim*, Brug., 1919.
- CARAMUEL, *Theologia fundamentalis*, Romae, 1665 ; *Theologia Regularis*, Francof., 1646.
- DE HERDT, S. *Liturgiae Praxis*, ed. 9, Lov. 1894.
- DE SMET, *De Sponsalibus et Matrimonio*, Brug., 1909 (ed. 3, 1920).
- *De casibus reservatis*, Brug., 1914.
- FALISE, *Cérémonial Romain*, Paris, 1861.
- GARCIAS (sive Garcia, Nic.), *Tractatus de Beneficiis*, Mogunt., 1614.
- GUÉRANGER, *Institutiones liturgiques*, Paris, 1878-85.
- HULEU, *Conferentiae ecclesiasticae*, Mechl., 1792.
- JAUGEY, *Dictionnaire apologétique de la Foi cathol.*, Paris, 1889.
- JUNGSMANN, *De Deo Creatore*, ed. 4, Ratisb., 1883.
- *De Verbo Incarnato*, ed. 4, Ratisb., 1884.
- *De Gratia*, ed. 5, Ratisb., 1882.
- LAHOUSSE H., *Tractatus dogmatico-moralis de SS. Eucharistiae Mystério*, Brug., 1889.
- LAMBRECHT, *Verklaring van den Mechelschen Catechismus*, Gent, 1881-83.
- LAMY, *Introductio in S. Scripturam*, ed. 4, Mechl., 1886.
- LEGA (M. Cardin.), *Praelectiones in textum J. Can. de judiciis ecclesiasticis*, Romae, 1900-02.
- LESSIUS, *De perfectionibus moribusque divinis*, Parisiis, 1881.
- MAHIEU, *Probatio Charitatis*, ed. 2, Brug., 1914.

- MEDINA (Jo.), *De Poenitentia, Restit. et Contract.* (in quo opere continetur citatus Codex de Oratione), Ingolstadii, 1581.
- MERCIER (D. Cardin.), *Psychologie*, 7e éd., Louv., 1905.
- PAUWELS, *Tractatus theolog. de casibus reservatis*, Lov., 1752-56.
- SURBLED, *La morale dans ses rapports avec la médecine et l'hygiène*, Paris, 1896-98.
- THOMASSIN, *Ancienne et nouvelle discipline de l'Eglise touchant les Bénéfices et les Bénéficiaires*, Bar-le-Duc, 1864-66.
- VAN DEN BÉRGHE, *Tractatus de Legibus*, ed. 2, Brug., 1904.
- VAN DER MEERSCH, *Tractatus de divina gratia*, Brug., 1910.
- *Tractatus de Deo Uno et Trino*, Brug., 1917.
- VAN DER STAPPEN, *Tractatus de Officio Divino*, ed. 2, Mechl., 1904 ; *De Rubricis Missalis Romani*, ed. 2, Mechl., 1902 ; *De celebratione SS. Missae Sacrificii*, ed. 3, Mechl. 1902.
- VAN HOONACKER, *Le vœu de Jephté* (ex Period. Muséon) Louv., 1898.
- VAN STEENKISTE, *Comment. in Evang. S. Matthaei*, ed. 3, Brug., 1880.
- VERMEERSCH, *De religiosis institutis et personis*, t. I, ed. 2, Brug., 1907.
- VERMEERSCH et CREUSEN, *Summa novi juris canonici*, ed. 2, Mechl., 1919.
- WAFFELAERT (Ill. ac Rev.), *De dubio solvendo in re morali*, Lov., 1880.
- *Annotationes in tract. de Virt. Theologicis*, Brug., 1883.
- *Tractatus theologici de Virt.* Cardin. — I. *De Prudentia, Fortitudine et Temperantia*, Brug., 1889. — II. *De Justitia*, Brug., 1885.

IV. Periodica citata

- Analecta ecclesiastica*, Romae.
- Biekorf*, Brugge.
- Civiltà Cattolica*, Roma.
- Collationes Brugenses*, Brugis.
- Collationes Gandavenses*, Gandavi.
- Collationes Namurcenses*, Namurci.
- Etudes religieuses... par des Pères de la Comp. de Jésus*, Paris.
- Gregorianum*, Romae.
- Mélanges Théologiques*, Liège (1847-1853).
- Muséon*, Louvain.
- Nederlandsche Katholieke Stemmen*, Zwolle.
- Nouvelle Revue théologique*, Tournai.
- Revue du Clergé Français*, Paris.
- Revue des deux mondes*, Paris.
- Revue Ecclésiastique de Liège*.
- Revue des questions historiques*, Paris.
- Revue des questions scientifiques*, Louvain.
- Revue des Sciences ecclésiastiques*, Paris.
- Science (La) catholique*, Arras (nuper junctum cum praecedenti).
- Theologisch-praktische Quartalschrift*, Linz.
- Vie (La) Diocésaine*, Malines.

ERRATA

Pag.	lin.	loco	lege
24	5	colore	colere
46, nota	5	Baeumer	Bäumer
54, nota	I	h. l.	II, n. 753.
95	2I	n. 466	n. 446
106	29	juri	jure
123	15	docet	doceat
152	3I	reipublica	reipublicae
159	29	egregi	egregie
181	30	(et infra pluries) phenomena	phaenomena
192	II	antesignamus	antesignanus
200	3	reservatae	reservata
207	28	affingunt	affigunt
212, nota I,	I	1859	1850-51

Praeterea in ipso actu impressionis nonnullae litterae exciderunt: non aequae tamen in omnibus exemplaribus. Ipsas facile supplebis, praeterquam pag. 106, lin. 17, ubi si invenis: remoto *bi e*, *lege*: remoto obice.

ADDENDA

Pag.	lin.	
47, nota I,	2	Etiam seorsim editum.
116	20	» » »
198, nota I, in fine		» » »
66, nota,	4	et in edit. critica P. Gaudé notam editoris ad cit. n. 150.
113	14	atque Tridui Eucharistici (Epist. 18 Jan. 1913).
222, nota I,	4	Coll. Gandav., III, p. 328 sqq.

DE VIRTUTE RELIGIONIS

PROOEMIUM

(S. Thomas, 2-2, q. 81, a. 1).

Religio, primaeva significatione, sive a religando sive potius ^{1.} *Notio reli-*
a relegendo vox ipsa latina derivetur, relationes et officia crea-*gionis.*
turae ⁽¹⁾ erga Creatorem designat. Unde *a/* religio *latissime*
sumitur : vel objective, pro complexu dogmatum, institutorum
ac legum quibus homines ad Deum ordinantur (quo sensu in
Dogmatica generali agitur de Vera Religione) ; vel subjective,
pro adimplentione omnium erga Deum obligationum (quo sensu
explicantur Jac. I, 26-27). Omissa hac generali acceptione,
b/ religio contra sumitur omnino *stricte*, pro *cultu supremo*
(latritiae)quem soli Deo debemus. Est autem *cultus*: exhibitio reve-
rentiae, seu actus submissionis ad agnitam excellentiam alte-
rius. Ulterius *c/ extenditur* interdum haec significatio ad *omnem*
cultum sacrum, sive Deo, sive etiam creaturis peculiarem ad
Deum relationem habentibus, exhibitum. Tandem *d/ per appro-*
priationem religio dicitur de *statu* seu instituto illorum qui per
evangelica consilia tendunt ad perfectum Dei servitium.

Jamvero in hoc tractatu de statu religioso non agimus ; ^{2.} *Divisio*
pariter doctrinam de cultu Sanctorum ex tract. de Verbo *tractatus.*
Incarnato supponimus, obiter tamen, ob connexionem materiae,

(1) Inclusis, in ordine praesenti, relationibus creaturae redemptae ac sancti-
ficatae.

nonnumquam attingemus. Dicemus ergo de religione stricte dicta, seu de cultu divino, quo sensu religio, subjective spectata, definitur : *Virtus moralis hominem inclinans ad cultum debitum Deo exhibendum*. Et hanc de virtute religionis materiam, secundum divisionem a S. Thoma in prooemio hujusce quaest. 81 indicatam, distribuimus in libros tres, quorum primus erit de virtutè et actibus religionis in genere ; secundus de actibus religionis in specie ; tertius de peccatis religioni oppositis.

LIBER I

DE VIRTUTE ET ACTIBUS RELIGIONIS IN GENERE

CAPUT I

DE EXISTENTIA ET NATURA VIRTUTIS RELIGIONIS

(q. 81, art. 2-6).

Nomine virtutis non intelligimus hic habitum acquisitum naturalem sed habitum supernaturalem, per se infusum. Jamvero non eadem certitudine de infusione virtutum moralium ac de infusione virtutum theologicarum constat. Nam ad istas quod spectat, communiter AA. afferunt probantque Suarezium (De Gratia, l. 6, c. 9, n. 14-15) docentem : de fide definitum esse in C. Trid. esse in justis gratiam permanentem et dona permanentia ; item esse fidem, spem et charitatem permanentes ; sub expressis vero terminis *habitus* vel *virtutis* esse fidei proximum. Imo Conc. Vatic. (Const. Dei Filius. cap. 3) solemniter decrevit : « *Fidem*, quae humanae salutis initium est, *Ecclesia catholica profitetur virtutem* esse supernaturalem, qua... » Morales vero virtutes supernaturales justis infundi, non est de fide, nec fidei proximum aut theologice certum : est tamen sententia fere communis AA. post S. Thomam, quam tenemus ut veram, in Ecclesiae sensu, Patrum testimoniis et principiis theologicis solide fundatam ⁽¹⁾.

Hac ergo de virtutibus moralibus infusis doctrina supposita, cum Angelico Doctore, quem hic fere ad verbum sequimur dicimus : Religio est *virtus* (art. 2), *una* (a. 3), *specialis* (a. 4), *non theologica sed moralis* (a. 5), *reliquis tamen moralibus virtutibus dignior* (a. 6).

3.
*Supposita
doctrinā de
virtutibus
infusis :*

(1) Ceterum fere omnia quae sequuntur n. 4-6 de virtute etiam acquisita valent.

4. Religio est *virtus*. Etenim *virtus* est « quae bonum facit habentem et opus ejus bonum reddit. » Jamvero exhibere alicui debitum habet rationem boni; religio autem exhibet Deo cultum honoris ac reverentiae debitum tanquam creationis ac gubernationis principio. Ergo.

5. Religio est *una* *virtus*. Etenim « habitus distinguuntur secundum diversam rationem objecti (secundum objecta formalia). Ad religionem autem pertinet exhibere reverentiam uni Deo secundum unam rationem, inquantum scilicet est primum principium creationis et gubernationis rerum : unde ipse dicit, Malach. I : *Si ego Pater, ubi honor meus ?* patris enim est et producere et gubernare ».

Obj. I. In Deo honorantur tres personae realiter distinctae ; et plura considerantur attributa ratione distincta. Ergo.

Resp. Tres personae divinae unum sunt creandi ac gubernandi principium ; attributa autem concurrunt ad hanc primi principii rationem : Deus enim omnia producit et gubernat sapientia, voluntate et potentia bonitatis suae (ibid. ad 1^m).

Obj. II. Habitus distinguuntur secundum actus : atqui religionis multi sunt actus ut vovere, orare, jurare. Ergo.

Resp. D. min. : sunt multi materialiter C., sub ratione formali indicata N.

6. Religio est *specialis* *virtus* *specialis*, ab aliis distincta. Iterum : religio exhibet honorem Deo debitum. Deo autem debetur honor prorsus specialis ob singularem illam excellentiam qua omnia in infinitum transcendit. Ergo.

Obj. I. Multa virtutum opera ad religionem pertinent, imo omnia, juxta dictum Apostoli (1) « omnia in gloriam Dei facite. » Ergo religio non est nisi generalis virtus.

Resp. D. Antec. : ad religionem quasi ad virtutem elicientem N., imperantem C. (Vide n. 9).

Obj. II. Caritas qua diligitur Deus non est virtus distincta a caritate qua diligitur proximus. Ergo nec religio qua honoratur Deus distinguitur a virtutibus quibus honoratur proximus.

Resp. N. paritatem. Caritas enim formaliter respicit

(1) 1 Cor. X, 31.

divinam *bonitatem* connotando ipsius *communicationem*, religio vero formaliter respicit debitum divinae *excellentiae* quae communicationem excludit seu praecellit. — Unde ne Sanctorum quidem cultus adscribitur virtuti religionis stricte dictae, sed virtuti speciali *duliae* ⁽¹⁾. Pariter pietas, qua debitum cultum reddimus parentibus et patriae a quibus et in qua nati et nutriti sumus, formali suo objecto multum differt a religione, quae et ipsa saepe dicitur pietas, at supereminens, Summo Parenti debitum reddens honorem ⁽²⁾.

Religio non est virtus theologica sed moralis, iustitiae annexa. *non theologica, sed moralis, iustitiae annexa,*
Prior pars probatur: Virtus theologica est quae ipsum Deum immediate pro objecto habet. Jamvero virtutem religionis non esse hujusmodi ostendi potest tum indirecte tum directe.

1/ Indirecte, ex thesi in tractatu de virtutibus theologicis probata: tres esse virtutes theologicas, fidem, spem, charitatem, nec plures nec pauciores. Cf. Bouquillon, de virt. theol. n. 2. Praecipuum hujus thesisi argumentum, ex Scriptura simul ac Traditione deductum, huc redit. Tum in Scriptura (1 Cor. XIII, 13; 1 Thess. V, 8; Col. I, 4-5), tum apud Patres (S. Aug., Enchir. c. 3-4; serm. 27, n. 1: de doctr. chr. I, c. 37, 39; S. Greg. Magn., Moral., I, c. 27, XI, c. 16 etc.), tum in documentis Ecclesiae (Conc. Trid. sess. VI, c. 7), adeo constanter connumerantur hae tres virtutes, ut peculiari convenientia ad invicem connecti debeant et a caeteris omnibus distinguui. Atqui nulla sufficiens ratio hujus connumerationis et connexionis datur praeter ipsam rationem virtutis theologicae. Ergo. Accedit ratio theologica, quam exhibet S. Thomas, 1-2, q. 62, a. 3.

2/ Directe. Neque objectum materiale immediatum, neque objectum formale religionis ipse Deus est. Revera objectum materiale immediatum (objectum materiale *quod*) religionis est cultus Deo debitus, et tantum mediatum objectum (objectum

(1) Ita communiter theologi: Suarez, de relig. tr. 1, l. 3, c. 5; Vasquez in 3 p., disp. 98, c. 1; alique, post S. Thomam, hic et infra q. 103, art. 3; ac S. Bonaventuram, in 3, dist. 9, q. 4.

(2) Cf. q. 101, a. 3. S. Thomas (2-2, q. 121, a. 1), ad virtutem religionis refert *donum pietatis*, quo, juxta ipsum, cultum Deo ut patri affectu quodam filiali exhibemus. Alio sensu donum istud pietatis explicant et ad benevolentiam in proximum referunt B. Albertus Magnus (in III Sent., dist. 35, art. 15) et S. Bonaventura (in III Sent., dist. 35, q. VI). De hac quaestione lege Ill. ac Rev. Waffelaert, apud Collat. Brug. t. 18, pag. 265-275.

cui) Deus est, cui ratione suae excellentiae cultus debetur. Pariter religionis objectum formale *quod* est aequalitas imperfecta quam homo ad Deum per actus cultus servat, et objectum formale *sub quo*, seu ultima ratio motiva, est honestas quae in hac aequalitate relucet. Unde apparet religionem immediate non attingere Deum, ac proinde non esse virtutem theologicam, quamvis proxime ad theologicas accedat. Apposite Cajetanus (in 2-2, q. 81, a. 5) : « Sicut in universo naturae rerum sic sunt connexae et ordinatae, ut inferior in supremo attingat naturae superioris conditionem.. : ita in virtutibus moralibus, suprema earum, quae est religio, participat naturam theologalium virtutum. Propter quod religio, quia moralis est, actibus suis non attingit Deum, ut objectum seu materiam circa quam operatur, sed circa humanam mentem, humana opera resque exteriores, quas offert Deo orando, adorando, sacrificando, offerendo. Quia vero theologales participat, Deum habet pro objecto non simpliciter, sed cui debitum cultum affert ».

Ex dictis jam fluit altera pars : religionem esse virtutem moralem, iustitiae annexam. *Moralis* est : nam adaequata est distinctio virtutum infusarum in theologicas, quae nos disponunt circa ipsum finem, et morales, quae nos disponunt circa ea quae sunt ad finem. Ad genus *iustitiae* pertinet : nam debitum Deo reddit. Istud tamen debitum Deo non reddit ad strictam aequalitatem, sed tantum juxta humanam facultatem ac divinam acceptionem : « major ei. im est omni laude (Eccl. XLIII, 33). » Ideo deficit religio a perfecta ratione iustitiae et dicitur iustitiae pars potentialis, seu virtus *annexa* strictae iustitiae.

8.

*praestantior
caeteris vir-
tutibus mo-
ralibus.*

Est tandem religio caeteris virtutibus *praestantior*. Nam, ut hic ait S. Thomas : « ea quae sunt ad finem sortiuntur bonitatem ex ordine in finem ; et ideo quanto sunt fini propinquiora tanto sunt meliora... Religio autem magis de propinquo accedit ad Deum quam aliae virtutes morales, in quantum operatur ea quae directe et immediate ordinantur in honorem divinum. Et ideo religio praeceminet inter alias virtutes morales. »

Objicitur : religio est virtus annexa iustitiae commutativae quia deficit a perfectione ipsius. Ergo iustitiae commutativae cedit.

Resp. D. antec. : quia deficit a perfecta ratione *iustitiae* C.,

quia deficit a perfectione *virtutis* complete spectata N. Hanc enim statim ostendimus ab objecti excellentia esse repetendam. Unde D. consequens : cedit tanquam iustitia minus perfecta C., tanquam virtus minus perfecta N.

De aliis etiam virtutibus speciales sunt difficultates : imprimis de iustitia legali, quam Cajetanus (ad q. cit. art. 6) religioni praeponere conatur ; contrarium autem tenet ac solide defendit Suarez (1).

CAPUT II

DE ACTIBUS RELIGIONIS GENERATIM

(q. 81, art. 7).

Apprime distinguendi sunt alicujus virtutis actus *eliciti* et *imperati*. Quae voces primum adhibitae fuerunt ad actus a libera voluntate immediate procedentes secernendos ab actibus qui ab alia potentia imperio voluntatis subdita et per eam mota procedunt. Sed sicut voluntas ad alias potentias, ita in hac re se habet virtus ad alias virtutes. Unde religio actus aliarum virtutum, quatenus idonei sunt ad Deum colendum, saepissime in exercitium cultus assumit et in suum finem dirigit : ita jejunium ex motivo religionis servatum actus est a temperantia elicitus, a religione imperatus. Pari modo ipsi actus quos religio elicit, ab aliis virtutibus, praesertim a virtutibus theologicis imperantur. Ex qua duplici consideratione intelligitur dictum Augustini, Enchir., c. 3 : « Fide, spe, charitate colendum Deum ; » religio nempe actus virtutum theologicarum imperare potest, et praesertim actus religionis a fide, spe et charitate imperantur.

9.

Praeter actus imperatos

Praeter hos actus imperatos qui suam primam ac propriam honestatem desumunt ex virtute qua eliciuntur, habet religio actus suos proprios seu elicitos ; qui ulterius distinguuntur in actus internos et externos. Revera religionem utriusque generis

10.

Religio habet actus suos proprios seu elicitos,

(1) Tract. I, l. 3 c. 9, n. 5-11. De comparatione ad alias quasdam virtutes, ibid. nn. sqq. ; cll. Lessio, de just. l. 2, c. 36, n. 14.

actus habere, seu Deum non tantum interne sed etiam externe esse colendum, facile demonstratur.

*non tantum
internos,* I. Deum ab homine colendum esse *cultu interno* statim liquet ex ipsa consideratione humanae naturae, nempe ex essentiali hominis dependentia a Deo, creatore, conservatore, provisoro atque ultimo fine suo. Qui enim servus est, tenetur aliquando expresse suam servitutem suique domini praecellentiam agnoscere et profiteri. Jamvero Dei creatoris nostri sumus servi, non per accidens et secundum quid, ut homo homini servit, sed essentialiter et absolute. Tenemur ergo servitutem nostram ad Deum divinamque excellentiam profiteri, quod per cultum Dei praestamus: nam « colere Deum est aliquid exhibere Deo *in protestationem servitutis*. » S. Thomas, in 3, d. 9, q. 1. a. 1. Ideo etiam ethnici dicuntur « inexcusabiles: quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt aut gratias egerunt. » Rom. I, 20-21.

*sed etiam
externos.* II. At non tantum internis actibus, puta mentis devotione aut mentali oratione, verum etiam externis actibus internum cultum exprimentibus, puta verbis, corporis humiliatione, rerum externarum oblatione, Deus ab homine colendus est. Qui cultus probatur necessarius 1° *ratione cultus interni*, quocum connectitur naturali vinculo ex ipsa substantiali unionem animae et corporis. Est nempe cultus externus a/ *effectus naturalis* cultus interni, ita ut dari nequeat vere in animo cultus qui nullo se prodat signo externo. De cultu externo in genere valent quae speciatim de oratione vocali dicit S. Thomas, 2-2, q. 83, a. 12: « Adjungitur vocalis oratio ex quadam redundantia ab anima in corpus ex vehementi affectione, secundum illud (Ps. XV, 9): *laetatum est cor meum et exultavit lingua mea*. » At vicissim b/ est *naturale medium*, quo ipse cultus internus excitetur ac foveatur. Iterum S. Thomas, 2-2, q. 81, a. 7: Deo reverentiam et honorem exhibemus, non propter seipsum [non propter ipsius Dei utilitatem], quia ex seipso est gloria plenus, cui nihil a creatura adjici potest, sed propter nos, quia videlicet, per hoc quod Deum reveremur et honoramus, mens nostra ei subicitur, et in hoc ejus perfectio consistit... Mens autem humana indiget, ad hoc quod conjungatur Deo, sensibilibus manuductione, quia invisibilia Dei, per ea quae facta sunt,

intellecta conspiciuntur, ut Apostolus dicit (Rom. I, 20). Et ideo in divino cultu necesse est aliquibus corporalibus uti, ut eis quasi signis quibusdam mens hominis excitetur ad spirituales actus, quibus Deo conjungitur. Et ideo religio habet quidem interiores actus, quasi principales et per se ad religionem pertinentes; exteriores vero actus quasi secundarios et ad interiores actus ordinatos ».

2º Etiam *ratione sui ipsius*. Etenim homo anima et corpore constat et quoad utrumque Deum habet tanquam primum principium. Deum ergo colere debet secundum illud totum quod ab Ipso accepit, mente et corpore Ipsi serviendo, secundum illud (Ps. LXXXIII, 3): *cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum*. Ita fere S. Thomas, 2-2, q. 83, a. 12.

3º Tandem *ratione necessarij cultus publici etiam stricte dicti seu socialis*. Ad hunc cultum suo modo tenenter tum societas religiosa, tum etiam societas civilis: « Natura et ratio, quae jubet vel singulos sancte religioseque Deum colere, quod in ejus potestate sumus, et quod ab eo profecti ad eundem reverti debemus, eadem lege adstringit civilem communitatem. Homines enim communi societate conjuncti nihilo sunt minus in Dei potestate quam singuli: neque minorem quam singuli gratiam Deo societas debet, quo auctore coaluit, cujus nutu conservatur, cujus beneficio innumerabilem bonorum, quibus affluit, copiam accepit. » Encycl. Leonis XIII, *Immortale Dei*, 1 Nov. 1885. Jamvero manifestum est cultum socialem suapte natura esse externum.

Hic oritur difficultas quomodo religio quae est habitus voluntatis, actus aliarum facultatum, puta orationem aut corporalem adorationem *elicere* possit. Equidem manifestum est religionem tales actus non elicere nisi mediante quodam actu voluntatis hanc aliam potentiam moventis. Unde Suarez (L. 2, c. 3, n. 8) satius ducit ipsos vocare immediate imperatos, in oppositione ad imperatos mediate seu alia mediante virtute, de quibus supra. Nihil tamen impedit ipsos simpliciter vocare elicitos post S. Thomam (art. 1 ad 1), Cajetanum (in art. 4 ad 2), Sylvium et Billuart. Etenim ut Cajetanus ait: « Virtuti attribuuntur ut proprii actus, non solum si ejusdem sint potentiae, in qua est habitus virtutis, sed etiam actus aliarum potentiarum, dummodo

11.
*Difficultas
diluitur.*

non per aliam virtutem illos eliciant; ut patet in actibus justitiae, temperantiae et oppositorum vitiorum. Justitiae siquidem proprius actus est non solum *velle reddere* cuique suum, sed *exteriori actu reddere* quod suum est, et similiter injustitiae actus est *auferre* alienum. »

12.

Nota.

Nota actus elicitos virtutis religionis etiam a peccatore elici posse sub influxu gratiae actualis habitus vicem suppletis, quamvis tunc actus *virtutis* religionis proprie dici nequeant.

Plenius de religione in genere spectata disserit Bouquillon, Tract. de virt. relig. t. I, nn. 9-114.

LIBER II

DE ACTIBUS RELIGIONIS IN SPECIE

Varios actus religionis S. Thomas (q. 82-91) ita distribuit: 13.
alii sunt, saltem principaliter, interiores: *devotio* et *oratio*; alii, *Actuum religionis distributio.*
saltem principaliter, exteriores: quibus vel ipsum corpus ad
Deum honorandum exhibetur: *adoratio*; vel aliquid Deo offer-
tur: *sacrificium, oblationes, decimae, votum*; vel aliquid divinum
assumitur, quod est sacramentum: *usus sacramentorum*, aut
nomen divinum: *juramentum, adjuratio* et *laudes divinae*. Qua
enumeratione comprehenditur et *sanctificatio festorum*, quae ex
diversis religionis officiis consurgit ⁽¹⁾. Alii paulo diversam
distributionem praeferunt. Ex hac universa materia non pauca
quidem ad alios tractatus remittere cogimur, reliqua vero iuxta
ordinem indicatum prosequemur, et septem distinctis partibus
agemus: de devotione, oratione ac laudibus divinis, adoratione,
voto, juramento, adjuratione ac denique festorum sanctificatione.

(1) Cf. Bouquillon, de virt. relig. I, n. 116-120.

PARS I

DE DEVOTIONE

CAPUT I

DE NATURA DEVOTIONIS

(q. 82, art. 1-2).

14.

Devotionis multiplex acceptio : Nomen devotionis multipliciter accipitur. *Primo*, significatur specialis actus religionis, scilicet actualis « voluntas quaedam prompte tradendi se ad ea quae pertinent ad Dei famulatum »

primaria,

(S. Thomas, 2-2, q. 82, a. 1), seu « interna quaedam sui ad cultum divinum oblatio et traditio » (Lessius, *de justitia*, l. 2, c. 37, dub. I). Inde, translata significatione ab actu ad habitum sive statum, devotio dicitur : habitualis addictio cultui divino. Et haec quidem est prima, antiquioribus theologis consueta significatio, eaque nomini congrua. Sicut enim qui alicujus principis obsequio totum se tradit, devotus dicitur illi principi : ita qui ex affectu cultus et honoris divini se totum mancipat Deo, ponit actum religionis, qui recte dicitur absolute devotio, et a quo dicitur quis Deo devotus, seu divino addictus servitio.

per extensionem,

Secundo, quum actualis et habitualis addictio cultui divino se sponte manifestet per promptum atque ferventem agendi modum, ideo, praesertim apud recentiores, devotio per extensionem non ipsum actum dicit, sed modum seu qualitatem actuum, nempe ipsius voluntatis promptitudinem et fervorem, quibus omnis ejusdem voluntatis tergiversatio et tepor circa cultum divinum excluditur.

minus proprie,

Tertio, sensu minus proprio, devotio designat aliquam suavitatem seu dulcedinem, quae in appetitu sensitivo plerumque oritur indeque in affectum mentis transit. Haec suavitas propriam voluntatis devotionem comitari solet, quin tamen ullo

modo ad ejus essentiam pertineat. Unde recte dicitur devotio *accidentalis*, dum primo ac secundo sensu intellecta devotio nuncupatur *substantialis*.

Accidentalis devotionis indolem ejusque discrimen a devotione substantiali paucis optime ostendit Herinckx, Yprensus quondam episcopus (Summa, de relig. disp. 1, n. 8): « Devotio... aliquando, praesertim apud vulgares, sumitur pro dulcedine quae sentitur in exercitio rerum spiritualium, sive pro facilitate et quasi sensibili suavitate, qua devotus perficit ea quae ad cultum Dei spectant. Quae tamen usurpatio est impropria: quum devotio sit actus humanus, virtuosus et meritorius, adeoque in potestate nostra constitutus, prout frequenter non sunt praedicta facilitas et suavitas, quae saepe oriuntur vel consistunt in speciali gratia Spiritus Sancti cor excitantis et praevenientis, subinde etiam pendent ex parte a dispositione corporali. Unde fit, ut homo nunc operetur cum gustu et facilitate, nunc cum taedio et difficultate. Neque absentia similis minuit meritum voluntatis nihilominus in devotione persistentis, caeteris paribus, quin potius auget... Sunt tamen plerumque praemissae suavitas et gustus occasio majoris meriti, quatenus inde nascitur major actuum intentio, diuturnior continuatio, et frequens eorundem repetitio » ⁽¹⁾.

Tandem *quarto*, translata significatione ab actu ad materiam, *translate*. interdum « devotiones » dicuntur varia religionis aut etiam dulciae *exercitia*, quibus Deo et Sanctis cultum exhibemus. De his cfr. infra n. 124, alin. 2 et n. 306.

CAPUT II

DE CAUSA ET EFFECTU DEVOTIONIS

(q. 82, art. 3-4).

Causa devotionis substantialis, ex parte quidem Dei, est *gratia divina*; ex parte vero nostra maxime ad devotionem disponit *causae prae-^{15.} meditatio* sive *contemplatio* hinc *divinae perfectionis ac bonitatis* ^{*cipuae*};

(1) Cfr. *De imitat. Christi*, l. IV, c. 15; et Mahieu, *Probatio Charitatis*, n. 106 et 112.

hinc *infirmittatis nostrae*. « Dictum est enim quod devotio est quidam voluntatis actus ad hoc quod homo prompte se tradat ad divinum obsequium. Omnis autem actus voluntatis ex aliqua consideratione procedit, eo quod bonum intellectum est objectum voluntatis... Et ideo, necesse est quod meditatio sit devotionis causa, inquantum scilicet homo per meditationem concipit quod se tradat divino obsequio. Ad quod quidem inducit duplex consideratio : una quidem quae est ex parte divinae bonitatis et beneficiorum ipsius, secundum illud (Ps. LXXII, 27) : *Mihi adhaerere Deo bonum est, et ponere in Domino Deo spem meam* ; et haec consideratio excitat dilectionem quae est proxima devotionis causa. Alia vero est ex parte hominis considerantis suos defectus, ex quibus indiget ut Deo innitatur, secundum illud (Ps. CXX, 1) : *Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi : auxilium meum a Domino qui fecit coelum et terram* ; et haec consideratio excludit praesumptionem, per quam aliquis impeditur ne Deo se subiciat, dum suae virtuti innititur. »

Nec obstat altiores de divina perfectione contemplationes non semper majorem etiam excitare devotionem. Ipsae enim *per se* natae sunt quam maxime nostram dilectionem adeoque et devotionem movere ; sed *ex debilitate mentis humanae*, sensibilibus quasi manuactione indigentis, majorem devotionem frequenter invenimus in simplici consideratione humanitatis operumque Christi : ut dum visibiliter Deum cognoscimus, per hunc in invisibilem amorem rapiamur. Ad 2^m.

Nec etiam obstat interdum aliquos scientiae theologiae deditos minore in Deum devotione ferri quam solent viri simplices et devotus femineus sexus. Imprimis enim distinctio supra posita *accidentalem* inter et *substantialem* ac proprie dictam devotionem est attendenda ; deinde, scientia interdum occasio est superbiae ita ut homo de seipso confidat nec se totaliter Deo tradat. At nullum dubium quin ex ordinato studio theologiae, quae praecipue divinis perfectionibus operibusque contemplandis incumbit, magnopere devotio promoveatur. Ad 3^m (1).

Accidentalis devotionis causae praecipuae sunt : specialis

(1) Id praeclare exponit Lessius, *de perfectionibus moribusque divinis*, in praefat., qui locus in extenso refertur in praefatione meditationum theologiarum Ill^{mi} ac Rev^{mi} Waffelaert, *Collat. Brugens.*, t. I, pp. 59 sqq.

gratia Dei cor consolantis ac delectantis ; naturalis complexio aut dispositio corporis ; tandem ipsa substantialis devotio, quae, ob mutuum appetitus rationalis et sensitivi influxum, ex sese nata est excitare sensibilem etiam devotionem, sicut vicissim ab ista fovetur et intenditur.

16.

Effectus devotionis duplex a S. Th. assignatur. « Devotio per se quidem et principaliter spirituales *laetitiam* mentis causat [quae refertur ad devotionem accidentalem] : ex consequenti autem et per accidens causat *tristitiam*. Dictum est enim quod devotio ex duplici consideratione procedit. Principaliter quidem ex consideratione divinae bonitatis... et ex ista consideratione per se quidem sequitur delectatio, secundum illud (Ps. LXXVI, 4): *Memor fui Dei et delectatus sum* ; sed per accidens haec consideratio tristitiam quamdam causat in his qui nondum plene Deo fruuntur... Secundario vero causatur devotio ex consideratione propriorum defectuum... Haec autem consideratio e converso se habet ad primam : nam per se quidem nata est tristitia causare, recogitando proprios defectus, per accidens autem laetitiam, scilicet propter spem divinae subventionis. Et sic patet quod ad devotionem primo et per se consequitur delectatio ; secundario autem et per accidens tristitia quae est secundum Deum. »

Ultimis verbis Angelicus respicit 2 Cor. VII, 10 : *Quae enim secundum Deum tristitia est, poenitentiam in salutem stabilem operatur ; saeculi autem tristitia mortem operatur.*

PARS II

DE ORATIONE AC LAUDIBUS DIVINIS

(q. 83 et 91).

17.
*Partitio
materiae.*

Prolixiorem de orationem materiam sub duplici sectione concludimus: in prima, de oratione communiter sumpta, in altera, de oratione vocali et praecipue de recitatione horarum canonicarum acturi.

Sectio Prior

DE ORATIONE COMMUNITER

18.

Distincte explicanda est: primo *natura*, secundo *necessitas*, tertio *efficacia* orationis.

CAPUT I

DE NATURA ORATIONIS

(q. 83, art. I-II).

ARTICULUS I. De ipso actu orandi.

19.
*Oratio est
ascensio
mentis in
Deum.*

« Oratio est ascensio mentis in Deum, aut decentium a Deo petitio ». Ex his verbis S. Jo. Damasc., de fide orth., l. 3, c. 24, notionem orationis deducere possumus. Etenim a/ sensu latissimo est omnis ascensus seu motus intellectus et voluntatis in Deum: et hoc sensu dicitur oratio mentalis, quae secundum suam generalem acceptionem varios interiores actus religionis aliarumque virtutum complectitur. De oratione mentali egregie

tractat Suarez, de Relig., tract. 4, toto l. 2 ⁽¹⁾, et speciatim de contemplatione S. Thomas, 2-2, q. 180 ⁽²⁾. Nunc hanc materiam de oratione mentali, tum communi, tum mystica, sibi vindicat Theologia Ascetica ac Mystica ⁽³⁾. Ulterius *b/* sensu minus lato dicitur de illa mentis ascensione qua Deum laudamus, ei pro collatis donis gratias agimus, aut ejus auxilium petimus. De laude divina, actu praestantissimo quo explicite externam Dei gloriam operamur, quaedam habet S. Th. 2-2, q. 91, ubi de vocali laude Dei; pariter de gratiarum actione, q. 106, art. 1-2 ⁽⁴⁾. Tandem *c/* in stricto sensu, oratio seu precatio « decentium a Deo petitio » est, sive *pia a Deo petitio*. Strictiori
sensu est pia
a Deo petitio.

In hac definitione tamquam genus ponitur *petitio*. « Petitio 20.
Explicatur
definitio autem est *actus quo aliquis ad benevolentiam alterius appellat ad aliquid ab eo obtinendum per modum favoris*. Hinc, licet peti possit illud quod debitum est, petitio tamen, qua talis, differt ab *imperio* et debiti *exigentia*; praeterea, quamvis illud, quod petitur, non semper sit in favorem ipsius petentis, nihilominus, rei petitae concessio semper habetur ut favor petenti praestitus; et sic petitio differt a *consilio* et *exhortatione*. Porro omni petitioni multi actus intellectus et voluntatis praerequiruntur, qui confundi nequeunt cum ipsa petitione formali. Ad hoc enim quod ego aliquid petam, debeo *scire* illud mihi vel aliis conveniens esse, et praeterea ab altero concedi posse et probabiliter concedendum; deinde necessarium est quod illud mihi vel aliis *desiderem*, et insuper illud desiderem ut obtinendum ab altero, et quidem tali via et titulo, scilicet per modum favoris; his

(1) In decursu tractationis saepe laudabimus Doctorem Eximium Suarez, cujus opus de virtute et statu religionis, 4 vol., omnium judicio classicum est, et qui ubertate doctrinae omnes doctores de eadem materia disputantes, post se longo intervallo relinquit.

Postea theologi morales non tantum hanc tractationem de oratione mentali, sed imo fere totam orationis materiam, ad AA. asceticos remiserunt.

(2) Hic cfr. Ill. ac Rev. Waffelaert: *Prospectus generalis in theologiam mysticam seu manuductio ad praxim unionis contemplativae cum Deo*, Collat. Brug. tom. XVI, pag. 321 sqq., 377 sqq.; seorsim etiam editus flandrice et gallice: *Over Mystiek en Christene Volmaaktheid, La Mystique et la Perfection Chrétienne* (De Haene-Bossuyt, Bruges, 1911). Item, ejusdem Auctoris: *Notanda quaedam utilissima in ordine ad rite intelligenda opera Scriptorum contemplativorum*, Collat. Brug. t. XVII et XVIII.

(3) De oratione mentali ordinaria lege Mahieu, *Het inwendig gebed* (1920); de extraordinaria, inter alios, Poulain, *Des grâces d'oraison* (5 ed. 1906). De utraque compendiose agit Vermeersch, *Quaest. de virt. Relig.*, n. 64-107.

(4) Haec tria orationis elementa bene exponuntur a J. Didiot, *Cours de Théologie Catholique*, tom. V, n. 132-143.

autem omnibus suppositis, locum habet petitio, quae est *praedicti desiderii insinuatio et repraesentatio* ». Bouquillon, de Religione, I, n. 133. Manet quaestio cujusnam facultatis sit iste formalis actus orandi. Contra quosdam communius theologi cum S. Thoma tenent actum esse intellectus, nempe rationis practicae desideria nostra Deo explicantis ut nobis desiderata concedat. Lege art. 1.

21. Sed non omnis petitio oratio dicitur; requiritur ut fiat *Deo* (sicut in Art. III explicabimus), et quidem *pia* ad Deum dirigatur. Etenim licet petitio aliquam petentis humiliationem involvat ideoque aptissima sit quae ad alterius excellentiam nostramque subjectionem testificandam assumatur, non tamen necessario rationem cultus includit. Ut ergo de facto Deum colat et stricte oratio dici possit, a pia intentione Deum colendi procedere debet. Praeterea quum de sola oratione salutari agamus, necessario tum viribus gratiae saltem actualis elicitur, tum fidei atque spei innititur.

Objectio. Objicitur: ergo defectu laborant orationes multorum: quia rationem cultus in oratione non intendunt nec attendunt.

R. N. assertum et D. rationem: non intendunt explicite et distincte C., implicite et generaliter N. Sciunt enim fideles sibi orandum non ut suas necessitates doceant Deum et ita permoveant, sed ut suam dependentiam Deique potentiam agnoscendo petita mereantur accipere. Apposite Suarez (l. c. cap. 7, n. 13) ait: vix fieri posse, ut aliquis ex vera fide Deum oret, et non sufficienter cogitet de cultu Dei, quem orando intendat, quia non est necesse ut cogitet de honore vel cultu sub his conceptibus generalibus, imo neque quod distincte sciat, petitionem esse cultum, aut notam vel signum honoris, vel aliquid simile; nam simplices, licet haec ignorent, optime orant. Satis ergo est, ut, qui orat, cognoscat se indigere ope Dei, et quod orando velit se Deo submittere tamquam superiori et potenti, quod sine dubio facit, quisquis ex vera fide orat, etiamsi ex magno affectu ad rem postulata vel ex ingenti timore mali contrarii oret: imo quanto hic affectus magis movet, tanto solent homines, etiam simplices, majori submissione et reverentia submitti Deo ad orandum. Haec ergo apprehensio ex parte intellectus, et affectio ex parte voluntatis sufficit, ut illa oratio sit verus actus religionis.

Hucusque de ipso actu orandi. Oratio autem, sicut quaevis
petitio, est necessario *alicujus ad aliquem de re aliqua alicui
obtinenda*. Jam igitur distinctis articulis explicemus *quinam*
orare possint, *ad quosnam* sit oratio dirigenda, *quaenam* res in
oratione petendae et tandem *pro quibusnam* personis orandum. 22.

ARTICULUS II. De iis qui possunt orare.

« Oratio est actus rationis per quem aliquis superiorem 23.
deprecatur; sicut imperium est actus rationis quo inferior ad *Quinam*
aliquid ordinatur. Illi ergo proprie competit orare cui convenit *orare pos-*
sint: *rationem* habere *et superiorem* quem deprecari possit (Q. cit.
a. 10). »

Hinc 1/ divinae personae *qua tales* orare nequeunt, quum 24.
ipsis nihil sit superius. Ideo quod legitur (Rom. VIII, 26) : ipse *an personae*
Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, inter- *divinae*;
pretamur ex contextu : ipse, qui est in nobis, Spiritus dirigit
ac corrigit mystice postulationes nostras. Attamen Christus
Dominus *qua homo* orare potuit, quum secundum humanam
suam naturam Patrem habeat majorem. De facto in terris
tum pro se tum praesertim pro nobis oravit ⁽¹⁾; imo et in
coelis dicitur semper vivens ad interpellandum pro nobis, et
advocatus noster apud Patrem ⁽²⁾.

2/ Orare possunt Angeli et Sancti in patria coelesti. Orant 25.
autem tum pro nobis viatoribus, tum pro animabus purgan- *Angeli et*
tibus; imo Sancti pro seipsis gloriam accidentalem petere pos- *Sancti*;
sunt, quemadmodum inducuntur orantes in Apoc. VI, 10.

3/ Quaeritur jam an animae purgatorii orent ⁽³⁾ : et *primo* an 26.
pro seipsis? Sunt qui negant ⁽⁴⁾, at merito affirmant plerique ⁽⁵⁾; *an animae*
« quicumque enim, ait Lessius, l. cit., in gravi afflictione con- *purgatorii*;
stitutus est et scit aliqua esse remedia quibus juvari possit,

(1) Vide in 3 p. S. Th. pulchram Q. 21 : de oratione Christi.

(2) Hebr. VII, 25; Rom. VIII, 34; 1, Jo. II, 1; cll. Jungmann, de Verbo Incarn.,
n. 338.

(3) Indubium est ipsas laudare Deum eique gratias agere : at hic de oratione
petitionis quaeritur.

(4) Ita Lehmkühl negare videtur, Theol. Mor., t. I, n. 345.

(5) Lessius, l. 2, c. 37, n. 23. — Suarez, l. c. c. 11, n. 12 sqq.; cll. tamen t. 4 in
3^m p., disp. 47, sect. 2, n. 8-9. — Laymann, l. 4, tr. 1, c. 1, n. 5. — Sylvius, in
suppl. q. 71, a. 2, ad 8^m.

procul dubio orat ut ea adhibeantur; jam vero animae purgantes sciunt exstare hujusmodi remedia, ut sacrificia, preces, jejunia, eleemosynas etc.; ergo petunt ut haec sibi applicentur et ut Deus fideles ad hoc excitet. »

Secundo an orant pro nobis? Negare videtur cum aliis S. Th. qui a. 11 ad 3^m dicit: « illi qui sunt in purgatorio, etsi sint superiores nobis propter impeccabilitatem, sunt tamen inferiores quantum ad poenas quas patiuntur, et *secundum hoc non sunt in statu orandi, sed magis ut oretur pro eis.* » At iterum affirmamus, cum pluribus⁽¹⁾. Etenim, ipsas orare pro nobis adhuc in terra militantibus et in specie pro propinquis ac benefactoribus suis, sane *a/* non repugnat *intrinsece*; sed neque *b/* est *inconveniens* statui in quo versantur. Sunt utique in statu patiendi: ideoque non sicut Sancti cum Christo regnantes erga nos *mediatorum ac patronorum munere funguntur*, sed nostra potius suffragia expectant: seu ut habet S. Thomas, *non sunt in statu orandi sed magis ut oretur pro eis.* At quominus etiam in hoc statu pro nobis orent et exaudiantur, nihil impedire videtur a parte Dei, qui non hostili sed paterna manu affligit animas in gratia firmatas et ad gloriam electas; nihil a parte animarum, quae charitate fervidae, ob suos dolores laborum nostrorum non obliviscuntur, quaeque de sua jam salute securae de nostra sunt adhuc sollicitae⁽²⁾. Cf. n. 32.

27.

*an daemones
et damnati;*

4/ Daemones et damnati, quibus omnis colendi affectus et gratia deest, *orationis* proprie dictae sunt incapaces, quamquam a Deo aut Sanctis quaedam *petere* possunt, uti Job I et Luc. XVI

28.

an infideles;

petentes inducuntur Satan et epulo.

fideles omnes.

5/ Ad viatores quod spectat: *infideles* actu naturaliter honesto Deum orare possunt; imo, Deo movente actu etiam supernaturali: etenim ad hunc fides ipsa non requiritur, quamvis talis actus ex communiore doctrina referatur ad fidem ejusque aliquale initium sit. *Fideles* autem omnes sunt talis orationis capaces, non solum justis sed etiam peccatores, uti in tract. de Gratia probatur multis argumentis et speciatim exemplo Publi-

(1) Medina, de orat., q. 4 et 5. — Bellarm. de purgat. l. 2, c. 15. — Becanus, c. 83, q. 5. — De Valentia, t. 3, d. 6, q. 2, p. 6. — Sylvius, l. c., a. 9 ad 1^m. Et favet Suarez, l. cit.

(2) Ut de beatis ait S. Cyprianus, l. de mortalitate, in fine.

cani, qui postquam suppliciter oravit : Deus, propitius esto mihi peccatori : descendit justificatus in domum suam.

ARTICULUS III. De iis ad quos orari potest.

Oratio dirigenda est I. et principaliter *ad Deum* tanquam fontem omnis boni. Hoc modo oramus vel ad Divinitatem absolute, a personis abstrahendo ; vel ad tres personas simul ; vel ad unam determinate personam, abstrahendo ab aliis. Eodem etiam modo oramus ad Christum Dominum, qui est persona divina ⁽¹⁾.

29.
Oramus Deum.

« Jamvero Deum orare omnino rationabile est ; quia, ex una parte, Deus nostri providentiam habet generalem ac particularem, multaque beneficia praestare nobis libere valet ; ex altera vero parte, conveniens est ut ad ea beneficia accipienda recognoscamus tum divinum dominium, tum propriam dependentiam, quod per orationem egregie fit, prout jam saepius declaratum est. Quod autem rationalistae objiciunt, nempe orationem non esse legitimum actum cultus, quia supponit Deum vel *ignorare* aliquid, vel *non esse bonum*, vel *esse mutabilem*, hoc omnino absurdum est ; non enim oramus ut aliquid Deo manifestemus, sed oramus quia credimus Deum omnia cognoscere, et inter ea nostras preces nostrasque misérias ; neque oramus ut aliquid a Deo quasi invito extorqueamus, sed quia credimus eum nos amare et paratum esse nobis bona conferre [alia quidem nobis non petentibus, alia vero multa nonnisi petentibus, ad majorem utilitatem nostram] ; tandem non oramus ut Deus aliquid in tempore velit quod ab aeterno non voluit, seu ut mutet decretum quod ab aeterno habuit, sed rogamus ut faciat quod decrevit se facturum media hac oratione... ⁽²⁾ » Hanc ultimam difficultatem de immutabilitate Providentiae, quam hodie dum multi ex malitia, multi ex ignorantia urgent, Angelicus Doctor tribus potissimum locis luculenter solvit. Et primo in hac Q. art. 2 : « Oportet sic inducere orationis utili-

30.
Haec oratio vindicatur a tribus objectionibus rationalistarum.

⁽¹⁾ De Christo colendo et exorando, vid. Jungmann *de Verbo Incarnato*, praesert. ult. art. partis I.

⁽²⁾ Bouquillon, de relig., n. 140. Cf. etiam Van der Meersch, *de Deo Uno et Trino*, n. 523.

tatem ut neque rebus humanis divinae providentiae subjectis necessitatem imponamus, neque etiam divinam dispositionem mutabilem aestimemus. Ad hujus ergo evidentiam considerandum est quod ex divina providentia non solum disponitur qui effectus fiant, sed etiam *ex quibus causis* et quo ordine proveniant. Inter alias autem causas sunt etiam quorundam causarum actus humani. Unde oportet homines agere aliqua, non ut per suos actus divinam dispositionem immutent, sed ut per actus suos *impleant quosdam effectus secundum ordinem a Deo dispositum*.... Et simile est etiam de oratione : non enim propter hoc oramus ut divinam dispositionem immutemus, sed ut impetremus quod Deus disposuit *per orationes* esse implendum ; ut scilicet homines postulando mereantur accipere quod eis Deus omnipotens ante saecula disposuit donare, ut Gregorius dicit (Dialog. I, c. 8). » Quantum autem locum in ordine providentiae habeat oratio, universa Scriptura testatur ⁽¹⁾. — Pariter ubi de praedestinatione, 1 p. q. 23, a. 8 : « Dicendum quod in praedestinatione duo sunt considerata : scilicet ipsa *praeordinatio* divina et *effectus* ejus. Quantum igitur ad primum, nullo modo praedestinatio juvatur precibus sanctorum. Non enim precibus sanctorum fit quod aliquis praedestinetur a Deo. Quantum vero ad secundum, dicitur praedestinatio juvari precibus sanctorum et aliis bonis operibus ; quia providentia, cujus praedestinatio est pars, non subtrahit causas secundas, sed sic providet effectus ut etiam ordo causarum secundarum subjaceat providentiae... Ita praedestinetur a Deo salus alicujus, ut etiam sub ordine praedestinationis cadat quidquid hominem promovet in salutem : vel orationes propriae vel aliorum vel alia bona... Unde praedestinati conandum est ad bene operandum et orandum, quia per hujusmodi praedestinationis effectus certitudinaliter impletur. » Tandem in l. 3 summae contra Gent., c. 96 : « Orationes apud Deum efficaces sunt, non tamen ordinem immutabilem divinae providentiae solvunt : quia et hoc ipsum quod tali petenti hoc concedatur sub ordine divinae providentiae cadit. Simile est ergo dicere, non esse orandum ut aliquid consequamur a Deo quia ordo suae providentiae est immutabilis, *ac si diceretur*

(1) Matth., VII, 7 ; XXVI, 41 ; Jac. IV, 3 etc.

quod non esset ambulandum ut perveniamus ad locum, nec comedendum ut nutriamur : quae omnia patet esse absurda. »

31.

Oratio christiana dirigitur II, ad Angelos et Sanctos tanquam ad mediatores secundarios et intercessores apud Deum, ac peculiariter ad Mariam Angelorum et Sanctorum omnium reginam. Talis invocatio nec honori soli Deo debito, nec dignitati Christi mediatoris primarii, nec rectae rationi repugnat, ipsis imo quam maxime congruit, ut alibi probatur ⁽¹⁾; at quamvis in cultum divinum redundet et cum ipso arcte connectatur, non est actus latriae seu religionis stricte dictae sed actus duliae aut hyperduliae.

*Quo sensu
oremus ad
Angelos et
Sanctos.*

32.

Hic duplex manet dubium : an privatim orari a nobis possint animae purgantes, necnon homines justi in terris adhuc degentes :

An orare

Prior quaestio non est confundenda cum quaestione n. 26

*possimus
animas pur-
gantes,*

exposita, ipsi tamen est valde connexa. Jamvero negant fere communiter antiqui ⁽²⁾ cum S. Thoma, hac q. art. 4 ad 3^m; affirmat tamen Medina, l. supra cit., et communius recentiores. Nec sane improbabiler : nam in contrarium afferuntur duae rationes : animae patientes pro nobis non orant et ideo nec a nobis tanquam intercessores orandae ; ulterius, orationes nostras non cognoscunt ideoque cum ipsis per orationem colloqui non possumus. At prima non urget, ut vidimus ; altera gravior non tamen convincit. Apposite Suarez (l. c. cap. 10, n. 28) : « Addo... non esse certum animas purgatorii non cognoscere orationes nostras, et non esse incredibile eis manifestari per suos angelos custodes, vel per nostros, vel per utrosque : quia hoc non excedit statum earum et est actus consentaneus angelicae custodiae... Et fortasse etiam verum est animas illas, saltem cum beatae fiunt, cognoscere orationes omnes toto illo tempore ad eas fusas, et eis moveri ad intercedendum in patria pro oratoribus suis. Quapropter, qui in hoc modo orandi fructum et devotionem senserit, non videtur ab illo revocandus, quanquam per se loquendo non videatur necessarius : quia [quod bene notandum] devotio ad animas purgatorii magis ostenditur suffragando illis per opera satisfactoria et orando pro

(1) Legatur Bouquillon, op. cit., n. 146-151.

(2) Halensis, p. 4, q. 26, m. 3, a. 5 ; S. Anton. p. 4, tit. 5, c. 3, § 2 : Navarr. de orat. c. I, n. 22.

- illis, et hoc satis est ut ipsae moveantur ad orandum pro nobis, quando et quomodo potuerint juxta divinam ordinationem. »
33. *item an justos.* Ad alteram quaestionem dicimus : quando nosipsos orationibus alterius commendamus ejusque suffragia poscimus communiter non intendimus in ipso colore supernaturalem excellentiam qua jam in terris eminet homo sanctus et justus ; nihil tamen impedit talem actum inferioris dulciae exercere, sicut et infra, in parte III, de adoratione notabimus.

ARTICULUS IV. De rebus in oratione petendis.

34. Oratio, ut a S. J. Damasc. audivimus, est decentium a Deo petitio. Deum autem decet nonnisi bona data dare filiis suis ; atque ideo *bonum* tantum, nunquam vero *malum qua tale* petere possumus. Sed an *omnia* bona quantumvis eximia, et an illa quae bona *sub quodam respectu* sub alio mala sunt, nobis licet petere a Deo ? Quam quaestionem apte solvemus distinguendo bona supernaturalia a bonis naturalibus ; item malum morale a malis physicis.
35. *Principaliter bonum supernaturale.* I. *Principale objectum* orationis sunt *supernaturalia* bona, juxta Math. VI : *quaerite primum regnum Dei et justitiam ejus*. Haec autem bona generatim petere possumus absolute et simpliciter, nulla addita conditione aut limitatione. « Sunt quaedam bona, ait S. Th. art. 5, quibus homo male uti non potest, quae scilicet malum eventum habere non possunt ; haec autem sunt quibus *beatificamur* et quibus *beatitudinem meremur* : quae quidem sancti orando *absolute* petunt. » Revera, ut ait Suarez (cap. 20, n. 5) : « talia bona (gratia et virtutes) neque per se neque per accidens videntur esse posse occasio ruinae », praeterea « si daremus, posse hominem aliquando inde in superbiam efferri, per talem orationem virtute postulamus ut id nobis non eveniat, atque ita non petimus sub conditione, sed potius petimus perfectionem contrariam illi conditioni seu excludentem illam ».
36. Nihilominus ad generale assertum nostrum quaedam sunt apponendae restrictiones : 1/ haec bona petenda tantum sunt *juxta ordinem a Deo statutum*. Qui ordo, connexionis et dependentiae, habet ut homo peccatorum remissionem per debitam poenitentiam obtineat ; ut merita acquirat per bona opera,

atque proemium beatitudinis tollat per merita et proportionem meritorum. — 2/ Quando de eximio gratiae et gloriae gradu petendo agitur, licet quidem *absolute* petere totam sanctitatem quam homo secundum ordinariam providentiae legem per media a Deo statuta attingere valet; ea vero quae leges Dei ordinarias excedunt nonnisi *conditionate* et caute, ne ulla fiat temeraria comparatio aut praesumptuosa petitio. « Si sermo esset tantum, inquit Suarez, c. 21, n. 10, de quodam affectu simplici vel voluntate conditionata, quae interdum exercetur ad excitandum vel accendendum affectum erga Deum, sic non est per se malum cupere tantam puritatem vel fervorem in amore divino, quanta in maximis Sanctis fuit; quia hoc solum est complacere in excellentia illius sanctitatis et in habenda illa si nobis illam conferre Deo placuisset. At vero per modum intentionis efficacis velle consequi excellentiam, v. gr. sanctitatis Virginis, vel illam petere animo et fiducia obtinendi illam temerarium esset: quia est omnino miraculosum et extra legem ordinariam providentiae divinae etiam supernaturalis. » — 3/ A fortiori gratias gratis datas et similia dona, in quibus per se propria sanctitas nullo modo consistit, nonnisi *conditionate* petere licet, et non sine magna cautela et humilitate.

37.

Obijcitur doctrinae expositae: Deus non omnibus vult dare *objectio*. gratiam efficacem, perseverantiam et gloriam. Ergo talia non sunt nobis absolute sed omnino conditionate petenda, ne forte petitio nostra a divina voluntate discordet. *Resp.* Deus haec non omnibus vult voluntate consequenti, antecedenti tamen *vult omnes homines salvos fieri* (1 Tim II). Jamvero haec altera voluntas sola, quam Deus per primum et ex sese habet,strarum actionum et petitionum regula esse debet. Non enim quidquid Deus quomodolibet vult, nos ipsi velle debemus aut possumus, sed ea tantum quae Deum vult nos ipsos velle: vult autem nos omnes quaerere regnum Dei atque justitiam ejus, et *haec est voluntas Dei, sanctificatio vestra* (1 Thess. IV, 3).

38.

II. *Secundario* bona *temporalia* petere licet, sicut quaedam *Secundario* adminicula quibus adjuvamus tendendum in beatitudinem, *bonum temporale*. inquantum scilicet per ea vita corporalis sustentatur et inquantum nobis organice deserviunt ad actus virtutum, ut habet S. Th. a. 6. — Ideo generatim petenda sunt *conditionate*, quate-

nus nempe saluti expediunt. Hic iterum dicimus *generatim*, quia 1/ bona naturalia *honestæ*, seu propter se appetibilia, tum illa quibus nemo male utitur, uti virtutes morales acquisitæ, tum illa quorum usus tantum per accidens malus fit, uti scientia, ars, vita, sanitas etc., vere dicuntur peti posse absolute, quin ulla scilicet conditio actuali aut virtuali orantis intentione apponatur; quamvis etiam verum sit pro secunda specie bonorum ex natura rei et dispositione subjecti includi interpretativam hanc conditionem: dummodo per accidens non obstat saluti. — 2/ Bona *utilia*, quæ ex se sunt indifferentia, si petuntur in quantum vitæ convenienter degendæ necessaria sunt, eodem modo peti possunt, sine ulla conditione formaliter aut virtualiter ab orante apposita; quomodo Sapiens oravit absolute: *tribue tantum victui meo necessaria* (Prov. XXX, 8), et nos ipsi, divina institutione formati, dicimus: *panem nostrum quotidianum da nobis hodie*. Sed opes, honores etc. petere in abundantia, quum res sint valde periculosæ, non licet sine apposita conditione: si ad salutem animæ et gloriam Dei sint profuturæ. Imo, quantumvis addatur conditio, talis petitio de se est imperfecta, quum ipse Dominus consulat præsentis divitias despiciere, futuras non appetere.

39.

Objectiones. Doctrinæ expositæ *objicitur* I: Deus solus novit quid expediat unicuique nostrum, nos autem nescimus quid petamus (Mt XX, 22): ideo non est a Deo *aliquid determinate* petendum, sed tantum ut nobis *quaecumque bona* retribuat. Resp. a/ Ut vidimus, permulta semper et omnibus expediunt, permulta nonnisi per accidens obesse possunt: talia rationabiliter possumus etiam determinate et in particulari desiderare atque a Deo petere; b/ determinatæ petitiones nobis proponuntur in Scriptura passim, et in ipsa Dominicali Oratione; c/ accedit peculiaris utilitas; nempe ut particularia bona intendentes *frequentius, attentius, ferventius oremus*, ut distinctius *agnoscamus indigentias nostras*, utque facilius petitionis nostræ *sentiamus effectum*.

Obj. II: Orantes pro temporalibus beneficiis petimus ut Deus vel *per communem cursum* causarum naturalium hæc nobis provenire sinat, vel *miraculose* immutet cursum communem. Sed si primum, *otiosum* est petere quæ ex ipsa rerum natura nobis

contingent ; si alterum, *praesumptuosum* est pro temporali necessitate miraculum petere.

R. Nego disjunctivam et adjungo tertium membrum ; nego praeterea utramque illationem ob suam generalitatem. Nimirum, petimus ut haec dona vel secundum naturalem cursum rerum, vel *secundum specialem Dei providentiam*, vel denique miraculose nobis proveniant. Et quoad 1^m, jam aliquid utiliter petere possumus : ut Deus communem rerum cursum servet et malignum daemonis interventum arceat. At maxime petimus 2^m : vel enim res optatae pendent ab agentibus liberis, et in hoc casu postulamus ut ad finem nostrum a Deo voluntates atque operationes dirigantur ; vel directe pendent a causis physicis, indirecte tamen ab agentibus liberis, quatenus pro diversa applicatione virium physicarum diversi obtineantur effectus, et in hoc casu postulamus ut ad finem nostrum debite elementa physica applicentur ab hominibus, dirigente Deo, aut ab Angelis, jubente Deo ; vel tandem, si supponantur pendere a solo influxu agentium physicorum, scilicet a determinato statu initiali, mediante longa serie causarum atque effectuum, oratio nunc elicita esse potest causa quaedam cur talis praecise fuerit a Deo constitutus ordo initialis, ex quo naturali serie phenomenorum optatus effectus consequatur (1). Tandem quomodo 3^m, interventum etiam miraculosum Dei, sine praesumptione petere possimus, explicat Suarez (c. 18, n. 8) : « Quoniam interdum fieri potest ut ad obtinendum bonum postulatum... neque ordinaria neque extraordinaria naturalis providentia sufficiat, sed miraculosa necessaria sit, nullum est inconveniens quod ad hoc totum extendatur orantis intentio et petitio ; quia hoc non est tentare Deum, quia non petitur simpliciter mira-

(1) Cf. Bouquillon, op. cit. n. 176, et Pesch, Praelect. Dogm. IX, n. 333-336. Ultimum sic evolvit in priori op. citatus P. Carbonelle, Revue des q. Scientif. Oct. 1878 : « La série des évènements et l'état initial dont elle dépend ont été choisis en vue des actes libres, et, entre autres, des prières que nous devons adresser à Dieu ; ce qui fait que tout en dérivant, par des lois naturelles, de l'état initial du monde, tout en restant de purs évènements naturels, les bienfaits temporels que Dieu nous accorde peuvent très bien avoir pour cause déterminante la demande que nous lui en faisons. Sans notre demande, un autre état initial aurait, de par les mêmes lois, amené un résultat tout différent. Nos prières ne sont donc pas inutiles, puisqu'elles peuvent être la cause qui, dans la prescience divine, détermine l'évènement ; elles ne sont pas présomptueuses, puisqu'elles ne demandent aucune dérogation au cours de la nature ».

culum, sed sub conditione, si fuerit necessarium et supposita convenientia beneficii postulati. Et hoc modo credendum est orasse Ezechiam, quando salutem postulavit et obtinuit, et in Scriptura inveniuntur plures orationes similes... Sic etiam solent fideles petere salutem vel similia bona in locis piis, in quibus solet Deus ea miraculose operari in Christi honorem, vel Virginis, aut alicujus Sancti per ejus intercessionem ». Hoc probe notandum : orantes ignorare solent utrum res optata per communem rerum cursum, an per specialem Dei providentiam, aut imo miraculose sibi provenire debeat ; et humiliter petunt ut ipsam Deus, quibus voluerit viis concedat : quod non otiosum nec praesumptuosum est.

40. *Non malum morale, nec malum physicum quae tale.* Ad petitionem *malorum* quod spectat, jam diximus malum quae tale non esse petendum. Inde, malum morale a Deo in nobis procurandum aut permittendum petere nunquam licet : imo tenemus divinum auxilium deliberate petere ad peccatum etiam levissimum graviter Deo injuriosum esse (1). Malum autem physicum licite petimus in quantum secundum quid et relative malum absolute tamen et simpliciter bonum est. Ita frequenter Sancti a Deo dolores ac tribulationes postularunt ; ita etiam psalmista deprecatus est mala peccatoribus et inimicis suis. Confer Bouquillon, de Virt. Theol., n. 519-520.

ARTICULUS V. De iis pro quibus orandum.

41. *Oramus pro solis creaturis rationalibus.* Orare possumus *pro solis creaturis rationalibus*. Imprimis *pro solis creaturis* : oramus nempe ad creatorem et propter ipsum, sed non pro ipso seu in ipsius utilitatem ; quoniam bonorum nostrorum non eget, et ex glorificatione nostra nullum intrinsecum bonum ipsi accrescit, sed tantum extrinseca denominatio. Deinde *pro solis rationalibus* : quoniam irrationabilia non sunt propter se sed propter hominem. — An etiam *pro omnibus his creaturis*, in coelo, inferno, purgatorio, vel hoc mundo degentibus orare liceat, quaestio manet per partes solvenda.

42. *An etiam pro omnibus damnatis.* I. Non oramus *pro Angelis et Sanctis*, nec *pro daemonibus et damnatis* : illi enim aeterna gaudent beatitudine, isti suppliciiis

(1) Cfr. quaestio similis infra, de votiva promissione rei inhonestae.

detinentur aeternis. Attamen minime repugnat pro Beatis exorare aliquod accidentale gloriae et gaudii augmentum.

II. Pro *animabus purgantibus* orare sancta et salubris est cogitatio, atque officium charitatis. (Cf. Jungmann, de Noviss., n. 104-119). — Pro *viatoribus* omnibus pariter orare possumus et debemus : ipsi enim omnes ex charitate diligendi sunt. « Obsecro igitur, ait Apost., 1 Tim. II, primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus.... Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus... » In specie *a/ licet* orare, privatim saltem, pro quolibet viatore in particulari, utut peccatore, excommunicato, infideli ; de oratione publica, cf. S. Liturg. et can. 2262. *b/ Nunquam licet* aliquem, puta inimicum, excludere ab orationibus quas pro communi bono fundimus, puta ab oratione dominicali. Tandem *c/ non tenemur*, nisi peculiaris necessitas urgeat, in particulari pro peccatoribus, inimicis, persecutoribus orare, sicut nec tenemur eos in particulari diligere. Sed speciatim orare pro ipsis perfectio est charitatis. Vide interpretes de sensu quorundam locorum S. Scripturae huc spectantium, praecipue 1 Jo. V, 16 ; Jerem. VII, 16.

CAPUT II

DE NECESSITATE ORATIONIS

ARTICULUS I. De orationis necessitate medii.

Recolenda est distinctio necessitatis *medii* et *praecepti*, quae, Quid ne-
a nonnullis haud recte tradita, accurate exponitur ab Ill. ac Rev. cessitas me-
Waffelaert, Annot. in virt. theolog., ad n. 158. dii.

Jamvero dicimus : *Deum orare omnibus adultis est juxta legem* 44.
Dei ordinariam medium necessarium ad salutem. Quam assertionem, Probatur
saltem ut theologice certam, ita fere demonstrat Bouquillon, de orationem
relig. I, n. 190-195. Auxilium gratiae necessarium est adultis esse de neces-
necessitate medii ad perseverantiam et salutem ; atqui, juxta sitate medii
legem Dei ordinariam, illud auxilium non conceditur nisi ad salutem.
orantibus ; ergo oratio dicenda est necessaria ad salutem

necessitate medii. *Major* de fide est (vide Jungmann, de Gratia, n. 78 sqq.); *minor* multipliciter probatur : *a/* ex Scriptura ubi formulis affirmantibus et negantibus ea necessitas inculcatur, puta Matth. VII, 7, XXVI, 41 ; Luc. XI, 9 ; Jac. IV, 2-3 etc. *b/* Ex SS. Patribus, puta S. Augustino docente (de dono persever. c. 16, n. 39) : « alia Deum danda etiam non orantibus, sicut initium fidei, alia nonnisi orantibus praeeparasse, sicut usque in finem perseverantiam. » *c/* Ex communi theologorum sententia, S. Thomae (in 4 D. 13, q. 4, a. 1), Suarezii (l. c. c. 28), S. Alphonsi (in opere : Del gran mezzo della preghiera). *d/* Ex ratione theologica, apud Suarez, ibid. : « Deus operatur per causas secundas, quoad commode fieri potest. Cum ergo possimus, saltem orando, cooperari ad salutem, postquam per gratiam praeventi sumus, hanc cooperationem merito a nobis exigit. » Tandem *e/* ex modo loquendi Conciliorum : ita Trid. s. VI, c. 11 : « Deus impossibilia non jubet, sed jubendo monet et facere quod possis, et petere quod non possis, et adjuvat ut possis. »

ARTICULUS II. De orationis necessitate praecepti.

46.

Oratio est etiam de necessitate praecepti. Deum orare adultis omnibus necessarium est necessitate praecepti. Etenim *a/* oratio, ut statim vidimus, medium est necessarium ad salutem : atqui media necessaria ad salutem sunt obligatoria seu praecepta. Ergo. Et minor patet : quia salus est finis obligatorius : ex quo ipso obligatoria fiunt media ad hunc finem requisita. *b/* Orationis praeceptum tota Scriptura supponit et inculcat : v. gr. Luc. XVIII, 1 ; Coloss. IV, 2 ; 1 Thess. V, 17 etc. Dico *supponit*, quia non est praeceptum divinum mere positivum, a Christo Domino datum, sed praeceptum naturale orationem statuente tanquam medium ordinarium ad salutem.

47.

Praeceptum est religionis Praeceptum orandi non pertinet ad charitatem sui, ut quidam aiunt, sed ad religionem. Ideo enim Deus ordinavit orationem tanquam medium ad salutem, ut homines quasi cogerentur in suis necessitatibus ad cultum divinum per orationem confugere. Et generaliter, quando aliquis actus ex natura sua vel institutione divina habet honestatem necessariam ad salutem, tunc non

tantum charitas vel aliae generales virtutes, sed propria virtus ad quam pertinet illa honestas, ad talem actum obligat : ita de actu fidei, spei, poenitentiae, etc. ⁽¹⁾. 48.

Hoc praeceptum affirmativum manifeste non obligat ad *quoties ur-*
indesinenter orandum, ut olim quidam deduxerunt ex inepta *geat per se*,
interpretatione verborum Christi et Apostoli n. 46 allatorum.
Obligat tamen *frequenter in vita*, et quidem *per se* seu ex ipso
praesenti statu, etiamsi nulla extraordinaria necessitas orandi
occurrat. Est enim ex se vita hominis militia ac bellum semper
renascens, continuum requirens Dei auxilium, ex lege ordinaria
continuato tantum orationis exercitio annexum. *Quoties* autem
hoc praeceptum urgeat et quaenam dilatio sit ut gravis habenda,
prudenti arbitrio dijudicandum relinquitur. Quodsi pro pressiore
determinatione consulamus judicia prudentum, aestimatur grave
a quibusdam (puta Salmanticensibus) non orare per annum,
ab aliis (puta Lessio) per unum vel alterum mensem, ab aliis
(Castropalao, Roncaglia) per mensem unum ⁽²⁾. Sed simpli-
citer fateamur tempus presse determinari non posse, quum in
hac re vix ad suspicandum, non ad judicandum fundamenta
idonea adsint. Similia vidimus de actu fidei, spei, aut charitatis
eliciendo. Advertamus talem incertitudinem non esse eam quae
fidelibus ullam anxietudinem inferat, sed potius quae multum
promoveat studium orandi, fidem etc. eliciendi, ita ut fideles
praecepta ista praeveniant et impléant abundanter cum ingenti
salutis emolumento.

Praeterea oratio non raro obligat *per accidens*, ex aliquo prae- ^{49.}
cepto religionis; aut ex alterius virtutis praecepto, puta occa- *et per acci-*
sione gravis tentationis vincendae aut charitatis erga proximum *deus*.
vivum vel defunctum exercendae. Tandem ex praecepto eccle-
siastico quaedam personae ad quotidianam orationem adstrin-
guntur : qua de re in sect. sequenti.

Diximus *orare* esse omnibus praeceptum : oratur autem, sive ^{50.}
pia petito mente perficiatur, sive consummetur verbis aut *Utrum vo-*
signis externis. Ad quaestionem ergo : an omnibus sit praecepta *calisan men-*
determinate *vocalis* oratio ? cum Suarez, l. c., contra plures, *talis oratio*
praecipia-
tur.

(1) De his cf. Suarez, l. c., lib. I, c. 29, n. 10.

(2) Salmant. tract. 21, c. 9, n. 17. — Lessius, de justit. l. 2, c. 37, n. 12. —
Castropalao, tr. 7, disp. 1, p. 8, n. 3. — Roncaglia, tr. 7, q. 1, c. 1, q. VII.

respondendum videtur negative. Ad quaestionem : an pariter praecepta sit oratio *mentalis* ? dicimus vel agi de oratione mentali stricte sumpta prout opponitur orationi vocali, et tunc quidem non determinate praecipitur, sed tantum in defectu orationis vocalis ; vel agi de oratione mentali secundum generalem ac usualementem significationem, n. 19 indicatam, juxta quam varios motus in Deum et pias cogitationes complectitur : et tunc etiam nullum datur juris divini et naturalis praeceptum speciale, licet ad alia praecepta rite adimplenda fideles non raro spirituali recogitatione indigeant : puta ad Sacramenta recipienda aut gravem tentationem vincendam. Sed maxime sane consulenda mentalis haec oratio, tum omnibus fidelibus modo ipsis congruo, tum praesertim personis perfectioni studentibus ac Deo dicatis et pro his vide Can. 125, 595, 1367 ⁽¹⁾.

51.
*Quid de
oratione ad
Sanctos.*

Diximus etiam orare *Deum* : quia praeceptum orandi per se non extenditur ad invocationem Sanctorum, quam ideo Conc. Trid., S. XXV, non dixit necessariam sed bonam et utilem esse decrevit. Attamen non omnem culpam venialem ex generali vitio acediae effugeret qui nunquam invocaret sanctos ac praesertim Beatissimam Dei Matrem ⁽²⁾ circa quam docemur : « nihil prorsus de permagno illo omnis gratiae thesauro quem attulit Dominus... nihil nobis nisi per Mariam, Deo sic volente, impertiri » ⁽³⁾. Imo si quis hanc B. V. invocationem jam adeo usu privato et ecclesiastico orationibus ad Deum immixtam atque conjunctam studiose ab omni sua oratione excluderet, judicaretur agere ex gravi contemptu aut haereticali errore.

52.
*Pro praxi
confessarii.*

Pro confessario ex dictis concludimus : a/ ipsum magis sollicitum esse debere in inculcanda orandi frequenter necessitate, quam in determinanda gravi omissionis orationis culpa ⁽⁴⁾ ; b/ omissionem orationis matutinae et vespertinae, quam fideles passim et utiliter confitentur, non esse praecise et per se peccaminosam. Regulariter tamen ob affectum sensualitatis, acediae etc. aliquam culpam involvit. Praeterea qui has preces

(1) Cf. Suarez, l. c. 1. 2, c. 4 ; Ill. ac Rev. Waffelaert, locis cit. supra, n. 19.

(2) Hoc jam plerique omnes theologi adnotant vel innuunt : V. Gury, n. 262, Lehmkühl, n. 345.

(3) Encycl. Leonis XIII : Octobri mense, 22 Sept. 1891. Cfr. Etudes Relig., t. 68, p. 5-31.

(4) Ita Gury, n. 260.

plane omittunt, ipsum praeceptum orandi facile infringunt, quia aliis etiam temporibus negligunt orationem : ac frequenter signum erit ipsos in pravo statu vivere aut laborare ignorantia in rebus fidei.

CAPUT III

DE EFFICACIA ORATIONIS

(Art. 15-16).

I. Oratio, praeter effectum spiritualis consolationis seu refectionis quem praesentialiter, id est jam inter orandum, affert (art. 13 et 15), triplicem habet vim seu efficaciam : ^{53.} *Orationis efficacia triplex.* *meritoriam, satisfactoriam et impetratoriam.* Priores sunt orationi cum aliis virtutum operibus communes, tertia ipsi propria est. Est enim vis orationi qua pia ad Deum petitioni insita movendi Deum ad concedenda beneficia quae petuntur, non quia orans aliquid aut meretur aut persolvit, sed tantum quia petit, seu quia consentaneum est bonitati divinae bona dare petentibus se.

Quam notionem si perpendimus, simulque ex aliis tractatibus recolimus conditiones tum ad meritum, tum ad satisfactionem requisitas, haec advertimus. 1/ Omnis oratio rite peracta aliquo sensu vim impetratoriam habet ^{54.} *Explicatur.* (1) : est enim apta ad Deum movendum ; sed non omnis oratio impetrat efficaciter : vis enim impetrandi per se non certo habet suum effectum, imo interdum certo suum effectum non obtinet, puta si ignoranter res nociva petatur. — 2/ Omnis oratio, supernaturalis uti supponimus, est aliquo sensu meritoria, vel de condigno, vel de congruo ; sed non omnis est meritoria in stricto sensu meriti condigni. — 3/ Omnis et sola oratio justorum sicut condigne meritoria ita et satisfactoria est. Dicitur *sola* ex sententia saltem probabiliori et communiore post S. Thomam, q. 14 suppl. — 4/ Omnis igitur rite peracta oratio aliquem fructum consequitur ; saepe etiam omnes simul effectus assignatos, quin unquam unus fructus

(1) Loquimur de oratione supernaturali et de vi impetratoria in ordine salutis. Oratio naturaliter facta non est in praesenti ordine Providentiae impetratoria justificationis aut cujusvis doni salutaris : quod vide probatum apud Van der Meersch, *de gratia*, n. 165 sqq.

alteri noceat. Exemplo sint orationes beatorum, justorum, peccatorum.

55. *Vis impetrandi fit infallibilis ex promissione divina* II. Impetratio orationi propria, certis sub conditionibus, fit infallibilis ex promissione divina. Licet oratio natura sua ad beneficia concedenda divinam bonitatem ita tantum moveat ut non infallibiliter suum habeat effectum, majorem efficaciam obtinet ex promissione Dei saepius in S. Scriptura expressa: Petite et dabitur vobis: quaerite et invenietis: pulsate et aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit; et qui quaerit, invenit; et pulsanti aperietur (Mt VII, 7; Luc. XI, 9). Amen, amen, dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis (Jo. XVI, 23). Et haec est fiducia quam habemus ad eum: quia, quodcumque petierimus: secundum voluntatem ejus, audit nos (1 Jo. V, 14. Ita interpungitur Vulgata, prout eam edidit Vercellone; melius tamen referuntur secundum voluntatem ejus ad petierimus). Cfr. etiam Mc XI, 24; Jo. XIV, 13-14; Jac. I, 6 etc.

56. *sub aliquibus conditionibus.* Jamvero haec promissio non absoluta sed conditionata censenda est. Quod eruitur tum ex textibus citatis, tum ex rei natura; et a posteriori confirmatur: non omnia enim quae petimus impetramus, non sane ex defectu Dei promittentis qui fidelis permanet, negare seipsum non potest (2 Tim. II, 13), sed ex defectu conditionum a quibus pendet promissio. At in his conditionibus enumerandis, AA. partim quoad modum loquendi, partim quoad rem ipsam, non parum discrepant. Rem distincte proponemus commentando breviter conditiones a S. Thoma, art. 15 ad 2^m, assignatas: « ponuntur quatuor conditiones, quibus concurrentibus semper aliquis impetrat quod petit; ut scilicet pro se petat, necessaria ad salutem, pie et perseveranter ».

57. *Prima conditio: pie.* Primo loco ponimus conditionem a S. Thoma requisitam pie petendi. Quam sanctus doctor hic subobscurè proponit, ita ut videatur coincidere cum conditione petendi necessaria ad salutem. Sed apte advertit Thomas de Vio Cajetanus « quod illa conditio pie in hoc distinguitur ab aliis conditionibus, quod aliae personam pro qua, rem petitam et perseverantiam significant, ista intentionem referentem ad Deum importat: nam pietas officium ac cultum coelestis patriae Principi et Patri exhibet ». Sub illa ergo conditione veniunt ea quae ex parte subjecti ad

essentiam supernaturalis orationis requiruntur. Ac proinde re ipsa ab utroque Thoma ⁽¹⁾ non dissentiunt illi qui hanc conditionem praetermittentes tres tantum assignant; sicut nec illi qui distincte eam fidem, fiduciam, humilitatem etc. requirunt, sine quibus vera oratio Deo placens non consistit.

Secundo requirit S. Thomas ut petantur necessaria ad salutem. Hanc conditionem non pauci ⁽²⁾ stricte intelligunt de *necessariis* saluti; at plures ipsam explicant de omnibus *salutaribus*, seu de omnibus oranti vere proficuis ad salutem (adde: et juxta ordinem gratiarum a Deo statutum). Quae sententia a/ commendatur auctoritate summorum theologorum, Suarez, Sylvii, Laymann⁽³⁾; b/ non apparet aliena a mente Angelici, si integer contextus spectatur ⁽⁴⁾; c/ nititur hac ratione: non esse sine cogenti argumento tam arctam restrictionem apponendam verbis generalissimis Script.: si quid petieritis... quodcumque petierimus etc. — Requiri autem ut res petitae saluti saltem expediant ex supra dictis patet ⁽⁵⁾. Item apparet orationem vere exaudiri quando non istud quod petitur, attamen aliud melius aut saltem aequivalens impetratur.

58.

*Secunda
conditio: sa-
lutaris.*

Tertio, ex S. Thoma, oportet ut quis pro se petat. Hujus restrictionis duae afferuntur rationes, quarum tamen neutra nos permovet. Prima petitur ex verbis S. Aug. in Jo., XVI, 23: « Ita sane intelligendum est quod ait, *dabit vobis*, ut ea beneficia significata sciantur his verbis quae ad eos qui petunt proprie pertinent. Exaudiuntur quippe omnes sancti pro seipsis, non autem pro omnibus exaudiuntur vel amicis vel inimicis suis vel quibuslibet aliis: quia non utcumque dictum est, *dabit*, sed, *dabit vobis*. » Haec quidem interpretatio concedi posset supposito textu: « si quid vobis petieritis, dabit »; at: « si quid

59.

*Tertia con-
ditio: pro
bene dispo-
sito.*

(1) Ita olim vocabant S. Thomam cum optimo interprete Thoma de Vio Cajetano.

(2) Ita Bouquillon, n. 206.

(3) Suarez, c. 23, n. 7; Laymann, l. 4, tr. I, c. I, n. 10; Sylvius in h. l.; Tanner, disp. 5, q. I, n. 110 etc.

(4) « *Utile* ad beatitudinem hominis quasi *pertinens* ad ejus salutem. » Item in art. 7 ad 2^m: « de pertinentibus ad salutem. »

(5) Pulchre S. Aug., tr. 73 in Jo.: « Ipse (Christus) salvator est, non solum quando facit quod petimus, verum etiam quando non facit: quoniam quod videt peti contra salutem, non faciendo potius se exhibet salvatorem. Novit enim medicus quid pro sua, quid contra suam salutem poscat aegrotus; et ideo contraria poscentis non facit voluntatem ut faciat sanitatem. »

petieritis dabit vobis » simpliciter intelligitur : dabit *vobis petentibus*. Quoties autem alteri salutaria poscimus et obtinemus, alter quidem in se *accipit* donum, at nos donum *impetramus*, et Deus optime dicitur non tantum alteri, sed nobismetipsis *dare*⁽¹⁾. Altera ratio est ea quam S. Thomas affert, art. 7 ad 2^m : « dicendum quod pro se orare ponitur conditio orationis, non quidem necessaria ad effectum merendi, sed sicut necessaria ad indeficientiam (infallibilitatem) impetrandi. Contingit enim quandoque quod oratio pro alio facta non impetrat, etiamsi fiat pie et perseveranter et de pertinentibus ad salutem, *propter impedimentum quod est ex parte ejus pro quo oratur...* » Probat quidem haec ratio non infallibiliter impetrari pro quibusbet aliis etiam male ad gratiam recipiendam dispositis; sed minime excludit infallibilitatem orationis piae et perseverantis pro salute alterius bene dispositi. — Unde rectius ita ponimus hanc tertiam conditionem : ut petat quis *pro bene disposito* seu beneficiis divinis impedimentum non ponente. Ista autem conditio facillime eruitur ex generali salutis oeconomia et ex Sacris Litteris (puta Is. I, 15 et 1 Jo. V, 16); optime congruit menti S. Thomae, qui supponit illum qui pro se pie et perseveranter salutaria petit ipsis nullum objicere impedimentum; ac tandem bene explicat quod supra S. Augustinus verissime dixit : « exaudiuntur omnes sancti pro seipsis, non autem pro omnibus exaudiuntur » : nimirum, orant pro sufficienter dispositis quoties pro se, non vero quoties pro aliis orant⁽²⁾.

60.
Quarta
conditio: per-
severanter.

Quarto denique requiritur oratio *perseverans*; quam conditionem Christus Dominus saepius inculcat (Luc. XI, 5; XVIII, 1; Mt. XV, 22 etc.), et passim commendant SS. Patres, cum S. Augustino, in Jo. tr. 73 : « Orantes tamquam seminantes non deficiamus : tempore enim proprio metemus. » Et hujus requisiti assignant rationes praecipuas : ut dona Dei magis aestimemus, — humiliter quaeramus, — atque perfectius nos ipsos ad illa assequenda, adhibenda, custodienda disponamus. — Nec

(1) Sicut mulier Chananaea (Mt. XV) orans pro filia obsessa dixit : « Miserere mei... adjuva me. » Et Jesus : « Fiat tibi sicut vis. » Vere dedit ipsi matri sanationem filiae.

(2) Hanc tamen infallibilem efficaciam orationis pro alio bene disposito non adscribimus orationi generaliter factae ab uno pro plurimis imo omnibus hominibus obicem non ponentibus.

dicendum : ex hac ultima conditione divinam promissionem ferme evacuari, quum Deum per multos annos et ad finem usque vitae nobis postulata denegare possit. Enimvero : non semper aequae longam nec adeo diuturnam orandi perseverantiam exigit, sed nostro profectui sapienter accommodatam. Quando igitur frustra aliquid a Deo diu et bene petierimus, signum erit istud aut non, aut nondum, expedire nobis, — aut si in se jam expediat, magis adhuc doni dilationem quam concessionem esse nostrae saluti proficuum.

Ex recensitis conditionibus apparet *nec charitatis imperium neque imo statum gratiae requiri*, adeo ut peccator poenitens et actuali gratia motus etiam infallibiliter impetrare possit. Doc- 61. Non requi-
runtur aliae
conditiones.
trina est S. Thomae, art. 16 : « orationem peccatoris ex bono naturae [gratia praeventae] desiderio Deus audit, non quasi ex justitia, quia peccator hoc non meretur, sed ex pura misericordia [seu per modum impetrationis], *observatis tamen quatuor praemissis conditionibus.* » Cf. Suarez, c. 25.

Praeter has condiciones ad *infallibilem impetrationem* requisitas, plures aliae sunt *orationis dotes et orantis dispositiones* quae 62. Dotes op-
timae ora-
tionis.
summopere juvant ut orans citius ac plenius impetret, — abundanti-
us satisfaciatur, — et uberius mereatur. Ut ea tantum attingamus quae ipsa Scriptura instantius commendat, ad fructuosissime cum Deo colloquendum, debemus 1/ *ante orationem* *removere peccata* : a/ generatim omnia, *operis, cordis et oris* : « levantes puras manus, sine ira et disceptatione. » 1 Tim. II, 8 ; — cll. ps. XXXIII, 16 ; 1 Jo. III, 21-22 etc. b/ *speciatim affectum odii et vindictae in proximum* : « cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis adversus aliquem, ut et Pater vester qui in coelis est dimittat vobis peccata vestra. » Mc XI, 25 ; — cll. Mt V, 23 ; VI, 12 ; XVIII, 32-33 etc. — 2/ *Orationi conjungere opera virtutum*, speciatim a/ opera mortificationis, *jejunium*, b/ opera misericordiae, *eleemosynam* : « bona est oratio cum jejunio, et eleemosyna magis quam.... Quando orabas cum lacrymis, et sepeliebas mortuos... ego obtuli orationem tuam Domino. » Tob. XII, 8-12 ; — cll. Is. LVIII ; Prov. XXI, 13 ; Mt XVII, 20 etc. Quare S. Aug. ait : « Quam celeriter accipiuntur orationes bene operantium ! Et haec justitia hominis in hac vita : jejunium, eleemosyna, oratio. Vis orationem tuam volare

ad Deum? Fac illi duas alas, jejunium et eleemosynam (in ps. 42, n. 8). » — 3/ *Orationem nutrire duplici praecipue sensu* : a/ hinc, profundae *humilitatis* : « oratio humiliantis se nubes penetrabit. » Eccli. XXXV, 21 ; — cll. ps. CI, 18 ; Mt VIII, 8 ; XV, 27 ; Luc. XVII, 13 etc. ; b/ hinc vero firmissimae *fidei ac fiduciae* : « postulet in fide nihil haesitans. » Jac. I, 6 ; — cll. Mt XXI, 22 ; 1 Jo. V, 14. — 4/ *Ab ipsa oratione excludere defectus* eam saltem partialiter vitiantes, puta vanam gloriam, divagationes, inordinata desideria etc. Cf. Mt VI, 5 ; XXVI, 39. — 5/ *Orationi vim addere*, (ut fit in S. Liturgia) ex *communione precum* cum fratribus, Mt XVIII, 19 et 2 Cor. I, 11 ; atque ex *interpositione explicita Nominis et meritorum Jesu-Christi mediatoris*, Jo. XIV, 14, XV, 16, XVI, 23.

Sectio Altera

DE ORATIONE VOCALI

CAPUT I

DE EJUS ESSENTIA ET SPECIEBUS

(Art. 12-14).

63.

Ad essentiam orationis vocalis requiritur *Ad essentiam orationis vocalis requiritur prolatio verborum, cum intentione orandi saltem implicita et virtuali, atque aliqua attentione saltem superficiali et remissa. Hanc propositionem explicamus per partes.*

64.

I. Prolatio verborum.

I. Requiritur *prolatio verborum*. Vocalis enim oratio non sola mente consummatur, sed mentis conceptus exprimit per voces seu verba oraliter prolata. In quo continentur duo : 1/ requiri *verba pronuntiata*, seu articulata voce producta. Inde non oraret vocaliter a/ qui verba oculis tantum legeret aut mente conciperet ; nec b/ qui ore immoto sonitum de gutture emitteret ; sicut nec c/ qui sine aeris expiratione linguam ac labia tantum

moveret. Et hinc resolvimus aliquam quaestionem ab auctoribus agitatam : an vocaliter orans debeat, non quidem seipsum de facto audire, sed posse seipsum audire. Dicimus nempe requiri et sufficere *vocem articulatam* ; quam simul concedimus ex sua natura *esse audibilem*. 2/ Requiri *verba vere significantia*, explicite vel implicite, orantis desiderium ac petitionem. Inde non oraret vocaliter qui verba incohaerentia, quibus nullus inesset sensus, proferret.

Quid autem dicendum de illo qui pro verbis ore promendis signa aequivalentia adhibet ? Ille profecto non mere internam sed externam orationem fundit : attamen non stricte *vocalem*.

65.

II. Requiritur intentio orandi, saltem implicita et virtualis. II. *Intentio orandi.*
Postquam explicavimus orationis vocalis exteriorem actum, manent requisita ex parte interioris actus ; qui duplex est : voluntatis et intellectus : prior vocatur intentio, alter attentio dicitur. Jamvero, 1/ patet intentionem seu propositum orandi requiri ; nec sufficere verba petitionis etiam voluntarie prolata, nisi a voluntate orandi procedant. At haec intentio orandi non excludit motiva extrinseca ad orandum impellentia, et etiam cum tali alliciente motivo inhonesto, puta vana gloria aut avaritia, consistere potest substantialis orationum bonitas ⁽¹⁾. 2/ Addimus non requiri intentionem explicitam et actualem, sed implicitam et virtualem sufficere, sicut generatim ad actus morales sufficit ⁽²⁾. De facto autem intentio orantis est generatim in initio *actualis*, explicita vel implicita ; et in decursu orationis saltem *virtualiter* perseverat.

66.

III. Ex parte intellectus, requiritur aliqualis attentio : quod III. *Aliqualis attentio :*
nunc manet expendendum *Primo* quidem, attentionem AA. distinguunt, *ex parte objecti*, in externam et internam, quam subdistinguunt in superficiale (materiale, ad verba), litteralem (ad sensum) et spirituale (ad Deum). « Attentio externa, ait S. Alph. (l. IV, alias V, n. 176), habetur cum non ponitur actio impossibilis cum attentione interiori, ut esset fabulari, scribere, attente audire alios loquentes, celeriter se vestire, magna applicatione aliquid agere... Attentio autem interna

(1) Cf. Bouquillon, Theol. fundam., edit. 2, n. 359.

(2) Cf. ibid. n. 321 et 323.

habetur cum attenditur ad verba, ad sensum et ad Deum. Attentio ad Deum est... cum mens elevatur ad Deum, meditando v. gr. divinam bonitatem, justitiam etc... Attentio ad sensum habetur, cum attenditur ad percipiendam intelligentiam verborum. Attentio tandem ad verba est, cum attenditur ad recte illa proferenda, ne error fiat mutilando, transponendo etc. »

67.

a/ *ex parte
objecti, sal-
tem superfi-
cialis. Crisis
sententia-
rum.*

Ex his attendendi modis si quaerimus quisnam ad essentiam orationis pertineat, maximam invenire videmur dissensionem apud AA., quorum alii solum attentionem externam, alii internam aliquam attentionem requirunt ⁽¹⁾. Sed fortasse poterit haec controversia solvi et veritas inveniri. Nimirum a/ quum attentio definiatur applicatio intellectus ad aliquid, attentionem quam vocant externam ne intelligamus mere externam, sed, uti diximus, *objective* externam, *subjective* vero internam: aliis verbis non meram absentiam actionum externarum, impossibile, sed *applicationem intellectus* ad illas excludendas. Hinc jam apparet, inter illos qui dicunt externam attentionem sufficere, et illos qui internam saltem superficiale requirunt, non esse istud ingens discrimen quod voces *externa* et *interna* prae se ferre videntur. Praeterea b/ qui dicit ad essentiam orationis requiri attentionem externam, non vero internam etiam superficiale, supra definitam, videtur minus recte loqui. Dicitur enim attentio externa communiter, ut a S. Alph. audivimus: exclusio actionum externarum impossibile cum interiori attentione. At cur excludendae ne interiori attentionem impediant, si nulla omnino interior requiratur? Hinc jam eos qui talem externam attentionem postulant, ad internam aliquam superficiale huic conjungendam adduci posse putamus. Quod si reponant, attentionem superficiale aptius externam vocari, aut in requisita prolatione verborum subintelligi, nolumus contradicere re consentientibus. Ideo c/ ex doctrina reipsa satis communi, dicimus: *requiri* ut cum intentione orandi jungatur aliqualis attentio seu mentis applicatio ad verba debite proferenda. Et ratio est, quia aliter ipsa verborum prolatio actus humanus et moralis non esset. Tandem d/ addimus hanc attentionem *sufficere* ad orationis essentiam, quin attentio litteralis

(1) Vide S. Alph. l. c.; cll. Bouquillon, n. 215-217, et Ball. Palm., t. IV, tr. 9, c. 2, n. 250-256.

aut spiritualis addatur. Etenim, haec attenta verborum prolatio, ex intentione Deum orandi, est ad Deum vera locutio et pia petitio. In specie non requiri attentionem *litteralem*, confirmatur ex usu multorum, linguam latinam, quam non intelligunt, in oratione adhibentium, quem usum ipsa Ecclesia probat. *Spiritualementem* aliquam attentionem nonnulli ⁽¹⁾ requirunt (virtualem, ut dicunt, atque confusam), ut oratio sit vere ascensus mentis ad Deum : sed hoc ipsum sufficienter habemus ex requisita *intentione Deum orandi*, virtualiter perseverante in decursu orationis. — Atque ita apte explicari posse putamus artic. 13 S. Thomae ⁽²⁾.

Secundo, ex *parte actus* attentio dividitur in perfectam ac intensam et imperfectam ac remissam. Plures aliter distinguunt attentionem in actualem seu formalem et virtualementem ^{b) ex parte actus, saltem remissa.} ; at minus proprie : etenim *voluntas* attendendi esse poterit virtualis, ipsa tamen attentio seu *mentis applicatio* semper actualis erit ; deinde ubi voluntas attendendi virtualis aderit, non deerit omnis actualis attentio superficialis. Jam hac distinctione posita, dicimus non requiri attentionem perfectam et intensam, sed ad substantiam orationis certo sufficere attentionem valde imperfectam et remissam, dummodo realis maneat. Eadem est ratio ac num. praec.

Doctrinam hucusque propositam ad praxim applicemus indicando an et quousque tum *actiones* externae, tum internae *distractiones* a) orationis substantiam tollant, vel b) oratione substantialiter manente, aliquam tamen culpam involvant. ^{69. Applicatio}

Actiones externae inter orandum exercitae a) orationis essentiam non destruunt ; nisi quando ex sua natura, vel ex orantis dispositione attentionem superficialementem ^{ad actiones externas} ad verba proferenda

(1) Ita Lessius, de jure et just. l. 2, c. 37, n. 64, 69.

(2) Hoc quidem art. aliisque locis docere videtur S. Th. nullam attentionem esse absolute necessariam, dummodo adsit « vis primae intentionis » : at prima intentio praecise vim suam in orationem vocalem subsequentem exerit per aliqualem mentis applicationem ad vocaliter orandum. Cfr. ejusdem doctoris verba, 4 Sent. dist. 15, q. 4, a. 2, sol. 4 : « Attentio in oratione manere debet semper secundum virtutem, sed non requiritur quod semper maneat per essentiam actus. Manet autem secundum virtutem quando aliquis ad orationem accedit cum intentione aliquid impetrandi, vel Deo debitum obsequium reddendi, etiam si in prosecutione orationis mens ad alia rapiatur ; nisi tanta fiat evagatio quod omnino depereat vis primae intentionis ; et ideo oportet quod frequenter homo cor revocet ad seipsam. »

omnino impediunt. Tales actiones sunt, ut jam a S. Alph. audivimus: fabulari, scribere, *attente* audire alios loquentes, *celeriter* se vestire, *magna applicatione* aliquid agere. Contra orationi compossibilia sunt: aspicere agros, colligere herbas aut flores, se lavare, induere non omnino properanter, sternere lectum, struere focum etc. — *b/* Si istae actiones simul cum oratione ex necessitatis aut utilitatis causa ponuntur, abest peccatum; si simul cum oratione etiam libera exercentur otiose, veniale peccatum est contra religionem: quum sit irreverentia erga Deum inter orationem et actus otiosos deliberate suam attentionem dividere; si tandem quis actionem graviter malam ponit dum vere orat (quod sane rarum) irreverentia major erit et probabiliter gravis.

71. *et distractio- nes.* *Distractiones* seu cogitationes de rebus ab oratione alienis *a/* orationem non destruunt, dummodo, ut supponimus, attentionem prolationem verborum prorsus non tollant. Idque valet non solum de involuntariis distractionibus, quod nemo diffitetur, sed etiam ut videtur de voluntariis. Etenim: his non obstantibus habetur vera locutio et petitio, ut patet ex iis quae inter homines contingunt; deinde et praesertim, relate ad attentionem per accidens esse videtur quod distractio sit voluntaria aut sit involuntaria; tandem, additur argumentum, sed jam minus firmum, ex forma deprecative Extremae Unionis, cujus validitati non officit voluntaria distractio. — *b/* *Distractiones* hae voluntariae veniale peccatum sunt, si otiosae: rursus enim, irreverentia est inter orationem et vanas cogitationes attentionem dividere; nullum peccatum sunt, si necessariae aut utiles, puta si aliquid recordandum aliquoties per orationem mente revolvitur (praestat in casu orationem paululum ad cogitanda profana interrompere, quam distracta mente continuare); tandem peccatum essent probabiliter mortale (contra religionem), si graviter turpes.

72. *Oratio qua vocalis est rationabilis et utilis.* Orationem vocalem, cujus essentiam hucusque explicavimus, esse qua vocalem, et quamvis privatim fiat, *valde rationabilem atque utilem*, facile probatur, cum S. Thoma, art. 12, ubi dicit: « Adjungitur vox tali orationi, triplici ratione. Primo quidem ad excitandum interiorem devotionem, qua mens orantis elevetur in Deum, quia per exteriora signa... movetur mens hominis

secundum apprehensionem, et per consequens secundum affectionem... Secundo... quasi ad redditionem debiti, ut scilicet homo Deo serviat secundum illud totum quod ex Deo habet, id est, non solum mente sed etiam corpore... Tertio, ex quadam redundantia ab anima in corpus, ex vehementi affectione, secundum illud (Ps. XV): laetatum est cor meum, et exultavit lingua mea. » Et cf. q. 91, art. 1: utrum Deus sit ore laudandus, et art. 2: utrum in divinis laudibus sint cantus assumendi.

73.

Superest ut de *speciebus* orationis vocalis verbulum addamus. Si A/ *ipsam orandi formulam* consideramus, invenimus unam excellentissimam, divinitus institutam, Orationem Dominicalem; dein alias plures ecclesiastico usu probatas, Salutationem Angelicam, Rosarium ex pluribus formulis consertum etc.; quas exponere hujus loci non est. Cf. de *Orat. Domin.* S. Thom. cit. q. a. 9; Catech. Concilii Trid., parte 4^a; Van Steenkiste, Comm. in Mt., q. 249-252; Verklaring v. d. M. Catech. Ill. Lambrecht, ubi etiam de *Salut. Angelica*; de *Rosario* cf. potissimum has Litteras Leonis XIII: *Supremi Apostolatus* (1 Sept. 1883), *Salutaris* (24 Dec. 1883), *Superiore anno* (30 Augusti 1884), *Quamquam pluries* (15 Aug. 1889), *Octobri mense* (22 Sept. 1891), *Magnae Dei matris* (8 Sept. 1892), *Lactitiae sanctae* (8 Sept. 1893), *Fucunda semper* (8 Sept. 1894), *Adjutricem* (5 Sept. 1895), *Diuturni temporis* (5 Sept. 1898).

Species orationis vocalis.

74.

Si B/ *personas orantes* spectamus, potior occurrit distinctio inter orationem *publicam* et *privatam*. Publicam hic non dicimus orationem quae fit ab aliquo palam, aut etiam simul a pluribus intentionem suam et vocem conjungentibus, sed eam quae fit a communitate: privatam autem dicimus quaecumque a fidelibus qua privatis funditur. Eodem sensu S. Thomas, art. 12, alii que distinguunt orationem communem et singularem. Porro, communitas orat vel per seipsam seu per membra sua moraliter omnia, vel per aliqua membra totius corporis vices gerentia. Ecclesia autem Christiana, per orbem terrarum latissime diffusa, hoc altero modo suum munus publicae orationis exsequitur, specialiter ad istud officium deputando aliquos filios suos, praesertim sacerdotes, quippe qui divinitus constituuntur Christi Ecclesiaeque ministri in iis quae sunt ad Deum.

Potior distinctio est orationis publicae et privatae.

Jamvero praetermissis orationibus publicis quae cum sanctis-

simo sacrificio Missae atque administratione Sacramentorum aliisque sacris ritibus conjunguntur, praecipua manet ea quam Officium divinum⁽¹⁾, Breviarium, Horas canonicas nuncupamus: de qua nobis jam in specie tractandum.

CAPUT II

DE RECITATIONE OFFICII DIVINI

ARTICULUS I. De personis ad divinum officium obligatis.

75. *Obligatio ad officium divinum oritur ex tribus titulis :* Juxta praesentem Ecclesiae disciplinam obligatio ad officium divinum ex tribus titulis oritur : *ordinis sacri, beneficii et religiosae professionis.*

76. *I. ordinis sacri,* I. *Lege ecclesiastica, clerici omnes in sacris ordinibus constituti, ad officium divinum tenentur, a die et hora ordinationis susceptae.* — Dicitur a/ *lege ecclesiastica* : Cod. J. C. can. 135. Quod praescriptum oriri videtur ex antiquissima et generali consuetudine vim legis habente. Antiqui enim textus juris obligationem potius supponunt quam statuunt. Nec tamen est juris divini, quamvis statui clericali apprime conveniat. — b/ *In sacris ordinibus* : clerici minores nec ad officium, nec ad alias determinatas preces ex susceptis ordinibus adstringuntur (praeter Psalmos cum Litanis semel post ordinationem dicendos, de qua re cf. S. Alph., VI, n. 829). — c/ *Omnes* : etiam excommunicati aut suspensi ; at non ii qui ad statum laicalem legitime redacti sunt (can. 135, 213, 214). — d/ *A die et hora* : ita jam AA. omnes. Tenetur ergo subdiaconus incipere a parte officii respondente tempori ordinationis. Ad dubium : utrum pro hac determinatione spectanda sit distributio diei ecclesiastici infra assignanda, an potius consuetudo chori in illa regione : primum videtur tenendum, ita ut obligatio vel a tertia vel a sexta juxta horam ordinationis incipiat. Ad alterum dubium : an satisfaciat subdiaconus hanc debitam partem officii ante ordinationem suam

(1) Saepe quidem latiori sensu vocamus officium divinum, sive officia divina, publicas functiones sacras ; ita etiam Codex J. C. agens de obligatione capitulorum, ait (can. 413, § 2 : « Divinum officium comprehendit psalmodiam horarum canonicarum et celebrationem cum cantu Missae conventualis .. » At saepe etiam dicitur strictius de Horis canonicis, et in sequentibus hunc sensum retinemus.

recitando : sententia probabilis affirmat, alia nobis probabilior negat. Cf. S. Alph. l. IV, n. 140.

II. *Pariter tenentur beneficiarii, seu possidentes beneficium ecclesiasticum.* Vide Cod. J. C. can. 1475 (1). Obligatio incipit ab ipso die initae possessionis, estque obligatio religionis. Praeterea, beneficiarius « si, nullo legitimo detentus impedimento, obligationi recitandi horas canonicas non satisfecerit, fructus pro rata omissionis non facit suos, eosque fabricae ecclesiae aut Seminario diocesano tradat vel in pauperes eroget (can. 1475, § 2) » (2). Qui ergo in casu officium omittit cum animo retinendi fructus, peccat tum contra religionem tum contra iustitiam; qui vero omittit cum animo fructus restituendi : peccat quidem graviter contra religionem, ex cujus motivo Ecclesia beneficiariis officium a prima die possessionis imponit; sed non peccat contra iustitiam : quia Ecclesia ad restituendos fructus, non ad recitandas horas ex iustitia obligat.

Huc spectat etiam obligatio *Capitulum*, eorumque qui beneficium chorale obtinent : de quibus lege can. 413-414.

III. *Similiter tenentur religiosi utriusque sexus ad chorum professi.* Hic duplicem obligationem sedulo distinguas : aliam ad officium in choro dicendum, aliam ad recitationem officii saltem privatam. Prima, principaliter et graviter afficit ipsas communitates Ordinum ex suo instituto chorum habentium, secundo tantum et ex obliquo singula membra, nec graviter, nisi ipsorum culpa chorum ipse tollatur. Altera singulos religiosos ad chorum solemniter professos adstringit sub gravi ad officium quotidie saltem privatim recitandum : nempe, si a choro abfuerunt. Lege can. 610, collato c. 640. Proinde ab hac lege Ecclesiae excluduntur novitii, conversi, religiosi ex suo instituto chorum non habentes, congregationum religiosarum membra, etiam moniales in Gallia et Belgio; pariter professi vota simplicia post novitium, in ordinibus votorum solemnium choro obligatis : quamquam choro interesse debent, sicut ipsi solemniter professi (Congr. Episc. et Reg. 18 Julii 1902).

Ex principiis generalibus constat personam pluribus titulis

77.

II. beneficii,

78.

III. religiosae professionis cuiusdam.

79.

Nota.

(1) Cfr. S. Pii V bulla : *Ex proximo Lateranensi concilio*.

(2) Cf. bulla cit. S. Pii V. Haec obligatio urget ante omnem sententiam, ut constat ex principiis juris (can. 2232) et rei natura.

ad officium obligatam unica recitatione satisfacere, et si omittit, contra religionem unicum committere peccatum.

ARTICULUS II. De officio quod recitandum est.

80.

*Generalis
compositio
officii.*

Officii divini proximam quasi materiam ex psalmis, canticis, antiphonis, hymnis, lectionibus, responsoriis, orationibus, constare novimus ; quibus rite ordinatis integrum officium componitur. Quod officium dividitur in nocturnum atque diurnum : nocturnum officium complectitur matutinum cum laudibus, transitum parantibus ad officium diurnum ; istud et suas partes seu horas distinctas habet, primam, tertiam, sextam ac nonam, et cum vesperis ac completorio concluditur. Nec tantum *dies* singulos, sed etiam imo praecipue, *hebdomadas* complectitur ac sanctificat ope psalterii integri per hebdomadam dispositi. Denique *annum* totum mirabili temporum ac festorum cyclo includit ⁽¹⁾.

81.

*Integre re-
citandum
est ;*

Jamvero I. clerici majores, beneficiati, religiosi ad chorum professi quotidie hoc totum officium recitare tenentur ; et graviter peccant si istud onus diei integrum, vel partem ejus notabilem omittunt. In determinatione hujusce materiae notabilis, tum fini Ecclesiae legem dantis, tum communi aestimationi doctorum legem interpretantium, insistendum. Ex quibus habemus a/ gravem esse omissionem unius horae integrae, etiam ex parvis. Ita communiter : quia in re adeo gravi orationis publicae, istud censetur magnus defectus a materia praecepta et magna difformitas a voluntate Ecclesiae per distinctas horas canonicas singulas diei partes Deo consecrantis. Addamus pro gravi etiam habendam esse omissionem horae *moraliter* integrae, puta dicto tantum Pater noster ; et contra a gravi excusandam probabilius omissionem vesperarum in Sabato Sancto : quia licet pro hora canonica dicantur, non videntur

(1) Circa evolutionem officii divini a primis Ecclesiae temporibus ad tempora nostra, praeter D. Guéranger, *Institut. Liturgiq.* t. 1-2 et antiquiores AA. ibidem citatos, legi meretur opus Batiffol : *Histoire du Bréviaire Romain* (1893), P. Baudot, O. S. B. *le Bréviaire Romain* (1906, in Collect. « Science et Religion ») ac praesertim opus posthumum eruditissimum P. Suitberti Baeumer, O. S. B. : *Geschichte des Breviers* (1895), quod gallice vertit Biron : *Histoire du Bréviaire*, 2 vol. (1905). Plura etiam habet D. Cabrol : *Le livre de la prière antique* (4 ed. 1910) chap. XV-XVIII.

continere materiam gravis obligationis capacem. — *b/* Gravem esse in hora longiore omissionem partis uni parvae horae aequivalentis. Ita communius, apud S. Alph. n. 147 : quia gravis aestimatur defectus a materia praescripta. Censet tamen Pálmieri (Opus theol. mor. Baller, t. IV, tr. 9, c. 2, n. 187) nonnihil amplius requiri, quum hic absit illa specialis difformitas orta ex omissione alicujus horae canonicae seu principalis partis officii. Praeterea Ballerini, ibid., dicit majorem quantitatem requiri quando agitur de pluribus omissionibus parvis per diversas horas sparsis : equidem rationabiliter. Ex quibus deducimus tamquam infimam materiam gravem haberi posse omissionem integri alicujus nocturni cum suis lectionibus, sive etiam novem lectionum cum absol., bened. et responsoriis.

Qui totum diei officium omittit, non ideo tot peccata gravia quot sunt horae canonicae, sed unum tantum committit : quia totum officium unius diei cadit sub uno praecepto. Ita fere communiter cum S. Antonino (p. 3, tit. 13, c. 4, § 5) et S. Alphonso (n. 148). Aliunde tamen multiplicari possunt peccata propter actus moraliter interruptos : applica principia Theologiae fundamentalis.

82.

II. Quod magis ad *formam* officii spectat : imprimis recitandum est juxta formam *Breviarii Romani*, jussu S. Pii V editi, et nuper a Pio X reformati ⁽¹⁾. Excepit tantum S. Pius V eos in quorum ecclesiis vel monasteriis jam a ducentis annis alia forma fuerat instituta vel consuetudine probata : pro aliis autem diserte edixit, neminem nisi hac sola formula *satisfacere posse* ⁽²⁾. Item Pius X : « Sciant se tam gravi non satisfacturos officio, nisi nostrum hunc Psalterii ordinem adhibeant ⁽³⁾ ». Hinc logice sequi videtur : per se graviter peccare, qui vel semel recitat officium juxta breviarium a Romano diversum ; et qui carens suo breviario Romano aliud ad manum habet, non teneri juxta istud recitare, quamvis non pauca forte in utroque concordent ⁽⁴⁾.

83.

juxta formam Breviarii Romani,

(1) De hac reformatione lege : Callewaert : *La Réforme du Breviaire* (Cotl. Brug., t. XVII).

(2) Bulla : *Quod a nobis* ; cll. altera : *Ex proximo*.

(3) Bulla : *Divino afflatu*.

(4) Cfr. Bouquillon, op. cit., n. 245 ; et contra, S. Alph. n. 158, Berardi, Prax. Conf. ed. 2, n. 3349. Aliud sane esset, si quis ope talis breviarii ac juvante memoria, quasdam sui breviarii romani horas recitare posset.

84. In cit. constit. S. Pius V generaliter obligationem psalmorum poenitentialium ac gradualium et officii defunctorum, necnon officii parvi B. M. V. (seclusa consuetudine chori), sustulit : quam Pius X pro ipso etiam choro abrogavit (Rubr. tit. VIII, n. 2). Manet tantum obligatio illius officii defunctorum quod factum est proprium diei Commem. omn. fid. defunctorum ; item manet onus recitandi Litanias Sanctorum, etiam extra chorum, in festo S. Marci et triduo Rogationum (Rub. l. c. n. 3) : idque, ut videtur, sub gravi, attenta materiae quantitate.

85.
*et juxta or-
dinem Ca-
lendarii :*

Uterius recitandum est officium juxta *ordinem Calendarii*, seu juxta distributionem temporum, dierum ac festorum in breviario romano, attento simul proprio dioecesis, vel, ordinis, a S. Sede approbato. Hinc non erit ab omni peccato immunis, qui sine justa causa officium diei assignatum totaliter aut partialiter cum alio commutat. De quo conveniunt universi, at magna oritur controversia : utrum haec officiorum quotidiana desi-

*De gravitate
hujus obli-
gationis dis-
putatur.*

gnatio pertineat ad substantialem, an vero ad accidentalem et leviter tantum obligantem formam ab Ecclesia determinatam. Ut methodice procedamus : 1/ praecipuas auctorum sententias indicabimus ; 2/ has dijudicabimus breviter ; 3/ ex disputatis, semotis jam casibus qui non contingunt, praecipuas ad praxim facientes solutiones inferemus.

86.

*Expoun-
tur senten-
tiae.*

1/ *Duplex est principalis sententia.* Prior absolute tenet ordinem calendarii ad formam substantialem Officii spectare, graviterque peccare qui vel semel scienter officium cum officio permutat. Hanc defendunt Toletus, Bonacina, Castropalao, Garcias, Giribaldi, Salmant., Collet, et inter modernos Falise et Bouquillon (1). — Altera contradicit et vel illimitate vel cum limitationibus talem mutationem a mortali excusat. a/ Absolute loquitur Caramuel, a gravi excusans quantacumque sit officiorum quoad quantitatem et ritum discrepantia. Ait enim, in Theol. Regulari, n. 1387 : quod licet quispiam dedita opera quaerat officium totius breviarii brevissimum et semper illud

(1) Toletus, Instr. sac. l. 2, c. 13, n. 5. — Bonac., disp. 1, q. 3, p. 1, n. 17. — Castrop. disp. 2, p. 2, n. 18. — Garcias, de benef. p. 3, c. 1, n. 145 sqq. — Giribaldi, de hor. can. dub. 8, n. 149. — Salmant., tr. 16, c. 3, p. 4, n. 21. — Collet, de relig., p. 2, c. 3, a. 2, q. 4. — Falise, Cérém. rom., 2e p., introd., n. 7. — Bouquillon, op. c. n. 248.

recitet, illum adimplere praeceptum quoad substantiam et deficere quoad modum, ac proinde peccare venialiter, non mortaliter. Nonnulli alii AA., iique graves, ut Azor, Lessius, Becanus ⁽¹⁾ etc. nullam limitationem diserte apponunt sententiae a gravi excusanti, censeri tamen possunt loqui de officiis communibus seu non extraordinarie brevibus. *b/* Caeteri huic doctrinae plures limitationes, conjunctim vel divisim, addunt. *Prima* : non sit officium quod assumitur *notabiliter* brevius. Ut mox dicemus, raro locus manet hodie distinctioni inter officia *notabiliter* longiora et breviora. At hanc conditionem posuerunt AA. multi et insignes : Suarez, S. Alph., Filliucius, Reginaldus, Herinckx, Platel, Viva, Ledesma, Tamburini, Elbel, Babenstuber, Laymann (licet sententiam Azor, Lessii etc. communiorum dicat), Reiffenstuel, Bassaeus ; inter modernos Gousset, Gury, Lehmkuhl, Bucceroni, Palmieri ⁽²⁾ etc. *Secunda* : non fiat *frequenter* per annum. Hanc cum prima conjungunt AA. statim citati, exceptis Bassaeo, Reiffenst., Buccer., Palm., et solam ponunt Sanchez, Gobat, Illsung ⁽³⁾. *Tertia* : non sit officii ritus *multum* discrepans, ut si pro officio Nativitatis diceretur feriale. Hanc cum prima jungunt Bassaeus, Reginaldus, Palmieri, et solam apponit Billuart, de relig. disp. 2, art. 8, § 5. — Nota tamen sub vocibus *notabiliter*, *frequenter*, *multum* non omnino idem ab his AA. intelligi.

2/ *Prima sententia* principalis probabilis est, non tamen elidit probabilitatem sententiae benignioris. Prior pars asserti suadetur tum ex auctoritate suorum fautorum qui sunt insignes nec adeo pauci ; tum ex argumento desumpto a bulla S. Pii V, ubi ait : « quoscumque... ad dicendum et psallendum posthac in perpetuum horas ipsas diurnas et nocturnas ex hujus romani breviarii

87.
Dijudica-
tur prior
sententia ;

(1) Azor, p. I, l. 10, c. 10, q. 2. — Lessius, de Just. l. 2, c. 37, n. 77. — Becanus, c. 33, q. 15.

(2) Suarez, tract. 4, l. 4, c. 23, n. 14. — S. Alph. n. 161. — Filliuc., tr. 23, n. 228. — Reginaldus, praxis fori poen. l. 18, c. 12, s. 6, dub. 3. — Herinckx, III, tr. 4, disp. 2, n. 21. — Platel, p. III, n. 805. — Viva, art. 2, n. 4. — Ledesma, art. 4, concl. 16. — Tamb., l. 2, c. 5, § 1, n. 23. — Elbel, n. 406. — Babenst., tr. 5, d. 2, a. 3, n. 89-92. — Laym., l. 4, tr. 1, c. 5, n. 4. — Reiff., tr. 6, dist. 1, q. 5, n. 61. — Bassaeus, tom. 2, suppl., *Vo horae*, s. 2, n. 7. — Gousset, II, n. 699. — Gury, II, n. 76. — Lehm., II, n. 626. — Bucceroni Theol. mor. II, n. 133, edit. 4. — Palmieri., l. cit. n. 222.

(3) Sanchez, consilia, l. 7, c. 2, dub. 25. — Gobat, tr. 5, d. 3, n. 885. — Illsung, tr. 5, d. 1, q. 1, a. 2, n. 12.

praescripto et ratione omnino teneri... neminemque nisi hac sola formula satisfacere posse. » Altera asserti pars etiam videtur admittenda : quia S. Pius V. diserte saltem, non dicit, illum qui ordinem officiorum romani breviarii aliquoties permutat, *substantialiter aut graviter* praescriptum et rationem breviarii laedere, ac nullo modo dicit illum ab ipsa formula romani breviarii recedere ; auctores autem probati, multo *communius*, tacente Ecclesia, hanc legem mitiori sensu semper interpretati sunt, ut num. praec. vidimus. Ideo S. Doctor Alphonsus, n. 161, primam sententiam dicit *satis probabilem* ; simul vero aliam quae a gravi excusatur mutatio etiam frequens officii in aliud fere aequale dicit et ipsam *satis probabilem*, et si haec mutationum frequentia excluditur, jam sententiam prae caeteris *aequiores* putat. Oritur quidem difficultas ex recenti decreto S. C. R. 27 Jan. 1899 (n. 4011), ad 3^m : « An satisfacit obligationi suae clericus in ordinibus sacris constitutus, qui sponte vel invitatus se adjungit clero, officium ab officio ipsius clerici diversum canenti vel recitanti ? — R. « Generaliter Negative. » At non facile censenda est S. Congr. sic obiter repudiasse sententiam S. Alphonsi et Theologorum communissimam. Et reapse sicut fautoribus primae sententiae licebit intelligere : clericus in casu nullo modo satisfacit obligationi suae ; ita caeteris licebit interpretari : non satisfacit obligationi suae toti, et praescripta Ecclesiae leviter infringit. Simili modo S. Congr. 3 Mart. 1761 (n. 2461) ad dubium : « Dicendo Missam privatam de die occurrente satisfitne cuilibet obligationi Missae sive fundatae sive a fidelibus petitae etc... » respondit : « Diebus quibus dici possunt Missae votivae privatae vel defunctorum, sacerdos ad illas obligatus... *propriae obligationi non satisfacit* dicendo Missam de die occurrente : expressa enim voluntas testatorum vel postulantium, dummodo sit rationabilis, debet adimpleri. » Jamvero ad hoc decr. haec scite notat Ill. Van der Stappen, de Rubr. Missalis, q. 255 : « Quomodo S. R. Congregationis verba « *propriae obligationi non satisfacit* » dicendo Missam de die loco votivae, intelligenda sint, explicant auctores ; nempe : fructus specialis non ita applicatur per Missam diei, quemadmodum per Missam votivam juxta intentionem stipendium dantis fieri debebat ; haec autem fructus diminutio petenti non

quidem affert tantum detrimenti, ut inde grave peccatum oriatur, et sacerdos teneatur sub gravi novum sacrificium praestare, aut stipendium restituere; quia intentio essentialiter adimpleta est, et fructus principalis aequalis est in omnibus Missis; tamen sacerdos in casu *quoad circumstantias accidentales non satisfecit*, quia promissis non stetit, et [saltem] virtutem fidelitatis laedit. » 88.

Altera sententia, prorsus quidem improbabilis si illimitate *item altera* sumeretur, debite limitata nobis probabilior est.

Quod nequeat illimitate sumi, evinci solet ex damnatione prop. 34^{ae} ab Alexandro VII: « in die palmarum recitans officium paschale satisfacit praecepto. » Hujus damnationis ratio potuit esse duplex, conjunctim aut divisim: maximum quantitatis discrimen, et maxima qualitatis seu ritus discrepantia. Innovato nunc breviario, multo minus evasit quantitatis discrimen: attamen officium paschale remanet brevitate extraordinarium ac valde notabiliter (juxta dicta n. 81) ab officio palmarum in quantitate deficit. Ideo pro innovato etiam breviario damnationem cit. pròpos. adduci posse censemus.

Igitur ex tribus limitationibus supra adductis, *prima*: non sit officium multo seu notabiliter brevius, omnino admittenda est. At de facto ob immutatum breviarium, officium pro alio officio assumptum rarissime censi debet multo brevius. Hanc primam limitationem ponunt theologi longe communius. Inter quos S. Alphonsus prius quidem tenuerat contrarium, at postea verius censuit id sustineri non posse; addiditque rationem: « quia, quum recitatur officium notabiliter brevius, tum illud non impletur neque in ejus forma neque in substantia aequivalenti »; atque ita ex onere officii divini notabilis defraudatur materia. — *Secunda* restrictio immerito a nonnullis tamquam omnino illogica exploditur: quia, aiunt, officium est onus diei et ideo defectus diversorum dierum numquam coalescunt. Sed, an nulla fieri potest distinctio inter qualitatem officii ex brevarii praescripto certa die servandam et ordinem omnium officiorum totius anni ex eodem breviario peculiari cura ac mirabili artificio statutum: et si ex probabili sententia non deficit nisi leviter qui pro officio diei assignato aliud assumit, an tamen cum eadem probabilitate

diceretur tantum deficere leviter, qui secluso etiam contemptu, aliquot officia per plures menses semper eadem recitando, breviarii ordinem, festorum temporumque connexionem atque anni ecclesiastici circulum penitus perfringeret? Dicamus igitur: *seposito hoc casu* consuetae ac valde continuae permutationis, qui de facto non contingit, non satis probari necessitatem istius limitationis: « dummodo raro, aut nonnisi ter aut quater in anno fiat. » Si enim qualitas officii accidentaliter dicatur, non tam facile ordo officiorum ac breviarii substantialiter violabitur. — Tandem *tertia* restrictio, licet a paucis indicata, nobis valde rationabilis videtur, saltem quando maxima est ritus discrepantia. Ita si in Nativitate Domini officium Parasceves, (aut etiam, ut ait Palmieri, l. cit. n. 222, officium SS. Apostolorum) diceres. Sed rursus talia non contingunt, et si non ita magna discrepantia adest, jam non satis poterit gravis culpa probari.

Practice probabilis ergo sententia est, mutationem officii in aliud (non multo brevius), etiam identidem factam, nullum substantialem aut gravem inducere defectum.

89.

applicatio ad praxim: Jam 3/ omissis hypothesibus potius ad disputandum positis, a) si *practice* permutatio officii aut partis ejus subinde contingit vel *scienter*, ex aliqua causa; vel inadvertenter. Si *primum*: supposita doctrina n. praec., officium in aliud licite permutatur ex causa mediocri, ipsi mutationi proportionata. Ita licet pro officio proprio recitare de communi, aut pro officio de aliqua dominica de alia dominica, si officium proprium, aut hanc breviarii partem in promptu non habeas et sine molestia invenire nequeas. Item licet permutatio ut recites cum socio aliud officium habente, et tuo auxilio aliquialiter indigente: at non sufficit sola ratio societatis, contra ac censuit S. Alph. n. 161, q. III; imo nec sufficit occasio participandi cantum officii, puta Vesperarum, ut colligitur ex decr. S. C. R. cit. n. 87 ⁽¹⁾. Plures dicunt, quod etiam videtur probare S. Alph., l. c., sufficere devotionem specialem erga aliquem sanctum (cujus officium, v. gr. illo anno omittitur); sed talem causam objective excusare non puto, quia rationabile non est tale devotionis exercitium,

⁽¹⁾ Quoad officium recitandum a sacerdotibus exercitiorum spiritualium causa congregatis, vide H. Van den Berghe, apud Collat. Brug., t. 10, p. 302-303.

utpote contra regulas ac rubricas quas adeo sollicitè Ecclesia pro ordinando calendario disposuit.

Si *secundum* accidit, ipsoque die errorem advertis : a/ valet practica regula : *officium pro officio* ; quam admittunt non solum omnes qui officii permutationem accidentalem dicunt, sed et plerique ex iis qui ipsam substantialem esse tenent ac graviter prohibitam : quia in casu non praesumitur Ecclesia velle aliquem uno die bis ad tantum onus obligari. Idem dicendum opinamur si non circa totum officium, sed aliquam ejus partem, puta solas Vesperas erraveris : nam esto onus repetendi Vesperas non tantum appareat, etiam mutatio officii non tanta fuit : unde nec officium, nec horam unam repetere obligaris, quam bona fide recitasti. Exclusa obligatione, laudabile sane erit post detectum errorem persolvere integrum officium assignatum ; et plures consulunt saltem quae propria erant in officio, puta antiphonas, responsoria, hymnum, subjungere : attamen, si tales particulas dissociatas omnique officii forma carentes recites, privata jam erit, ni fallor, non publica oratio ⁽¹⁾.

b/ Haec quidem de errore commisso : quodsi nunc errorem detegas ante omnes officii partes persolutas, plures aiunt tibi manere potestatem vel officium assumptum proseguendi, vel reliqua de officio debito recitandi. Ratio esse potest, quia hinc inde aequalis fere diffinitas : in prosecutione erroris, aut in conjunctione partium duplicis diversi officii. Sed opinamur generatim errorem corrigi debere ubi deprehenditur : quia satis ab invicem distinguuntur horae ut non debeamus, conformitatis causa, errorem sibi constantem emendationi praeferre. Dico tamen *generatim*, quia si omnino ad finem horae cujusdam errorem advertis, puta ad orationem laudum, congrue prosequeris, ut in ipsa hora cum caeteris omnibus finis concordet.

c/ Tandem, dicto inadvertenter officio cujusdam diei insequentis, non est, hac occurrente die aut alia die libera, recitandum officium a te praetermissum, sed *omittendum* est : ne bis erres et bis a communi Ecclesiae ritu discordes. Oppositum licere non

(1) Quod plures theologi censebant de facienda *compensatione* in casu officii *multo brevioris* ex errore recitati, negato fere supposito, omitti potest. Eo vel magis quod non facile intelligatur quomodo hujusmodi compensatio per modum officii divini recitari et diverso officio annecti possit.

improbabile putant Salm., Tambur., S. Alph. cum recentioribus non paucis. Ratio S. Alphonsi est: « sicut rite transfertur officium de sancto ob impedimentum diei ad alium diem non impeditum, ita videtur rationabiliter posse officium transferri ob impedimentum morale, quale censetur error vel ignorantia, ne sanctus in illo anno suo honore privetur. » At aliud est in calendario juxta rubricas transferri festum ne sanctus suo honore privetur ab omnibus hoc calendario utentibus; aliud privatim transferre festum accidentaliter et indebite omisum, ut sanctus alia die contra communem usum ab uno quodam honoretur. Et si istud ex impedimento erroris vel ignorantiae liceret, similiter qui propter morbum plura sanctorum officia omisit, illa in dies liberas transferre posset. Objicit quidem Palmieri, l. c. n. 218, in hac privata translatione festi non haberi majorem discordantiam cum communi Ecclesiae ritu quam in priori agendi modo, quia « communis ritus habet hoc etiam, ut sancti illius quem omisisti officium in anno celebretur nec probat bis de eodem sancto officium idem celebrari ». Respondetur: « communis ritus habet ut illud officium in anno celebretur » die assignata, communiter ab omnibus (et hoc factum est), atque etiam a te (et hoc per accidens fuit impeditum); sed non habet ut celebretur ab uno dum communiter omnes aliud persolvunt; — atque iterum: « non probat bis de eodem sancto officium idem celebrari » ideoque reprobat tuum errorem ac materiale defectum, sed plane probat hunc sanctum in assignata die a te cum caeteris publica oratione coli, licet ipsum solus jam semel per accidens et indebite colueris. ⁽¹⁾ Denique nostra doctrina confirmatur ex decr. S. C. R. 17 Jun. 1673 (n. 1474), quae ad dubium: Utrum, si in choro vel privatim omisum est per oblivionem vel inadvertentiam fieri officium dupl. vel semid. alicuj. sancti eodem die quo debebat secundum rubricas, *debeat illud fieri* in aliquo alio die vel ejusd. mensis vel alterius sequentis non impedito

(1) Similiter, si dicas cum Noldin (Summa Theol. Mor. h. l.): sufficit rationabilis causa ad mutandum officium. Sed adest in casu, scilicet ne idem officium bis recitetur et aliud penitus omittatur. Resp.: transeat Major et nego Minorem, ut supra de mutatione ex speciali devotione diximus. Sane quod bis, diversis diebus, recitetur idem officium, et aliud omittatur, non est onus, sive taedium, vere serius, et certe minor difformitas quam si iterum a caeteris recitantibus discordes.

officio 9 ll. ; R. *Negative*. Quamquam enim *non debere fieri et fieri posse* per se componuntur, in hac tamen materia, quam sane S. C. interrogantis arbitrio relinquere noluit, sub formula : non debet fieri, apte intelligimus : ne facias.

Vidimus quo sensu *officium pro officio* valeat. Quidam addunt *horam pro hora* valere in eodem officio, saltem quando de parvis horis agitur : ita ut excusetur a dicenda Nona qui ex errore Sextam bis dixerit ⁽¹⁾. Sed hanc opinionem pro probabili non habemus, quia ipsam horarum canonicarum distinctionem presumdat.

Tandem quinam *officia particularia* alicujus ecclesiae recitare possint ac debeant ; pariter quousque ad suum proprium calendarium teneantur *absentes*, vide apud De Herdt, t. 2, n. 228, et Ill. Van der Stappen, de off. div. q. 99.

ARTICULUS III. De modo quo officium recitandum est.

Sub hoc artic. quae circa obligationem divini officii determinanda remanent complectentes, successive agemus : de prolatione, intentione, attentione apud recitantes requisita ; de aliis animi et corporis dispositionibus ; de loco, de ordine, de tempore officii recitandi.

A/ *Quoad verborum prolationem*. Officium divinum *vocaliter* recitari debet, tum ex Ecclesiae praescripto, tum ex ipsa indole orationis publicae. (Cf. S. Thom. q. 83, a. 12). Imo quamvis ad ejus essentiam *recitatio solitaria et submissa* sufficiat, origini ejus ac compositioni maxime congruit *communis recitatio* in choro per modum psalmodiae et cantus (de convenientia cantus ad laudes divinas cf. q. 91, a. 2). Nihilominus, ex praesenti Ecclesiae disciplina, ii tantum obligantur ad chorum, qui ipsius servitio in ecclesiis cathedralibus, collegiatis, regularibus deputantur : cacteri satisfaciunt integrae suae obligationi, sive in choro, sive extra chorum cum socio vel seorsim recitent.

Jamvero 1/ qui *in choro* recitant, satisfaciunt suam partem cantando aut psallendo, et audiendo quae ab altera parte chori, vel etiam a solis cantoribus, lectore, hebdomadario, dicuntur :

(1) Cfr. Berardi, Praxis Conf., ed. 2, n. 3364.

91.

Quid de
permuta-
tione Horae.

92.

Remissive.

93.

Puncta
tractanda.

94.

A/ Verbo-
rum proba-
tio,

95.

in choro,

dum enim alios, quibuscum psallunt, audiunt, cum eis et per eos orare censentur. Igitur *a/* qui suam partem non dicit, non satisfacit : excipe, si pauca omittas thurificando aliaque choro necessaria peragendo, item tussiendo, psalmum perquirendo etc. Si suam partem submisit dicit, sed non psallit : satisfacit probabiliter obligationi generali Horarum (S. Alph. n. 163 et lib. 3, n. 675), sed non speciali obligationi chori, si ad ipsum tenetur. *b/* Qui ad alteram partem minime attendit, non satisfacit : qui vero audire conatur, licet non distincte percipiat, omnino probabiliter satisfacere dicitur. Cf. S. Alph. n. 163. Notare juvat nihil referre utrum illi quibuscum recitas, in choro vel extra chorum, sint an non sint ad officium obligati : inde bene satisfacit sacerdos cum sacrista aliisque cantoribus laicis Vesperas alternans.

96.
*extra cho-
rum ;*

2/ *Extra chorum*, illi qui cum socio recitat applicantur statim dicta. Cf. S. Alph. n. 164-65. Qui recitat solus, debet omnia verba proferre articulata voce, ut supra n. 64 diximus ; quin ulla omittat, corrumpat, dimidiatim proferat ; quod hic specialiter attendendum, licet pariter valeat de recitatione communi. Peccat igitur qui verba male pronuntiat, nisi ex balbutie aut inveterata ac vix vincibili consuetudine fiat : sed generatim leviter ; graviter tantum si ipse sensus multum seu in multis incisus corrumpatur. Exquisita tamen cura in singulis verbis proferendis nec praecipitur nec expedit ; sed potius media via inter festinationem praecipitem et anxiam tarditatem tenenda.

97.
*intentio et
 attentio.*

Quoad intentionem et attentionem : recurrunt quae generaliter de oratione vocali, nn. 65-71 diximus. Hic enim nihil Ecclesia superaddit his quae ex ipsa orationis natura requiruntur. Sufficit proinde *intentio* orandi implicita et virtualiter manens ; et saltem talem habet qui suum Breviarium accipit Horasque dicere incipit. Certo etiam sufficit intentioni conjuncta *attentio ad verba*, licet optimum sit addere attentionem *ad sensum*, ex qua sponte sequetur frequens mentis ac cordis ascensus *in Deum* ⁽¹⁾. — Adminicula pro pia, attenta et devota recitatione Horarum haec

(1) Si orat psalmus, orate ; et si gemit, gemite ; et si gratulatur, gaudete ; et si sperat, sperate ; et si timet, timete. Omnia enim quae hic scripta sunt, speculum nostrum sunt. S. Aug. Enarr. IV in Ps. XXX, n. 1. Cf. et alios Patrum textus in bulla Pii X *divino afflatu*.

indicari possunt : initio se conjungere Christo ad orandum in unione illius divinae intentionis qua ipse in terris laudes Deo persolvit ; — peculiarem intentionem sibi praeformare ; — aliquod mysterium Passionis Dominicae sibi repraesentare, interdum etiam Horis singulis suum aptare mysterium ⁽¹⁾ ; — in officio certis aptisque locis mentem in Deum attollere, puta ad hymnum, Gloria Patri, orationem ; — nimiam festinationem vitare atque identidem recitationis cursum praecipitem reprimere ; — orationi aptare habitum corporis, adjuncta temporis, loci etc. ; — sensus custodire ; et alia hujusmodi. Cf. Lehmkühl, II, n. 636, cum ibid. citatis ; item L. B*** (Bacuez), *le St Office au point de vue de la piété*, p. 86-155.

B/ Aliae dispositiones animi et corporis. Status gratiae in recitante non requiritur : neque ex orationis natura, neque ex positivo Ecclesiae praecepto. Huic tamen precationi maxime convenit immunitas a mortali imo et magna conscientiae puritas. — Ad corporis habitum ac gestum quod spectat, in choro varii ritus ac ceremoniae per rubricas praescribuntur ; privatim autem recitantibus consulitur ut devotionis causa quosdam ritus, puta crucis signationes ac capitis inclinationes observent. De caetero, etiam sedendo aut ambulando officium bene persolvunt ; non tamen, sine modica causa, in lecto decumbendo. Sola oratio *Sacrosanctae* (quae tamen, sicut et *Aperi*, libera est et ad ipsum officium non pertinet) necessario est flexis genibus recitanda, ut ejus specialis fructus percipiatur, praeterquam ab iis qui ob certam infirmitatis vel gravioris impedimenti causam nequeant genuflectere (ita Rubrica).

C/ Locus. Omni orationi, praesertim vero publicae, cujusmodi est officium divinum, maxime convenit locus dedicatus in publicum cultum seu in domum Dei et domum orationis. Attamen, in praesenti disciplina, praeter illos quos speciali titulo ad chorum in certis ecclesiis adstrictos diximus (n. 94), obligati ad officium in quocumque loco id persolvere possunt. Nihilomi-

98.

B/ Aliae
dispositio-
nes.

99.

C/ Locus.

(1) Noti sunt versiculi :

Matutina ligat Christum, qui crimina solvit ;
Prima replet sputis, causam dat Tertia mortis ;
Sexta cruci nectit ; latus ejus Nona bipertit ;
Vespera deponit ; tumulo Completa reponit.

nus si locus quidam ob populi frequentiam, strepitum, fabulationes, impediret attentionem orationi debitam, culpam saltem levem committeret qui sine causa hunc locum ad recitandum officium eligendo, certis distractionibus se exponeret, cum quadam etiam irreverentia externa vel et scandalo aliorum.

100.

D/ Ordo : D/ Ordo in recitatione servandus. Quum officium sit variis Horis distinctum et ulterius ex plurimis particulis aptissima coordinatione dispositum, recta ejus ratio vetat ne dimoveantur a loco suo partes earumve connexio interrupta recitatione laedatur. Dupliciter igitur ordinata recitatio vitari poterit : per inversionem et per interruptionem.

101.

I/ quid de *inversione horarum,* Quoad inversionem. a/ Horarum ordinem invertere peccatum est veniale, quando causa rationabilis deest. Peccatum est : quia ex breviario patet horas ordinata serie injungi, ita ut Matutinum cum Laudibus excipiant horae parvae, in Primam, Tertiam, Sextam et Nonam ordine distinctae, quas deinde Vesperae ac tandem Completorium consequuntur. Veniale : quia talis ordo, ex se et ex AA. interpretatione, ad praecepti substantiam minime spectat ; quod satis certum est pro recitatione extra chorum, etiamsi saepius haec inversio fiat, et probabilius pro ipsa recitatione choralis, secluso utique contemptu aut scandalo gravi. Et ideo addimus ab hac levi inordinatione rationabilem causam excusare. Exempla : nondum dicto Matutino solum Diurnale ad manum habes, et adest tempus aptum ad officium dicendum ; rogaris ad aliquam horam cum alio recitandam, necdum praecedentes dixisti ; ante dictam Nonam occasionem invenis participandi cantum Vesperarum, etc.

102.

partium ejusdem horae,

b/ Dispositionem partium cujusdam horae, puta psalmodiarum, lectionum etc., invertere, eodem modo per se erit leve peccatum et cum causa rationabili nullum. Exempla causae optime excusantis : dum recitas Matutinum, advertis lectiones aliquas vel omnes tibi deesse : licite pergis, illas lectiones postea post nocturnos, vel etiam horas parvas dicturus ; ad chorum venis, Vesperis jam inceptis : licite pergis cum choro, postea supplementurus omissa. Dixi *per se* : quia ita quis poterit invertere et miscere Horarum particulas ut reapse essentialem etiam officii divini formam destruat. Ideoque si aliquod Proprium non habes, nec commode invenire aut expectare potes, oportet de communi

dicere ; potius quam, post dicta omnia non propria, ex Proprio tandem adepto omittas antiphonas, responsoria, hymnos, orationes congerere.

c/ De ordine inter officium *diei currentis et subsequenter* servando recentius dubium motum fuit. Opinatur Gury (II, n. 79), Bucceroni (II, n. 136), sine ulla culpa Matutinum sequentis diei dici posse ante absolutum officium praesens : quia inter haec officia nullus ordo haberi videtur. Id quidem ex modica causa permitti ultro concedimus, sed ad libitum licere negamus ; nec firmam putamus rationem adductam : ex ipsa enim forma Breviarii habetur aliquis ordo inter haec officia, ordo nempe praecedentis et subsequenter. Et revera, qui post officium nocturnum festi cujusdam absolutum ad Vesperas redit : ibidem festum, quod jam coluit, inchoat tantum aut simplici commemoratione praeparat ; imo interdum omnino ad festum praecedens reducitur ; interdum etiam ab uno liturgico tempore in aliud rejicitur : quae omnia satis suadent officium subsequens supponere praesens jam absolutum. Haec ratio minus quidem urget pro Completorio, quod, exceptis psalmis, vix pro diversis officiis mutatur et peculiariter vespertino tempori congruit ; de quo tamen dicere adhuc malumus licite *postponi ex qualicumque rationabili causa*, potius quam *pro libito* ante vel post Matutinum sequentis diei recitari ⁽¹⁾.

Quoad *interruptionem*. a/ *Inter Horas*, nulla quantacumque interruptio culpanda est, dummodo omnes suo tempore dicantur. Item Matutinum et Laudes, licet a multis pro una hora habeantur, sine causa separari possunt. Quoties autem morali intervallo separantur, Matutinum concludendum et Laudes incipiendae sunt ut in novis rubricis disponitur. Imo tres nocturni, quia distinctis temporibus seu vigiliis noctis sua significatione respondent, et secundum plures primitus aliquando interjecta mora dicebantur, tuto sine causa separari possunt, saltem trium horarum intervallo, et certe majori etiam spatio ex modica causa. Ita si vespere in fine primi nocturni incipis lassitudine ac somnolentia gravari, licite imo et convenienter

103.

aut partium
officii cur-
rentis et
sequentis.

104.

2/ Quid de
interrup-
tione inter
horas,

(1) Eo vel magis quod completorium matutino postpositum facilius ex oblivione omittitur.

105. noctem interponis, mane alacrius et attentius reliqua dicturus.
aut in eadem hora. b/ In quadam hora aut nocturno partes ab invicem separare,

culpa est levis, si nulla causa excusat. *Culpam* dicimus: quia singulae horae imponuntur recitandae per modum unius, cui unitati officit interruptio alicujus momenti. *Levem* dicimus culpam, contra paucos: quia nulla ratione suadetur hunc modum continuae recitationis pertinere ad ipsam praecepti substantiam. Unde, nunquam ex interruptione horae obligamur repetere jam dicta, et simpliciter proseguere licet ab ultimo sensu completo. Tandem addimus: *si nulla causa excusat*: etenim ex pluribus causis rationabiliter recitatio interruptitur. Qua de re nota a/ facilius licere interruptionem post finem alicujus responsorii vel psalmi quam in medio eorundem; b/ sufficere non tantum rationem muneris cujusdam exequendi, sed et rationem utilitatis, caritatis et urbanitatis; c/ quoad alias preces vocales recitationi horarum intermixtas: hoc quidem non est sine ulla ratione permittendum; ne simus tamen aequo difficiliore: hic enim mens non distrahitur a Deo, sicuti quando ad profana agenda officium interruptitur, nec etiam verum est eo ipso addi officio partem aliquam contra formam praescriptam. Ita minime culpandus qui officium interruptit ad aliquam jaculatoriam orationem vel auxilii cujusdam petitionem Deo offerendam, ad dicendum Angelus Domini, ad cantandam orationem in laudibus vespertinis etc.

106.
E/ Tempus: onus officii est diei naturali annexum.

E/ *Tempus* recitandi. I. Onus officii est diei naturali annexum, ita ut obligatio a media nocte incipiat et ad mediam noctem finiatur. Haec determinatio temporis proprii et obligatorii recitationis non excludit facultatem quaedam anticipandi, de qua infra. Sic habet multo communior theologorum sententia.

Nihilominus 1/ nonnulli probabile putant officium nocturnum esse toti nocti annexum, ejusque proprium et obligatorium tempus ab *initio noctis* decurrere: ideo, aiunt, istud officium saepe tribus nocturnis constat, qui tribus prioribus vigiliis noctis respondent et primitus divisim per noctem dicebantur⁽¹⁾. Hanc tamen sententiam non sequimur: quia primis etiam temporibus, communiter post mediam noctem tantum dicebant

(1) Palmieri, op. theol. Ballerini, l. c. nota ad n. 247.

Matutinum, quod ordinarie unico nocturno absolvebatur; nec satis est consuetudo antiqua nocturnos dividendi, de cujus existentia, tempore et extensione multum disputatur ⁽¹⁾, ut probet *tunc* generaliter tempus obligatorium noctis initio incepisse, et praesertim ut probet *nunc* onus officii mediam noctem praevertere. Caeterum, si nostra obligatio incipit a noctis initio, cum noctis sequentis initio finitur: et tunc non satisfacis recitando officium hodiernum inchoata nocte, quod jam omnium consensu falsum est; vel extenditur ad alteram mediam noctem: et tunc ponis, satis arbitrarie, aliquam diei portionem communem, quae sit nobis tempus proprium et ex lege Ecclesiae *obligatorium* tum ad officium hodiernum tum ad officium nocturnum sequens persolvendum. — 2/ Quidam imo dicunt tempus proprium officii nocturni incipere ab initio diei ecclesiastici, seu a tempore pomeridiano quo vesperae recitantur ⁽²⁾. At nullo pacto hoc nobis probabile est. Etenim, tempori pomeridiano ab ipso jure propriae suae horae, Nona, Vesperae, Completorium destinantur: et si jam diu consuetudo legitima habet ut tunc etiam, ab hora infra determinanda, Matutinum diei sequentis dicatur, haec tempus proprium et obligatorium non immutat, sed cuilibet volenti *facultatem facit* partem istam officii sui *ante proprium tempus* recitandi. Quae distinctio temporis obligatorii et facultativi jamdudum communi theologorum consensu probatur.

Pro mediae noctis determinatione tuto sequimur communem loci usum. Sed quidquid hic usus habeat, etiam sequi possumus *Mediae noctis determinatio.* pro privata officii recitatione tempus *locale* (juxta Meridianum loci) sive *verum*, sive *medium*; item tempus *legale* (publica auctoritate constitutum), etiam quando ratione Meridiani adhibiti, ut apud nos loci Greenwich, aut ratione specialis computationis pro periodo aestiva, magnum habetur discrimen cum tempore locali. Idem valet pro determinatione temporis singulis

(1) Lege Suarez, l. c. cap. 15; Thomassin, *Ancienne et nouvelle discipline de l'Eglise*. P. IV, livre I, ch. 42.

(2) P. F. Gebruers, *de l'anticipat. des matines*, Malines 1889, pag. 6-20 (compensatio refertur apud Baller-Palm. l. c., et Nouv. Rev. Théol. vol. XX, p. 500). Huic sententiae primo intuitu complures theologi, praesertim antiquiores, accedere videntur: at ulterius inquirendum utrum de tempore obligatorio an vero de facultativo per consuetudinem introducto loquantur.

Horis assignati (¹). Porro poterit quis modo hanc, modo illam computationem temporis adhibere; non tamen eadem vice conjungere, ita ut idem spatium diei hodiernae et crastinae simul attribuat. Ita non posset quis completorium omittere, quia, secundum unum tempus, sequens feria VI jam incepit, et simul comedere carnes, quia, secundum aliud tempus, feria V adhuc decurrit (²). — Similiter, plane falsa est thesis, quam Caramuel (Theol. fundam., fund. 31) proposuit, postea vero Alexander VII damnavit: « unico officio potest quis satisfacere duplici praeecepto pro die praesenti et crastino. » Posito scilicet hora quadam vespertina valide recitari Matutinum sive pro die praesenti sive pro crastino, posito etiam horologia probata interdum semihora inter se discrepare, officium suum circa mediam noctem apto intervallo recitans probabiliter satisfacit officio hodierno, probabiliter etiam crastino: ergo, ait, probabiliter utrique. Atvero, unicuique diei suum annectitur officii onus, et si probabile est me posse aliquando vel pensum hodiernum vel crastinum exequi, non est tamen probabile me posse unico persolvere duo (³). — Falsa etiam apparet opinio quam fuse defendit Leander (tr. 6, disp. 13, q. 25), valide officium post mediam noctem compleri, si ante eam coeptum fuerit.

108.
II. Anticipare licet
Matutinum cum Laudibus privatim
pridie ab hora secunda.

II. Nihilominus, ex consuetudine, pridie anticipare licet privatim Matutinum cum Laudibus, non tantum ab hora antiqua nona, seu « quando sol medium cursum tenet inter meridiem et occasum, » sed etiam, quolibet anni tempore, ab hora secunda pomeridiana. Prius etiam incipere licet ex privilegio.

(¹) Haec libertas denuo sancita est in Cod. Jur. C. can. 33, § 1: « In supputandis horis diei standum est communi loci usui; sed in privata Missae celebratione, in privata horarum canonicarum recitatione, in sacra communione recipienda et in jejuniis vel abstinentiae lege servanda, licet alia sit usualis loci supputatio, potest quis sequi loci tempus aut locale sive verum sive medium, aut legale sive regionale sive aliud extraordinarium. »

(²) De his cf. Lehmkühl, casus consc. ed. I, I, n. 65-69. Quae tamen dicit de tempore vero: esse quasi tempus proprium officii, tempus autem legale esse ex sola indulgentia; id admitti nequit. Nam tempus verum quotidie ope tabulae astronomicae computari deberet, dum tempus legale omnibus praesto est. Imo nec de tempore medio haec dicta per se valent: nam in eadem linea ponuntur, can. citato 33, tempus locale sive verum sive medium et tempus legale, quae tempora potest quis sequi licet alia sit usualis loci supputatio.

(³) De discrimine inter opiniones probabiles divisim et comprobabiles, recole exempla quae occurrunt apud Ill. ac Rev. Waffelaert, tract. de Just., n. 579 tom. I circa testamenta, n. 86 t. II circa abortum, etc.

Dicimus 1/ *ex consuetudine*, jam expresse a S. R. C. probata.
 2/ *Pridie anticipare licet* : scil. priusquam praeceptum urget, per
 modum privilegii, ut aiunt, seu potius communis facultatis.
 Cf. n. 106. 3/ *Privatum* : nam in choro sine indulto Matutinum
 anticipari nequit et ipsamet die est recitandum (S. R. C. 3 Aug.
 1737, n. 2331, 13 Jul. 1754, n. 2432, S. C. C. 14 Aug. 1875);
 etsi hic etiam consuetudo plurimum valet. 4/ *Matutinum cum*
Laudibus, non vero Primam aliasve horas, ut nonnulli autuma-
 runt, nimis absolute verba S. Thomae (quodl. V, a. 28) inter-
 pretantes. 5/ *non tantum ab hora nona antiqua...* quae pro variis
 locis et ulterius pro variis anni temporibus varia est, et apud
 nos, inter horam 1^m 3/4 et 4^m, in horologis Meridiano de Green-
 wich regulatis, continetur; *sed etiam quolibet anni tempore ab*
hora secunda. Res inter AA. diu ac multum controversa est, diu
 quoque S. R. C. decisionem declinavit (1). Interim sententia
 latior magis magisque usu firmabatur eamque nuper S. R. C.
 expresse probavit. Etenim in edit. authentica, Append. I (1912)
 decretum 12 Maii 1905 (num. 4158) sic reformatum exhibetur :
 I. Utrum, in privata recitatione, Matutinum pro sequenti die
 incipit possit hora secunda pomeridiana, aut standum sit tabel-
 lae Directorii diocesani, omni tempore. R. ad I : Affirmative ad
 primam, negative ad secundam (2). 6/ *Prius etiam incipere licet*
ex privilegio : ita 27 Maii 1900 S. R. C. indulsit confraternati
 sacerdotum adoratorum facultatem anticipandi ab hora prima.

109.

III. Quoad tempus singularum Horarum recitationi assigna-
 tum : *antiquitus* Matutinum recitabatur de nocte ac Laudes sub
 aurora, Prima post ortum solis, Tertia ad horam intermediam
 inter ortum solis et meridiem, Sexta circa meridiem, Nona ad
 horam mediam inter meridiem et occasum, Vesperae circa
 occasum, Completorium sub noctis crepusculum. Quod constat
 tum ex ipsis Horarum nominibus, tum passim ex hymnis :
 ad Mat. « Nocte surgentes vigilemus omnes... ; ad Laud. *Aurora*
coelum purpurat... ; ad Prim. *Jam lucis orto sidere...* ; ad Tert.
Nunc sancte nobis Spiritus (cf. Actus II, 15-17)... ; ad Sext. *Et igni-*
bis meridiem... ; ad Non. *Largire lumen vespere...* ; ad Vesp. *Jam*

III. Tem-
 pus singulis
 Horis assi-
 gnatum
 1° antiqui-
 tus ;

(1) Scriptores ac decreta in nostra edit. 2, n. 108 allegavimus.

(2) Die 12 Maii 1905, reapse responderat S. C. : consulantur probati auctores.
 At a. 1912 responsum hoc authentice immutatum est.

sol recedit igneus...; ad Compl. *Te lucis ante terminum.* » — Paulatim tamen ista accurata distributio derelicta fuit et magis magisque immutata.

110. 2° in praesenti. Unde, ex praesenti Ecclesiae disciplina : a/ in choro servanda sunt tempora quae ex usu Ecclesiae aut recepta regionis consuetudine statuuntur ; probabile est istud praeceptum de se grave non esse, imo id S. Alphonso, n. 171, videtur probabilius ; aliunde tamen, maxime ex scandalo, graviter peccari poterit. b/ *Extra chorum* : Matutinum cum Laudibus absolvi debet ante meridiem, imo a sacerdote ante Missam ⁽¹⁾ ; parvae horae certo dici possunt ab aurora et vere probabiliter etiam a media nocte ⁽²⁾, et duae quidem priores ante meridiem sunt recitandae, Nona vero atque etiam Sexta ad tempus pomeridianum possunt remitti ; Vesperae et Completorium a meridie ad mediam noctem recitantur : praeterea Vesperae in feriis quadragesimae a primo sabbato usque ad sabbatum sanctum inclusive dicuntur laudabiliter ante meridiem, quemadmodum in choro de praecepto dicuntur, et ab eadem hora ac in choro, puta ab hora circiter decima. Haec autem Horarum distributio, intra limites supra pro onere officii assignatos, sine dubio *nonnisi sub levi* obligat. Et ideo « ut quis licite possit *anticipare* vel *postponere* debitum tempus horarum, sufficit *quacvis causa utilis vel honesta*, nimirum concio paranda vel audienda, periculum supervenientis occupationis sive laboris, major devotio sive quies, tempus aptius ad studendum, et simile. » Ita S. Alph., n. 173.

111. Quenam
causae hic
consideran-
dae.

ARTICULUS IV. De causis ab officio deobligantibus.

Inter varias causas a legibus eximentes aut tantum excusantes, quoad rem nostram solum considerata remanet una

(1) De praecepto dicendi ante celebrationem Missae Matutinum et Laudes, quae ex institutione ac compositione quaedam praeparatio sunt ad Missam, cf. La-housse, de Euchar. n. 193.

(2) Vide Gury, II, n. 63. Objicienti : incongruum esse ut sine causa ante auroram dicatur : *Fam lucis orto sidere* ; respondebis : non magis videri incongruum quam si quis, Laudes medio mane recitans aut vespere anticipans, dicat : *Ales diei nuntius lucem propinquam praecinit*. Talia scilicet referuntur ad ipsum tempus canonicum Horarum, a quo consuetudo, praesertim hodierna, ultro citroque longe discessit.

causa eximens, scil. dispensatio, et duplex excusans, scil. ignorantia et impotentia.

Dispensationem ab officio divino potestate ordinaria Romanus Pontifex concedere potest clericis, beneficiariis et religiosis: ^{112.} *Dispensatio.* valide etiam sine causa, secundum communem sententiam, licite cum causa proportionata. Ordinarii locorum, item pro suis subditis Superiores majores in religionibus clericalibus exemptis, ex Jure tantum in casu urgenti, ad normam can. 81, dispensare possunt; at ex facultate delegata aut privilegio ipsis saepe competit commutandi aut dispensandi potestas.

Ignorantia juris seu obligationis hic moraliter non occurrit, nisi forte circa formam, ordinem, tempus in officio servandum. ^{113.} *Ignorantia.* Ignorantia facti quaedam facilius contingit, oblivio scilicet, non circa totum officium, sed circa unam alteramve Horam recitandam: et tunc aberit omnis culpa, modo sit ignorantia invincibilis seu oblivio naturalis. « Erit autem, ait Suarez, c. 28, n. 4, haec oblivio naturalis, quando neque obligatio recitandi, neque recitatio ipsa actu venit in mentem ante lapsum tempus obligationis, neque per hominem moraliter stetit quominus aliquid occurreret, quod illam memoriam excitaret. Si enim homo aliquoties expertus sit solere se oblivisci alicujus horae, quando consueto tempore illam non recitat, vel quando aliis negotiis vel studiis nimis occupatus est, praevenire debet modum aliquem vel signum, quo memoria excitetur; et tunc si per negligentiam hoc omitteret, posset illi ad culpam imputari oblivio; potest autem haec ipsa occasio seu necessitas hujusmodi praeventionis facile propter solam inadvertentiam omitti, et ideo regulariter haec oblivio in hominibus timoratis excusare solet, saltem a gravi culpa. » Hic quaeritur an ab aliqua parte officii excuseris, si dubites utrum jam recitaveris? Respondemus: si negative dubitas, ita ut nulla probabilis conjectura adsit pro recitatione jam peracta, non excusaris; si positive, ita ut adsit ratio sive praesumptio probabilis pro recitatione (licet contrarium sit etiam probabile), excusaris: deest enim in casu scientia obligationis objectivae, seu conscientia ligaminis, quae requiritur ut haec obligatio in subjectivam transeat (¹).

(1) Cf. Ill. ac Rev. Waffelaert, *de dubio solvendo*, n. 351, b.

Ultimam etiam solutionis partem ceu communissime traditam exhibet hoc loco, n. 150 ⁽¹⁾, ipse S. Alph., qui simul sapienter monet scrupulosos in dubio nunquam esse obligandos ad repetendum, quia ut plurimum ipsorum dubia inanes sunt apprehensiones; additque in dubio positivo potius abstinendum ab iterata recitatione ne via scrupulis aperiatur. Quod maxime attendendum si tibi identidem similia dubia recurrant.

114.
Impotentia,

Impotentia recitandi erit vel *absoluta*, seu vera impossibilitas, vel *moralis* sive relativa, quae est magna recitandi difficultas.

115.
sive absoluta,

Utraque esse poterit *ordinis physici* vel *ordinis spiritualis*.

Absoluta impotentia *physica* habetur ex defectu virium ad recitandum, oculorum ad legendum, ita ut recitatio prorsus impossibilis evadat. *Spiritualis* habetur ex concursu legis officii divini cum aliqua lege strictius urgente: puta cum obligatione iustitiae aut caritatis ministrandi sacramenta, aegrotum juvandi etc.

116.
sive relativa.

Moralis impotentia ordinis tum physici tum spiritualis consistit in gravi incommodo recitationi conjuncto, quatenus recitans certo aut probabili periculo notabilis mali in corpore aut animo exponatur, vel certo aut probabiliter a notabili bono sibi aut aliis procurando impediatur. Dicimus *notabile* malum aut bonum, ut excludamus hinc sufficientiam causae non inanis sed relate ad grave praeceptum Horarum levioris, hinc necessitatem causae valde gravis: nam istud praeceptum, fere sicut praeceptum audiendae missae, ex sua natura, ex communi etiam sensu et usu, cum hac moderatione latum est atque receptum ut non sit necessaria causa admodum gravis ad excusandum.

117.
Applicationes.

Hanc igitur regulam applicando, cum Suarez, cap. 28, et S. Alph., n. 154, sequentia inferimus: *a/* ratione infirmitatis excusantur non solum qui gravi morbo laborant sed etiam illi qui prudenter judicant ex recitatione sibi proventuram notabilem gravedinem capitis, aliudve notabile incommodum. *b/* Non tantum aegrotantes, sed et convalescentes excusantur, donec prudenti arbitrio firma satis valetudine utantur. *c/* Infir-

(1) Item in Hom. Apost. append. 3, n. 69. Alibi tamen S. Doctor aliter solvit hanc et similes qq. de probabili impletione obligationis: l. I, n. 29; H. Apost. tr. I, n. 17; Recent. retract. quaer. I, etc. De qua re cf. Ill. ac Rev. Waffelaert, op. c., n. 353 sqq.

mus qui solatii causa per notabile etiam tempus in quibusdam libris aut diariis perlegendis remisse occupatur, non ideo jam tenetur ad onus officii, in quo major est plerumque mentis labor. *d/* Contra, levis infirmitas (puta moderatus capitis dolor) quae ordinarias occupationes mentis et corporis, Horarum recitationi consimiles, non impedit et ex eis non multum augetur, non erit ratio ad excusandum sufficiens : nisi quis sciat se specialiter ob scrupulos ex onere officii gravari. *e/* Imo soli scrupuli, si graves sunt, facile ab officio aut saltem aliqua ejus parte excusabunt, utpote cum notabili animi et corporis malo conjuncti. *f/* Circa existentiam et sufficientiam causae excusantis aliquis se tuto committit judicio prudentis medici aut theologi, maxime vero superioris, qui interdum dispensando dubium solvere poterit. Imo vir prudens per seipsum de sua obligatione judicare valebit. Quodsi, re bene perpensa, dubium perseveret : dummodo probabile sit causam adesse aut esse sufficientem, practice obligatio deest.

118.

Duplex quaestio manet hic solvenda. *Prima* est : an ille qui ante meridiem legitime impeditur, teneatur post meridiem ad totum officium et similiter qui praevidet pro integro tempore pomeridiano impedimentum, teneatur mane totum officium dicere ; imo an qui toto die impeditus erit, teneatur pridie anticipare Matutinum ? Respondemus : nullam esse obligationem pridie dicendi Matutinum ; sed in primo et secundo casu, obligationem esse totum officium, secluso semper notabili incommodo, vespere aut mane dicendi. Prior pars solutionis doctrinam exhibet longe communiozem, quam valde probabilem dixit S. Alph. n. 155 ; et ratio apparet : quia pridie praeceptum non urget, sed datur facultas tempus proprium et obligatorium praevertendi, qua nemo uti tenetur. De altera parte ait ibid. S. Doctor id melius dici, et contrariam opinionem merito laxam a Salmant. vocari. Ac revera, mane impeditum ad totum officium obligari satis certum est : est enim, contra paucos antiquos, communis sententia obligationem ad omnes horas, etiam matutinas, cum sola media nocte finiri. Manet tantum difficultas de casu illius qui pro toto tempore pomeridiano praevidet aliquod impedimentum necessarium, puta febrim superventuram : « debetne, ait Ballerini, opere morali cit.,

*Quaestio
specialis
prima,*

n. 203, ante meridiem nonam, vespervas et completorium recitare?... sententia negans est vere probabilis. » Adducit quosdam AA. gravissimos, Sanchez, Lessium aliosque, additque rationem : quia etsi obligatio officii toti diei respondeat et possit illi satisfieri qualibet hora, nulla est tamen obligatio praevertendi tempus et ea potestas anticipandi est potius quidam favor factus privatis; favore autem, quemadmodum et privilegiis, nemo uti tenetur. Et bene negat paritatem, a S. Alphonso ex Concina adductam, cum praecepto Missae die festi : quia totum tempus matutinum est *proprium* ad audiendam Missam, sed non ad Vespervas dicendas. Nihilominus quod clarus ille auctor dicit de Nona, non concedimus : haec enim jam recitatur tempore proprio et licito tam bene mane quam vespere, ut ex usu chori constat. Quoad caetera, opinionem improbabilem non dicimus. Adhaeremus tamen, ut diximus, sententiae communiore : quia in praecepto horarum substantiale est ut integrum officium singulis diebus dicatur, accidentale prorsus ut quaedam pars mane et altera vespere persolvatur; et ideo, si Ecclesia censetur ex levi causa hanc distributionem non urgere, censetur etiam velle ut recitans, hac distributione posthabita, substantiae satisfaciatur.

119.
altera.

Altera quaestio est quousque teneatur qui totum quidem officium recitare non valet, ejus tamen partem aliquam dicere potest. Jamvero videndum utrum de parte cujusdam horae sive diversarum horarum an vero de una alterave hora integra agatur. In primo casu, ait Suarez l. paulo supra cit., neminem obligari ad dicendam horam aliquam qui non possit saltem majorem ejus partem dicere, ita ut nomen horae mereatur. Ideo qui carens breviario novem psalmos pro Matutino cujusdam festi assignatos ex Bibliis dicere posset, sed antiphonas, lectiones, responsoria nesciret, probabiliter non obligatur ad illos recitandos : et contra si Primam, paucis omissis, memoriter teneret, ad hanc recitandam obligaretur. In altero jam casu, qui aliquam officii horam, etiam parvam, recitare potest, ad illam tenetur. Etenim ex fine et natura officii divini horae non praeciuntur indivisim sed tanquam dividuae orationes. Confirmatur ex damnatione ab Innocentio XI prop. 54^{ae} : « qui non potest recitare Matutinum et Laudes, potest autem reliquas

horas, ad nihil tenetur quia major pars trahit ad se minorem. » Sed ne haec doctrina indiscrete applicetur, audiamus verba Doctoris Eximii, l. c. : « In casu necessitatis, non censeo esse hanc excusationem vel licentiam tam scrupulose restringendam, ut quicumque in infirmitate dicere possit unam vel alteram horam, sine gravi incommodo, ad illam dicendam obligetur. Nam hoc esset nimis onerosum, et praeter suavitatem legis humanae, et praeter consuetudinem, quae est optima legis interpret; et ideo respiciendum censeo ad modum infirmitatis impediens recitationem; nam si peculiariter impedit aliquam horam propter difficultatem in ea dicenda, v. g. in matutino propter debilitatem visus, et capitis, et illa difficultas in aliis horis non sentitur, sed commode dici possunt, non video legitimam excusationem quoad tales horas, sive illae sint plures sive pauciores. At vero si infirmitas impediat indefinite divinum officium, ut est febris gravis vel aliquid simile, tunc non censeo esse scrupulose inquirendum, an possit infirmus unam vel alteram horam dicere, quia excusatio illa ex se indefinita aequivalet universali; ita enim, ut dixi, consuetudo hanc legem interpretatur, et fortasse ratio est, quia est valde difficile in hujusmodi occasionibus, attingere punctum in indicando quid possit homo dicere vel non dicere sine gravi incommodo, et ideo satis esse creditur, quod officium ipsum dici non possit sine notabili incommodo. » Idem advertendum in aliis praecceptis, puta jejunii quadragesimalis.

ARTICULUS V. De fructu officii divini.

In recitatione Breviarii orans principalis est ipsa Ecclesia : hujus enim personam gerunt et legati ad Deum existunt, quotquot titulo ordinis, beneficii aut religionis canonicas horas persolvunt (n. 74). Et quamvis Horas recitet aliquis Ecclesiae minister indignus, digne per ipsum orat Ecclesia, quae essentialiter sancta est utpote Christi sponsa, corpus et plenitudo (Eph. I. 23, V, 23 sqq). Unde officium divinum ab ipsa dignitate Ecclesiae praecipuum et proprium suum valorem, summam suam vim impetrandi, obtinet. Haec efficacia, quum a dignitate ministri recitantis non pendeat, a quibusdam dicitur

120.

*Fructus
officii prout
est oratio
Ecclesiae;*

operis operati sensu minus proprio; melius autem dicitur *operis operantis Ecclesiae*. Semper magna, eo etiam major evadit quo Ecclesia est actu sanctorum in membris suis. Porro valor seu fructus officii divini, prout ipsius Ecclesiae oratio est, a non paucis probabiliter distinguitur in fructum generalem, specialem seu medium, et personalem (analogice ad doctrinam de fructu Sacrificii): ita ut prior omnibus fidelibus, medius illis qui beneficia erexerunt vel pro quibus recitans orare intendit, tertius ipsi recitanti obveniat. Cf. Bouquillon, n. 300.

121. *et prout oratio recitantis ipsius.* Non sola tamen Ecclesia ministerio recitantis orat, sed et ipse recitans nomine proprio orare potest. Sub hoc respectu, recitatio Horarum habebit fructum supra de oratione in genere, n. 53-62, explicatum, positis conditionibus ibid. indicatis. Unde si recitans sit in statu peccati et cum actuali complacentia in peccato, nihil impetrabit; si displicentiam peccati habet, oratione sua justificationem impetrare et de congruo mereri poterit. Qui in statu gratiae recitant, praeter praesentem refectionem mentis, triplicem fructum impetrationis, meriti et satisfactionis referunt: et quidem uberrimum, si propria dispositio satis respondeat intrinsecae officii excellentiae. Est nempe officium vere divinum, ex divinis scripturis maxime collectum, ad Deum per laudem, deprecationem, gratiarum actionem, mentem elevans. « Alia enim tempora facimus pro Deo, in hoc autem assistimus Deo, et intendimus Deo, et alloquimur eum et nos ipse, simul et pro nostris necessitatibus ejus auxilium postulamus. » S. Bonav. opusc. de sex alis Seraphim, c. 8. Lege prooemium bullae Pii X, *divino afflatu*; item allocut. prosyn. Ill. ac Rev. Waffelaert a. 1902, Collat. Brug. t. VII, p. 337.

122. *Encomium Breviarii.* Pro coronide huic articulo totique de Horis tractationi liceat adscribere verba Episcopi Nitriensis, Aug. de Roscovany (Coelibatus et Breviarium, tomo XI, p. 99): « Divinum officium, horis canonicis distinctum, quod Sacrificio quotidie jungimus, sunt communes illae preces, quibus quasi firmis fibulis tota catholica, speciatim vero docens Ecclesia corde, animo et sensu una quaequam praeclara compages efficitur. E Dei manibus accepit Ecclesia preces has, et dat sacerdotibus suis, certos illos faciens, Deum quadamtenus sese obstrinxisse ad ea nobis concedenda, ob quae his precibus ad eum accedimus. Quid enim

est, quod obtinere a Deo non posset unanimis oratio tot millium sacerdotum, ex universis orbis partibus secundum institutionem et praeceptum immaculatae Christi sponsae ante thronum misericordiarum septies quotidie comparentium ? Provide statuit Ecclesia Breviarium precationum, pulchro psalmorum, hymnorum, lectionum et versiculorum ordine digestum : ut Clerici velut in compendio utriusque Testamenti nexum ac tenorem revolvant, habeantque prae manibus, quod obedientia sancta urgente repetant, vivae imprimentes memoriae Sanctorum dicta et exempla, atque ita languescentem interdiu fervorem revocantes. Quae res cum omnibus maxime necessaria esse perspicatur, nec alia occupatione suppleri possit, par est, ut eam veluti paternum Apostolici magisterii praeceptum amplectamur libenter et opere pio compleamus. »

Jam dicamus de illis actibus latriae seu religionis quos S. Thomas exteriores vocat ; et primo brevissime de adoratione, per quam aliquis suum corpus praebet ad Deum venerandum.

PARS III

DE ADORATIONE

(q. 84).

123.

*Adoratio-
nis definitio
et analysis.*

Adoratio, secundum etymologiam et usum primitivum Latinorum, juxta plures, actio est admoventis ad os manum suam seu manum osculantis, in reverentiae et cultus signum. De quo ritu cf. Job XXXI, 27 et 3 Reg. XIX, 18. Secundum theologiam acceptionem, duplici sensu sumitur : generaliter, pro omni actu latriae (cfr. Jungmann, de Verbo Inc., n. 260), specialiter (ut hic S. Thomas), *pro cultu divinitati exhibito per actum seu motum corporis*. Inter hos actus seu motus, qui, convenienter naturae, ad propriae submissionis et divinae excellentiae agnitionem testificandam adhibiti et instituti sunt, invenimus *prostrationem* et *genuflexionem*, *manuum junctionem* aut *expansionem*, *oculorum elevationem* etc. ; quos actus liturgia Ecclesiae frequentissime usurpat ⁽¹⁾.

Adoratio sic definita plures actus involvit : *a/* a parte intellectus, iudicium non solum speculativum de praecellentia divina, sed practicum de honestate submissionis nostrae ad agnitam Dei excellentiam ; *b/* a parte voluntatis, imperium se ita submitendi. Cui imperio si respondet tantum interna significatio submissionis, habebitur adoratio interna seu spiritualis. Sed ad adorationem corporalem, de qua hic agimus, requiritur, praeter actus mentis et voluntatis, *c/* testificatio externa submissionis, aliquo corporis actu.

124.

*Adoratio
interna et
externa ;*

Adoratio interna seorsim ab externa consistere potest : continet enim mentalem submissionis significationem, quae sine ullo corporali signo ad essentiam actus cultus sufficit. Sed quaeritur utrum ratio cultus, sicut in adoratione mere interna salvatur, ita et in *mere externa adoratione* salvari possit ? Equi-

(1) De excellentia sacrarum caeremoniarum qua sunt *actus religionis*, cf. C. Callewaert *l'étude et l'esprit de la liturgie*, Coll. Brug. XIII, p. 694. — De genuflexione et prostratione pulchre ait hic S. Thomas (art. 2 ad 2) : « genu flectimus nostram infirmitatem significantes in comparatione ad Deum ; prosternimus autem nos quasi profitentes nos nihil esse ex nobis. »

dem Card. de Lugo (de Inc. disp. 33, s. 2, n. 14) hoc in rigore adhuc affirmandum contendit; communius tamen et melius negatur: quia Deus non colitur sine intentione colendi; jamvero non intendit colere qui, interne se Deo submittere nolens, externe se submittere fingit ⁽¹⁾.

Porro, ex S. Thoma, art. 2, in corp., cll. ad 1^m et 2^m, deducere *earum relationes*. licet quomodo adoratio interna et externa ad invicem referantur.

Est nempe externa adoratio *signum* adorationis internae, uti patet ex dictis; est praeterea internae adorationis *effectus* et vicissim fit *causa* ipsius: etenim fervens in Deum affectus sponte sua prorumpit in convenientes externae reverentiae motus; atque haec ipsa externa reverentia actus internos provocat et jugiter affectui addit fervorem. Nec profecto inutile est, ut quaevis religionis exercitia tum a nobis tum a populo melius peragantur, attendere ad hanc *mutuam causalitatem* qua affectus noster externos actus excitat et moderatur, externi actus affectum nostrum accendunt et pascunt.

Denique adoratio interdum accipitur in *latiore et minus proprio sensu* de actu externo quo vel *cultus sacer inferior* Angelis, Sanctis, *latius sumpta*. viris etiam supernaturali dignitate praestantibus, vel *cultus mere civilis* principibus exhibetur. Nec mirum, quum idem actus, puta genuflexio, juxta diversam agentis intentionem ad diversas cultus species transferatur. Cujus rei plura prostant exempla in S. Scripturis: ita *de cultu dulciae Angelis exhibito*, Jos. V, 14: « Sum princeps exercitus Domini, et nunc venio. Cecidit Josue pronus in terram; et adorans ait... »; Apoc. XIX, 10 et XXII, 8: « cecidi ut adorarem ante pedes Angeli qui mihi haec ostendebat, et dixit mihi: vide ne feceris... » (modeste declinans submissam Apostoli venerationem). *De cultu sacro viris eximiae sanctitatis persoluto*, 4 Reg. II, 15: « filii prophetarum... dixerunt: requievit spiritus Eliae super Eliseum. Et venientes in occursum ejus adoraverunt eum proni in terram. » *De cultu civilis observantiae*, Gen. XLIII, 25: « ingressus est Joseph domum suam... et fratres ejus adoraverunt proni in terram. » — At non minus frequenter agit Scriptura de adoratione soli Deo praestanda, v. gr. Esther, XIII, 14; Luc. IV, 8 etc.

(1) Merito dicitur virtus religionis *anima cultus divini externi*. Cf. Lottin, *L'âme du culte*.

PARS IV

DE VOTO

126.

*Divisio
materiae.*

Sub tribus capitibus hanc materiam comprehendimus, quorum primum erit de natura voti, secundum de ejus moralitate, tertium de ejus effectu.

CAPUT I

DE NATURA VOTI

(q. 88, art. 1-2).

127.

Naturam voti perspectam habebimus considerando singillatim ipsum votendi actum, personam votentem, personam cui votetur et tandem voti materiam.

ARTICULUS I. De actu votendi.

128.

Voti definitio et species.

Votum, in proprio sensu juxta usum Ecclesiae et Scripturae, dicitur: *promissio Deo facta* ⁽¹⁾. Est igitur votum in genere *promissionis*, quae definitur: obligatio erga alterum sponte suscepta aliquid faciendi; vel, cum Lessio (l. 2, c. 18, dub. 1): deliberata et spontanea fidei obligatio facta alteri de re quapiam bona et possibili. Ex qua notione colligimus in omni promissione plures actus, tum intellectus, tum voluntatis concurrere: inter quos tres praecipui, ad perfectionem promissionis requisiti, sunt a parte promittentis *voluntas* sese obligandi seu fidem dandi et hujusce voluntatis *significatio*, et ab altera parte fidei datae *acceptatio*. Sed in promissione votiva, dum ipsum actum voluntatis elicimus, exercite illum significamus Deo, *cui omne cor patet et omnis voluntas loquitur* (Missale Rom., praep. ad Missam).

(1) Cf. hic art. 1 S. Thomae. — Magis descriptive votum definitur secundum Cod. Jur. can. 1307: « promissio deliberata ac libera Deo facta de bono possibili et meliore. »

Similiter omne votum, si debitae conditiones adsunt, a Deo acceptatur, uti colligitur tum ex rei natura, tum ex Scriptura, puta Deut. XXIII, 21 : *Cum votum voveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere, quia requirit illud Dominus, Deus tuus.* Unde manet dicendum de sola voluntate obligationis suscipiendae ; et quidem I positive, de ejus requisitis dotibus, II de ejusdem impedimentis. Sed prius praecipuas votorum species indicamus, ipsis verbis Can. 1308 : votum est *publicum*, si nomine Ecclesiae a legitimo Superiore ecclesiastico acceptetur ; secus *privatum*. *Solemne*, si ab Ecclesia uti tale fuerit agnitum ; secus *simplex*. *Reservatum*, cujus dispensationem sola Sedes apostolica concedere potest. *Personale*, quo actio voventis promittitur ; *reale*, quo promittitur res aliqua ; *mixtum*, quod personalis et realis naturam participat.

I. Promissioni votivae essentialis est voluntas sese obligandi, praesupponens cognitionem ejus in quod voluntas fertur : etenim sine intellectu dirigente et consentiente voluntate nemo moralem obligationem sponte suscipere valet. Ideo requiritur 1/ voluntas *vera interna*. Proinde votum non existit, si quis promittere volens, absolute et efficaciter obligari non vult ⁽¹⁾ ; item si quis, licet seriis in adjunctis, externe tantum formulam promissoriam profert. In ista tamen fictione voti aderit peccatum, sed veniale tantum, contemptu, scandalo aut injustitia seclusis ⁽²⁾.

129.
Voluntas
sese obli-
gandi 1/ in-
terna ;

Requiritur 2/ voluntas *plene deliberata*. Etenim votum, quasi pactum cum Deo et quasi lex propria voluntate posita, morale vinculum affert : unde eam postulat cognitionem eumque voluntatis consensum quae ad actum absolute et simpliciter liberum ac humanum requiruntur. Hinc ad votum minime sufficit voluntatis motus quem dicunt primo-primum, quo ex subita

130.
2/ plene
deliberata ;

(1) De hoc casu disputant AA., quin tamen locus sit disputationi. Nam 1° si quis novit votum esse essentialiter susceptionem obligationis, habere nequit hanc duplicem voluntatem absolutam et efficacem. 2° Si ignorat votum necessario obligare, et ideo obligari absolute non vult, non valet votum : quod enim vult non est votum sed pium propositum. 3° Si tandem aliquatenus dubitat de possibili separatione utriusque : habebitur una voluntas absoluta et efficax et altera conditionata et inefficax. Quaeri tantum poterit quatenam de facto voluntas fuerit praedominans, utrum vovendi, an vero non se obligandi. Manente autem dubio, iterum non valet votum.

(2) Injusta esset fictio in professione religiosa, qua religio et professus per modum contractus obligantur.

propositione objecti voluntas sine ulla libertate impellitur ; sed nec sufficit motus secundo-primus qui jam aliqualem sed nondum simpliciter dictam libertatem importat. Contra non requiritur ex se *ad voti valorem* matura atque exacta rei omniumque adjunctorum consideratio, licet *ad prudenter vovendum* in re graviori postuletur, ejusque defectus justam causam praebere possit ad *dispensationem* in voto concedendam. De influxu erroris et metus statim infra.

131.
objectio ;

Contra doctrinam hic propositam : ad valorem voti non sufficere motum secundo primum seu actum semi-deliberatum, fieri potest difficultas. In actu semi-deliberato haberi potest, juxta omnes, peccatum leve. Nonne videtur a pari dicendum sufficere votum semi-deliberatum ut statuatur obligatio levis, et requiri actum perfecte deliberatum solummodo pro obligatione gravi? Unde votum semi-deliberatum de materia gravi deberet dici validum et obligatorium sub levi ; aut saltem votum semi-deliberatum de materia levi, validum et obligatorium sub levi.

At neganda est paritas allegata, et duplex sequela proposita. Etenim aliud est violatio legis aut praecepti jam existentis, aliud spontanea susceptio obligationis novae. Lex quidem potest imperfecte seu leviter violari per actum semi-deliberatum : at sicut legislator per talem actum non posset novam legem constituere, ita nequit homo per hunc actum sibi quasi legem statuere etiam leviter tantum obligantem. Igitur actus vovendi requirit ex sua natura plenam deliberationem : quae si desit, deest votum et consequenter deest omnis obligatio.

Ceterum idem valet de contractibus : in quibus requiritur consensus plene deliberatus. Comparari etiam potest praesens doctrina cum quaestione in tractatu de restitutione multum disputata : an reparandum sit damnum illatum cum culpa levi (seclusa obligatione vel ex lege civili ob culpam juridicam, vel ex contractu aut quasi-contractu)? Fatendum est quosdam AA. non consequenter loqui in tractatibus de voto et de restitutione ; at haec videtur solutio, plane conformis praesenti doctrinae de voto : Si damnum leve infertur cum culpa levi omnino deliberata, damnum sub levi reparandum est ; si vero damnum aliquod infertur cum imperfecta deliberatione, ideoque cum culpa levi, nihil erit reparandum, neque sub gravi, neque sub levi. Cf. Ill. ac Rev. Waffelaert, de Justit. t. II, n. 266.

132.
3] *directa* ; Requiritur 3/ voluntas *directa*, saltem *virtualis* et *implicita*. Igitur hic non sufficit voluntarium indirectum seu in causa.

Bene Laymann (l. 4, tr. 4, c. 1, n. 4): « si sciens te ebrium stricto gladio in alios ruere solitum, nihilominus te inebries, homicidium in ebrietate commissum tibi tanquam indirecte voluntarium imputatur; non item si sciens te ebrium hominibus promittere vel Deo edere vota solitum, nihilominus te inebries, voto aliave promissione in ebrietate postea facta adstringeris. Cujus discriminis ratio est quia homicidium in ebrietate factum vere homicidium est ideoque ad culpam imputatur, si sit aliquo modo, videlicet indirecte et in causa, voluntarium. At vero votum et quaelibet alia promissio hominis ebrii vel dormientis non est verum votum... » nempe non est significatio deliberatae voluntatis obligationem suscipiendi (1).

Additur: saltem *virtualis* et *implicita*. Non ergo requiritur intentio actualiter elicita, puta dum religiosa professio editur, sed sufficit intentio praevia virtute manens, seu perseverans in suo effectu. Nec requiritur explicita sese obligandi voluntas, sed sufficit implicate contenta in voluntate vovendi sicut vovendum est et sicut homines vovere solent. — Observa etiam voventis intensionem non semper *absolute* ferri in materiam, sed interdum *conditionate*, vel sub aliquo modo: quod attendendum erit ubi de obligatione voti.

133.

*Saltem
virtualis et
implicita.*

Pro praxi nota 1/ fideles non semper advertere discrimen inter *votum* et simplex voluntatis *propositum*, coram Deo factum, sed ex quo non obligantur Deo (2). Ut veritas eluceat, interrogentur, si de materia libera agitur, utrum voluerint se obligare *sub peccato*; si de materia aliunde praecepta, utrum se obligare voluerint *sub speciali ac novo peccato*. Hoc ultimum rarum erit et non praesumendum. Ita si quis orans dicat: Domine, firmiter promitto me nullo peccato gravi. Te offensurum... minime censetur votum sed firmum propositum. 2/ Non esse accuratam regulam a multis statutam: illam deli-

134.

*Nota prac-
tica.*

(1) Advertit Suarez (tr. 6, l. c. 10, n. 10) hanc doctrinam non applicari illi qui velit se obligare casu quo postea verba promissoria in ebrietate proferat: quia tunc ante ebrietatem ponitur votum conditionatum sive poenale, ex quo, impleta conditione, obligatio oritur. Quam limitationem (parum practicam) et ipsam restringendam esse censemus ad casum materiae sat determinate praevisae.

(2) Poterunt tamen obligari sub levi ex virtutibus constantiae aut perseverantiae, annexis fortitudini. Alii eodem sensu dicunt in bono proposito non servato locum esse peccato veniali acediae. Nempe loquuntur de vicio *generali* acediae, quod in casu est specificè inconstantia, vel mollities seu defectus perseverantiae.

berationem pro valore voti requiri et sufficere quae ad mortaliter peccandum sufficiat. Sane, si tantum intenditur : requiri et sufficere *plenam* deliberationem ad vovendum sicut ad mortaliter peccandum; verum est principium (n. 130). At si asseritur paritas inter requisitam cognitionem et advertentiam in utroque actu, haec neganda est. Nam a/ deliberatio in causa ad imputabilitatem actus peccaminosi sufficit, non tamen ad voti valorem, ut vidimus; potissimum b/ ex ipsa natura rei requiritur major deliberatio in voto, caeteris paribus: quia bonum ex integra causa, malum ex quocumque defectu: sufficit igitur ad grave peccatum *aliquam* in confuso deformitatem gravem plene advertere, sed in voto oportet *totam* cognoscere substantiam oneris sponte assumendi. Quod distinctius ex nunc dicendis apparebit: nempe multo facilius error et metus irritant votum quam auferunt grave peccatum.

135.

*Votum
irritum po-
test esse*

II. Peculiariter attendenda sunt duo impedimenta sive vitia valori promissionis votivae opposita: a parte intellectus *ignorantia* et *error*; a parte ipsius voluntatis *metus*. De quibus pluries alibi in Theol. Morali agitur, sub vario respectu: in ordine ad voluntarium, ad deobligationem legum, ad dispensationum valorem, ad validitatem contractuum in genere, et speciatim contractus sponsalium et matrimonii⁽¹⁾. Hic praecipue recolendum est, defectum cognitionis distingui in *ignorantiam* et *errorem* positivum, in *antecedentem* et *concomitantem*; metum vero distingui in *absolute* aut *respective gravem* et *levem*. Quibus suppositis sequentia statuimus.

136.

*1/ ex igno-
rantia et
errore.*

Quoad defectum cognitionis: afficere poterit vel voti essentiam, vel rem promissam, vel causam finalem vovendi. Inde 1/ ignorantia vel error circa ipsam *essentiam* voti illud reddit nullum. Ita si quem lateat votum esse *promissionem*, vel *Deo* fieri; si tamen confuse velit votum ut in se est et ab hominibus usurpatur, jam satis ignorantia depellitur. — 2/ Pariter votum nullum reddit: a/ ignorantia vel error circa *substantiam* rei, non abstracte consideratae sed prout est materia voti; b/ error circa

(1) Cf. respective: Bouquillon, Theol. fund, 2^a ed., n. 327 sq., 334 sqq; n. 151 sqq.; n. 178 sqq; Van den Berghe, de Legib. n. 137-140; 160-165; III. ac Rev. Waffelaert, de Justit. I, n. 359 sqq., 377 sqq; Desmet, de Spons. et matr. n. 259-262.

conditiones rei *accidentales* quas vovens formaliter intendit, ita ut sit vere error antecedens. Excipiuntur tamen vota religiosae professionis, quae, propter stabilem in communi vivendi modum quem inducunt, nunquam invalidantur ex errore ad rei substantiam non pertinente. — 3/ Tandem votum nullum reddit error circa *causam finalem*; non vero circa causam tantum impulsivam. Ita qui votum edit ut filius absens a morbo convalescat, non tenetur, si tempore voti filius erat vel sanus, vel jam mortuus. Et contra qui vovet peregrinationem ad locum pium, impellente simul studio invisendi amicum ibidem degentem, voto sane tenetur, quamvis recessisse amicum audiat.

137.

2/ *ex metu.*

Quoad metum: metus, nisi per accidens usum rationis impediatur, consensum voluntatis non tollit; ipsum tamen vitare potest. Unde 1/ votum metu gravi et injusto emissum ipso jure nullum est. Ita can. 1307, § 3. Haec nullitas ab aliis juris tantum positivi dicitur, ab aliis fundatur in ipso naturali et divino jure: non enim, aiunt, acceptat et urget Deus talem promissionem, ne vim et occasionem conferat injustae coactioni. Imo plures idem dicunt quoad forum internum ⁽¹⁾ et pro votis privatis, si metus *levis*, injuste in ordine ad votum incussus, reapse fuit sola causa vovendi ⁽²⁾. Communius tamen AA. oppositum tenent ⁽³⁾. — 2/ Validum manet votum, quoties dictae conditiones non concurrunt: ut si metus provenit a causa necessaria; aut si a causa libera juste incutitur ⁽⁴⁾. Hic metus tamen causam poterit praebere dispensandi.

ARTICULUS II. De subjecto et termino voti.

138.

I. *Quinam vovere possint.* Antequam de hominibus viatoribus dicamus, advertere sufficiat: Deum, qua talem, manifeste *Quis vovere possit.* vovere non posse; potuisse tamen Deum-hominem Christum

(1) In foro externo praesumitur ex metu levi non permoveri voventem.

(2) Id tenent auctores graves: Navarrus (Enchir. cap. 22, n. 51), Lugo (de Jure, disp. 22, n. 141), Busembaum, Ballerini; et probabile habent Sanchez, Lessius, Reuter, Lehmkühl, etc.

(3) Cf. prae ceteris Suarez (l. 1, c. 7), Sanchez (Decal. l. 7, c. 3), Lessius (l. 2, c. 40, dub. 3).

(4) Retinetur in Jure tertia quaedam conditio quam AA. addebant: sit metus incussus *ad votum extorquendum*.

per assumptam naturam humanam ; pariter Angelos et Beatos esse ad vovendum capaces ; vota tamen minus congruere statui Christi Domini, Angelorum ac Beatorum ⁽¹⁾.

139.
*Habilitas
hominis ad
vovendum
a| jure natu-
rae.*

Homo ante usum rationis votum proprie dictum nec per se nec per alium emittere valet⁽²⁾; hunc usum sufficienter adeptus, eo ipso, supposita gratia ad actum supernaturalem requisita, fit capax vovendi, nisi aliunde impediatur. — Inde vota puorum ante completum septennium praesumenda sunt invalida nisi certo constet de usu rationis. — Post septennium adhuc satis frequenter defuturam eam voluntatem liberam ac deliberatam quae ad valorem voti requiritur, ex supra dictis satis comperimus. Et hic iterum (cf. n. 134) non satis accurate pro regula practica statuitur : in puero usum rationis sufficientem ad mortaliter peccandum sufficere ad valide vovendum. Nam res tum a specie peccatorum, tum a materia voti aliisque adjunctis pendet; et, caeteris etiam paribus, haec duo disparia sunt : legis laesionem advertere, et sibi ipsi quasi legem constituere. Compara v. gr. omissionem missae dominicalis et votum audiendi missam.

140.
*b| jure
positivo.*

Huic naturali capacitati legitimum impedimentum Ecclesia apponere potest, aliquam personam reddendo inhabilem ad quaedam vota valide emittenda : qua potestate usa est relate ad vota religiosa. Ita quod aetatem attinet : « quilibet professionem religiosam emissurus oportet ut decimum sextum aetatis annum expleverit, si de temporaria professione agatur ; vicesimum primum, si de perpetua sive solemnī sive simplici. » Can. 573. Praeterea, quamvis reliqua vota omnes homines, sufficienter ratione utentes, *valide* et per se licite emittere possint, non tamen omnes ac semper *firmiter* : excipiuntur nempe, tum illi quorum voluntas subjecta est dominationi alterius, tum illi quorum actiones ac res, de quibus vovent, alterius potestati subji-ciuntur : talia scil. vota semper aut rescindere aut

(1) Cfr. S. Thomas hic art. 4 ad 3 ; et Suarez, l. 3, c. i.

(2) Hinc vota baptismalia, ut aiunt, nomine infantis baptizati edita, non sunt proprie vota, sed obligationes exortae ex ipso facto baptismatis. Ceterum idem valet pro adulto baptizato : neque enim ex verbis caeremonialibus et mente Ecclesiae, neque ex intentione baptizatorum licet eruere votum. Inde jam apparet quantum errent ii Protestantes qui unicum agnoscunt votum, scilicet votum baptismale.

suspendere poterunt ii quibus voluntas voventis aut voti materia subditur. Cf. dicenda de voti irritatione.

II. *Cuinam votum fiat.* Votum proprie dictum, prout actum religionis seu latrariae designat, soli Deo editur. Optime quidem tum Virgini Deiparae, tum Dei Angelis ac Sanctis, pia promissio exhibetur : haec tamen ad cultum hyperduliae aut duliae spectat, et latiore tantum sensu votum appellatur. De qua promissione notamus, ipsi applicari generatim quae de voti obligatione ac deobligatione dicimus, non tamen omnia : ita quae de votis reservatis trademus pro tali promissione non valent.

141.

*Cuinam
votum fiat :
soli Deo,*

At vero confundere non licet cum promissione directe facta Sanctis promissionem quae fit Deo in honorem Sanctorum, vel etiam quae fit Deo coram Sanctis tanquam patronis aut testibus. Utraque promissio etiam conjungi potest, si quis voveat Deo id quod Sancto promittit. Cf. Bouquillon, n. 333-335. Fideles, dum Sanctis vovent, ordinarie intelligunt votum Deo factum in honorem Sanctorum ; interdum tamen sistunt in promissione soli Sancto facta.

142.

*quavis
saepe in
honorem
Sanctorum
aut coram
Sanctis.*

Hucusque de requisitis ad votum *ex parte actus* : ex quibus facile interpretabimur art. 1 S. Thomae, ubi in ordine ad votum emittendum tria distinguit : *deliberationem*, voluntatis *propositum*, et *promissionem* in qua perficitur ratio voti. Jam, cum eodem in a. 2, de requisitis *ex parte materiae* dicendum.

ARTICULUS III. De materia voti.

Materia voti est id circa quod versatur, per modum elementi formalis, voventis intentio. Vovens autem potest directe respicere aliquam suam actionem aut omissionem, puta peregrinationem, jejunium : et hoc votum dicitur *personale* ; vel rem externam ab actione separabilem ac pretio aestimabilem, puta cereum, eleemosynam : et dicitur *reale* ; vel aequè principaliter utrumque, et dicitur *mixtum*. In omni tamen casu, proxima saltem voti materia, de qua sola hic agemus, erit actio quaedam vel ommissio, puta cerei oblatio, abstinentia a carnibus. Jamvero votum, utpote promissio ad Deum, necessario in materia sua plures conditiones requirit ; unde plerumque describitur :

143.

*Materia
voti*

promissio deliberate Deo facta de *bono meliori* ac *possibili* seu posito in potestate voventis. Distincte igitur explicandum cur et quomodo materia voti esse debeat I moraliter bona, II melior suo opposito, III voventi possibilis.

144. *sit I moraliter bona.* I. *Moraliter bona.* Etenim, ut ait Angelicus (hic, art. 2), « promissio est alicujus quod quis pro aliquo voluntarie facit.

Non enim esset promissio, sed comminatio, si quis diceret se contra aliquem facturum. Similiter vana esset promissio, si quis alicui promitteret id quod ei non esset acceptum. Et ideo cum omne peccatum sit contra Deum, nec aliquod opus sit Deo acceptum nisi sit virtuosum, consequens est quod de nullo illicito nec de aliquo indifferenti debeat fieri votum, sed solum de aliquo actu virtutis. »

145. *Non valet votum de opere malo;* *Invalidum* ideo est votum de opere *malo* : sive istud sit malum intrinsece, sive malum quia prohibitum; sive malum ex objecto, sive malum ex fine et circumstantiis quae sub voto cadunt

(v. gr. de eleemosyna danda ut furtum succedat vel in gratiarum actionem pro furto patrato, de missae sacrificio in Parasceve peragendo etc.); aperte enim repugnat quod homo se obliget ad peccatum et Deus talem promissionem acceptet. Idem generatim dicendum de opere in se licito sed impossibili cum impletionem alicujus praecepti, puta missae audiendae; non est enim efficax votum, propria voluntate conditum, contra obligationem legis aut praecepti, quae a superioris voluntate descendit. Interdum tamen magna rei promissae utilitas efficit ut vovens a praecepto implendo excusetur et ita votum valeat.

146. *at valet si malum se tenet ex parte voventis tantum.* Valet vero votum de materia apta emissum illicite ab illo qui vovere prohibetur; item votum cui additur finis aut circumstantia mala, puta vana gloria, se tenens tantum ex parte voventis; item denique votum quod non cadit nisi in rem bonam, licet haec cum actione aut occasione mala sit conjuncta: puta votum duellantis ut e duello salvus evadat, vel si salvus evaserit. Idem dic a fortiori de voto boni praestandi, si vovens in peccatum quoddam inciderit, vel quoties inciderit; est enim

147. *Nec valet votum de opere indifferenti qua tali.* *Invalidum* etiam est votum de opere *indifferenti*, si qua tale sub voto cadat, seu non dirigatur ad aliquem finem honestum

quocum proportionem habeat. Etenim tale opus, carens ordine ad finem honestum, dicendum erit moraliter malum ; vel saltem, si non admittatur doctrina S. Thomae de actuum indifferentia, erit vanum respectu honoris Dei, ideoque Deo non acceptum. Quandonam autem opus sub voto maneat indifferens optime explicat, l. cit., Cajetanus ; « Indifferentia dupliciter assumi possunt in materiam voti, scilicet salva eorum indifferentia, vel translata de indifferentium ordine ad ordinem bonorum seu expedientium ad bonum : et primo modo votum nihil valet, secundo autem modo votum ligat. V. gr. non filare in sabbato est indifferens : quia nec bonum nec malum morale importat ; et propterea mulier vovens non filare in sabbato, nihil vovet. Et si adjungatur ad non filare in sabbato reverentia B. Virginis, adhuc non filare retinet suam indifferentiam : quia negatio filationis ob reverentiam B. V. nullum bonum morale importat, quoniam nullam affirmationem habet annexam quae sit materia reverentiae B. V... Secus autem est cum quis vovet non facere opera servilia in reverentiam B. V., quoniam hoc habet annexam expeditionem ad cultum divinum sicut in diebus festis. Sed non filare stat cum operibus magis impredientibus mentem, et non fit propter expeditionem mentis aut similem finem proportionatum ista negatio filandi sed ex ignorantia vovendi. Nihil ergo valent hujusmodi vota, quorum materia relata etiam ad aliud indifferens remanet. Sed quando materia absolute est indifferens, relate autem ad aliud est bona aut expediens ad bonum, votum valet ut dictum est. V. gr... ire domum talis viri, est actus indifferens : sed si meum ire ad illam domum est mihi in scandalum propter frequentem abusum ludi, aut occursum alicujus mulieris, aut aliquid hujusmodi, tunc non ire domum illam, relatum ad securitatem animae meae, est de genere expedientium ac per hoc bonorum... ; et propterea, si quis ob sui cautelam vovet non ire illuc, votum valet. »

148.

II. *Melior suo opposito*. Votum fieri de bono *meliori* theologi *Materia* omnes asserunt, diversimode tamen intelligunt. Antiquiores *sit 2/ melior* plurimi intelligebant bonum *supererogationis* et *consilii*, quod *suo opposito* recte dicitur bonum melius, quoniam perfectius est ea quae sunt consilii superaddere praeceptis. Tale bonum melius dicebant esse materiam voti proprie aut propriissime dicti,

opera vero jam praecepta esse tantum materiam voti large accepti ⁽¹⁾. Admittebant tamen plerique esse materiam veri voti ex religione obligantis illud bonum praeceptum quod praesupponitur altiori bono consilii, ideoque simul cum ipso vovetur : sicut fit in voto perfectae castitatis ⁽²⁾. Mox convenerunt omnes opus praeceptum etiam seorsim esse materiam veri voti. Quod plane certum est : nihil enim impedit quin aliquis vinculo praecepti addat voluntariam promissionem votivam atque ita ad actum praeceptum novo religionis vinculo se adstringat. At opera libera sunt materia voti praecipua ac spontaneae obligationi magis accommodata. — Alio igitur sensu intelligimus bonum *melius* : actionem scil. (vel omissionem) non solum moraliter bonam, sed meliorem suo opposito sive contradictorio, quaeque ideo, in determinatis adjunctis, ponitur melius quam non ponitur. Hoc sensu bonum melius in voto semper requiri patet : si enim oppositum est melius, erit Deo gratius ; jamvero suscipi nequit erga Deum obligatio omittendi quod magis ipsi placitum atque acceptum est.

149.

*Consecra-
ria.*

Hinc generatim invalidum erit votum contra ea quae sunt consilii ac perfectionis : puta votum non suscipiendi statum clericalem aut religiosum, non vovendi, ineundi matrimonium, etc. Dicitur *generatim* : haec enim, licet per se et absolute minus bona, per accidens et relative fieri possunt meliora, et proinde valida voti materia. In specie a/ *votum nubendi aut uxorem ducendi* erit validum : quando erga certam personam aliunde jam adest obligatio ; quando illud matrimonium in magnum rei publicae bonum cedit ; imo etiam quando voventi ob magnam fragilitatem ac peccati consuetudinem, in supposito

⁽¹⁾ Ita S. Thomas tum in IV Sentent. dist. 38, qu. 1, art. 1-2, tum hic in Summa, a. 2. Similiter Albertus Magn. in IV Sent. l. cit. et S. Bonaventura, eod. loco ; alique plures. Cf. Kirchberg, *de voti natura, obligatione, honestate* (1897) n. 18-40. Attamen votum *non proprie dictum* apud plures potest nihilominus esse vere votum obligatorium ex religione. Quod patet ex Durando qui (in IV, d. 38, q. 1, n. 6) apertissimis verbis docet : « quia ad idem potest quis obligari pluribus obligationibus, ideo nihil prohibet quin ad illud ad quod obligemur per praeceptum ex alterius auctoritate obligemur etiam per votum ex propria voluntate : unde firmiter tenendum est, quod vovens continentiam et committens adulterium vel simplicem fornicationem peccat dupliciter, videlicet peccato adulterii vel fornicationis et nihilominus fractione voti », et tamen continuo addit « quamvis illud sit votum large et improprie dictum, quia votum proprie dictum est de his quae sunt in hominis libertate ».

⁽²⁾ Id clare docet S. Thomas, 2-2, q. 186, art. 10.

quod melioribus remediis uti nolit, matrimonium ad sedandam concupiscentiam expedit : unde cessabit voti obligatio, si mutata voluntate remedium melius, puta ingressum religionis, adhibere voluerit. *b/* Votum *non vovendi sine confessarii licentia*, quando emittitur ab aliquo ad imprudenter vovendum pronum, valet. Si nihilominus postea aliquid inconsulto confessario vovet : hoc votum emittitur *illicite*, supposita memoria voti prioris ; attamen *valide*, nisi primum votum emittendo voluerit vota sine confessarii licentia facienda *non valere*, nec voluntatem hanc postea revocaverit. *c/* Votum *non petendi dispensationem* ab aliquo voto valet si, ut praesumitur, respicit tantum casus communes in quibus perfectius est non quaerere dispensationem ; non valet si respicit casus omnino omnes, quia interdum voventis saluti expedit dispensatio. Cf. S. Alph., n. 208-210 (1).

III. *Voventi possibilis*. Ad valorem voti non tantum requiritur 150.
possibilitas ordinis spiritualis seu operis licetas, quae sub 3/ *Voventi possibilis*.
primo requisito jam continetur, sed possibilitas naturalis, tum physica, tum etiam moralis. Etenim ad impossibile nemo tenetur, nec se obligare potest.

Invalidum igitur erit votum *vitandi omnia peccata venialia* 151.
(cf. Conc. Trid. sess. 6, can. 23) ; validum contra votum vitandi mortalia, saltem generatim loquendo ; votum vero vitandi vel omnia venialia plene deliberata, vel omnia prorsus venialia per certum tempus aut in certa specie, dicendum videtur interdum validum interdum invalidum, pro majore aut minore difficultate rei votae *relate ad personam voventem*. Idem dic de quibusdam votis, incentive perfectionis, sed valde arduis, ut votum semper faciendi quod perfectius apparet. Invalidum etiam est votum *de facto alieno* in quantum id factum nullo modo ponitur in potestate voventis ; attamen qui vovere videtur factum alienum, generatim intendit vovere factum proprium : se nempe quantum potest curaturum aut effecturum ut opus illud ponatur.

Obiter notare sufficit quartam poni posse conditionem, tertiae 152.
extreme oppositam, quam indicat S. Thom. art. 2 : non voveatur scil. res absolute necessaria ac prorsus independens a libera

(1) Ut satis apparet, haec exempla ad explicandam doctrinam, non autem ob practicum momentum proferuntur.

voluntate voventis ; quamvis voveri possent circa ipsam actus resignationis et indifferentiae.

153.

*Valor voti
de materia
partim
idonea.*

Duplex manet quaestio circa tres materiae conditiones explicatas. Prior est de valore voti cujus materia est *partim* tantum honesta, melior, possibilis. Respondemus : non valere votum, si partes voveantur collective seu per modum unius ; pro parte valere, si divisim seu per modum voti virtualiter multiplicis. Ita qui vovit in aliquo sacello communicare, et audit ibi non asservari Sanctissimum, non tenetur ; nisi tamen divisim et pie peregrinari et communicare intenderit.

154.

*Malitia
voti de ma-
teria inde-
bita.*

Altera quaestio est de *malitia* voti emissi de re non honesta, non meliori, non possibili. Clarum est talem actum aliquam irreverentiam erga Deum involvere. Speciatim *a/* vovere rem mortaliter malam erit indubie grave peccatum. *b/* De re leviter mala disputatur : putamus dicendum tunc *per se* grave peccatum committi, quum magna sit irreverentia in Deum velle ut vel levissimum malum acceptum habeat, *per accidens*, sed de facto communiter, voventem, ob ignorantiam aut inadvertentiam saltem a gravi excusari. *c/* Vovere rem indifferentem, vel rem minus bonam, *per se* non nisi veniale videtur. *d/* Tandem res impossibilis serio non vovetur nisi ex ignorantia aut inadvertentia, quae tamen et ipsae esse poterunt leviter culpabiles.

CAPUT II

DE MORALITATE VOTI

(art. 4-6).

155.

Successive agemus de honestate generica seu liceitate voti, de ejus honestate specifica (art. 5), et de ejus utilitate ac praestantia : tum ex parte actus vovendi (art. 4), tum ex parte operis promissi (art. 6).

156.

*Voti licei-
tas.*

I. *Voti liceitas*. Calvinus (lib. 4 Instit.), Lutherus (de libert. Christiana, de votis monast. etc.) aliique plures novatores, quorum plerique votifragi, dixerunt, vota quae ad Deum colendum circa consilia et libera virtutum opera emittuntur, tanquam superstitiosa Christianis prohiberi, aut perfectioni Novae Legis

opponi. At falso prorsus. Distinctio nempe quam inter legem veterem et novam inducunt ex ipsa Scriptura excluditur. Isaias enim, c. XIX, 19-21, de Aegypto, idolis tunc foede devota, tempus ac regnum *Messianicum* prospiciens, vaticinatur : « In die illa erit altare Domini in medio terrae Aegypti... et cognoscent Aegyptii Dominum in die illa, et colent eum in hostiis et in muneribus, et vota vovebunt Domino et solvent ». Paulus pariter, in N. Foedere, scribit (I Tim. V, 11) : « adolescentiores autem viduas devita. Cum enim luxuriatae fuerint in Christo, nubere volunt : habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt ». Quae verba communiter a SS. Patribus et ecclesiasticis scriptoribus intelliguntur de viduis non servantibus votum castitatis. Cf. his locis Corluy, *Het Oud Testament, de prophetie van Isaias*, et Beelen, *het Nieuwe Testament*. Praeterea, perperam asseritur votum esse computandum inter caeremonialia legis veteris sub nova lege abrogata : etenim votum usurpabatur jam ante legem (Gen. XXVIII, 20, XXXI, 13) ; semper etiam usurpatum est a gentilibus naturali sensu religionis ductis. Porro doctrinam Apostoli (Gal. IV, 31, 2 Cor. III, 17, etc.) de libertate Christiana frustra voto objiciunt : haec enim libertas a *servitute peccati* et *legis veteris* optime componitur cum obligatione voti qua finis *servi Deo* et *justitiae* (Rom. VI). Objici etiam nequit Coloss. II, 23, ubi Apostolus prohibet « rationem habentia sapientiae in *superstitione* (graecè ἐξελοτρησία = *cultu voluntario*). » Nam e textu liquet cultum illum voluntarium esse cultum proprio iudicio inductum a judaizantibus contra institutionem apostolicam et rectam rationem ; unde bene vertit vulgata : in superstitione.

II. *Honestas specifica voti*. De ratione promissionis est ut id quod alteri promittitur sit ei *bonum*, cedens scil. vel in ipsius commodum sive utilitatem, vel in ipsius honorem sive obsequium. Deo autem, cum bonorum nostrorum non egeat, ex promissionibus nostris nullum commodum oriri potest, sed tantum honor et gloria. Ideoque, ipsum votum quo *ordinamus in honorem divinum quaedam opera bona praestanda*, ex sese est actus elicitus patriae seu religionis (art. 5).

Obj. L. Religione exhibetur cultus Deo debitus : atqui votum non est cultus Deo debitus sed voluntarius. Ergo. — R. facile : *nes.*

157.

Voti honestas specifica.

158.

Objectiones.

D. maj. : cultus debitus, scil. Deo congruus et in genere praeceptus C. ; debitus, scil. soli a tus cultus in particulari praecepti N.

Obj. II. Saltem, actus religionis est quaedam cultus exhibitio: atqui per votum nihil Deo exhibetur sed tantum dandum promittitur. Ergo. — R. N. min. Nam licet opus ipsum nondum exhibeatur, jam exhibetur cultus eo ipso quod aliquis vovendo se obliget et subjiciat Deo in ordine ad aliquid agendum vel omittendum.

Obj. III. Saltem, votum actus religionis non erit quoties emittitur ex charitate erga Deum, vel ex affectu virtutis ad quam opus promissum spectat. R. negando. Quod enim a charitate aliave virtute votum imperetur, non impedit quin eliciatur a religione, cujus solius est obsequium praestare Deo.

159.

Voti utilitas ac praestantia. III. *Voti utilitas ac praestantia.* Concessa etiam honestate voti, dixerunt quidam per se illud minus expedire et saltem, sicut juramentum, non esse sine vera necessitate emittendum.

Et ratio dari potest (ex S. Th. a. 4, obj. 1-2): tum quia non expedit homini sibi adimere praestantissimum bonum libertatis suae; tum quia ipsi non expedit sese exponere sponte periculo gravium peccatorum, quod sane facit quoties sibi per votum novam peccandi materiam constituit: nec sufficit aliquale meriti augmentum quod tale salutis aeternae periculum compenset.

160.

Probatur. Attamen dicimus votum esse secundum se expediens et de consilio. Non insistimus S. Scripturae testimoniis passim o currentibus (Ps. LXXV, 12; CXXXI, 1-2, etc.) nec disertae Patrum doctrinae, praesertim ubi laudant virginitatem voto firmatam, aut castitatem vidualem pariter Deo votam (ita Ambrosius et Augustinus mox citandi); sed probamus assertum, cum S. Thoma, ex consideratione tum ipsius *actus vovendi*, tum *operis ex voto peracti*. Ipsa namque actio promittendi non tantum egregius actus religionis est, sed etiam actus utilissimus nobis in quantum vovendo voluntatem nostram immobiliter firmamus ad varia virtutum opera. Praeterea, opus bonum, quod ad votum implendum ponitur, caeteris paribus, melius est et majoris meriti capax quam idem opus sine voto peractum. Primo quia peculiari modo imperatur ab ex ellenti virtute reli-

gionis ex qua votum elicitur. « Hinc sequitur, a tus inferioris virtutis [puta jejunium] ex ratione voti habere majorem perfectionem majusque meritum coram Deo, quam ex nativa sua bonitate; actus ejusdem virtutis [puta orationem] aut nobilioris [puta actus fidei, spei et charitatis], etsi specificam bonitatem *majorem* non habeant ex voto quam ex suo proprio objecto, tamen ex utroque simul majorem perfectionem habent, imo individualement perfectionem (intensitatis) facillime ex ipso voto majorem accipiunt. » Lehmkuhl, I, n. 444. Secundo quia vovens se Deo subdit non tantum quoad actum, sed quoad agendi potestatem, et ita ex altiore ratione operatur, quando fructum suae potestatis Deo offert. Tertio quia, ut diximus, per votum magis firmatur voluntas in bonum: aliquid autem facere ex voluntate firmata in bonum pertinet ad perfectionem virtutis. Et hoc valet etiam quis non sine aliqua tristitia ac repugnantia promissum opus arduum adimpleat, dummodo voluntate ex voto firmata difficultates superet, nec ideo opus remisse ac negligenter exequatur. — Itaque ex voti emissionem simul et impletionem apparet praestans votorum utilitas: quum ille qui vovet ac votum implet, *duos* ponat actus valde honestos, quorum priorem secus *non ponit* et alterum, *si ponat*, per se minus perfecte peragit.

Rationes in contrarium adductae facile solvuntur. Ad primam: necessitas per votum inducta non laedit libertatem nostram physicam indifferentiae; tollit quidem aliquam libertatem moralem seu ab obligatione, at in magnum voventis bonum, nam « felix est necessitas quae in meliora compellit. » S. Aug. epist. 127, n. 8 (1). — Ad alteram: loquimur de voto prudenter emisso, perpensis personae ac materiae circumstantiis; ideoque diximus *votum per se* expedire, et non: *quodlibet* votum *semper* expedire *cuiuslibet* (2). Jamvero qui vovet prudenter,

161.
Vindicatur
ab objectio-
nibus.

(1) Tota haec epistola est magni momenti pro praesenti quaestione de honestate voti. — Nota responsum S. Thomae (h. l. ad 1^m) ad eandem difficultatem: « Sicut non posse peccare non diminuit libertatem ita etiam necessitas firmatae voluntatis in bonum non diminuit libertatem, ut patet in Deo et in Beatis. Et talis est necessitas voti, similitudinem quamdam habens cum confirmatione beatorum. » Sensus est: ipsa impeccabilitas et omnimoda confirmatio in bono non diminuit libertatem, ideo neque imperfecta confirmatio in bono, quae habetur in voto, libertatem minuit.

(2) Hinc confessarius non sit facilis in permittendis votis arduis aut perpetuis;

probabili periculo gravium peccatorum se non exponit: nam humana voluntas ipso voto roboratur et in bono firmatur atque divina gratia voventem non deserit: « qui te hortatur ut voveas, ipse adjuvat ut reddas » S. August. in Ps. CXXXI, n. 3. Quodsi saepe ex defectu hominis per accidens remotum peccati periculum adsit, non ideo votum dici potest periculosum et minus expediens. Nam primo, ut ab absurdo arguamus, nullam jam obligationem ex lege aut praecepto imponi, ex contractu suscipi, expediret; « oporteret ab omnibus bonis cessare, quae etiam per accidens ex aliquo eventu possunt esse periculosa » S. Th. art. 4; dicereque possemus: « ergo nemo militet, ne aliquando vincatur: nec pedis utatur obsequio, qui gradiendi periculum reformidat: nec oculi intendat officio, qui concupiscentiae timet lapsum » S. Ambros. lib. de Viduis, c. 13. Deinde, jam ostendimus *longe majori bono* voventis istud *qualecunque periculum* compensari. Denique advertendum est in casu difficiliore patere recursum ad potestatem ecclesiasticam pro dispensatione obtinenda; imo aliquando obligationem cessare ab intrinseco.

162.

Addimus et alias quasdam objectiones.

Aliae objectiones solvuntur.

1/ « Necessitas contristans est » (ex V metaphys.) ideoque opera votiva fiunt ex tristitia. Sed minus laudabile est opus ex tristitia, dicente Apostolo (2 Cor. IX, 7) « non ex tristitia aut ex necessitate, hilarem enim datorem diligit Deus. » Resp. Contristans est necessitas ab extrinseco imposita, Conc.; libere sibimetipsi imposita, Subdist.: per se, N. per accidens, Conc. — *Per se* magis alacriter fiunt opera ex voto, voluntate jam firmata in bonum, quin agens aspiciat retro. Sane opus votivum arduum, sicut et opus praeceptum, fieri poterit cum aliqua tristitia seu aversione sensuum, sed quando voluntas hoc taedium sensibile superat, augetur meritum operis. *Per accidens* interdum, ex mutata bona voluntate, fiet opus cum tristitia et taedio ipsius voluntatis, et minuetur operis bonitas. Sed etiam in hoc casu a vovente plus boni fiet, quam fieret sine voto; quum habeat votum et opus utut remisse positum, alias autem votum non haberet et opus probabilissime omitteret. — Quoad textum Pauli, apparet agi de illo qui ex respectu humano aliave coactione ductus largitur eleemosynam

maxime in permittendo voto perpetuae castitatis: sed initio suadeat votum temporaneum, puta unius anni, ac post maturam tantum probationem perpetuum. Cf. S. Alph. Hom. Apost. tract. ult., n. 40.

quam interne cupit non dare vel dare minorem. Qui vovet, est hilaris promissor, et per se erit etiam hilaris executor.

2/ Minus placet recipere debitum quam donum. Atqui opus votivum est debitum, opus liberum est donum. Ergo minus placet Deo recipere opus ex voto quam idem opus sine debito voti praestitum. Resp. 1° Dist. Majorem : debitum ex contractu oneroso Conc., ex contractu gratuito, Subdist. si res inadaequate spectetur Conc., si adaequate, Nego. Simul enim promissio et executio spectanda est. 2° Nego illationem ab hominibus ad Deum : homines suum commodum spectant, Deus autem commodum nostrum, quum bonis nostris non egeat, sive dicantur debita, sive donata. Per se melius nobis est agere ex voto quam sine voto, ut vidimus, ideo illud praeplacet Deo.

3 Saltem votum frequenter inhonestum est ex intentione voventis. Vovent enim frequenter catholici ut beneficium a Deo obtineant, vel etiam sub conditione Deo imposita quod conferat beneficium. Sed utrumque est inhonestum : primum est operari intuitu proprii tantum commodi ; alterum est proponere Deo, aut etiam Sanctis, mercatum indignum. (Ita plures scriptores Protestantes). Resp. negando vota utriusque generis esse inhonesta. Quoad primum genus, in tali voto distinguendus est finis operis, i. e. cultus Dei et finis operantis, i. e. obtentio rei salutaris seu expedientis ad salutem (nam ceterae nequeunt per votum aut orationem intendi). Jamvero finis operis nedum excluditur potius supponitur per finem operantis, quum velit colere Deum voto suo ut obtineat beneficium ; neque etiam per hunc intuitum proprii boni excluditur relatio actus vovendi ad Deum ut finem ultimum nostrum : ut in tractatu de Spe explicatur. Ergo ex intentione beneficii salutaris nulla oritur inhonestas. — Quoad secundum genus, voti scilicet conditionati, imprimis concedi potest nonnullos voventes ex sua ruditate interdum autumari Deum et Sanctos moveri cupidine promissi cultus sive promissae oblationis, potius quam spirituali profectu voventis, ideoque specialem vim inesse voto conditionato : at non licet id adscribere communiter catholicis vota conditionalia emittentibus. Praeterea conceditur votum absolutum intuitu beneficii obtinendi esse per se melius conditionato, et adhuc praestantius esse votum sine intuitu specialis beneficii, pro sola Dei gloria et propria perfectione emissum, ut sunt vota religiosa. Sed hic de sola honestate hujusmodi voti conditionati : quae facile probatur. Nam 1° non raro adjuncta nullo modo, vel aegre tantum, permittunt votum absolute factum ac suadent conditionatum. Sic bellantes, navigantes, aegroti vovent quaedam opera, periculo superato praestanda, quasi in gratiarum actionem pro auxilio collato. 2° Similiter potest honesto modo explicari votum

conditionatum emissum in adjunctis in quibus optime potuisset modo absoluto emitti. Nempe, sicut possum post acceptum beneficium in gratiarum actionem Deo quaedam offerre quae alias non obtulissem, ita in antecessum me voto obligare possum ad haec opera praestanda *in gratiarum actionem*, ideoque in solo casu beneficii obtenti. Praeterea bene notandum est per conditionem adjectam non differri et suspendi cultum Dei, quia Deus jam hic et nunc colitur per susceptionem obligationis conditionatae. — Ceterum in ipsa S. Scriptura referuntur plura vota conditionata, quae nedum improbantur, saepius implicite commendantur: sed reducuntur ad priorem categoriam votorum conditionalium, quorum nempe materia exigebat aut suadebat conditionem. Ita Gen. XXVIII, 20.

4/ Tandem arguitur ex paritate voti ac juramenti. Uterque actus est religionis; et usus utriusque oritur ex infirmitate humana: quia homines sunt fallibiles et mendaces, jurant; et quia sunt infirmi et instabiles in bono, vovent. Unde idem videtur dicendum de utilitate voti ac juramenti. Atqui juramentum per se non expedit et tantum ex necessitatis causa adhiberi potest, docente ipso Christo: « Ego autem dico vobis non jurare omnino... » Ergo et votum per se non expedit. Resp. Nego paritatem. Pro honesto usu juramenti, ob reverentiam divino Nomini debitam, praesupponitur peculiaris necessitas confirmandi veritatem, quae necessitas in paucis casibus occurrit; pro usu vero voti praesupponitur tantum humanae voluntatis infirmitas quae ad omnia opera meliora adest. Praeterea juramentum non ordinatur proxime et directe ad Deum colendum, sed ad praecavendum deceptionem in rebus humanis: contra votum, utpote obligatio ad Deum, directe ordinatur in cultum ejus. Tandem disparitas aliquatenus suadetur ex ipso textu evangelico allegato, ubi Christus instanter avertit ab usu jurandi, et nihil addit de usu-vovendi. Ceterum ultro concedimus usum frequentandi vota non esse expedientem, sed prudenter esse votum adhibendum. Vide n. praeced.

163.

*Honestas
votorum reli-
giosorum.*

Porro quod de honestate voti communiter sumpti asseruimus, imprimis valere de votis quae religiosi ordines nuncupant, recta ratio dictat, Ecclesia constanter docuit, recentia documenta pontificia opportune testantur. Cfr. praesertim Litt. Leonis XIII ad Em. Cardin. Gibbons, Archiep. Baltim, 22 Jan. 1899; ad Em. Cardin. Richard, Archiep. Paris., 23 Dec. 1900; ad Superiores Generales Ordinum, 29 Jun. 1901. Tum in iisdem documentis, tum apud S. Thomam in S. Theol. (2-2, q. 186-187 et q. 152, art. 2, 4) et S. contra Gent. (l. 3, c. 130-138), prostat

solutio plerarumque objectionum quae contra vota religiosa fiunt ⁽¹⁾.

In cit. Litteris Pontif. 22 jan. 1899 solvuntur tres objectiones a quibusdam catholicis factae: « illa [vota religiosa] ab ingenio aetatis nostrae dissidere plurimum, utpote quae humanae libertatis fines coërceant; esseque ad infirmos animos magis quam ad fortes apta; nec admodum valere ad christianam perfectionem humanaeque consociationis bonum, quin potius utrique rei obstare atque officere. »

Objectio secundo loco posita, quae ceteris etiam votis opponi posset, sic plenius effertur: qui cupiunt vota religiosa emittere vel firmi seu fortes sunt, vel infirmi. Si firmi, non indigent vinculo votorum; si infirmi, jugum votorum ferre non valebunt. Ergo haec vota videntur vel inutilia vel nociva. Resp. vota religiosa sunt fortium ac generosorum, attamen hominum, et hanc humanam infirmitatem vota multum juvant excludendo inconstantiam. Unde negatur dilemma et adjungitur tertium membrum: vel sunt firmi simpliciter et infirmi secundum quid. Nempe generatim habent fortitudinem cum infirmitate conjunctam: infirmitas fulcitur votis, fortitudo superat violationis periculum, ita ut vota neque inutilia sint neque nociva fiant.

CAPUT III

DE VOTI EFFECTU

(art. 3, 7-12).

Votum praeter communem efficaciam ad merendum, satisfaciendum et per modum aequivalentis petitionis impetrandum, ^{164.} *Effectus* duos effectus sibi proprios habet: obligandi voventem ad *voti discernuntur.* implenda promissa, et interdum constituendi ipsum in quodam perfectionis statu imo et inhabilem reddendi ad aliquos actus voto contrarios. Prior oritur ab intrinseco, proxime et formaliter ex omni voto; alter magis ab extrinseco, remote et ratione materiae ex quibusdam votis consequitur. In primo igitur art. hujus capituli agemus de ipsa *obligatione* per votum inducta, adjecto scholio de effectu extrinseco voti. Deinde dicemus, in

⁽¹⁾ Inter recentiores, honestatem voti et speciatim votorum religiosorum solide vindicat Kirchberg, opere cit. n. 177-210.

secundo art., de illius obligationis seu ipsius voti *impletione* et *violatione*; ac tandem in tertio de illius cessatione seu *deobligatione* voti.

ARTICULUS I. De obligatione ex voto.

165.

Probatur obligatio voti.

Fide et ratione certum est votum ad promissa praestanda obligare. Est enim aperta Scripturae doctrina, puta Deuter. XXIII, 21-23; Eccle. V, 3 etc.; et facili argumento a S. Thoma, art. 3, probatur: « ad fidelitatem hominis pertinet [seu ex ipsa requiritur] ut solvat id quod promisit... Maxime autem debet homo Deo fidelitatem, tum ratione dominii, tum etiam ratione beneficii suscepti; et ideo maxime obligatur homo ad hoc quod impleat vota Deo facta; hoc enim pertinet ad fidelitatem quam homo debet Deo. Fractio autem voti est quaedam infidelitatis species. » His simul indicatur hujus obligationis qualitas: est scil. alicujus fidelitatis ad Deum, quae ad ipsam religionem reducitur. Cf. Suarez, l. 4, c. I; et hic infra, n. 179.

166.

Gravis est ex genere suo.

Haec obligatio voti, utpote fidelitatis religiosae⁽¹⁾, gravis est ex genere suo. Quandonam autem graviter, quandonam leviter obliget votum, a duobus pendere censemus: a voti materia atque etiam ab intentione voventis. Unde *a/* in materia gravi, votum graviter obligat, quando vovens explicite vel implicate intendit se graviter seu juxta materiae capacitatem obstringere. Quodsi nonnisi leviter obligari intendat: alii docent talem intentionem repugnare intentioni rem gravem vovendi, ideoque juxta voluntatem praedominantem, vel nullam, vel gravem obligationem oriri; alii, quibus omnino adhaeremus, tenent obligationem esse levem: valent enim, saltem a pari, rationum momenta quae pro eadem resolutione circa obligationem legum adducuntur (cf. Van den Berghe, tract. de legibus, n. 82). Excipitur tamen ex rei natura et voluntate Ecclesiae votum in religiosa professione emissum. *b/* In materia undequaque levi, nunquam obligat votum graviter; etiamsi vovens expresse vellet obligari sub gravi: potest nempe vovens se non obligare juxta *totam*

(1) Fidelitas inter homines per se sub levi tantum urget, sicut veracitas. At diversae rationis est fidelitas ad Deum, utpote religiosa, aliquam justitiam importans.

capacitatem materiae ut diximus, non vero se obligare *ultra* hanc capacitatem, seu plus quam materia patiatur.

167.

Sed inquirendum est quandonam pro voto materia censenda sit *Ulterius determinatur haec gravitas.*
objective gravis. 1º Merito censetur gravis quae alias sub gravi impo-

nitur : ut abstinencia, jejunium, auditio Missae, receptio Sacramentorum. 2º Item ea materia quae ex analogia cum praeceptis videtur capax obligationis gravis : ut peregrinatio pia ad sanctuarium vicinum, oratio mentalis per horam aut semihoram, imo, ut plures dicunt, recitatio Rosarii quinque decadum. Difficilis tamen et incerta est hujusmodi aestimatio *per analogiam*. Ita Missae auditio, quae obligat sub gravi, infra semihoram absolvitur, at est actus excellens religionis et magni momenti pro vita christiana ; praecipitur una hora canonica etiam brevior sub gravi, at est oratio publica nomine Ecclesiae factae ; comparari quoque potest materia voti cum materia poenitentiae sacramentalis, at ibi etiam Ecclesia nihil determinavit circa materiae gravitatem. 3º Censetur gravis materia quae notabiliter confert ad cultum Dei, salutem voventis aut proximi : ut reconciliatio cum inimico, remotio scandali, correctio proximi.

4º Pro votis realibus ; difficilis est determinatio gravitatis. Pauci AA. rem attingunt, neque omnino satisfacit quod proponunt. Nempe Lehmkuhl (Theol. I, n. 466) et Génicot (I, n. 317) dicunt censendam esse materiam gravem quae in materia justitiae constitueret grave debitum. Sed in materiae justitiae communiter dicitur debitum ex promissione gratuita, ut censeatur grave, esse debere multo majus, v. gr. quadruplo majus, quam debitum ex contractu oneroso vel ex delicto. Praeterea in materia justitiae gravitas debiti multum pendet a conditione *creditoris* ; non autem in voto reali, quod principaliter est ad Deum, quamvis secundario soleat esse etiam in favorem tertii : ideo apud Génicot-Salsmans (l. c.) dicitur ea saltem gravis materia quae, si ex justitia debita est, aestimatur absolute gravis. At censemus in his votis regulariter esse attendendam *conditionem ipsius voventis*. Si res vovenda pro ipso notabilis est, ita ut apud ipsum furto ablata censeretur materia gravis, jam potest se ad eam graviter voto obligare, et ita se obligare praesumitur, quin debeamus ascendere ad materiam *absolute* gravem (1). Praeterea inspicienda sunt adjuncta : et ideo censemus votum petendi applicationem Missae posse graviter obligare etiam pro divite, quamvis oblatio stipendii sit pro ipso modica : quia spectandum est momentum operis promissi quoad hono-

(1) Et revera quo jure censebis gravem esse materiam recitationem coronae, et levem tantum eleemosynam 30 aut 40 fr. ?

rem Dei et Sanctorum et spirituale bonum proprium aut aliorum. Denique advertendum aliquod discrimen inter materiam justitiae et voti, quod bene indicat Lehmkühl, l. c. Justitiae aequaliter obligat ad omnes debiti partes: et ideo qui debet 50.000 fr. graviter peccaret retinendo 500. Contra qui vovet 50.000 potest optime istud considerare per modum unius et habere 500 fr. pro parte valde modica, leviter tantum obligante. Idem valet pro votis personalibus: unde qui per modum unius vovit pro mense Octobri quotidie Rosarium aut pro mense Maio quotidie audire Missam, non censetur graviter peccavisse si ter aut quater id neglexit; quia opus per modum unius inspectum substantialiter implevit. Quod applica et voto de materia ex multis omissionibus conflata (1).

168.

Formaliter ex voto solus vovens obligatur.

Formaliter ex voto solus obligatur vovens: proinde votum alterius nullus, propria obligatione voti, implere tenetur, nisi istud votum ipse fecerit suum (2). Aliquis tamen ad idem opus exequendum obligari potest aliunde; et primo quidem teneri potest ex *fidelitate humana*: puta, quando filius a patre rogatus simpliciter promittit se impleturum, quod pater vovit, quin tamen seipsum Deo directe obligari velit. Secundò ratione intervenientis *praecepti* teneri potest ex obedientia aut ex ipsa religione: prout praeceptum potestate dominativa aut potestate jurisdictionis fertur (3). Ita si pater, qui ob bonum familiae vovit se cum filiis missam auditurum, idipsum filiis praecipiat; aut si Superior votum ob bonum commune emissum subditis legitime imponat exequendum (4). Tertio ex obligatione *justitiae*: sic haeres, ob haereditatem acceptam, tenetur ex justitia erga defunctum vota *realia* ipsius persolvere (5); idem dicendum de parte reali in

(1) Cfr. Vermeersch, *Quaest. de Virt. relig.*, n. 129.

(2) Unde *communitas* potest se voto obstringere ad aliquem actum, puta processionem, nomine omnium peragendum, sed singuli *ex vi hujus voti* non tenentur.

(3) Istud discrimen videtur colligi ex natura diversa potestatis *jurisdictionis* et *dominativae* (puta parentum). Prior potestas respicit bonum obtinendum qua *bonum communitatis*: ideo species obligationis impositae pendet a specie hujus boni, et hic valet regula ab A.A. data: obedientia transfert obligationem ad genus illius virtutis cujus intuitu praeceptum datur. At potestas dominativa respicit subjectionem ac obedientiam subditi *ob bonum ipsius*; et ideo praecepta parentum ac magistrorum obligant ex obedientia, etiamsi materia praecepta ad aliam virtutem pertineat.

(4) Nota ad statuendum dies festos aut jejunii requiri interventum auctoritatis ecclesiasticae. Vide infra n. 283.

(5) Iste specialis titulus deficit si ipse defunctus noluerit sic haerem obligare. At saltem manet pro haerede ex lege Ecclesiae religionis obligatio (intra vires

vôtis vere *mixtis*, seu duplici voto, personali et reali, aequivalentibus, ita ut etiam pars realis per se et principaliter intendatur. Unde, nisi vovens aliter intendat, ex voto peregrinandi ad locum pium, ibique quaedam stipendia missarum offerendi : onus missarum transit ad haereditatem (vel haeredes singulos *pro rata*), non autem ipsa peregrinatio, nec etiam peregrinationis expensae, utpote prorsus accessorie ad partem personalem promissae. Sedulo notandum onus haereditatis oriri tantum *ex bonis defuncti acceptis*, ideoque in quantum detractis debitis bona supersunt.

169.

Obligatio voti varie modificari potest, per *conditionem* cui efficacia voti alligatur, vel per *modum* materiae appositum. Quum in hac re perraro difficultates in praxi oriantur, principia fuse explicata in materia contractuum ⁽¹⁾, hic vix applicamus sed potius applicanda relinquimus voto *sub conditione* suspensiva, resolutoria, turpi, impossibili ; — voto *poenali*, quod est votum conditionale sui generis, in quo conditionatum ponitur ut poena conditionis impletae et ad ejus impletionem praecavendam ; — tandem voto *disjunctivo*, sive alternativo, quo vovetur unum ex pluribus a vovente aut alio eligendum. Cf. de his Bouquillon, n. 326-328, 383-391. Unum sedulo notemus : obligationem pendere *ab intentione voventis*, quae, licet forte eadem verba promissoria proferantur, in diversis personis, adjunctis, materiis, non eadem erit. Inde satis conciliantur quaedam resolutiones ab AA. contradictorie propositae ; speciatim ad quaestiones : an teneatur voto qui ipse vi aut dolo conditionis eventum impediat ? an requiratur conditionis impletio formalis, vel et aequivalens impletio sufficiat ? an in voto poenali teneatur ad poenam qui implet conditionem sine recordatione voti ? an in voto disjunctivo maneat obligatio, si alterutra pars impossibilis evadat ?

Obligatio voti sub conditione vel modo.

170.

Solvuntur quaestiones controversae.

Paucis perstringimus has quaestiones. Ia. Conditionem vi aut dolo impedire est certe contra votum, ideoque dupliciter illicitum, ratione

haereditatis) ; ut colligitur ex can. 1310 : « § 1 Votum non obligat, ratione sui, nisi emittentem. § 2 Voti realis obligatio transit ad haeredes, item obligatio voti mixti pro parte qua reale est ». Insuper ex justitia debet haeres satisfacere juri quod ex voto acceptato tertius acquisivit.

(1) Ill. Waffelaert, *De Just.*, I, n. 456-492.

vis aut doli et ratione voti quod eluditur. Sed conditione sic impedita, quaeritur an obligetur ad votum? Disputant AA. etiam gravissimi: sic negat Suarez (l. c. cap. 17, n. 20), affirmat Sanchez (de praec. Decal. l. 4. c. 23, n. 47); adhaeret Suarézio Laymann (l. 4, tr. 4, c. 6, n. 4) monens tamen rem pendere ab intentione voventis: et hoc verum est. Obligatio interdum erit, interdum non erit, quia ex intentione voventis conditio interdum impleta, interdum non impleta censetur. Ita qui vovit religionem nisi dissentiat pater, et postea mendaciis movet patrem ad dissensum, generatim tenebitur voto, quia mens fuit: nisi libere, non coactus aut deceptus, dissentiat. Ceterum si vivit pater, ablato dolo rursus interrogari potest de consensu. Contra, qui vovit religionem nisi frater parentes derelinquat, et hunc postea metu aut fraude movet ut abeat, generatim non tenebitur. Mens enim ejus respexit *factum* materiale fratris abeuntis et parentes sine auxilio relinquentis: unde si frater redire nolit aut nequeat, votum non obligat.

II. Quaestio: an conditionis *impletio formalis* requiratur, eodem modo solvitur, inquirendo nempe an juxta intentionem voventis conditio censenda sit impleta. Vovens enim intendit aliquando *effectum* ex facto secuturum, aliquando *factum ipsum individuum*. Ita quis convivens cum sorore vovet religionem si soror nupserit: ipsa autem moritur aut inopinato fit monialis. Censetur intellexisse: si soror nupserit, vel simili modo ponatur in tuto; unde generatim tenebitur. Item quis vovet religionem si pater moritur⁽¹⁾. Si hanc conditionem apposuit quia nequit patrem sine hospitio et auxilio derelinquere, tenebitur voto, si pater ab alio filio vel cognato optime recipitur; non vero tenebitur, si conditionem posuit, ne patrem suo discessu contristet vel quia sola morte patris ab omni circa ipsum sollicitudine liberabitur. Id tamen concedendum sententiae neganti: saepe dubiam remanere intentionem et sic practice obligationem plerumque deficere.

III. Quaestio: an in voto poenali teneatur ad poenam si implet conditionem quin recordetur voti? Distingue votum mere poenale, quo tantum poena vovetur (voveo eleemosynam si juravero, si omisero Missam); et votum poenale mixtum seu virtute duplex, quo absolute vovetur actio vel omissio (audire Missam, non jurare) et conditionate vovetur poena (ut eleemosyna) pro fracto voto priore. Jam 1º pro voto mere poenali, si ponendo actum non recordatur voti, non tenetur ad poenam; sicut et lex poenalis non obligat ad poenam si ipsa lex ignoratur aut non advertitur. 2º Pro voto poenali mixto: pariter non

(1) Non refert hic inquirere quandonam hoc vel simile additum sit vere *conditio*, quandonam mera modificatio *ad diem*, qua designatur tempus executionis.

tenetur poena si sine culpa omittit actum quem voverat, aut etiam si advertit actum esse ponendum ex alio titulo, sed non ex voto. Imo si etiam advertit actum esse ponendum ex voto, sed non recordatur poenae adjectae, non videtur (ex intentione praesumpta) teneri ad poenam ; sicut etiam ignorantia latae poenae medicinalis excusat a poena, quamvis ipsa lex cognoscatur (can. 2229). Hucusque dicta procedunt de voto stricte poenali : at vovens saepe non intendit proprie punire suum actum vel omissionem, sed potius seipsum stimulare ad majorem vigilantiam et attentionem, puta in eradicando malo habitu : tunc sufficiet opus voluntarie positum aut omissum sine recordatione voti, imo aliquando (semper ex intentione voventis) etiam opus involuntarie positum.

IV. Quaestio de voto disjunctivo : vovit quis ecclesiae dare ex duobus calicibus unum pro arbitrio eligendum, sed unus calix furto aufertur. Si hoc contingit ante electionem factam, non videtur teneri, quum res non satis sit integra. Sed si post electionem factam, distingue : si res ipsa electa perit, certe non tenetur ; si vero altera perit, tenetur dare rem quam *definitive et irrevocabiliter elegit*, non vero rem quam provisorie determinavit, reservata sibi facultate mutandi. — Vides in his omnibus casibus resolvendis immerito opponi sententias et probabilitates : una est difficultas, quamvis non levis, in indaganda intentione voventis.

Obligatio, de qua hactenus, supponit *votum valide emissum*. Si autem circa factum : an votum aliquod fuerit emissum, vel emissum fuerit *valide*, dubium occurrit : ex principiis alibi explicatis deducimus, obligationem practice non esse urgendam, quoties, post diligens examen, de emissionem voti moraliter certo non constat, aut de ejus validitate positivum seu probabile dubium manet.

Praeterea obligatio voti valide emissi frequenter *interpretatione* indiget quoad naturam et extensionem suam. Qua in re sequentes regulae sunt : a/ *inprimis indaganda intentio* voventis explicita vel implicita, ex qua oritur obligatio ; b/ *considerandae voti circumstantiae* omnes ex quibus possit melius innotescere voventis intentio ; c/ nisi ex hisce contrarium habeatur, *vovens censendus est se obligasse secundum propriam acceptionem verborum et communem fidelium usum ac sensum* ; d/ si omnibus perpensis dubium maneat, *in benigniorem partem votum est interpretandum*.

171.

Obligatio
voti dubii.

172.

Obligatio-
nis interpre-
tatio.

173.
Applica-
tiones.

Harum regularum applicationes quasdam praecipuas ex S. Alph. aliisque AA. subijcimus. 1/ Qui vovet rem vere notabilem, puta quae gravi praecepto alias imponitur, censetur se obligare sub gravi. 2/ Qui vovet sine determinatione durationis, v. gr. castitatem servandam, rosarium diurnum, jejunium sabbatinum, per se censetur se obligare in perpetuum (manente tamen excusatione aetatis pro jejunio). 3/ Qui vovendo diem impletionis designat, designare censetur, in voto personali (v. gr. communicandi in festis B. M. V.) ad obligationem *finiendam*, in voto reali (v. gr. dandi elemosynam in his festis) ad *urgendam*: quae tamen praesumptio interdum ex fine et circumstantiis voti eliditur. Ita personale votum cras communicandi *in gratiarum actionem*, remanebit; contra, reale votum dandi ceram pro peculiari processione, non remanebit occasione transacta. 4/ Qui nullum impletionis tempus determinavit, censetur obligatus ad implendum sine mora notabili seu quam primum commode potest, juxta indolem materiae et communem sensum fidelium; ita materia quae dilatione minuitur (votum religionis, missionum etc.) citius reddenda censetur; et tamen ex sensu communi, vovens religionem sibi aliquod tempus pro sua opportunitate reservat. 5/ Qui vovet jejunium, per se censetur intendere jejunium ut communiter in sua regione observatum conspicit, et in omnibus sese obligare in quantum obligat ipsum jejunii ecclesiastici praeceptum ⁽¹⁾. 6/ Qui vovit se missam auditurum semel aut paucis vicibus, per se censetur obligatus ad missam non praeceptam; contra, si per mensem integrum, per se non tenetur bis ad missam in dominicis. 7/ Qui vovit religionis ingressum, per se non censetur vovisse perseverantiam sed tantum serium tentamen ad perseverandum: unde liber manet si serio conatu adhibito nihilominus dimittitur aut vitae religiosae assuescere nequit ⁽²⁾. 8/ Qui vovit indeter-

(1) Nec valet exceptio a S. Alph. n. 224 ex Salm. adducta; « Si vovens jejunium comedit carnes, non tenetur ad jejunium; » haec enim procedit ex antiquata sententia de jejunio indivisim in una comestione et carniū abstinētia consistente. Qui igitur vovit jejunium cum abstinētia a carnibus, et carnes edit, tenetur adhuc ad unicam comestionem eo die servandam, vel si votum non sit diei affixum, ad jejunandum alio die (cf. Ball-Palm., t. II, de voto, n. 68-69).

(2) Quod si quis vovere voluisset solum experimentum facere de vita religiosa, ita ut dein libere de faciēda professione decerneret, sane non nisi ad hoc solum

minate aliquam orationem, eleemosynam, mortificationem, tenetur tantum ad id quod minus est in his materiis : dummodo spectatis adjunctis satis decenter Deo offerri possit : praesumitur nempe emissum fuisse votum divini cultus dignitati consentaneum. 9/ Qui peregrinationem vovet non ideo tenetur ad iter pedestre : tenetur tamen si istud determinate intendit. Tandem 10/ circa interpretationem voti poenalis (v. gr. si aleis lusero dabo eleemosynam) AA. distinguentes votum mere poenale (nolo ludere et si lusero, voveo...) et poenale mixtum seu virtute duplex (voveo me non lusurum et si lusero, voveo...), in priori dicunt poenam deberi *semel*, in altero generatim *toties quoties* : sed fatendum rem pendere totam ab adjunctis (natura actus, gravitate poenae) et mente voventis, qui communiter ipse suam intentionem in hoc casu facile definire et manifestare poterit.

SCHOLION. De quorundam votorum effectu extrinseco.

Ut n. 164 diximus, vota quaedam ex sua natura et Ecclesiae voluntate voventem in peculiari statu constituunt, vel etiam ad certos actus inhabilem reddunt. Scilicet ex tribus votis publicis, sive perpetuis sive temporariis, circa Evangelica consilia bedientiae, castitatis et paupertatis constituuntur fideles in statu religioso, imo interdum ad actus votis contrarios inhabiles redduntur. Quod quidem actus voto contrarii reddantur illiciti, est effectus intrinsecus voti, quod vero actus contrarii irritabiles reddantur etiam invalidi est effectus voto extrinsecus. Porro ex can. 579 : « Simplex professio, temporaria sit vel perpetua, actus votis contrarios reddit illicitos, sed non invalidos, nisi aliud expresse cautum fuerit ; professio autem solemnialis, si sint irritabiles, etiam invalidos. » Silet autem Jus novum de voto castitatis in sacra ordinatione, quod jura antiquiora etiam pro voto solenni habent : ita Bonifacius VIII, 6 decret. cap. unico de voto : « illud solum votum debere dici solenne... quod solemnizatum fuit per susceptionem sacri ordinis, aut per professio-

174.
Effectus
extrinsecus.

experimentum teneretur. Sed talis intentio per se non praesumitur. Esset nempe votum postulatûs aut novitiatûs potius quam religionis. Cf. Lehmkuhl, *Casus Consc.* t. I, n. 295, et Vermeersch, *De Religiosis Institutis et Personis*, I, n. 157-158.

nem... » — De votorum religiosorum effectui ulterius agitur in praelectionibus Juris Canonici.

ARTICULUS II. De impletione et violatione voti.

175.
*Impletio
voti.* A. *Voti impletio.* Quum vovens semper seipsum obliget, impleri nequit votum sine ipsa voluntate vovens. Et vota quidem personalia per seipsum exequi debet vovens, nec unquam, quocumque modo impotens fiat, alium sibi substituere tenetur, nisi ad hoc sese obligare voluerit. Vota realia vero implere potest rem promissam per seipsum aut per alterius ministerium exhibendo, vel etiam ratam habendo ejus traditionem ab alio factam.
176. Intentio formalis implendi votum non requiritur, dummodo vere ponatur opus promissum. U de satisfacit qui immemor voti opus quasi ex libera devotione praestat: nemo enim censetur liberalis nisi liberatus. Si quis vero, dum opus ponit, intendit positive non satisfacere voto hujusque impletionem in tempus aliud differre, manet obligatus: « nam, ut ait Lehmkuhl, I, n. 450, voti obligatio sicut voluntate vovens inducitur, ita eadem voluntate *sustinetur*; neque paritas cum legis obligatione afferri potest, utpote quae neque inducatur neque sustineatur a privata subditi voluntate ».
177. Nec requiritur ad impletionem voti ut ponatur opus ex fine operantis ac circumstantiis omnibus honestum, nisi ad hoc vovens se specialiter obligaverit. Per se enim vota sunt de actibus quoad substantiam honestis, et posita hac substantia implentur.
178. Denique, si dubitas an votum impleveris: vel dubitas negative ita ut pro facto impletionis nullam probabilem rationem invenias: et tunc teneris adhuc votum implere; vel positive ita ut probabile sit impletionis factum, licet oppositum sit etiam probabile et forte probabilius: et tunc alii affirmant te teneri (quos inter S. Alphonsus, pluribus locis, cf. supra n. 113), alii vero, quibuscum facimus, negant.
179.
*Violatio
voti.* B. *Voti violatio.* Votum, seclusa causa deobligante, non implere *peccatum* est, cujus *qualitas* et *quantitas* est declaranda. Quoad *qualitatem*: aliqui violationem cujusvis voti reduxerunt

ad sacrilegium proprie dictum: immerito tamen, ut libro tertio declarabimus; alii duplicem malitiam in fractione voti distinxerunt, laesae fidelitatis et laesae religionis. At potius dicendum hujus peccatis malitiam genericam esse irreligiositatis, specificam vero *infidelitatis sive perfidiae ad Deum*. Haec est quidem propria fracti voti malitia, quaecumque sit virtus ad quam elictive spectet opus liberum Deo promissum: quodsi votum fiat de materia jam praecepta, manifeste votifragus duplicem malitiam contrahit.

180.
Hujus gravitas.
Quoad quantitatem peccati: voti transgressio manifeste gravis est ex genere suo; non autem ex toto genere, quum obliget instar legis aut praecepti, ideoque dupliciter materiae parvitatem admittat: primo, quando ex materia promissa pars exigua non impletur (ita omnes); secundo quando materia non notabilis Deo promissa, vel etiam notabilis sub levi promissa juxta sententiam propositam n. 166, a vovente ex integro omittitur (ita communiter contra Cajetanum, qui q. 89, a. 7, cum paucis aliis totalem fractionem cujusvis voti gravem dixit).

181.
Coalescentia violationum.
Hic quaeritur 1/ an plures omissiones leves in unam gravem coalescant? R. coalescere, si plura voventur *per modum unius* materiae gravis pluribus vicibus implendae; non coalescere, si ista *per modum plurium* ac singulatim voventur. Primum censetur obtinere in votis realibus, alterum in personalibus; nisi de contrario constet ex mente voventis. Unde generatim conflabitur materia gravis ex multis omissionibus, in voto erogandi pauperibus assem quotidie per annum, non autem in voto quotidie 5 Pater et Ave recitandi: censetur nempe haec diurna distributio obligationem in secundo casu *finire*, in priori casu *urgere*, ita ut onus supplendi maneat et continuo crescat (V. supra, n. 173 sub 3^{io}).

182.
Dilatio impletionis.
Quaeritur 2/ quantum peccaminosa sit impletionis *dilatio*? Agitur de dilatione *sine causa* excusante *ultra terminum* a vovente explicite vel implicite statutum (n. 173, 4to). Nec sermo est de dilatione ultra tempus ad *finiendam* obligationem positum: tunc enim differre est simpliciter non implere. His positis, resp. certo gravem esse dilationem quae materiam promissam notabiliter imminuit: ut contingit pro votis perpetuis. Sic quando de voto religionis agitur, S. Alphonsus, n. 221, cum pluribus, gravem

habet dilationem ultra sex menses ; alii merito advertunt rem pendere ab aetate voventis ⁽¹⁾. Ubi vero materia voti dilatione non minuitur, S. Alphonsus cum aliis censet in materia gravi dilationem ultra duos vel tres annos gravem fore ; alii tamen, quibus favent S. Antoninus et Sanchez, satis probabiliter dicunt leviter tantum malum esse dilationem quamcumque, ex qua non sequatur probabile periculum votum omittendi : « quia, nemo, ait Tamb. l. c., cum dat totum quod promisit et nullum damnum ex mora creditori facit, condemnandus videtur de gravi errore, sed solum de levi negligentia. » Sed nota secludi praecise id quod in longiore dilatione facile aderit : nempe periculum non implendi votum, ex oblivione, mutata voluntate, aut superveniente impotentia.

183.

An gravior violatio voti quam praeccepti. Quaeri potest 3/ an *gravior sit violatio voti quam violatio praeccepti* divini aut humani circa eandem materiam ? Notamus hanc comparisonem fieri posse *dupliciter* : vel quando votum et praecceptum cadunt simul in eundem actum (ita votum *non blasphemandi*, aut *servandi aliquod jejunium praecceptum*) ; vel quando ipse actus qui vovetur non praecipitur, sed alias in certis adjunctis praecipitur actus similis (ita votum *in die non praeccepto jejunandi vel audiendi sacrum*). Solutio danda valet, utrovis modo comparatio fiat, sed in secunda comparatione adjuncta attendenda sunt *omnia* : sic disparitas est inter votum semel ex devotione communicandi et praecceptum gravissimum annuae communionis. *Respondetur* jam ad quaesitum : si actus praecceptus sit virtutis religione dignioris (puta virtutis fidei), gravior est violatio praeccepti ; si sit virtutis inferioris (puta temperantiae), gravior est laesio voti ; si ad eandem virtutem religionis pertinet : subtilis fit comparatio et saepe incertus manet malitiae excessus, quamvis tunc regulariter gravior videatur laesio praeccepti quam laesio voti. Cf. Suarez, l. 4, c. 3. — Ita, qui vovit se mansurum in fide catholica et fit haereticus, gravius peccat ex haeresi quam ex fracto voto ; qui vovit jejunium jam prae-

(1) Ita Tamburini, in Dec. l. 3, c. 12, § 3, docet gravem esse dilationem ultra sex menses in quadragenario, ultra tres vel quatuor annos in adolescente 15 annorum : sed pro ultimo casu, ut ipse innuit, alia ratio subintrat : talem adolescentem censeretur obligasse tantum ad religionem amplectendam circa illam aetatem qua homines statum vitae assumere solent. Cf. supra, n. 173.

ceptum ipsumque violat, per se gravius peccat contra religionem ex voto quam contra temperantiam ad quam spectat jejunii praecepti observantia; item per se gravius peccat qui feria quarta violat abstinentiam voto promissam quam qui feria sexta violat abstinentiam ab Ecclesia praeceptam; denique qui vovit se missam dominicalem auditurum eamque negligit, duplicem similis gravitatis malitiam contrahit.

ARTICULUS III. De deobligatione voti.

Voti cessatio seu deobligatio obtinere potest dupliciter: ab ^{184.} *Deobligatio intrinseco*, scilicet ex mutatione rerum tali ut vovens se pro ^{184.} *Deobligatio intrinseco* hoc casu obligasse non censeatur, aut imo non potuerit; et ab *extrinseco* seu legitimo auctoritatis interventu, per irritationem, dispensationem aut commutationem voti. De quibus speciatim dicendum.

A. *Deobligatio ab intrinseco*. Cessat obligatio voti si *materia* ^{185.} *A/ ab intrinseco* fiat voto inepta, utpote jam inhonesta aut minus bona aut *impossibilis*: extinguitur enim obligatio ad materiam circa quam incipere non posset. Item cessat, si materia voti (vel status vovens relate ad eam) ita notabiliter mutetur, ut prudenti aestimatione videatur moraliter diversa ab illa quae promissa fuit: censetur enim rationabiliter vovens se noluisse ad hanc materiam obligare. Vide S. Alph. n. 226; et cf. supra n. 136 ⁽¹⁾. Sic infirmitas superveniens excusat a jejunio votivo sicut a jejunio praecepto; sic magna status imminutio excusat a notabili eleemosyna ex voto praestanda. Pariter cessat votum si tollatur *causa finalis* voti, seu finis ipsius rei promissae. Sic votum dandi eleemosynam, Titio pauperi cessat cessante paupertate ipsius, nisi ejusdem sublevatio fuerit causa mere impulsiva ad vovendum.

Si *temporanea* sit tantum materiae mutatio aut finis cessatio, ^{186.} obligatio voti tantum *suspenditur*. Item in voto ex materia et

(1) Hic jam solvere poteris casum illius quem poenitet voti emissi. Talis poenitentia habetur vel ob mutatam bonam voluntatem, vel ob inconsiderationem in vovendo, vel ob mutationem aliquam circa materiam voti. Obligatio manet in primo casu; sed in secundo interdum non oritur (supra n. 130, 136) et in tertio interdum cessat aut suspenditur (hic n. 185, 186).

intentione voventis divisibili, *partialis* immutatio nonnisi *partialiter* voti obligationem aufert. Sic qui vovit speratum lucrum 1000 francorum in causas pias et dare potest tantum 500, ad hoc tenetur; contra, si ex hoc lucro vovit sacellum aedificare, et tantum potest ponere fundamenta, non tenetur. Exemplum cessationis simul *temporaneae* et *partialis* habes, si quis ligatus voto castitatis matrimonium illicite ontraxit ⁽¹⁾.

187.

B| ab ex-
trinseco
I. per irrita-
tionem :

B. *Deobligatio ab extrinseco*. Et I. quidem per *irritationem*. Irritatio voti, in sensu lato, dici solebat voti annullatio vel suspensio facta ab eo cujus potestati subditur ipsa voluntas voventis vel voti materia. Unde distinguebatur ab AA. irritatio directa, quae cadit in ipsam voventis voluntatem, et irritatio indirecta, cadens tantum in voti materiam: prior nempe ipsum actum vovendi rescindit seu dissolvit, altera voto subtrahit materiam seu rem aut actionem promissam. Inde sequitur primo modo votum *annullari*, ita ut reviviscere non possit; altero modo votum *suspendi tantum*, ita ut, remoto, bi e voluntatis illius cui materia subditur, obligatio voti *per se* reviviscat. *Per accidens* plene extinguitur, si toto tempore quo obligat votum materia prohibita manet. Attamen haec sola suspensio obligationis proprie dici nequit *irritatio voti*. Ideo secundum textum novi Juris clarius dicemus *irritationem* (pro irritatione directa) et *suspensionem* (pro irritatione indirecta). Ut apparet, non est rei sed nominis mutatio ⁽²⁾. — S. Thomas, art. 8 de hoc duplici modo deobligandi simul agit.

188.

Hujus
potestatis
natura;

Potestas irritandi vota « pleni juris non est nisi per ecclesiasticam legem, attamen imperfecte in jure naturali continetur, ita ut dici possit esse ex jure naturali cum adminiculo juris positivi, aut juris positivi cum fundamento ex ipso iuri naturali. » Lehmkuhl, n. 458 ⁽³⁾. *Potestas* suspendendi obligationem

(1) Cf. A. Desmet, de *Sponsalibus et Matrimonio* (1909) n. 136-137.

(2) Utrumque modum sic describit Canon 1312 : « § 1 Qui potestatem dominativam in voluntatem voventis legitime exercet, potest ejus vota valide et, ex juxta causa, etiam licite irrita reddere, ita ut nullo in casu obligatio postea reviviscat. § 2 Qui potestatem non quidem in voluntatem voventis, sed in voti materiam habet, potest voti obligationem tandiu suspendere, quandiu voti adimplementum sibi praejudicium afferat. »

(3) Cf. etiam Bucceroni, Theol. Mor. I, n. 600. Hanc potestatem Vermeersch (*Quaest. de virt. relig.*, n. 135) mavult revocare ad aliquam generalem *dispensationem* « quam propter aetatem vel statum Ecclesia pueris religiosisque ac fortasse

voti oritur ex ipso jure naturae ex quo obsistere possumus ne quis in praejudicium nostri juris ac potestatis alteri quid promittat : posito autem nostro dissensu, votum jam actu caret apta materia et vi obligandi.

189.

Hac vero potestate vota irritandi vel suspendendi gaudent *extensio,* potissimum parentes erga filios, maritus erga uxorem, superior *apud parentes,* religiosus erga subditos, herus erga famulos suos. — 1/ *Parentes* irritare possunt omnia vota filiorum suorum impuberum, sc. puerorum ante 14^m, puellarum ante 12^m annum completum : imo id plures ad omnes filios minores non emancipatos extendunt, eo quod noyum Jus, can. 89 expresse agnoscat minores esse in exercitio suorum jurium generatim potestati parentum obnoxios (1). Nomine parentum veniunt *pater, tutor, mater* tutrix, vel longe absente patre, imo probabiliter patre praesente nec contradicente. Nomine filiorum veniunt suo modo etiam illegitimi.

190.

Dum dicimus « irritare possunt omnia vota » intelligimus a/ etiam *vota quocumque tempore postea implenda*, puta votum religionis : *irritandi* enim potestas respicit *voluntatem* voventis ideoque tempus quo votum *emittitur* ; in quo discrimen est cum suspensione voti, cui non subjacent vota implenda tantum quando materia non erit jam alteri obnoxia. b/ Intelligimus etiam *vota jam prius a parentibus confirmata* : ipsam enim potestatem irritandi haec vota sibi adimere noluerunt, imo, probabilius saltem, nequiverunt. Non valent tamen parentes e contrario vota *irritare prius et deinde confirmare* : quia hac irritatione votum *extinguitur*. Hic rursus discrimen duplex cum suspendendi potestate : ibi interdum jure suo cedere potest superior, ita ut materia irrevocabiliter libera maneat ; et contra, vota quibus obstitit prius ratihabere postea poterit. c/ Imo remanere videtur illa potestas irritandi *post amissam potestatem in volunta-*

uxori concesserit uni huic conditioni obnoxiam, ut parentes vel Superiores eos velint votis solutos. Hi ergo, cum vota tollunt ultra ambitum suae dominativae potestatis condicionatam Ecclesiae dispensationem potius applicant quam sine causa votum tollere videntur. » At explicatio quam in textu proponimus est planior atque conformior novo juri, quod non *ultra ambitum* potestatis dominativae sed *ex ipsa potestate dominativa in voluntatem voventis* hanc irritationem derivat (can. cit.).

(1) Ita A. Vermeersch et J. Creusen, *Summa novi juris canonici*, n. 515; Génicot-Salsmans (ed. 8) I, n. 325.

tem filiorum pro votis antea emissis, quamdiu non fuerint confirmata a vovente ipsorum infirmitatis conscio.

191. Insuper parentes, expleta potestate in voluntatem filiorum, adhuc possunt *suspendere* vota filiorum sub sua gubernatione domestica degentium circa res et actiones huic gubernationi subjectas; non vero vota personalia quae impleri possunt sine praejudicio domestici regiminis, nec vota realia circa res proprias filiorum per ipsorum emancipationem aut majoritatem administrationi paternae subtractas.

192. *maritum aut uxorem,* 2/ *Maritus* potest *suspendere* vota uxoris juri maritali ac domesticae gubernationi praejudicantia; quod et *uxor* potest circa vota mariti juribus suis adversantia. An praeterea maritus habeat potestatem *irritandi* vota uxoris durante matrimonio emissa multum disputatur et probabilius negatur⁽¹⁾. — De voto castitatis ab uno conjugē sine vel cum consensu alterius, et ab utroque conjugē mutuo consensu emisso, vide Th. Mechl., de Matr., n. 46., cll. Ball.-Palm. II, de voto, n. 137-147. Practice nota: a/ viam simpliciore ac certiore quam irritationis esse dispensationis, de qua cf. n. 200; b/ ante factum, istud votum esse generatim dissuadendum conjugibus, praesertim junioribus.

193. *superiores.* 3/ *Superiores* religionum *irritare* possunt vota religiosorum professorum, praeter ipsa professionis vota⁽²⁾; suspendere autem vota novitiorum exercitiis ac probationi ipsorum praejudicantia. Superiores intelliguntur omnes a supremo ad proximum, a Rom. Pontifice ad praelatos regulares inferiores imo et Antistitam religiosarum; item Episcopi pro non exemptis. Pariter superiores ecclesiastici atque etiam civiles *suspendere* possunt vota subditorum praejudicantia juribus suis.

194. *herum.* 4/ *Herus* poterit *suspendere* vota famulorum, quando debitis ipsorum officiis non congruunt. Ita saepe irritare possent votum peregrinandi, jejunandi, sacrum quotidie audiendi.

195. *Irritationis validitas ac licetas.* Ad *validitatem* irritationis et suspensionis, dummode vere potestas adsit, nulla prorsus causa requiritur. Non loquimur tamen de illa suspensione quae fit ex potestate jurisdictionis per impositionem praecepti cum voto impossibilis: non valet

(1) Cfr. Bouquillon apud *Revue des sciences ecclésiast.* tom. 33, p. 472 ss.

(2) Quoad vota antea emissa valet Can. 1315 « Vota ante professionem religiosam emissa suspenduntur, donec voventis in religione permanserit. »

enim illud praeceptum si non sit rationabile. — Quoad *licitatem* : si revera sine ulla rationabili causa votum irritetur vel praesertim si sine ulla ratione retractetur confirmatio jam data, culpa quaedam, sed ex se levis, aderit. Cf. S. Alph. n. 228 et 239.

II. *Per dispensationem*. Hic iterum tria dicenda : quid sit dispensatio in voto, quoniam et quousque hac potestate gaudeant, tandem quoniam causa ad valide aut licite dispensandum requiratur. — *Dispensatio* est debiti ex voto contracti condonatio nomine Dei facta ⁽¹⁾. Inde apparet hic nullam induci dispensationem in naturali lege fidem servandi seu standi promissis, sed ex ipsa remissione obligationis seu debiti a promissario concessa oritur casus in quo ea lex non urget. Cf. Ball.-Palm. I, de legib. n. 299-303.

196.

II. *per dispensationem*.

Potestas dispensandi, quum sit spiritualis, nonnisi ecclesiasticae auctoritati competit ; ipsi autem competere tum ex usu constanti Ecclesiae evincitur, tum ex rei natura ostenditur (cf. S. Thom. a. 10 et 12).

197.

Potestas dispensandi
1/ *apud*
S. Pontificem,

Speciatim 1/ jure divino, *Summus Pontifex*, utpote Christi vicarius, in omni voto, sumpto formaliter seu ratione sui, dispensare potest. Dicitur *a/ in omni voto* : etiam *in votis solemnibus religionis*. Quae sententia jam dudum communis est ac certa, solidis argumentis, praxi Rom. Pontificum ⁽²⁾ et Juri Canonico (can. 640, 636, 1043 sq.) innixa. Olim tamen valde controversa fuit : hanc quidem tenuit S. Thomas junior (IV Sent., d. 38, q. 1, a. 4, sol. 1) ; Scotus, S. Antoninus, Cajetanus ; oppositam vero non pauci tenuerunt cum ipso S. Thoma, hic in Summa, art. 11, ob cujus auctoritatem potissimum controversia ista tamdiu perseveravit. Dicitur *b/ formaliter et ratione sui*, quia distinctiones quaedam adhibendae sunt relate ad vota *in favorem tertii*. Vel enim unica fit promissio soli Deo, licet in commodum alicujus vel aliquorum cedat : et tunc nullum dubium quin in ea

(1) Naturam dispensationis in votis praecipue Suarez in plena luce collocavit. Apud S. Thomam in Summa Theol. hoc loco, art. 10 in corp. et ad 3, et art. 12 in corp. et ad 2, defective proponitur.

(2) Post dispensationes concessas a Pio VII transacta perturbatione Gallicana, et post decretum S. Officii 20 Febr. 1888, de dispensatione etiam cum religiosis solemniter professis, (dummodo non sint sacerdotes) in ordine ad convalidandum matrimonium in periculo mortis, mirum est Kirchberg (*de voti natura...* 1897), n. 144, adhuc scribere : « etiamne in voto solemnii religionis jam dispensatum sit, incertum est... »

dispensari possit. Vel etiam facta est promissio ad aliquem vel aliquos determinatos *et ab eis acceptata*, ita ut praeter obligationem ad Deum adsit obligatio fidelitatis vel justitiae ad tertium ⁽¹⁾: et tunc subdistinguitur. Si principaliter fit votum Deo et voto subordinatur humana promissio, auferri poterit obligatio voti et consequenter auferetur ipsa obligatio promissionis humanae, quae in casu videtur tantum suscepta accessorie ad votum et dependenter a voluntate Dei. Excipe promissionem mutuum et onerosam quae ex sua natura sine consensu alterius partis non solvitur. Si autem vel independenter vel aequae principaliter fit votum et promissio: non videtur repugnare quod sola obligatio ad Deum per dispensati nem auferatur, quin ullo modo attingatur obligatio justitiae aut fidelitatis ad hominem, quamvis raro subsit causa ad ita dispensandum; sed per se remanet et Ecclesiae dispensationi non subditur obligatio ad hominem. Dico, *per se*: quia saepe Summus Pontifex *aliunde* omne vinculum tollere potest, renuntiando promissioni ab ecclesia quadam vel ordine religioso acceptatae, aut imo aliquem privatim ob commune bonum cogendo ut jure suo cedat ⁽²⁾.

198.

2/ *apud*
Ordinarios.

2/ Item de jure Ordinarius loci dispensare potest quoad suos subditos, atque etiam peregrinos, in votis Romano Pontifici non reservatis. Item superior religionis clericalis exemptae quoad professos, novitios, aliosve in religiosa domo diu noctuque degentes (can. 1313). — Additur tamen: « dummodo dispensatio ne laedat jus aliis quaesitum ». — Sunt autem *Pontifici reservata* (praeter vota professionis in religionibus juris Pontificii) *duo tantum vota*: votum perfectae ac perpetuae castitatis, et votum ingrediendi in religionem votorum sollemnium, quae emissa fuerint absolute et post completum decimum octavum aetatis annum (ita can. 1309).

Vota
S. Pontifici
reservata.

199.

Requisita
ad hanc re-
servationem.

Strictae interpretationis est haec reservatio, adeo ut cadat tantum in vota omnino perfecta tum ex parte materiae tum ex parte actus vivendi. *Ex parte materiae*: requiritur votum *castitatis perfectae ac perpetuae*; non ergo reservatur votum recipiendi

(1) In solo casu obligationis justitiae a tertio acceptatae dicitur ex voto *jus acquiri tertio*.

(2) Cf. Suarez, l. 6, c. 15; Bouquillon, op. cit. n. 451-458.

ordines sacros, non nubendi, non peccandi contra castitatem, servandi virginitatem naturalem seu solam carnis integritatem ⁽¹⁾; item votum *religionis votorum solemnium*: non autem votum ingrediendi congregationem votorum simplicium, nec votum profitendi emissum a novitio. — Deinde *ex parte actus*: requiritur votum emissum *sub gravi*; cum perfecta libertate, non *ex metu etiam levi* ab alio incusso; post completum decimum octavum aetatis annum; votum *determinatum*: non alternativum de materia reservata et alia, etiam, probabiliter, postquam electa est pars reservata aut altera impossibilis evasit; votum emissum *absolute*: unde nullum votum proprie conditionale ⁽²⁾ reservatur, etiam post conditionem impletam. — Haec insuper nota: *a/* in dubio juris aut facti de reservatione, votum censetur non reservatum; *b/* non reservantur voti reservati circumstantiae, puta *austerae* religionis; *c/* non reservatur materia in quam ab habente potestatem *commutatum* fuit aliquod votum reservatum, puta jejunium pro voto castitatis; *d/* juramentum promissorium de materia pro votis reservata non est reservatum, et si votum includit, votum reservatur, non autem juramentum. Ita probabilius, post Sanchez et S. Alph. n. 259.

3/ Ex privilegio vel ex delegatione etiam alii nonnunquam facultate dispensandi gaudent: quo casu termini concessionis sedulo sunt inspiciendi. Hic notare juvat in facultate dispensandi super voto simplici castitatis regulariter haberi clausulam: ad effectum dumtaxat hujus matrimonii (vel matrimonii) contrahendi; ita tamen ut, si comparti, cui nupserit, supervixerit, eodem castitatis voto, ut prius, obligatus remaneat.

De causa ad dispensandum requisita, adverte non tantum ad liceitatem sed et ad validitatem requiri causam, non sane ad excusandum sufficientem, sed rationabilem et gravitati voti proportionatam: ratio colligitur ex ipsa definitione n. 196 tradita. — Porro, justas causas dispensandi concinne proponit Bouquillon, n. 485 sq.: « Ex parte quidem *actus votendi*, causa dispensandi in voto est illius *imperfectio*, quae locum habet

200.

3/ *apud alios, ex privilegio vel delegatione.*

201.

Causa requisita.

⁽¹⁾ Nota tamen fideles votendo « virginitatem » non raro intelligere perfectam castitatem. Cf. *Analecta Ecclesiastica*, t. X, p. 426 sq.

⁽²⁾ Ut supra n. 170 innumus in nota, vox *si* non semper conditionem sed interdum terminum (*quando*) designat.

quando quis vovit *indiscrete* ex ira, tristitia, ante pubertatem, etc.; vel coacte ex *metu* etiam levi, ex *dolo* circa circumstantias accidentales [stante tamen valore voti] etc... Ex parte vero *executionis* voti, causa dispensandi est, si illa sit nimis *difficilis* vel sit *occasio* aut *causa mali* sive spiritualis sive temporalis, vel *impediat* bonum majus privatum aut publicum. » In dubio de sufficientia causae, subditus simpliciter acquiescat iudicio dispensantis (S. Thom. art. 12).

202.

III. *per
commuta-
tionem*;

III. *Per commutationem*. Haec est substitutio alicujus operis in locum operis promissi, sub eadem obligatione seu eodem vinculo voti. Triplex commutatio distinguenda est, prout, inspecto honore Dei et bono voventis, opus subrogatum apparet vel melius, vel aequale, vel minus opere promisso.

203.

1/ *ab ipso
vovente,*

Jamvero 1/ vovens proprio arbitrio generatim potest votum suum *in melius* aut *in aequale* commutare. Sane *in melius*: Deus enim mavult quod melius est idque tanquam superabundantem impletionem acceptat; consonat antiquum Jus Eccl. cap. 3 de jurejurando: « non enim propositum aut promissum infringit, qui in melius illud commutat. » Sed etiam *in aequale*: quia praesumitur Deus acceptare opus aequale, ut hilarius et promptius praestetur, vel saltem quia nomine Ipsius Ecclesiae hanc facultatem facit. Canon enim 1314 controversiam hucusque vigentem semovet. Dictum est tamen *generatim*, quia interdum obstat vel jus tertii (cf. n. 197), vel voluntas Ecclesiae quae vota reservata diserte excipit (can. cit.): frustraretur enim reservatio per commutationem in materiam non reservatam.

204.

2/ *a supe-
riore.*

2/ Qui ex potestate ordinaria aut delegata in votis dispensant, *eadem vota* in minus commutare possunt (can. 1314): includitur enim facultas commutandi in majore facultate dispensandi.

205.

3/ Qui vero obtinent solam facultatem *commutandi* aut *commutandi dispensando*, opus voto non reservato promissum mutare possunt in minus ⁽¹⁾, non tamen in *multo* minus, quum tantum accessorie addatur quaedam facultas dispensandi. — Ita *a/ confessorii jubilaei* poterant « vota quaecumque etiam jurata et

(1) Obagnitam cuique facultatem votum suum in aequale commutandi, facultas simplex commutandi, si concedatur, videtur valere ad substituendum opus aliquanto minus.

Sedi Apostolicae reservata (castitatis, religionis, et obligationis quae a tertio acceptata fuerit seu in quibus agatur de damno tertii, semper exceptis, necnon poenalibus, quae praeservativa a peccato nuncupantur, nisi commutatio futura judicetur ejusmodi ut non minus a peccato committendo refrenet quam prior voti materia) in alia pia et salutaria opera commutare ». Ita in bulla extensionis jubilaei Anni Sancti, 25 Dec. 1900. Similiter pro jubileo extraordinario a. 1904 et a. 1913. — b/ *In dioec. Brug.*, Decani habent facultatem commutandi dispensando vota simplicia non reservata, qua tamen uti non licet extra actum sacramentalis confessionis. Statuta Dioec. p. 68. Item, confessarii pollent eadem facultate a vigilia festi omn. Sanct. ad diem 9^m Nov. inclus., occasione Adorationis Perpetuae et Precum XL horarum (cfr. Congr. Prosyn. a. 1901, decr. III).

Causa 206.
justa requiritur pro commutatione in minus quae *Causa*
postulat ecclesiasticae auctoritatis interventum, minor tamen *requisita*.
quam ad totaliter dispensandum. An ad validitatem requiratur
controvertitur. Plures (ut Suarez, Salm.) affirmant, ex paritate
cum dispensatione votorum ; alii (ut Sanchez) negant, dummodo
defectus a vovente suppleatur : quia id pro debitis inter homines
conceditur, nec sane Deus exactor est rigorosior hominibus.
Utramque sententiam probabilem dicit S. Alph. Prima nobis
praeplacet : sed simul opinamur, quando commutatio in minus
facta fuit indebite, scil. sine causa vel sine potestate, et opus
subrogatum jam fuit peractum, sufficere ut vovens suppleat ita
ut tota materia aequalis evadat. Nam, licet dicatur commutatio
invalide facta, realiter tamen positum fuit opus ex obligatione
voti, cui operi si aliud addatur sub eadem obligatione voti, jam
ex utroque componi poterit aequivalens voti impletio. Nec aliud
forsan intendunt quidam qui tenent sententiam negantem.

Effectus 207.
Circa *effectum* commutationis, potissimum quaeruntur duo :
an *possit* vovens post commutationem redire ad primum opus ?
an *debeat* redire in casu quo opus subrogatum impossibile fiat,
cum aut sine culpa ipsius ? *Resp.* ad 1/ id posse voventem, etiam
ut videtur post commutationem in melius ; quia commutatio fit
in utilitatem voventis, ideoque relictā utili facultate ad primam
materiam redeundi, ne oneri fiat voventi mutatio in ipsius
commodum introducta. Excipe casum quo vovens sibi materiam

meliozem statuendo, novo voto se ad hanc unam determinate obstringat. — Eodem modo licebit ipsi iterum revertere ad opus subrogatum. *Resp.* ad 2/ non debere, si commutatio facta est ex auctoritate superioris : hic enim, nisi aliud aperte significet, absolute aufert *obligationem* circa materiam priorem et transfert in materiam subrogatam, quamvis eo *privilegio* fruatur vovens ut possit, loco illius, priorem materiam exsequi, juxta dicta ad 1^m (ita fere Sanchez, in Decal. l. 4, c. 55, n. 15). Sed ex communi sententia debere, si propria voluntate commutavit votum : « quia, aiunt Salm. n. 166, non transfertur vinculum ad rem subrogatam... sed solum per superabundantem solutionem vel saltem aequivalentem fit satisfactio benignissimo creditori ; cum ergo non fiat illi satisfactio vel superabundans vel aequivalens, nisi materiam subrogatam offerendo, si haec non offeratur illi, undecumque hoc proveniat, manet sicut prius votum cum obligatione materiam promissam exequendi. »

208.

*Applicatio
ad praxim.*

Ex dictis hucusque *confessarius* qui nulla commutandi potestate gaudet, facile inveniet modum vota fidelium opportune in aequivalens mutandi. Notet praesertim a/ seligi non posse opus in se aequale sed aliunde praeceptum ⁽¹⁾ ; attamen ut minus sit transgressionis periculum optime eligi opera voventi magis consueta et accepta. b/ Facilius fieri comparisonem et melius servari finem et propriam utilitatem voti in materia simili, sed recte etiam, si suadent adjuncta, assumi materiam magis diversam, puta orationem pro eleemosyna et v. versa. c/ Optimas esse commutationum materias, spectatis honore divino et utilitate voventis : piam recitationem Rosarii Marialis, attentam auditionem Sacri, eleemosynam pro Sacro faciendo oblatam, ac tandem Sacramentorum, scil. Poenitentiae et Eucharistiae, receptionem, de qua egregie scribit Sanchez, l. c. c. 56, n. 8 : « existimo tutiorem caeteris commutationem esse in Sacramentorum frequentiam, si eam facile poenitens acceptet, spereturque fore ut impleat. Quod per haec facilius et citius perve-

(1) Ut est Missa Dominicalis, abstinencia praecepta. Etenim levissimum onus esse solet novo vinculo ad idem opus obligari et sic deficiet ex hac parte aequalitas : nisi tamen aliquis frequenter hoc opus praeceptum omitteret et magnam sibi vim inferre deberet ad illud observandum. Imo idem proportionem dicendum de opere non praecepto sed ex constanti consuetudine posito, ut quotidiana celebratione Missae.

niatur ad rei promissae aequalitem, cum per haec maxime communicentur merita Christi, remittantur peccata, augeatur gratia, deserviantque summopere emendandae vitae et peccatis cavendis, et viribus spiritualibus augendis ad legem Dei observandam. » Hinc regulariter commutatur optime cum una confessione et communione votum semel jejunandi aut peregrinandi ad unam alteramve leucam; cum Sacramentorum receptione bis de mense, votum jejunandi singulis sabbatis; cum Sacramentorum receptione menstrua votum non nubendi etc.

SCHOLION. *De doctrina S. Scripturae circa votum* ⁽¹⁾. Principia generalia de natura, honestate et obligatione voti, non tantum ex eccles. jure et SS. Patrum scriptis, sed ex ipsis S. Litt. facile eruuntur, ut in decursu tractationis notavimus. Praecipua autem loca haec sunt: Num. XXX, 3; Deut. XXIII, 21-23; Eccle. V, 3-4; 1 Tim. V, 11-12. — Quoad difficultates quas textus sacer in hac re facere posset, haec tria sufficiant. *a/* Num. cap. XXX, traditur lex de irritatione aut firmitate voti ac promissorii juramenti emissi a puellis sub potestate paterna, vel ab uxoribus sub potestate mariti; item, Lev. XXVII, lex de redemptione seu commutatione votorum deque votis quibusdam non redimendis. Ex his quaedam in ipso jure naturae fundantur et ab Ecclesia recepta fuerunt, quaedam vero sunt juris Mosaici tantum: unde in Num. c. c. v. 15, Lev. v. 10 etc. nulla prorsus cum supra traditis repugnantia est. — *b/* 1 Reg. 1, refertur votum Annae, matris Samuelis: « Domine exercituum, si respiciens videris afflictionem famulae tuae... dederisque servae tuae sexum virilem: dabo eum Domino omnibus diebus vitae ejus et novacula non ascendet super caput ejus. » Applica dicta de vovendo facto alieno: Anna vovit factum proprium cum alieno facto connexum; Samuel autem non stricte obligabatur voto matris, ex ipso tamen facto nativitatis suae ad sese Deo consecrandum vocabatur. — *c/* Judic. XI, 29-40, narratur votum Jephte, qui « votum vovit Domino, dicens: si tradideris filios Ammon in manus meas, quicumque primus fuerit egressus de foribus domus meae, mihiq. occurrerit revertenti cum pace a

209.

*Doctrina
S. Scriptu-
rae circa
votum.*

(1) Ut tractatio vere theologica sit, ratio habenda est documentorum moralium quae in S. Scriptura occurrunt, ac difficultates ibidem occurrentes solvendaesunt. Quod veteres AA. non omittebant.

filiis Ammon, eum holocaustum offeram Domino.; » et, victoria a Domino obtenta, occurrenti filiae unigenitae « fecit sicut voverat. » De quo voto disputant fuse interpretes ac etiam theologi in hoc tractatu, post S. Thom. art. 2 ad 2. Paucis : Jephthe videtur cogitare et loqui de *homine* occursuro ; non autem, ut putavit S. Thom. facere votum de re in se bona, nempe de sacrificio offerendo, quae « poterat eventum malum habere, si occurreret ei aliquod animal non immolandum, sicut asinus vel homo. » Etenim (quod advertit S. Aug., in Jud. q. 44), victori ex praelio redeunti de foribus domus *pecora* occurrere non consueverunt. — Sed utrum, bona vel mala fide, Jephthe Domino voverit, atque etiam reddiderit, cruentum sacrificium humanum, an vero primum occursurum incrûenter ac speciali ritu holocaustum Domino offerendum voverit, et unigenitam tali modo Deo consecraverit, controvertitur : prima sententia ex Judaeorum traditione, communi prorsus interpretatione Patrum, et obvio sensu v. 31 commendatur ; eam tamen plures interpretes, hujusce praesertim aevi, impugnant argumentis gravibus (cf. eruditam dissertat. A. Van Hoonacker : *le vœu de Jephthe*, Muséon 1892, n. V. et 1893, n. I ; et annotat. V. Coornaert, *Het Oud Testament, Boek der Rechters*). — Hinc, si haec altera sententia eligitur, nulla difficultas quoad rem nostram manet ; si vero retinetur interpretatio antiquorum, tota res non erit revocanda ad specialissimum Dei instinctum, ut quidam autumarunt, sed potius dicendum erit Scripturam, quamvis sine diserta improbatione illud gestum referat, imo v. 29 asserat tunc factum fuisse Spiritum Domini super Jephthe, et alibi (Hebr. XI) ejus fidem exaltet, non tamen approbare ipsam voti emissionem ac impletionem saltem objective spectatam ; sicut nec judicem Samsonem, quem similibus encomiis ornat, in omnibus gestis approbare censetur.

PARS V

DE JURAMENTO

Eodem ordine quo egimus de voto, explicabimus *naturam*, 210.
moralitatem et *effectum* juramenti ⁽¹⁾, addito quarto capite de
quibusdam juramentis speciatim; et in primo capite, prior
articulus erit de ipso *actu* jurandi ejusque subjecto ac termino,
alter de *objecto* seu materia juramenti.

CAPUT I

DE NATURA JURAMENTI

(q. 89, a. 1, 6, 10).

ARTICULUS I. De actu jurandi ejusque subjecto ac termino.

I. *Actus jurandi*. Jurare est Deum appellare seu invocare 211.
alicujus rei testem; unde definitur juramentum: *testimonii juramenti*.
divini invocatio. Ubi nempe deficit humana ratio, quia de factis
contingentibus agitur, deficit sensus quia factum non est exter-
num aut non praesens, deficit etiam humanum testimonium,
quia labilis est hominis veracitas et cognitio, tunc testis
invocatur Deus, ipsa Veritas, ad confirmandum facti cujusdam
assertionem (juramentum assertorium), aut rei praestanda pro-
positum vel promissionem (juramentum promissorium). Jurans
quidem non postulat absolute ut Deus hic et nunc sensibilibus
veritatem testetur, sed quando et quomodo Ipse voluerit, saltem
quando illuminabit abscondita tenebrarum et manifestabit consilia cor-
dium (1 Cor. IV, 5). Attamen invocatio haec multum inservit ad
statim faciendam fidem inter homines, quia non facile aliquis cen-
setur adeo perversus ut Deum testem falsitatis faciat seque ipse
divinae objiciat vindictae. Lege S. Thom. a. 1, cll. a. 2 ad 3^m.

Quum igitur juramentum sit 1/ *testimonii* divini invocatio, 212.
apprime distinguendum est a/ ab oratione, etiam illa qua *Definitio-*
nis analysis.

(1) Pro juramento saepe dicitur jusjurandum, interdum etiam sacramentum.

petimus ut Deus veritatem patefaciat aut fidem audientium nobis conciliet ; *b/* ab allegatione verbi Dei scripti ad aliquam doctrinam confirmandam (S. Thom. a. 1 ad 1^m) ; *c/* a simplici interpositione omniscientiae, omnipraesentiae divinae ; ideo per se non jurat qui ait : « coram Deo loquor, Deus me audit, scit me vera dicere » etc. ; aliud erit si non enuntiative sed invocative ista proferuntur, ut locutus videtur Ap. ad Gal. I, 20 : ecce coram Deo quia non mentior ; *d/* a comparatione veritatis assertae cum veritate evidenti, aut etiam veritate Fidei. Huc spectant locutiones satis consuetae nostratibus : « 't is Evangelie ; 't is zoo waar als dat er een God is » etc. In his et similibus *de se* nullum est juramentum ; et quamvis ordinarie non desit aliqualis irreverentia in Deum aut res Sacras, nullo pacto adest blasphemia haereticalis, quasi certitudo verbi humani et divini diceretur aequalis : de hoc enim sensu non cogitant fideles, sed quaerunt sibi formulas hyperbolicas ad certitudinem asserti exaggerandam. Idem dic de vulgata locutione : waarachtig Gods. Tandem *e/* a simplici poenae cujusdam sponsione : « spondeo caput meum ; occidar, suspendar, si falsum ; item moriar, diabolus me auferat » etc. : sed in duabus ultimis formulis et similibus, inesse poterit *juramentum execratorium*, quo Deus invocatur ut testis veritatis et magis explicite ut falsitatis vindex ⁽¹⁾. Hic ergo spectanda est intentio loquentis et communis apprehensio *hodierna* regionis : *signum* seu praesumptio erit animum jurandi adfuisse, si istud malum communiter spectatur tanquam a divina providentia ac justitia specialiter procedens (fulgur de coelo me percellat, descendum in infernum, si...), praesertim si Deus nominatur (Deus me puniat, morte corripiat si...) Contra certe non adest juramentum, quando tales execrationes adhibentur absolute, et non sub conditione falsitatis asserti vel promissi, imo quin ulla assertio vel promissio adsit ⁽²⁾.

(1) Hinc habes distinctionem juramenti in mere contestatorium et execratorium. In veteri lege formula contestatoria frequenter erat : vivit Dominus ; execratoria : haec faciat mihi Deus et haec addat ; in jure ecclesiastico notissima est formula virtualiter execratoria : sic me Deus adjuvet et haec sancta Dei Evangelia.

(2) Ut si dicatur : Deus me damnet, aut Deus damnet, aut per damnationem meam, abeas, venias huc ! ; qualis vero et quanta malitia his imprecationibus non juratoriis insit, quaestio est prolixior libro tertio tractanda.

Quum juramentum sit 2/ *invocatio*... quaeri potest an essentia juramenti salvetur in invocatione Dei testis *mere interna*, aut *mere externa* qua quis sine intentione jurandi profert deliberate verba ex sese et adjunctis vere juratoria, aut denique *materiali tantum* qua quis formulam juratoriam profert indeliberate vel in adjunctis ex quibus suam verae invocationis significationem amittit. — R. ad 1^m: talis invocatio constituit juramentum *mentale*, quod quidem valet coram Deo, sed ex sua indole effectum firmandi asserta et promissa coram hominibus non obtinet et ideo incompletum dici potest. Unde juramentum inter homines ita usurpatur ut actus internus rationis (supponens actum voluntatis) externe manifestetur per verba, aut per signa aequivalentia, aut per verba et gestus simul (1). — Ad 2^m: haec invocatio non est juramentum sed juramenti fictio. Probatur ex communi AA. consensu; et ratione: quia actus humani non operantur ultra voluntatem agentis. Atqui agens in casu non vult invocare Deum testem sed vult tantum significare invocationem. Ergo. Atqui rursus, juramentum est invocatio divini testimonii et non tantum significatio invocationis. Ergo (2). Nihilominus talis *fictio*, utpote mendacium irreligiosum, mala erit saltem leviter, et interdum graviter ob grave damnum publicum vel privatum, puta in judiciis et contractibus (3). Praeterea si in materia hujus externi juramenti deest veritas, quia aliquid falso asseritur aut sine intentione implendi promittitur, AA. plerique docent hunc defectum minorem quidem esse quam in juramento non ficto, adhuc tamen gravem: propter externam speciem perjurii, seu quia magna videtur irreverentia etiam externe tantum testimonio Dei comprobare falsitatem. Vide Ballerini-Palmieri II, de Jur. n. 67 sq. Similiter si iustitia

(1) Prior jurandi modus dicitur juramentum *verbale*, secundus *reale*, tertius *mixtum*: et sic saepe ore profertur juramentum, simul levando manum aut tangendo Evangelium.

(2) Confer III. Waffelaert, étude sur le serment avec restriction mentale, pag. 80-83; et vide in re sacramentaria quaestionem affinem de intentione externa.

(3) Ubi cumque juramentum sub gravi praecipitur, ut in iudicio aut in professione Fidei, manifeste gravis erit fictio juramenti; sed etiam ubi libere emittitur juramentum, fictio ipsius esse poterit graviter deceptiva, ut in contractibus. — Huc spectat propositio 25^a inter damnatas ab Innocentio XI, desumpta ex Tamburini: « Cum causa licitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit levis, sive gravis. »

deest, applicantur dicenda de juramento non ficto. — Ad 3^m: manifeste deest juramentum. Ita non jurat qui profert verba juratoria quorum sensum ignorat vel non satis advertit; nec jurat qui profert formulam juramenti, in schola, theatro etc., docendi aut repraesentandi causa; aut in iis adjunctis omnibus quae intentionem jurandi satis excludunt.

214.

*Subjectum
jurans.*

II. *Subjectum* jurans est *rationalis creatura*. Creator autem proprie jurare nequit, quum nemo proprie seipsum testem invocet, et nullus alius verba Dei firmiora reddere possit: unde quando Deus in S. Scriptura (ut ps. LXXXVIII, 4, 36) verba juratoria adhibere dicitur, tali locutione vult tantum *abundantius ostendere immobilitatem consilii sui* (ad Heb. VI, 17). — Quid in specie resolvendum de Christo, quid de Beatis, quid de daemonibus, liquet ex dictis jam saepius. Viatores omnes ratione utentes jurare possunt: nec locum hic habet illa inhabilitas quam ex lege positiva pro votis quibusdam statutam diximus. Nihilominus: *Ecclesia* in judiciis ecclesiasticis plures a juramento repellit, can. 1757. *Lex civilis nostra* pariter plures a juramento coram judice prohibet, vel in poenam criminis aut delicti (Code pén. a. 31-34), vel ob periculum perjurii (Instr. Crim. a. 322; Proc. Civ. a. 285). — Adverte, ex S. Thoma, art. 10, personis magnae dignitatis minus convenire juramentum, ideoque sacerdotes olim in multis casibus fuisse a juramento proprie dicto exemptos. Nota etiam Statuta dioec. p. 29, prohibere ne clericus testimonium coram judice laico ferat, nisi obtenta praevis Episcopi licentia.

215.

*Terminus
juramenti.*

III. *Terminus* actus jurandi est *Deus*, qui tanquam *absolute major* omnibus creaturis supereminet et tanquam *ipsa Veritas* plenam fidem dictis conciliare omnique controversiae finem imponere valet. Cf. Hebr. VI, 13-16: ... *Homines enim per majorem sui jurant: et omnis controversiae eorum finis, ad confirmationem, est juramentum*. Ideo constanter exhibetur juramentum in Script. ut actus latriae (Deut. VI, 13; Ps. LXII, 12 etc.). Unde non jurat qui in testes invocat falsos deos, licet obligari possit ex conscientia erronea, aut aliunde ex justitia vel saltem fidelitate. Nec jurat qui homines testes appellat; imo nec ille qui invocat Sanctos, sistendo in ipsorum testimonio, proprie jurat, sed actum affinem duliae exercet.

Attamen Dei testimonium *duplici modo* invocari potest : non solum directe et expresse, sed etiam implicite, jurando per creaturas. Nimirum quatuor modis hic considerari potest creatura : *a/* ut falso creditur aliquod numen divinum : et sic foret juramentum idololatricum ; *b/* ut in se est et per se capax testimonii reddendi : et sic invocans creaturam non jurat (de his cf. n. praec.) ; ulterius *c/* ut ad suum Auctorem pertinens ac relata, ejusque summam veritatem et majestatem repraesentans : et tunc expresse quidem ac directe contestamur creaturam, implicite vero et indirecte testem invocamus creatorem quem in suis operibus relucens apprehendimus ; *d/* ut aliquid ad nos pertinens quod Deo tanquam justo falsitatis vindici obligamus seu offerimus : et sic exprimitur creatura tanquam materia execrationis in juramento, sed implicite saltem testis et vindex invocatur ipse Deus (cf. S. Thom. a. 6). — Ita juramentum *contestatorium* emittere quis potest : per coelum quasi thronum Dei, per terram quasi scabellum pedum ejus (Mt. V) per crucem quasi per Deum-hominem crucifixum, per Evangelia quasi per eorum Auctorem, per Sanctos eorumve reliquias quasi per Eum cui assistunt et servierunt. Item *execratorium* juramentum aliquis praestare potest per suam suorumve vitam atque salutem, eam quasi oppignorans Deo omniscio et summe veraci. Interdum eadem formula utrumque sensum patitur : sic Joseph (Gen. XLII) jurare potuit « per salutem Pharaonis » et christiani priorum saeculorum « per salutem Imperatorum » non solum execratorie, sed etiam contestatorie quasi per Eum a quo omnis potestas.

216.
Juramentum per creaturas.

Practice nota : quamvis aliquis in creaturis omnibus Deum considerare ideoque et per omnia jurare posset, qui jurat per res communes et viliores non censetur jurare serio, neque etiam id liceret ex reverentia erga Deum ; imo qui nostris temporibus ac locis juraret per solem, lunam, lumen diei etc., joculari, non jurare, censeretur. Jurant igitur fideles per ea tantum quae specialiter Deo conjuncta ac sacra apparent : puta per Dei sanctos, Evangelia, sanctam fidem, crucem etc. « S. Alph. n. 135 dicit probabilius habendum esse ceu juramentum formam : per animam meam, quia in anima singulariter resplendet Deus. Verum, quia et intentio jurandi necessaria est, difficultas contra

217.
Nota.

hanc sententiam inde oritur, quod a proferentibus eam locutionem ista specialis relatio animae ad Deum non soleat cogitari. » Ita Ballerini, op. th. II, de jur. n. 16; et revera, quamvis haec formula apta sit ad juramentum contestatorium in sensu a S. Alphonso explicato, fideles apud nos hunc sensum minime apprehendunt. Attamen haec formula apta est etiam ad juramentum execratorium, sicut n. praec. diximus saepe jurari per vitam aut per salutem : et hic videtur proprius sensus quo nostrates jurant *in* vel *super* animam suam, vel super damnationem animae suae (sicut Ap., 2 Cor. I, 23, dixit : testem Deum invoco in animam meam) : hic tamen iterum notandum, communiter non attendere ad hunc sensum juratorum qui talia effutiant promiscue, sive asserant, sive jubeant, mirentur etc. Cf.

218. n. 212.

*Applicatio
ad praxim.*

Ex dictis hucusque jam solvimus quaestionem practivam circa juramenta privata : quandonam censendus sit, pro foro interno, verum emisisse juramentum, qui adhibuit aliquam formulam ad jurandum plus minus idoneam. In hac re *primario* spectanda est intentio agentis, *subsidiarie* formula adhibita, cum variis personarum ac rerum adjunctis. Nam ipsa intentio facit ut sit vel non sit juramentum ; formula autem et adjuncta juvant ad prudentem praesumptionem circa intentionem loquentis fundandam. — Hinc *a/* qui ipsam essentiam juramenti *ignorat*, vel qui hujus rei satis conscius, de facto tamen *noluit* invocare Deum in testem, non vere juravit, quamcumque formulam adhibuerit in adjunctis quibuscumque. Cf. n. 213. *b/* Contra qui positive *voluit* jurare, juravit revera, etsi formulam adhibuerit valde dubiam et ex usu communi non juratoriam, puta : in mea conscientia. Quodsi formula sit prorsus inepta ad jurandum, non aderit nisi juramentum internum. *c/* Tandem qui nescit qua intentione formulam usurpaverit (quod saepe contingit) ; si formula ex proprio sensu et usu communi satis certo juratoria apparet, et fuit advertenter prolata, praesumitur juramentum ; si tantum dubie juratoria, non praesumitur. Spectanda etiam sunt adjuncta : materia de qua agitur, alterius interrogatio vel postulatio, indoles etiam personae loquentis, quae si sit jurare solita, facilius praesumitur jurasse (dummodo tamen advertentia non defuerit) quam alia quae a juramentis abhorret. —

His attentis, non mirum AA. in formulis juratoriis discernendis a non juratoriis satis laborare ac dissentire : formulae enim saepius sensum habent ambiguum aut pro variis linguis, locis, temporibus, varium. Ita S. Alph. n. 136, cum aliis resolvit, *juro ita esse non esse verum juramentum*, nisi interrogatio de jurejurando praecesserit. Hoc sane ex usu plurium regionum comprobatur. Ita gallice : *je vous jure que...* in ore multorum vix plus erit quam : *je vous assure*. Attamen haec formula *de se* juratoria videtur, quia, ut bene notat Ballerini, l. c. n. 8, *juro* est in proprio sensu : *invoco Deum testem* ; et de facto nostrates, qui naturam juramenti probe scientes, gravibus in adjunctis ita loquerentur, (ik zweer u...), jurare praesumerem.

Confessarius igitur a/ *interroget*, non an voluerint jurare (zweren), sed distinctius, an voluerint praestare juramentum (hunnen eed doen). — b/ *Docet* ad juramentum requiri intentionem Deum invocandi in testem. — c/ *Avertat* ab usurpandis formulis etiam dubiis et sine intentione jurandi prolatis : ob irreverentiam in Deum et periculum scandali ac deceptionis. 219.

ARTICULUS II. De objecto seu materia juramenti.

Ratione materiae seu objecti sedulo distinguamus juramentum assertorium et promissorium. — Juramentum assertorium, ut suo nomine indicat, pro materia habet aliquam jurantis assertionem, seu affirmationem (aut negationem) de re praesenti aut praeterita. Huic assertioni jurans plenam fidem conciliare intendit et ideo ad hujus veritatem testandam ac firmandam infallibile Dei testimonium invocat. Hujus assertionis conditiones seu dotes, requisitae ut licito ac religioso juramento materiam praebat, explicabuntur capite seq. 220.

Juramentum promissorium pro materia habet aliquam actionem (aut omissionem) a jurante exequendam ⁽¹⁾. Haec autem actio vel est tantum proposita, vel est promissa. In primo casu, 221.

(1) Scite advertit Laymann, hoc tract. c. 4, n. 4 : « si solum jurare intenderes te nunc habere faciendi propositum, esset id dumtaxat juramentum assertorium, ad quod sufficeret juratae praesentis assertionis veritas, id est, quod vere nunc habeas faciendi propositum, tametsi illud postea mutare liceat. » At manifestanda esset hujusmodi intentio ad praecavendam deceptionem proximi.

juramentum est *late promissorium*, ac subdistingui potest in *meri propositi confirmatorium* et *comminatorium*, prout in alterius honorem sive favorem aut poenam sive vindictam actio exequenda juratur. In altero casu, juramentum est *stricte promissorium*, ac subdistinguitur in *votum juratum*, *pactum juratum* et *votum juratum in favorem tertii*, prout promissio erga Deum, erga homines, erga Deum et homines emittitur. Iterum, hujus juramenti necessariae conditiones ex parte materiae exponuntur infra.

Explicari tamen hic debet quomodo testimonium divinum invocetur in confirmationem promissionis sive propositi. Jamvero dicimus: in juramento promissorio Deus invocatur tanquam *testificans praesentem jurantis voluntatem exequendi* rem promissam sive propositam, ac simul tanquam *auctoritatem et vim praebens promissioni sive proposito*, ipsius executionem ex speciali religionis obligatione urgendo. — Prima pars communiter admittitur et facile declaratur: nam qui jurat aliquid se facturum, eo ipso jurat se actualiter habere intentionem illud aliquando exequendi, quum aequivalenter dicat: Deo teste, hoc volo facere et suo tempore faciam. Unde in promissorio juramento includitur assertorium; et ideo de *mere* assertorio juramento loqui intendimus quando juramentum assertorium a promissorio distinguiamus. — Altera pars magis controvertitur. Plures, praesertim antiquiores, tenent Deum invocari *testem* sicut praesentis intentionis ita et futurae executionis, quum optime de re futura testimonium petere possimus a Deo, cui omnia praesentia sunt. Quibus tamen non adhaeremus: nescit enim jurans an futura sit executio, quae potest multipliciter impediri, proinde non potest appellare Deum hujus rei testem. Hanc rationem bene proposuit Suarez (l. 1, c. 9, n. 2): « In ipso promissorio juramento, quatenus de praesenti veritatem loquentis requirit, Deus etiam inducitur ut testis. Atvero respectu facti futuri, non potest induci ut testis, nam testimonium non datur de re nondum facta. Et quamvis apud Deum futura praesentia sint, tamen quatenus divinum testimonium per juramentum invocatur, non postulatur a Deo (ut sic dicam) testimonium de re futura ut ipsi praesens est, sed *ut est in verbo promittentis*. Sic autem non cadit testimonium in illud verbum nisi quatenus *capax est veritatis cum dicitur*; ergo respectu facti

futuri, ut confirmandum illo verbo, *non invocatur Deus ut testis, sed ut fidejussor*, ad cuius honorem et auctoritatem pertinet, ut qui iuravit, cum effectu impleat quod asseruit vel promisit. » Hanc tamen vocem *fidejussoris*, quae multis placuit, non possumus assumere in sensu proprio et stricto, quo dicitur fidejussor qui pro altero ita respondet ut in se suscipiat onus solvendi promissum in defectu alterius. Igitur haec vox vel relinquenda est, vel sumenda in sensu ejusdem Suarezii, qui alibi (l. 3, c. 16, n. 10-12) plenius suam mentem manifestans ait : « quantum ad assertionem de futuro potius adducitur (Deus) tanquam fidejussor, quod sic promittens non mutabit indebite voluntatem suam et propositum... Dices: totum hoc metaphoricum esse et evertere vim juramenti promissorii ut sic, nisi ad testimonium divinum revocetur : quia Deus non potest dici proprie fidejussor, non enim assumit in se onus solvendi promissum si homo non solvat. Ergo solum metaphorice potest dici fidejussor, quatenus suo testimonio praebet firmitatem promissioni, sicut solet praebere inter homines fidejussor. Ergo proprie non invocatur Deus nisi ut testis veritatis, etiam assertionis de futuro... Respondeo, involvi quidem ibi aliquam metaphoram, sed non illam quae explicatur per testificationem veritatis determinatae propositionis de futuro effectu libero, sed quae explicatur *per testimonium praesentis actionis et promissionis, dans auctoritatem et vim futurae executioni, qualificando obligationem de illa*, ut sic dicam. Quod declaro exemplo humano : saepe enim solent homines promittere, vel compromittere, aut sponsalia facere, coram rege vel alio homine magnae auctoritatis, non ut proprie sit fidejussor subiens obligationem, nec etiam ut sit testis futurae executionis, sed ut praebeat auctoritatem contractui, et ut contrahentes intelligant injuriam illi facturos si promissa non impleant... »

CAPUT II

DE MORALITATE JURAMENTI

(Art. 2-5, cll. q. 98).

ARTICULUS I. De honestate generica seu liceitate juramenti.

223.

*Liceitas
juramenti
probatur,*

Juramentum licitum et honestum est, sub debitis conditionibus.

Doctrina Fidei est, quae adversus plures variorum temporum haereticos facile vindicatur. Est enim juramentum actus legi naturali conformis, et tum a lege Veteri, tum a lege Christiana probatus. Evincitur 1/ pro *lege naturae*, ex eo quod juramentum de se ad honorem divinum humanumque commercium multum deserviat: hinc enim continet insignem agnitionem omniscientiae et providentiae divinae; hinc praebet medium efficax obtinendi in humanis negotiis, maxime in contractibus et judiciis necessariam securitatem. « Juramentum secundum se, ait S. Thom. a. 2, est licitum et honestum. Quod patet ex origine et ex fine: ex origine quidem, quia juramentum est introductum ex fide qua homines credunt Deum habere infallibilem veritatem et universalem omnium cognitionem et provisionem; ex fine autem, quia juramentum inducitur ad justificandum homines, et ad finiendum controversias ut dicitur Hebr. VI. » — 2/ Pro *lege Veteri*, ex Scriptura passim: « Dominum Deum tuum timebis et illi soli servies ac per nomen illius jurabis (Deut. VI, 13, X, 20. Cfr. Jer. IV, 2; Ps. XIV, 1, 5, LXII, 12). Nec proscribitur nisi abusus juramenti: Deut. XX, 7; Lev. XIX, 12; Eccli. XXIII, 9-14. — 3/ Pro *lege Christiana*: a/ item ex Scriptura: nam ad Hebr. VI clare proponitur honestus finis ac necessitas juramenti, et Paulus Apostolus pluries (2 Cor. I, 23; Gal. I, 20 etc.) sub divina inspiratione scribens iusjurandum ipse adhibet; b/ ex praxi constanti, tum fidelium, tum ipsius Ecclesiae, in prioribus etiam saeculis. Fideles nempe ex causa necessitatis jurabant, quod, saec. III, testatur Tertullianus (*Apol.* c. 32): « sed et juramus, sicut non per genios Caesarum, ita per salutem eorum »; saec. IV, S. Hilarius (*de Trin.* l. 5, n. 30): « Omne enim os credentium te, Christe, Deum loquitur.

Omnis credentium fides te Deum jurat » ; saec. V, S. Cyrillus Alex. (*in Isaiam*, c. 65, v. 16-18) : « sique opus ususve fuerit jusjurandi confirmatione in re quapiam, jurant (Christiani) per Deum verum. » Atque ipsi praesules Ecclesiae exigebant juramentum. Ita in Conc. Ephesino, juramentum a Theodoto et Acacio postulavit idem S. Cyrillus, ibique et alia juramenta recepta sunt (Harduin, t. I, col. 1398, 1519 sqq.) ; item S. Gregorius Magnus pluries juramentum imposuit ac recepit (vide Epistolas, edit. Maur. l. II, 33 ; VI, 61 ; VII, 18 ; XIII, 34 ; App. X). Insequentibus autem saeculis, clarissime elucet Ecclesiae praxis et doctrina ex dispositionibus Juris de juramento et decretis latis adversus haeticos negantes liceitatem juramenti ⁽¹⁾.

Additur : *sub debitis conditionibus*, quae in sequenti articulo ^{224.} *et circum-* explicabuntur atque, ut omnes norunt, reducuntur ad *judicium*, ^{scribitur.} *veritatem et justitiam*. Non solum ergo requiritur in materia juramenti veritas et justitia seu honestas, sed etiam in jurante *judicium* seu discretio, supponens aliquam jurandi necessitatem : qua conditione deficiente, eo ipso jam juramentum fit malum, et cadit sub praecepto negativo : non assumes nomen Domini Dei tui in vanum. Etenim juramentum non est propter se appetendum, sed tanquam medium et ex necessitate, ut explicat S. Thomas, a. 5 : « id quod non quaeritur nisi ad subveniendum infirmitati vel defectui, non numeratur inter ea quae sunt per se appetenda, sed inter ea quae sunt necessaria ; sicut patet de medicina quae quaeritur ad subveniendum infirmitati. Juramentum autem quaeritur ad subveniendum alicui defectui, quo scilicet unus homo alteri discredet. Et ideo juramentum non est habendum inter ea quae sunt per se appetenda, sed inter ea quae sunt huic vitae necessaria, quibus indebite utitur quicumque eis utitur ultra terminos necessitatis. »

Objiciuntur contra thesim I. ex Scriptura, verba Christi apud ^{225.} *Objectio ex* Mt V, 33-37 (quibus consonant verba S. Jac. V, 12) : « Audistis *Scriptura,* quia dictum est antiquis : non perjurabis, reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis : non jurare omnino,

(1) Ita ex professione Fidei Waldensibus praescripta ab Innocentio III (1210) ; ex damnato errore 3° Fraticellorum a Joanne XXII (1317) ; ex damnato art. 43° Wicleff a Martino V (1418).

neque per coelum... neque per terram... Sit autem sermo vester : est, est ; non, non ; quod autem his abundantius est, a malo est. » Responsum, quod evolvitur apud commentatores hujus loci, huc redit : Christus non prohibet absolute omne juramentum, (sic certe non agitur de juramento judiciario), sed prohibet usum juramenti, etiam indirecti per Dei creaturas, in communi conversatione vitae (sit sermo vester...); et vult discipulos suos, quantum necessitas sinit, abstinere omnino a juramento, quod saepe malum est ac semper suum ortum et necessitatem habet a malo (id est ab infirma et corrupta natura humana, vel ab ejusdem corruptore diabolo). Talis interpretatio textui evangelico nullam vim infert et aliunde exigitur, tum ex diserta Ecclesiae traditione, tum ex aliis ipsius Scripturae locis supra citatis. Pulchre S. Augustinus (*de mendacio*, c. 15) : « Juravit ipse Apostolus in epistolis suis, et sic ostendit quomodo accipiendum esset quod dictum est, *Dico vobis non jurare omnino* : ne scilicet jurando ad facilitatem jurandi veniatur, ex facilitate ad consuetudinem, atque ita ex consuetudine in perjurium decidatur. Et ideo non invenitur jurasse nisi scribens, ubi consideratio cautior non habet linguam praecipitem. Et hoc utique a malo, sicut dictum est, *quod autem amplius est a malo est* : non tamen suo, sed eorum infirmitatis quibus etiam sic fidem facere conabatur. »

226.

item ex Patribus.

Obj. II. ex quibusdam SS. Patribus et scriptoribus ecclesiasticis, praesertim ex S. J. Chrysostomo, loca plura, ubi Christianis juramentum prorsus interdici videtur. — Respondemus : quidam Patres et Scriptores revera interdum exaggerant conditiones ad licitum juramentum requisitas, non autem damnant omne prorsus juramentum ; sed verba eorum interpretanda sunt sicut citata statim verba Christi et Apostoli Jacobi, nec nimis premi possunt, ne discordent cum communi antiquae Ecclesiae praxi et doctrina, tum aliunde nota, tum ab iisdem scriptoribus alibi proposita. Ita ipse S. Chrysostomus, qui, in homiliis ad Antiochenos dum acerrime impugnat juramentorum abusum, usum omnem juramenti indiscriminatim proscribere videtur (vide Bouquillon, n. 566), in aliis homiliis (hom. in Rom. I, 20, Philipp. I, 8, etc.) indubie admittit interdum licere juramentum. Ejus coaevus S. Augustinus similiter morem jurandi impugnat,

quin tamen in modo loquendi excedat : « Quid tibi dicturus sum homo ? Verum jura ? Ecce verum jura, non peccas. Si verum juras, non peccas. Sed... vis longe esse a perjurio ? jurare noli... Perjurium praecipitium. Qui jurat juxta est, qui non jurat longe est... Fac te ambulare in aliquo loco ubi a parte dextra spatiosa sit terra... a sinistro praeceps locus est. Ubi eligis ambulare ? super finem terrae in labio praecipitii, an inde longe ?... Sic et qui jurat in fine ambulat, et ambulat pedibus infirmis quia humanis. Si offenderis, deorsum is. Si lapsus fueris, deorsum is. Et quid te excipit ? perjurii poena. Ergo volebas verum jurare ? audi consilium Dei : noli jurare... falsa juratio, exitiosa est ; vera juratio, periculosa est ; nulla juratio, segura est. » Serm. 180, n. 3-4.

ARTICULUS II. De conditionibus ad liceitatem juramenti requisitis.

Ad liceitatem juramenti requiruntur tres conditiones, quae desumuntur ex Jeremia IV, 2 : *Et jurabis : vivit Dominus, in veritate et in judicio et in justitia*, quasque theologi, post S. Hieron. in h. l., vocant *juramenti comites*. Etenim « sicut supra dictum est, juramentum non est bonum nisi ei qui bene utitur juramento. Ad bonum autem usum juramenti duo requiruntur : primo quidem quod aliquis non leviter sed ex necessaria causa et discrete juret : et quantum ad hoc requiritur *judicium*, scil. discretionis ex parte jurantis ; secundo quantum ad id quod per juramentum confirmatur, ut scil. neque sit falsum, neque sit aliquid illicitum : et quantum ad hoc requiritur *veritas* per quam aliquis juramento confirmat quod verum est, et *justitia* per quam confirmat quod licitum est. Judicio autem caret juramentum incautum ; veritate autem juramentum mendax ; justitia autem juramentum iniquum sive illicitum (a. 3). » Has conditiones explicemus singillatim.

I. *Judicium* seu discretio requirit *sufficientem causam jurandi*. Est enim contra reverentiam divinae majestati debitam, eam invocare testem rei nullius aut parvi momenti (cf. n. 224). Generatim causa sufficiens erit in vera utilitate juramenti ad finem honestum et alicujus momenti obtinendum, puta ad pro-

movendum publicum bonum, pacem familiae, securitatem contractuum, propriam vel alienam famam etc. Qua in re cavendum, hinc quidem, ne nimis extenuemus causam ad reverenter jurandum requisitam, hinc vero, ne nimio rigore, damnato in Quesnelli prop. 101 et Pistor. 75, improbemus juramenta « sine extrema et ineluctabili necessitate » praestita. — Judicium etiam requirit ut agens prudenter consideret an verum sit et justum id quod jurat : sed istud revocare possumus ad ipsos comites veritatis et justitiae. Cf. n. 233 et 242.

229.

*Malitia
juramenti
carentis ju-
dicio.*

Sine judicio seu sine debita causà jurare, si aliae condiciones adsunt, per se nonnisi veniale est. Sic enim non agitur contra aliquod attributum divinum, illud quasi destruendo, ut in perjurio ; sed irreverenter agitur cum majestate divina, ut in vana usurpatione divini nominis aut in oratione distracta. Dices : vocare in testem rei vanae regem aut pontificem erit ipsis gravis offensa ; ergo vocare Deum, multo gravior. R. imprimis, esse hanc offensionem, utpote ad Deum, in *altiore ac graviore ordine* positam, sed tamen *in suo ordine* levem, ob rationem datam. Deinde, *disparitas* est, quia Deus non ut rex personaliter in testem producit, sed quantum ex parte hominis ut testis invocatur et offertur. Ita fere Suarez, l. 3, c. 12, n. 4.

230.

II. Veritas.

II. *Veritas* exigit *conformitatem dicti cum mente jurantis*, ac proin excludit omne mendacium, quod communiter definitur : locutio contra mentem. Cf. n. 234, in nota. Unde in juramento assertorio, vera esse debet *assertio* facti, interni aut externi, praesentis aut praeteriti, de quo juratur ; in promissorio autem, vera esse debet *intentio* faciendi id quod proponitur aut promittitur. Equidem in promissorio juramento *alia quaedam veritas* etiam requiritur, scil. conformitas facti futuri cum praesenti promissione : « tenetur enim aliquis *ut faciat esse verum* id quod juravit (S. Thom. a. 7) ; » de hac tamen veritate dicendum in cap. sq. de obligatione juramenti.

231.

*Malitia
juramenti
falsi.*

Falsum juramentum dicitur *perjurium* ; licet haec vox interdum latius usurpetur pro quovis juramento illicito : quo sensu loquitur Hier. ad l. cit. Jerem. : « Juramentum hos habeat comites, veritatem, judicium atque justitiam : si ista defuerint, nequaquam erit juramentum [honestum], sed perjurium. » Est autem perjurium proprie dictum peccatum valde grave : qui

enim Deum in testem falsi adducit, quantum ex se est, destruit infinitam ejus veracitatem, ac simul pessumdat juramenti finem confirmandi inter homines veritatem. Insuper grave est *ex toto genere suo*; ut constat ex prop. 24 ab Innocentio XI damnata, et ex ipsa hujus malitiae natura: semper enim qui jurat mendacium, utut levissimum, ipsam Veritatem in testem *falsitatis* appellat. — In dioec. Brug. secundus casus reservatus est: *Perjurium* vel *falsum testimonium* in judicio: i. e. unum alterumve, praestitum coram legitimo iudice, sive ecclesiastico sive laico, vel ejus delegato, iudicium exercente (1).

Veritas juramenti, quum non sit objectiva sed subjectiva seu formalis, *mendacium* quidem, non vero *errorem* excludit. Unde non laeditur, si id quod juratur iudicatur prudenter verum, attamen a parte rei falsum est; et contra laeditur, si juratur id quod falsum putatur, licet revera sit verum. Sed in isto casu perjurium non adest *secundum actum externum* et proinde nunquam reservatur.

Veritas requirit manifeste ut tanquam certum juretur id tantum quod prudenter existimatur *certum*. Sed quia in rebus quae jurantur evidentia saepius haberi nequit, in talibus sufficit certitudo quaedam moralis late dicta, seu rei probabilitas sine ulla ratione probabili in oppositum. Cf. S. Alph. n. 148. Attamen major veritatis inquisitio requiritur ad jurandum quam ad simpliciter affirmandum; et in ipso juramento, juxta naturam rei et intentionem interrogantis, latius vel strictius certitudo asserti sumenda est. Ita qui factum aliquod a persona fide digna accepit, poterit sine mendacio istud factum *affirmare*, interdum etiam *jurare*: attamen idipsum *coram iudice* (qui testem de propria scientia interrogat) *jurare* non posset, sed tantum *jurare* *sc ab alio accepisse factum*. — Diximus *tanquam certum*: nihil enim prohibet, id quod nonnisi probabile videtur, jurare tanquam probabile; v. gr. juro me opinari istud contigisse: tunc nempe verum et certum est *id quod juro*, id autem *quod opinor* nonnisi probabile.

Denique veritas requirit ut menti loquentis conformetur

232.

Ulterius

explicatur
veritas jura-
menti.

233.

234.

(1) Cf. Tract. de casib. reserv. in dioec. Brug. edit. 1898, p. 49 sqq. Item A. De Smet, tract. de casib. reserv. (1914) n. 95-97. A. 1919 casus ad tres reducti sunt.

assertio juxta sensum quem vere habet ex ² verbis et circumstantiis. Hic oritur quaestio de liceitate juramenti amphibologici aut mentaliter restricti, pro cuius solutione praemittimus *notionem* amphibologiae et restrictionis mentalis atque *principia* de moralitate assertionis amphibologicae aut mentaliter restrictae ⁽¹⁾.

235.

Notio amphibologiae ac restrictionis mentalis et realis.

Amphibologia, seu *aequivocatio*, est locutio habens plures significationes, plus minusve usitatas et rei de qua agitur aliquousque convenientes. « Triplici modo esse potest, ait S. Alph. n. 151, 1/ quando verbum habet duplicem sensum, prout *volo* significat velle et volare. 2/ Quando sermo duplicem sensum principalem habet, v. g. *hic liber est Petri*, significare potest quod Petrus sit libri dominus, aut sit libri auctor. 3/ Quando verba habent duplicem sensum, unum magis communem, alium minus; vel unum literalem, alium spiritualem, ut verba illa quae dixit Christus de Baptista: *ipse est Elias*. Et Baptista dixit: *ego non sum Elias*. » — *Restrictio mentalis* est limitatio quodammodo in mente retenta alicujus absolutae affirmationis vel negationis. Vocatur *proprie* seu *pure mentalis* quando limitatio externe apparere nequit (v. gr. « rem tuam non abstuli » *subintelligendo*: manu sinistra); *late mentalis*, seu multo melius *realis* ⁽²⁾, quando ex circumstantiis rerum, personarum, locorum, colligi potest (v. gr. sacerdos aut medicus dicens: « de his nihil scio » scil. quod possim revelare).

236.

Liceitas hujusmodi assertio-num;

Jamvero 1/ *Amphibologia mendacium non est*. Talis enim dictio, in aliqua sua significatione, conformis est interno judicio loquentis. — 2/ *Amphibologia* tamen, *absente justa causa*, *illicita est*, infringens nempe praeceptum *positivum* veracitatis, seu obligationem sincere loquendi; urgente de facto causa proportionata, omnino fit licita. — 3/ *Assertio cum restrictione proprie*

(1) Supponimus, ex sententia longe communiori inter catholicos, mendacium definiri: locutionem contra mentem. Circa definitionem mendacii et circa praesentem quaestionem, lege: Ill. ac Rev. Waffelaert, Dissertation morale sur la malice du mensonge et sur l'emploi de la restriction mentale et de l'amphibologie; suivie d'une étude sur le serment avec restriction mentale ou amphibologie (Bruges, 1884). Et cfr. quae scripsimus: *la science catholique* (Arras) a. 1897, p. 1067-1075.

(2) Vere *realis* est, quia *res ipsa* locutionem limitat. Dici quoque potest *late mentalis*, sed haec vox in se minus apta est, praeterea vocabulum « mentalis restrictio » evasit odiosum, ob magnum abusum ac perniciosam confusionem quibus, praesertim saec. XVII, locum dedit.

mentali mendacium est. Etenim habetur revera oppositio seu discordia inter iudicium internum et expressionem. Cf. prop. 26 damn. ab Innocentio XI (1). — 4/ *Assertio cum restrictione reali, adhibita ex proportionata causa, nec mendacium continet nec sinceritatis defectum.* Adsunt enim circumstantiae consignantibus, quae sicut *verba realia* locutioni adduntur et mentem sufficienter manifestant; ac simul ex hisce circumstantiis oritur justa causa veritatem clarius non propalandi et permittendi deceptionem quae ex tali reticentia sequi potest. — Diximus: *adhibita ex proportionata causa*, communem loquendi modum auctorum servantes; si tamen stricte distinguimus realem restrictionem ab amphibologia seu aequivocatione, etiam dicere possumus simpliciter restrictionem realem esse licitam, quia semper includit causam justam ex qua praecise habet ut vere realis evadat. Cf. dissert. cit. p. 60 et 66.

237.

His ergo suppositis: 1/ amphibologicas et restrictas locutiones, *hic et nunc vere licitas*, juramento confirmare, erit etiam *ac juramentum*. licitum, dummodo justa causa ad jurandum adsit. Adesse interdum causam justissimam taliter jurandi, evidens est. Nam si quis juramentum expostulat circa factum quod ipsi celari potest aut debet, alter plerumque juramentum recusare non poterit, quin sese gravi damno objiciat, vel suum secretum eo ipso prodat. — 2/ Cum restrictione *proprie seu pure mentali* jurare *perjurium* est. Cf. num. praec. 3°. Dices: juramentum pendet a voluntate jurantis. Atqui jurans in casu non vult jurare suum dictum *absolute* (non abstuli), sed *sub limitatione quam mente tenet* (manu sinistra), *et sub qua verum est.* Ergo reipsa verum jurat. R. D. maj.: juramentum pendet a voluntate jurantis: ita ut non juret nisi jurare velit, C.; ita ut, si juramentum internum et externum praestare velit, possit jurare aliud quam id quod ex verbis et circumstantiis exprimitur, N... Poterit nempe *mentaliter* jurare suum conceptum; sed *externe* jurando, vel *ficte* jurat vel

(1) « Si quis, vel solus vel coram aliis, sive interrogatus, sive propria sponte, sive recreationis gratia, sive quocumque alio fine juret se non fecisse aliquid, quod revera fecit, intelligendo intra se aliquid aliud, quod non fecit, vel aliam viam ab ea in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur nec est perjurus. » Haec propos. verbotenus desumpta est ex Sanchez (Decal. l. 3, c. 6, n. 15), sicut et sequens 27^a ex eod. loco, n. 19. Hinc de praesenti materia caute legendus est egregius Auctor Sanchez, alique plures AA. coaevi.

pejerat (1). — 3/ Amphibologias justa causa carentes jurare *illicitum* est. Aberit quidem perjurium, quia mendacium abest (n. praec. 1°) ; juramentum tamen pravum erit : leviter tantum si talis usus amphibologiae solum praeceptum sinceritatis laedit, graviter vero si usus amphibologiae graviter repugnat justitiae commutativae aut legali, aliisve virtutibus, puta in judiciis et contractibus. Cf. diss. cit. p. 75 sqq.

238.

*Applicatio
principio-
rum.*

Quoad *applicationem principiorum* hucusque expositorum, quaeri potest : quandonam de facto aderit causa ad ambigue loquendum vel etiā jurandum ? Imprimis, responsio *generalis* haec est : tales locutiones, multoque magis talia juramenta, *ordinarie* non licere : sin minus, labaret ipsa vita socialis, quae in mutua fiducia mutuaque veritatis manifestatione fundatur ; licere tamen *in peculiaribus adjunctis* : sin minus, facile quis interrogando quaevis secreta detegeret, quod, ut ait S. Alph. n. 152, « esset aequè perniciosum commercio humano quā mendacium. » Ulterius, *speciales casus* liciti usus amphibologiae et restrictionis : 1/ quod attinet assertiones non juratas, alibi sunt proponendi (2). Sufficiat generaliter advertere non paucas locutiones, in certis adjunctis, ex ipso usu communi, in necessitate humani commercii fundato, jam non significare determinate id quod sonant, sed factas esse ambiguas seu minus determinatas (ita saepe : non est domi, nescio, non habeo etc.). Hinc minime recurrendum est ad nonnullos explicandi modos

(1) Assertionem nostram minime dicimus communem, quum dissentiant Lessius (c. 42, n. 48) Suarez (l. 3, c. 11, n. 6) Sanchez (Dec. l. 3, c. 6, n. 22), Laymann (de jur. c. 14, n. 7), Billuart (de rel. diss. 9, a. 3, dico 6), aliique ; attamen *in sensu exposito* eam putamus veram et ab omnibus admittendam. Aliud scilicet jurare mentaliter, aliud praestare juramentum humano commercio accommodatum (cf. n. 213). Sane posset quis mentaliter jurare verum, etiam dum oraliter jurat purum mendacium : si tamen vult vere et non fecte jurare oraliter, committit perjurium. Ita etiam, qui jurat cum restrictione pure mentali, potest *mentaliter* jurare conceptum suum, et *sub hoc respectu non aderit perjurium, sicut nec mendacium nec restrictio* ; atvero quando ore invocatur *Deum in testem* assertionis suae, medium non datur : vel hoc agit mere externe, sine animo jurandi, et tunc *non jurat*, nec proinde committit stricte dictum perjurium sed mendacium irreligiosum (de quo eod. n. 213) ; vel hoc agit cum intentione jurandi atque ita reapse *jurat cum restrictione mere mentali*, et tunc stricte perjurus est, ob rationem in textu indicatam. — Eadem distinctione uti poterimus infra n. 251, ubi de obligatione juramenti mentaliter restricti.

(2) Vide S. Alph. hic n. 160, 163, 165, circa quasdam locutiones consuetas ; item Lacroix, de juram. n. 302, circa « complementa » ut ait, seu urbanas loquendi ac scribendi formulas.

satis miros, qui ex quibusdam AA. apud S. Alph. nn. in nota cit. leguntur. 2/ Quod attinet juramenta, isti notari possunt : a/ confessarius potest affirmare, etiam sub juramento, se nescire *peccatum in confessione auditum* ; et si temere petunt an non sciat qua confessarius, an non audiverit in confessione, vere negare potest : quia nihil scit nihilque audivit scientia communicabili (1). b/ Pariter potest quis affirmare, etiam sub juramento, se nescire aliquod *secretum* naturale, promissum, commissum (speciatim secretum professionale seu officii), ad quod cognoscendum interrogans jus non habet (2). c/ Item qui suum *delictum* revera interroganti fateri non tenetur, poterit dicere, etiamsi ad jurandum cogatur, se non commisisse delictum, scil. quod teneatur fateri. Talis probabiliter est casus mulieris de occulto adulterio a marito interrogatae : cf. S. Alph. n. 162. Ceterum lege S. Doctorem, n. 153-170, ubi casus hic propositos, aliosque affines, solita sua prudentia solvit. d/ Sunt et alii casus iique practici, circa quaedam juramenta publica, quos opportunius proponemus Cap. IV, n. 271, 274, 277.

Ad haec quae sub c/ statim diximus, nota : movebatur quaestio ab antiquioribus, quousque reus teneatur judici legitime interroganti fateri suum delictum ? Nempe secundum jus criminale antiquius, *post probationem semiplenam delicti*, iudex praecipiebat reo confessionem delicti, ipsique etiam juramentum imponere poterat, pertinaciter autem negantem regulariter subiciebat torturae seu quaestioni. Hinc quaerebant AA. : utrum hoc praeceptum arduum sit justum et in conscientia efficax ? Sententia communior, quae a S. Alphonso (hic,

239.

(1) Saepe quidem sufficeret petenti denegare jus interrogandi confessarium, at si timet ne haec recusatio pro tacita affirmatione habeatur, omnino negare potest. Engrice S. Thomas, in 4 dist. 21, q. 3 : « homo non adducitur in testimonium nisi ut homo, et ideo... potest jurare se nescire quod scit tantum ut Deus. »

(2) De obligatione secreti vide tract. de Justitia. Secretum professionis seu officii a legislatore civili agnoscitur. In novo autem Jure Canon. haec habentur de testibus secreto ligatis (can. 1755) « ab hac obligatione [judici respondendi et veritatem fatendi] eximuntur 1º Parochi alique sacerdotes quod attinet ad ea quae ipsis manifestata sunt ratione sacri ministerii extra sacramentalem confessionem ; civitatum magistratus, medici, obstetrices, advocati, notarii alique qui ad secretum officii etiam ratione praestiti consilii tenentur, quod attinet ad negotia huic secreto obnoxia. » Item (can. 1757) « ... ut incapaces [repelluntur a testimonio ferendo]... 2º Sacerdotes, quod attinet ad ea omnia quae ipsis ex confessione sacramentali innotuerunt, etsi a vinculo sigilli soluti sint ; imo audita a quovis et quoquo modo occasione confessionis ne ut indicium quidem veritatis recipi possunt... »

n. 156) probabilior dicitur, absolute affirmabat justitiam praecepti et obligationem sincere confitendi delictum; sententia minus communis, quae a S. Doctore probabilis dicitur et bene a Card. de Lugo defenditur (de Just. disp. 40, n. 141 sq.), negabat pro casu quo agitur de poena gravissima, ut mortis, mutilationis, perpetui carceris, confiscationis omnium bonorum. Ne autem prior sententia prorsus inhumana atque altera adhuc ultra modum severa videatur, penitus inspicienda sunt principia in quibus fundabatur processus criminalis. Raro iudex damnare poterat reum sine ipsius confessione judiciali: requirebantur enim duo vel tres testes omni exceptione majores, atque aliae probationes quae saepe aliquam moralem certitudinem afferebant, puta testis unus probatissimus, confessio rei extra iudicium, indicia vehementia ac concordantia, non habebantur nisi ut semiplena probatio, ad damnandum reum insufficiens. Ne igitur plerique delinquentes impune abirent cum gravi damno publico, imponebatur post semiplenam probationem confessio delicti, saepius sub juramento, ac regulariter adjecta etiam tortura. Quantumvis defectivum fuerit hoc systema, ob periculum torquendi innocentem, aut imo movendi in tortura innocentem ad falsam delicti confessionem, quum tamen confessio rei quasi cardo esset processus judicialis et sine ea defecisset repressio delictorum, intelligitur aliquatenus theologorum severitas. — At sub jure moderno cessat totum dubium. Quippe non imponitur jam ex praecepto legis aut iudicis obligatio confitendi delictum, nec licet iudici reum sub juramento ad hoc adigere. Asserta autem et responsa rei considerantur tanquam defensio quaedam in qua locus est reali restrictioni. — Hic dicta de iudice, secundum jus modernum interrogante, cave ne transferas ad parentes ac magistros circa culpam aliquam ex seriis indiciiis interrogantes: quibus debetur sincera responsio, nisi tamen hac non obstante praeviderentur non paterne sed quasi judicialiter extremo rigore acturi.

240.

III. *Justitia seu honestas.*

III. *Justitia* exigit a/ in juramento assertorio, ut *honestas sit*, seu *justa* latiori sensu, *rei assertio*. Nihil quidem impedit *rem assertam* esse inhonestam, sed si prava est ipsa assertio, v. gr. qua divulgatio secreti, professio haereseos, narratio scandalosa, manifeste committitur irreverentia, vocando Deum in testem assertionis quam proferre vetat. Exigit b/ in juramento promissorio, ut pariter *honestas sit actio sive omissio quae juratur*: divinam namque sanctitatem dedecet invocari ad firmandum inhonestam promissionem aut propositum. *Honestas* autem esse debet actio, non tantum remote et in se, sed prout est objectum juramenti.

Sic, quamvis saepius liceat reum judici non deferre, non licebit ante patratum facinus ipsi jurare se eum non denuntiaturum, quia haec obligationis susceptio mala est, utpote incitamentum ad malum. Sic etiam, quamvis honestum sit nubere, non licebit per se loquendo (n. 149) propositum nubendi jurare ex intuitu honoris divini, aut tale votum juramento confirmare: quia iterum ipsa susceptio talis obligationis ad Deum inhonesta est. Cf. Suarez, l. 2, c. 24. n. 9. Exemplo juramenti promissorii inhonesti sunt juramenta praestari solita in societatibus occultis: coecae obedientiae praestandae ducibus et secreti in omni prorsus casu servandi.

Sine justitia jurans: in juramento assertorio, leviter peccat ^{241.} *Malitia* contra religionem si assertio leviter tantum inhonesta est, imo ^{juramenti} *inhonesti.* vere probabiliter etiam si graviter mala, puta jactantia de fornicatione, quum non cadat tale juramentum in assertionem qua malam sed qua veram; excipe casum quo juramentum adhibetur tanquam medium et instrumentum mali: puta ad fidem detractiōni conciliandam: tunc objective gravem injuriam Deo irrogari, saltem si detractio gravis sit, AA. satis consentiunt. Cf. Suarez, l. 3, c. 12, n. 7 sq. (1). — In juramento promissorio: certo peccat graviter, si actio jurata est graviter mala; si leviter mala est, disputatur: veniale tantum dicunt Cajetanus, Suarez, Sanchez, Lessius aliique communius; in contrarium propendunt Elbel, Billuart, S. Alphonsus, et inter recentiores, Bouquillon, Göpfert, Prümmer (2), quia gravis est irreverentia Deum advocare in testem et velut patronum cujusvis mali committendi. Equidem ob hanc rationem videtur haec altera sententia praeferenda: practice tamen, etiam juxta ipsam, a gravi excusantur jurantes, quia illam propriam vim juramenti promissorii non intendunt nec attendunt, sed significare volunt id quod jurant sibi esse certum atque decretum (3). Tandem si agatur de re inutili, indifferenti, consiliis opposita,

(1) Cur dicamus *saltem* apparet ex addendis statim de promissorio juramento.

(2) Cajet. in Sum. Theol. h. l. ad a. 7, Suarez, l. c. c. 19, n. 1 sqq., Sanchez, de praec. Decal. l. 3, c. 4, Lessius, h. l. n. 18; — Elbel, Theol. de jur. n. 97, Billuart, Sum. de jur. art. 4, S. Alph. n. 146, Bouquillon, op. c. n. 551, Göpfert, Moralth. I, 355; Prümmer, Man. Th. II, n. 445 et 459.

(3) Idem practice valere potest etiam de actione graviter mala, at multo facilius de malo levi.

satis conveniunt AA. juramentum leviter tantum malum esse, secluseo contemptu. De his cf. Lehmkuhl, n. 413; Ballerini-Palmieri, de jur. n. 41-42.

242.
Consuetudo
jurandi.

Expositis conditionibus ad licite jurandum requisitis, apte jam solvi possunt duae quaestiones practicae. Prior est *de consuetudine jurandi*: in qua spectare possumus tum habitum tum actus.

I. Habitus jurandi pravus est, utpote inclinans ad actus peccaminosos, nempe juramenta vana, falsa, inhonesta: *Jurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa... Vir multum jurans implebitur iniquitate...* etc. Eccli. XXIII, 9-14. Est igitur obligatio hunc habitum, sicut et caetera peccatorum pericula, praecavendi ac removendi. Unde peccat qui hunc habitum advertenter acquirit, quod tamen raro contingit; item peccat qui hunc habitum acquisitum retractare et eliminare negligit, et toties quidem peccat quoties suam obligationem advertens non retractat atque apta remedia opportune non adhibet. *Graviter* autem peccat, si ex illo habitu proxime disponitur ad emittenda juramenta falsa aut graviter inhonesta, atque id advertit; *leviter*, si disponitur tantum ad juramenta sine judicio usurpata aut leviter inhonesta.

II. Juramenta ex habitu prolata trifariam distinguuntur. Alia fiunt nihilominus cum advertentia tum ad actum jurandi tum ad defectum conditionum requisitarum: et tunc sunt *in se voluntaria* et pro ratione defectus graviter aut leviter mala. Alia fiunt, raro tamen, cum advertentia ad actum jurandi sed sine advertentia ad defectus ejusdem: et tunc esse poterunt graviter aut leviter culpabilia *in sua causa*, scilicet in consuetudine culpabili, de qua sub I diximus. Alia tandem fiunt sine advertentia ad ipsum actum jurandi: et tunc non sunt proprie juramenta; nihilominus poterunt et ipsa esse culpabilia *in sua causa*, scil. in consuetudine: vel quatenus externe sonant juramentum malum (indiscretum, falsum, inhonestum) eumque sensum auditoribus ingerunt, vel saltem, si ex adjunctis suum sensum juratorium non retinent, quatenus sunt vana quaedam usurpatio nominis Dei. Cf. supra n. 213. — *Nota*: rudes saepe, ut monet S. Alph. n. 150, non advertere gravitatem consuetudinis jurandi promiscue vera et dubia aut falsa, ideoque non

esse sine spe fructus de hac gravitate expresse instruendos ; — fideles tamen in omni casu esse instanter avertendos a consuetudine jurandi, secundum dicta supra : *jurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa.*

Altera quaestio est de exactione seu petitione juramenti ab aliquo male juraturo. Jamvero 1º Non licet determinate petere aliquod juramentum quod sine defectu veritatis, justitiae, aut saltem judicii, praestari nequit. Equidem res clara est si exigis juramentum falsum, inhonestum, vanum, quod alter sine *formali peccato* emittere non potest : sic enim inducis ad peccandum. At dubitari posset : an liceat petere juramentum, quod alter emittere nequit sine *materiali* peccato, sed emittit sine formali peccato ob inadvertentiam defectus : ut si petis juramentum quod scis inhonestum, sed cujus malitiam alter non advertit ? Item, si ne materiale quidem peccatum in stricto sensu adest, sed tantum defectus objectivae veritatis : nempe si petis ut alter juret id quod tu novisti falsum esse, ipse tamen invincibiliter credit esse verum ? Respondemus haec nullatenus licere. Etenim juramentum in casu est a jurante quidem ut a causa proxima et physica, sed a petente ut a causa priorē et morali : inadvertentia autem et ignorantia jurantis excusare nequit scienter ac volenter petentem ut Deus invocetur testis rei inhonestae aut falsae. — Ex eodem principio solvitur et aliud dubium circa defectum judicii. Interdum enim ex ipsa exigentia, seu coactione, petentis juramentum oritur, pro altero, justa causa jurandi : et tunc versamur jam extra quaestionem propositam de petitione juramenti a male juraturo. At quamvis in casu omnino licite agat jurans et juramentum, ut ab ipso procedit, sit ab omni defectu immune, illicita semper manet juramenti petitio quae fit sine justa causa. De his cfr. Suarez, l. 3, c. 14, n. 1-8.

2º Licet, ex proportionata causa, petere juramentum ab illo qui bene jurare posset sed valde probabiliter, aut moraliter certo, male juraturus praevidetur. Sufficiens causa difficilius pro juramentis privatis, facile pro publicis aderit (¹). Ita judex

243.
Petitio ju-
ramenti a
male jura-
turo.

(¹) Hinc nimis dicit Noldin (Summa Th. mor. II, n. 243) : non esse exigendum nec admittendum juramentum ab his qui pejeraturi praevidentur.

ex justa lege iuramentum imponit testibus etiam fidei valde suspectae : conari debet tamen praecavere perjurium, ubi speciale periculum apparet, testem graviter monendo ipsique poenas civiles perjurii proponendo. Idem valet de his qui ex officio exigunt alia iuramenta a lege ecclesiastica aut civili ob commune bonum praescripta. Dubium tantum moveri potest de ipsis civilium legum latoribus : quousque nostris temporibus expediat imponere civibus iuramenta? Qua in re duo prae oculis habenda sunt. Iuramentum vi legis impositum aliquem publicum Dei cultum involvit : et ideo perperam legislatores e jure nostro moderno, jam adeo a religione divulso, usum iuramenti omnem aut fere omnem removerent. Ab alia tamen parte, propria iuramenti efficacia pendet ab agnitione et timore Dei, a sincero religionis sensu, quo jam plurimi destituuntur : et ideo perperam legislatores iuramenta sine vera necessitate multiplicarent, maxime circa materias in quibus ardua est sinceritas et difficilis detectio fraudis, ut est materia tributorum ⁽¹⁾ : sic enim crebris perjuriis locum darent et cives timoratos prae caeteris indebite gravarent.

ARTICULUS III. De honestate specifica iuramenti.

244.

Iuramentum de se est actus religionis.

Iuramentum de se est *actus religionis*. Etenim « qui jurat invocatur divinum testimonium ad confirmandum ea quae dicit. Nihil autem confirmatur nisi per aliquid quod certius est et potius. Et ideo in hoc ipso quod homo per Deum jurat, proficitur Deum potiolem, utpote cujus veritas est indefectibilis et cognitio universalis ; et sic Deo aliquo modo reverentiam exhibet... Exhibere autem reverentiam Deo pertinet ad religionem sive latram (a. 4). » Hinc iuramentum quod aliquo ex assignatis comitibus caret religioni adversatur.

245.

Objectiones.

Obijcitur. I. Iuramentum assumitur ex motivo confirmandi humana verba et pacta. Atqui actus religionis necessario poni-

(1) Hinc recte in nova lege tributaria 13 oct. 1919 non imponitur tributario iuramentum (art. 62), ipsique testes non jurant, sed attestantur sub poenis falso testimonio debitiss (art. 64). — Adverte attestaciones utut solemnes in quibus explicitè vel implicitè Deus testis non invocatur, non esse vera iuramenta ex religione obligantia.

tur ex alio motivo, scil. cultus divini. Ergo. — R. D. maj. : tanquam ex motivo inducente ad actum jurandi exercendum, Tr. ; tanquam ex motivo specificante actum, N.. Aliud est enim motivum inducens ad exercitium actus jurandi, aliud motivum inducens ad servandum debitum modum in jurando.

Obj. II. jurantes interdum Deum colere non intendunt, imo positive nolunt. Ergo juramentum non est actus cultus divini. — D. consequens : ergo in casu jurantes de facto non colunt Deum, C. ; ergo juramentum ex se non est actus cultus divini, habens scil. ex suo objecto honestatem ad religionem pertinentem, N. Similiter eleemosyna actus misericordiae est, quamvis possit ab operante non misericorditer fieri. Cf. Suarez, l. 1, c. 4, n. 6-8.

Omnia autem juramenta in ratione juramenti *probabiliter sunt ejusdem speciei moralis*. In omni enim juramento Deus invocatur in testem ; diversi vero modi quibus in testem vocatur : immediate vel mediate in creaturis, per juramentum verbale vel reale, solemne vel simplex, contestatorium vel execratorium, confirmatorium promissionis vel voti vel propositi etc., nonnisi materialem et accidentalem differentiam inducunt, ut patet discurrendo per modos singulos.

246.
An semper sit ejusdem speciei moralis.

Manet tamen dubium sitne etiam tanquam mere materialis habenda distinctio inter juramentum assertorium et promissorium, prout supra n. 222 proposita fuit ; et *prima ratio* affirmandi distinctionem specificam est : quia aliud omnino est invocare Deum in testem praesentis veritatis, aliud quasi in fidejussorem executionis futurae. Sed durum videtur in uno juramento promissorio, quod semper simul est assertorium, admittere duplicem speciem moralem distinctam ; et ad rationem adductam responderi potest : in juramento non distincte et seorsim invocari divinum testimonium et divinam auctoritatem (sive fidejussionem), sed Deum invocari ut testantem praesentem intentionem et *consequenter* urgentem executionem futuram, atque hanc specialem urgendi vim addi, *quia de re futura promissa aut proposita agitur*, quod ad *materialem* differentiam redire videtur. Cf. Suarez, l. 1, c. 9. Opponitur et *altera ratio* (ex Lehmkuhl, Th. Mor. I, n. 415) : obligatio juramenti assertorii est major quam obligatio voti, haec autem, ex doctrina

S. Thomae, est major quam obligatio juramenti promissorii. Si igitur obligatio utriusque juramenti adeo differt ut tamquam intermedia ponatur voti obligatio, utrumque juramentum habere debet formalem respectum diversum ad virtutem religionis. Sed respond. duo sunt notanda : a/ *obligatio* juramenti assertorii et promissorii *aequivoce* dicitur. Prior obligatio est aliqua conditio ipsius actus jurandi : jurans nempe obligatur, id est praecepto tenetur, ad jurandum cum veritate ; altera obligatio est sequela actus jurandi : jurans nempe obligatur ad implendum postea id quod juravit. b/ Divisio juramenti assertorii et promissorii est *inadaequata*, quum omne juramentum promissorium sit simul assertorium. His duobus attentis, revera *non est intermedia* obligatio voti, sed pro diverso sensu vocis aut major est aut minor. Si sumitur, ut par est, obligatio quae ex actu sequitur pro futuro, *major* est obligatio voti quam utriusque juramenti : quia ex assertorio nulla sequitur et ex promissorio minor (juxta dicenda n. 249). Si vero sumitur obligatio seu praeceptum de praesenti, *minor* est haec obligatio voti : quia in actu votendi non habetur conditio tam graviter requisita quam conditio veritatis, quae in omni juramento, sive assertorio sive promissorio, requiritur.

CAPUT III

DE EFFECTU JURAMENTI

(art. 7-9).

Hic peculiariter considerandus est tantum effectus juramenti promissorii, obligandi ad exequendam rem juratam. Ideo prior articulus erit de obligatione juramenti ; sequetur alter articulus, de causis a juramento deobligantibus.

ARTICULUS I. De obligatione juramenti.

247.
*Obligatio-
nis qualitas* *Obligationis existentia et qualitas.* Fide et ratione certum est ex juramento promissorio sequi obligationem religionis promissum sive propositum adimplendi. Colligitur, hinc ex Scriptura

passim : Num. XXX, 3, M^t V, 33 etc. ; hinc ex notione juramenti promissorii exposita n. 222, cf. S. Thom. a. 7. — Haec obligatio, formaliter ex juramento inducta, distincta est ab alia fidelitatis, justitiae aut religionis obligatione, quae in juramento strictae promissorio oritur ex promissione aut voto quae jurantur.

248.

Quantitas. Obligatio haec saltem *ex genere suo* gravis est : id *et quantitas*. enim postulat rēverentia debita Deo ac simul finis juramenti. Sed disputatur utrum *ex toto genere* gravis, ita ut in sua violatione excludat materiae parvitatem. Est prima sententia affirmans obligationem juramenti promissorii esse gravem ex toto genere suo. Ita tenent non pauci, maxime antiquiores, inter quos eminent Cajetanus (in S. Theol. h. l., a. 7), Greg. de Valentia (disp. VI. q. 7, p. 3) et Lessius (ut verius, l. II, c. 42, n. 23) ; quibus recens accessit Perrone (de relig. n. 305) : quia, aiunt, Deus invocatur ut testis futurae executionis : qui igitur non exequitur rem etiam levissimam, Deum, quantum in se est, facit *testem falsitatis*. His quoque adhaeret Bouquillon (de relig. n. 583), ob aliam rationem : quia ex juramento non impleto Deus semper efficitur, si minus testis mendax, saltem *fidejussor vanus* atque ita ejus *immutabilitas ac constantia* quasi destruitur. — Ex his tamen theologis quidam, cum Cajetano, inter violationem juramenti totalem et partialem distinguentes, concedunt levem esse omissionem parvulam ex materia totali jurata, quia tunc censetur juramentum moraliter impletum.

At negant AA. aequae insignes ac numero plures : S. Antoninus, Dom. Soto, Navarrus, Aragonius, Azor, Sanchez, Suarez, Castropalao, Laymann, aliique citati apud S. Alphonsum, n. 173, cui haec sententia est « non minus probabilis, imo forte probabilior » et consentiunt fere omnes moderni. Revera, juxta dicta n. 222, responderi potest ad priorem rationem in contrarium : non invocatur Deus ut testetur veritatem rei futurae, sed ut testetur intentionem praesentem simulque vim et auctoritatem praebeat executioni futurae ; unde si in re levi juramentum non impletur, dummodo adfuerit intentio implendi, non efficitur Deus testis falsitatis. Et ad alteram rationem : Deus non invocatur tamquam simul cum jurante promittens sive proponens, instar fidejussoris proprie dicti, sed tamquam promissionem hominis urgens ac firmans ; unde qui non implet, non facit

ipsum Deum infidelem aut mutabilem adeoque ejus fidelitatem aut constantiam non directe offendit et quasi destruit, sed ejus auctoritati irrogat injuriam, quae, secluso formali contemptu, a gravitate rei pendere videtur. Quae sententia confirmatur ex doctrina de voto. Nempe communius theologi, ut statim dicemus, censent majorem esse obligationem voti quam obligationem juramenti promissorii. Jamvero Cajetanus quidem (l. c.) docuit votum recitandi vel unicum versum psalmi sub gravi obligare; sed omnibus jam consentientibus, in fractione voti, etiam totali, parvitas materiae admittitur (n. 180).

249.

An gravior obligatio voti quam juramenti.

Fit igitur quaestio *an gravior sit obligatio voti quam juramenti*. Ne confusa res maneat, attende a/ nos loqui de obligatione inducta seu relicta ex juramento *promissorio* qua tali, non autem de obligatione dicendi verum inclusa in omni juramento, qua assertorio, et quae obligatione voti gravior est (n. 246); b/ nos loqui de obligatione *formaliter ex juramento* orta. Unde non comparamus cum obligatione voti integram obligationem *voti jurati*, quae sane major est, quum sit ipsa obligatio voti cum addito vinculo juramenti. Nec comparamus cum obligatione voti integram obligationem *promissionis juratae* circa eandem materiam, quae quidem extensive major est, utpote duplex, intensive vero cum obligatione voti stricte conferri nequit, utpote ex duabus diversi ordinis obligationibus constans. Sed comparamus *vinculum religionis ex juramento promissorio* cum *vinculo religionis ex voto* circa eandem materiam. Jamvero majorem esse obligationem voti docet S. Thom. a. 8, quia « obligatio voti causatur ex fidelitate quam Deo debemus, ut scilicet ei promissum solvamus; obligatio autem juramenti causatur ex reverentia quam debemus ei, ex qua tenemur ut verificemus id quod per nomen ejus promittimus; » atqui obligatio fidelitatis religiosae magis directe respicit Deum, et ita strictius tenemur exequi quod *ipsi Deo* promissum est, quam quod *Deo teste* promissum aut propositum. Quam S. Thomae sententiam sequuntur plerique theologi, ac solide tuetur Suarez, l. 2, toto cap. 3.

250.

Pro obligatione juramenti requiritur, ex parte actus 1) intentio jurandi;

Conditiones ad obligatorium juramentum requisitae. Imprimis *ex parte actus*: requiritur 1/ *intentio jurandi*, seu voluntas vere emittendi juramentum promissorium. Unde qui fecte seu mere externe jurat (n. 213), non obligatur ex vi juramenti, licet

interdum teneatur ob scandalum vel damnum illatum. Pariter, qui absolute non vult ex juramento obligari, ita ut potius non jurare quam obligari velit, non tenetur; contra qui rem juratam implere non vult, ipsam tamen vult ex animo jurare, quod sane rarum erit, ex suo pravo juramento obligatur. Cfr. S. Alphonsus, n. 172.

Sed hinc oritur quaestio: utrum obligatio restringenda sit ad solam intentionem jurantis, an vero extendenda ad ea omnia quae de facto expressit. Jamvero, supposita doctrina de amphibologia et restrictione n. 235 sqq.: a/ qui promissorie juravit cum *amphibologia* aut *restrictione reali*, ex propria obligatione juramenti tenetur tantum rem exequi juxta sensum a se intentum et sufficienter expressum, quamvis audientes minus caute acceperint verba in sensu diverso. At ratione damni aut scandalii obligari poterit. b/ Qui juravit cum *restrictione propria mentali*, juxta omnes saepius obligabitur ad totam rem expressam, ratione doli aut etiam scandalii; et hoc docuit S. Thom. in 3, dist. 39, q. 1, art. 3, quaestiunc. 3 atque idipsum, ut minimum, docet hic a. 7, ad 4. Sed ex vi propria juramenti ipsum ad illud teneri, plerique negant: quia vult jurare id quod intendit, non autem quod dicit: ergo istud non jurat, nec ad istud ex juramento tenetur⁽¹⁾; aliqui affirmant: quia nequit efficaciter velle aliud jurare quam quod de facto profert sub juramento⁽²⁾. — Forsitan aliquod solutionis principium habetur in dictis supra (n. 237 cum nota), de juramento assertorio cum restrictione pure mentali. Nempe, 1/ vel agens intendit fecte tantum emitte re juramentum: et tunc certe propria obligatio juramenti deficit; 2/ vel vere jurare intendit: quo in casu, a/ vel tantum mentaliter jurare vult: et tunc valet sententia prior; b/ vel efficaciter vult praestare externum juramentum: et tunc alteram sententiam sequimur, quia objectum talis juramenti est necessario ipsum objectum expressum; c/ vel tandem, intendit quidem praestare juramentum, sed magis efficaciter

251.

(1) Ita S. Bonav. in 3, d. 39, a. 3, q. 1; Laymann, de juram. c. 14, n. 8, circa tertiam...; Suarez, l. 2, c. 8, n. 5-9; Lessius, l. 2, c. 42, n. 47-48; Sanchez, l. 3, c. 10, n. 13 et 15, alique plures.

(2) Ita tenere videtur Sylvius, q. 89, a. 7, q^r 3; et tenent Daelman, de jur. observ. 5 sqq.; Bouquillon, n. 588; Ill. ac Rev. Waffelaert, diss. cit. p. 88 ss.

renuit illud totum jurare et exequendum assumere quod realiter exprimit : et tunc excluditur de facto intentio jurandi, ideoque rursus ut sub 1° deficit obligatio propria juramenti.

252.
2/ *deliberatio*;

Requiritur 2/ *deliberatio* plena, de qua valent dicta de voto n. 130-134. Item de *ignorantia* et *errore* hanc requisitam deliberationem impredientibus, recurrunt n. 135-136 ; excipe tamen juramentum quod contractui oneroso adjicitur ideoque sequitur naturam contractus onerosi, de quo vide Ill. ac Rev. Waffelaert, de Just. I, n. 369 sqq. — At dubium manet an quidam *metus*, juxta dicta n. 137, sicut votum, ita et juramentum promissorium irritet ejusque obligationem tollat. Sententia multo communior, post S. Thom. a. 7, ad 3, affirmat juramentum ex metu gravi et injusto extortum esse nihilominus obligatorium : quia ex tali juramento, utpote simpliciter voluntario, jure naturae sequitur obligatio erga Deum ; Pontifices autem, nedum talia juramenta irrita declaraverint, voluerunt in casu pro relaxatione ad se fieri recursum, ut ex pluribus juris textibus eruitur. Ideo illi AA. docent eum qui metu coactus pecuniam jurejurando promisit, ex religione obligari ad dandum : sed posse statim pecuniam datam in judicio repetere vel se occulte compensare. Hanc sententiam S. Alphonsus dixit longe probabiliorem ; eam tenent inter recentiores Bouquillon, n. 590, Göpfert, der Eid, 288, Prümmer, II, n. 452 et canonistae passim ipsique magnum pondus accessit ex novo jure, can. 1317, § 2 : « Jusjurandum per vim aut metum gravem extortum valet, sed a Superiore ecclesiastico relaxari potest. » Non tamen defuerunt negantes : quia, sicut Deus censeri potest non acceptare votum per injuriam extortum, ita non est censendus juramentis similiter extortis ut fidejussor aut patronus accedere, seu acceptare et urgere eorum obligationem ; Pontifices autem potuerunt tales causas ad se vocare, ad insistendum praxi tutiori et praecavenda hallucinationis ac perjuriorum pericula. Hanc sententiam tamquam probabilem tuiti sunt S. Antoninus, parte 2, tit. 10, c. 6, quintus cas., Azor, tom. 1, l. 11, c. 7, q^r 2, et pauci antiquiores ; moderni autem plures : Gury-Baller., I, n. 314 ; Bucceroni, I, n. 564 ; Ballerini-Palm., n. 78 sqq., Noldin, II, n. 250 ; Tanquerey, Synops. II, n. 955 aliiq. Ceterum frequenter invalidum erit juramentum in casu, quatenus emissum dependenter

a promissione gratuita, quae ipsa ob metum gravem certo irritatur. Sic qui latroni ex metu pecuniam promisit cum juramento, censi potest se non ultra voluisse obligare juramento quam promissione. In ceteris casibus remedium praesto est in relaxatione juramenti.

Ex parte materiae, requiritur 1/ ut res jurata sit juranti *possibilis* et *licita* : repugnat enim obligatio ad id quod vires superat, aut morum leges offendit. Cf. dicta de voto, cap. I, a. 3 (1). Res autem licita esse debet etiam formaliter quatenus ex juramento facienda, ut supra n. 239 diximus ; nec sufficit (quod bene notat Laymann, l. c. c. 6, n. 4) rem juratam prius illicitam, postea mutatis circumstantiis fieri licitam, ut obligatio oriatur : quia « non firmatur tractu temporis quod de jure ab initio non subsistit. » An vero licita sit necne cujusdam juramenti impletio, non semper facile determinatur : plures casus discussos vide apud S. Alphonsum, n. 177-79, 184-86. — Praeterea 2/ si juramentum fit intuitu honoris divini, res esse debet *suo opposito melior*, ut l. c. explicavimus ; si vero fit intuitu proximi, dummodo ipsi vere sit utilis etiam juranti *minus bona* esse poterit. V. gr. matrimonium, sicut licite promitti alicui, ita et licite jurari potest, quamvis continentia per se sit melior juranti. — Jam ex dictis hoc et praec. num. apparet aliquo temperamento indigere principium ex textibus juris desumptum : juramentum esse servandum quoties a jurante sine peccato, sine dispendio salutis aeternae, servari potest ; insuper temperandum est ex dicendis n. sq. sub 1°. Ceterum jam in ipso jure circumscribitur arctius, can. 1317, § 3 : « jusjurandum nec vi nec dolo praestitum quo quis privato bono aut favori renuntiat lege ipsi concessio, servandum est quoties non vergit in dispendium salutis aeternae. »

253.

Ex parte materiae, praecipue : sit res licita.

(1) Hinc regula juris : « Non est obligatorium contra bonos mores praestitum juramentum. » Idem habet communis Patrum doctrina : quamvis utique duriora quaedam legantur apud S. Chrysost., hom. 14 ad pop. Antioch., n. 1-2 ; item apud S. Ambros., de Virginib. III, c. 6, ubi de juramento Herodis. — Dices : qui jurat opus malum tenetur, dum jurat, habere malum propositum illud exequendi. Ergo similiter ad ipsum opus malum teneri poterit. Resp. Absolute tenetur abstinere a tali juramento. Sed supposita prava voluntate jurandi, debet necessario, dum jurat, eligere inter duo peccata : propositum mali operis et perjurium ; ideoque tenetur eligere minus malum, qua diminutionem peccati sui. Post emissum juramentum, non manet illa necessitas hypothetica peccandi, et oritur absoluta obligatio abstinendi a peccato jurato.

254. *Nota.* Pro praxi nota : juramenta interdum usurpata, non vendendi minoris aut pluris non emendi, non concedendi favorem, castigandi subditum etc. generatim non obligare : quia intentio jurandi defuit, vel materia vana et inutilis est, vel denique conditio

255. *Confirmatio contractus per juramentum.* Confirmatio contractus per juramentum promissorium. Juramentum promissorium diversimode adjungi potest alicui contractui ad ipsum confirmandum. 1° Emitti potest omnino *dependenter ab obligatione contractus*, ita ut jurans novum tantum titulum religionis eidem addere velit et deficiente hac obligatione contractus eo ipso accessoria obligatio juramenti deficiat. 2° Ex intentione jurantis emitti potest *absolute et independenter ab obligatione contractus*, ad executionem adhuc magis firmandam, ita ut jurans ex religione prohibeatur petere annulationem aut rescissionem contractus, et irritato contractu remaneat obligatio religionis ex juramento donec in ipso dispensetur. Non raro tamen fiet ut et ipsa juramenti obligatio in casu non subsistat : ut si error substantialis tum contractum tum juramentum inficiat ; aut si omnis obligatio, tum contractus tum juramenti, bono communi, sive quomodolibet honestati, repugnet. 3° Potest etiam ex juramento fieri confirmatio contractus *in ipsa specie contractus*, ita ut obligatio justitiae quae ex contractu de jure positivo nullo aut rescindibili non adfuisset, propter juramentum emissum adsit, simul cum obligatione religionis : potest nempe legislator leges suas irritantes auferre pro casu quo juramentum emittitur. At certe jus civile modernum hunc effectum juramento denegat ; jus quoque canonicum novum silet de hoc extrinseco effectu juramenti (1).

256. *Obligatio juris interpretatio et impletio.* Obligationis interpretatio et impletio. Pro interpretatione juramenti promissorii, peculiariter attendenda est regula : « *jusjurandum promissorium sequitur naturam et conditiones actus cui adjicitur* », can. 1318. Si igitur juramentum voto, promissioni, aut cuivis contractui additur, ejus obligatio eandem extensionem, easdem limitationes et conditiones expressas aut tacitas habebit. Sic etiam juramentum servandi secretum, observandi

(1) De tota hac quaestione cf. Ill. ac Rev. Waffelaert, de Just. I, n. 493-498 ; Theol. Mechl. de contractibus, n. 6 ; Cornelisse, Theol. M. II, n. 182-183 ; Génicot-Salsmans, I, n. 599 sq.

statuta, per se loquendo tantum obligat quantum ipsum secretum aut ipsa statuta, ejusque obligatio desinit, quando desinit obligatio secreti aut alicujus statuti. Ceterum *obligatio juramenti*, sicut et voti, *stricte est interpretanda*, quia jurans censetur se voluisse obligare quam minime potuit. Ita can. 1321: « jusjurandum stricte est interpretandum secundum jus et secundum intentionem jurantis, aut, si hic dolo agat, secundum intentionem illius cui juratur. » — Quoad *impletionem* juramenti, applicari possunt dicta de voto, n. 175 sqq.

ARTICULUS II. De juramenti deobligatione.

Obligatio juramenti cessat *ab intrinseco*, cessante causa finali aut exorta mutatione notabili rei juratae, ut de voto diximus, n. 185. — Tollitur *ab extrinseco* quinque modis: per irrotationem, dispensationem, commutationem, renuntiationem seu condonationem et relaxationem: duo ultimi modi a pluribus sub uno nomine remissionis conjunguntur. De singulis pauca sufficient⁽¹⁾.

Irritatio est juramenti annullatio ab habente potestatem dominativam in jurantem; cui accedit suspensio juramenti ab eo cui ejus res aut actiones subduntur. Cf. de voto, n. 187-195.

Dispensatio est exemptio ab executione juramenti concessa ab habente spiritualem jurisdictionem in jurantem, de qua valent dicta de voto n. 196 sqq. Item de *commutatione* cf. n. 204 sqq. Habetur enim de his tribus modis diserta dispositio juris in can. 1320: « Qui irritare, dispensare, commutare possunt votum, eandem potestatem eademque ratione habent circa jusjurandum promissorium; sed si jurisjurandi dispensatio vergat in praejudicium aliorum qui obligationem remittere recusent, una Apostolica Sedes potest jusjurandum dispensare propter necessitatem Ecclesiae. »

Renuntiatio seu condonatio intelligitur remissio beneficii ex juramento orituri ab illo facta in cujus favorem principaliter

(1) Paulo aliter hos modos effert can. 1319: obligatio jurejurando promissorio inducta desinit: 1° Si remittatur ab eo in cujus commodum jusjurandum emissum fuerat; 2° Si res jurata substantialiter mutetur, aut, mutatis adjunctis, fiat sive mala sive omnino indifferens, aut denique majus bonum impediatur; 3° Deficiente causa finali aut conditione sub qua forte jusjurandum datum sit; 4° Irritatione, dispensatione, commutatione, ad normam can. 1320.

cedit juramentum. Renuntiat autem sponte vel etiam ab auctoritate legitime coactus. Cf. Bouquillon, n. 606 sqq.

260.
relaxatio-
nem.

Tandem *relaxatio* est eadem remissio, non facta sponte vel coacte ab illo in cujus favorem cedit juramentum, sed a legitima auctoritate cui ipse subditur et praesertim in poenam ipsius. Hanc potestatem, subditos privandi beneficio juramenti alterius, habet saltem auctoritas ecclesiastica. Cf. ibid. n. 611 sqq.

261.
De jura-
mento in
S. Scrip-
tura.

SCHOLION. Principia de *honestate* et *obligatione* juramenti utiliter in fine tract. applicari possunt *quibusdam juramentis in S. Script. relatis*, v. gr. Jos. IX; Judic. XXI; 1 Reg. XIV a v. 24; de quibus cf. interpretes. Alicubi tamen ipsa *doctrina Scripturae* difficultatem facere posset, scil. Levit. V, 4 sqq.: « Anima quae juraverit et protulerit labiis suis, ut vel male quid faceret vel bene, et idipsum juramento et sermone firmaverit, oblitaque postea intellexerit delictum suum, agat poenitentiam pro peccato... » Unde videretur etiam juramentum de re mala obligare. Non pauci interpretes istud *male quid facere* intellexerunt de jejuniis, quo quis seipsum affligit; plures, cum Cornelio a Lapide, de malo poenae aliis, puta filiis, juste infligendo. Sed melius recentiores interpretes advertunt, *malum quid vel bonum facere*, Hebraeis esse: *facere quidquam* (Num. XXIV, 13; Is. XLI, 23); et quum hic ex natura rei intelligi possit *quidquam licitum*, ita jam satis difficultatem tollunt. De doctrina N. Testam. vide supra n. 225.

CAPUT IV

DE JURAMENTIS PUBLICIS SPECIATIM

262.
Juramen-
ta publica.

Quaedam specialiter notanda sunt de juramentis quae publica auctoritate postulantur, quorum praecipua genera, ratione materiae distincta, sunt juramenta doctrinalia, politica et judiciaria ⁽¹⁾.

263.
I. Jura-
menta doc-
trinalia.

I. *Doctrinale* juramentum esse potest mere assertorium de praesenti jurantis adhaesione alicui doctrinae; plerumque autem promissorium est de tali doctrina retinenda, docenda aut defendenda. Hujusmodi juramentum continetur in professione fidei

(1) Divisionem non esse adaequatam apparet ex pluribus juramentis jure canonico impositis: v. gr. quibusdam clericis ordinandis, can. 956, 981 § 1, 994 § 2.

catholicae, quam secundum formulam a Sede Apostolica probatam, emittere debent omnes qui longo ordine recensentur canone 1406 (1).

II. *Politica* dicuntur juramenta quae aliquo modo respiciunt *materiam jurisdictionis*, spiritualis aut civilis : scil. vel ipsum *exercitium* potestatis supremae aut subordinatae, vel *subjectionem* potestati debitam ac legum observantiam. Pro exemplo sit juramentum praestandum a principe regnum adepturo, juxta a. 80 Const. Belg. ; ab electis deputatis, et generatim ab omnibus officialibus publicis, juxta dec. 21 Jul. 1831. Ad juramenta politica civilia reducuntur juramenta judicum et juratorum, item juramenta in electionibus politicis praestanda.

264.

II. *Juramenta politica.*

Imprimis hac in re « monendum est quaestiones practicas de juramenti politici licitate, obligatione etc., si quae occurrant, non esse temere resolvendas judicio privato, sed remittendas esse ad superiores ecclesiasticos. Praeterquam quod enim hujusmodi quaestiones soleant esse valde implicatae, experientia constat eas occasionem dedisse controversiis et perniciosissimis dissentionibus inter catholicos. » Ita Bouquillon, n. 652, qui optime de juramentis politicis disserit, historice simul et theologicè, nn. 645-714.

265.

Monitum praevium.

Potiores autem difficultates in hac materia spectant juramentum *praestitum superiori illegitimo*, vel pro objecto habens *leges iniquas*, vel tandem emissum cum *restrictione* aut *aequivocatione*. Quibus respondent tres propositiones sequentes.

266.

Regulae de juramentis

1/ Superiori illegitimo formalis et positiva agnitio, adhaesio, assistentia jurari nequeunt, sed ex gravi causa licebit jurare passivam submissionem et obedientiam. Hujus asserti rationem simul et applicationem habemus in instructione jussu Pii VII edita, occasione usurpationis status pontifi ii ab imperatore Galliae a. 1808, qua declaratur imprimis « non esse licitum, si gubernium intrusum id unquam deposceret, eidem praestare quodcumque juramentum fidelitatis, obedientiae aut adhaesionis, terminis irrestrictis et positivam fidelitatem approbationemque comprehendentibus expressum : cum illud juramentum complicitatis cum novo gubernio in sacrilega usurpatione foret... » ;

267.

praestitis superiori illegitimo,

(1) Ex Resp. S. Officii 22 mart. 1918, praescriptae abjurationes Modernismi in vigore manent donec S. Sedes aliter statuerit.

deinde, gubernio juramentum postulanti, satisfieri posse « per formulam ad passivam fidelitatem et obedientiam, videlicet ad submissionem et oppositionis evitacionem, restrictam, quae publicam securitatem et tranquillitatem (quam civibus propter majora incommoda et scandala quae passim oriri sueverunt, factionibus seditionibusque perturbare non licet) sartam tectamque praestando, neque justitiae neque religioni praejudicium affert. » Cf. resp. S. Poenit. 18 Dec. 1860.

268.
*aut circa
leges ini-
quas,*

2/ Legis iniquae activam executionem jurare non licet, imo nec meram huic legi obedientiam, quando haec ipsa obedientia legibus Dei aut Ecclesiae adversatur; — ideo cuidam Constitutioni, aut cuidam legum vigentium complexui, in quibus quaedam inhonesta contineri videntur, fidelitatem tantum jurare licet in quantum Dei et Ecclesiae legibus non repugnant. Asserti ratio patet ex ipsa notione juramenti honesti; exemplum autem pro prima parte habetur in juramento fidelitatis constitutioni civili cleri a. 1790, a Pio VI proscripto; pro altera parte, in pluribus resp. Rom. statim allegandis. Nota tamen leges, quae de se et regulariter iniquae forent, jam frequenter, ex necessitate temporum et ob majora mala praecavenda, fieri justas; imo legem, quae de facto superiori legi humanae aut humano juri repugnat ideoque injuste conditur, interdum non injuste observari, interveniente expresso aut praesumpto consensu cujus interest. Cf. Bouquillon, n. 649.

269.
*aut cum
restrictione.*

3/ Nulla aequivocatio aut restrictio juranti permittitur in juramentis politicis, sed praestanda sunt in sensu exigentis; — unde si limitatio quaedam necessaria sit ob ambiguitatem aut generalitatem ipsius formulae impositae, oportet ut vel expresse inseratur, vel saltem subintelligi possit ex declaratione, formali aut aequipollenti, auctoritatis juramentum exigentis. Etenim ad vitanda gravia scandala atque gravia reipublica christianae ac civilis damna, requiritur hac in re plena jurantis sinceritas et clara objecti determinatio. Huic autem regulae constanter insistit Ecclesia, quae pluries juramentis modernis clausulam restrictivam apponi voluit, aut circa sensum juramenti a guberniis declarationem edendam curavit. Ita haec vel similis clausula « salvis Dei et Ecclesiae legibus » apposita fuit in juramento praestando Const. Bavaricae anni 1818, Const. Austriacae

a. 1867 etc.; ita haec vel similis declaratio « juramentum non exigī nisi in sensu civili et quoad ordinem civilem, aut non obligare ad aliquid Dei et Ecclesiae legibus adversans » facta fuit, inter alios, a Lud. XVIII pro Gallia, a 1817, et a Gulielmo I pro regno Hollando-Belgico, a. 1821, nec censi potest a subsequentibus ibidem guberniis revocata.

III. *Judiciaria* juramenta, sub jure nostro civili ⁽¹⁾, praeter illa quae ab ipsis *judicibus* et *juratis* emittuntur et potius revocantur ad juramenta politica, duplicis generis sunt : alia a citatis *testibus*, alia a litigantibus *partibus* praestita.

270.

III. *Juramenta judiciaria.*

271.

Testes juramentum emittunt dicendi totam veritatem et non nisi veritatem (C. instr. crim. a. 75, 155, 317 ; Proc. civ. a. 262). Ideo testis interrogatus a legitimo suo iudice, legali modo et de rebus quas cognoscendi jus habet iudex, tenetur non tantum abstinere a mendacio, sed etiam sincere respondere, omni reticentia et aequivocatione remota. Unde si mentitur, stricte perjurus est : quia sub juramento falsam assertionem profert ⁽²⁾. Si vero veritatem tacet aut aequivoce loquitur, perjurus non est, sed violat juramentum qua promissorium est totam veritatem dicendi ; quod erit grave, nisi de quadam parvi momenti circumstantia agatur. Quomodo et quandonam testis peccet contra justitiam legalem et commutativam, vide in tract. de justitia.

272.

Quodsi testis quocumque modo illegitime seu sine jure interrogetur, sicut nec respondere debet, ita respondere coactus, ope amphibologiae aut realis restrictionis licite veritatem tegit. Hujus principii quasdam practicas applicationes subjicimus, in complementum earum quas supra, n. 238, dedimus de juramenti potissimum privatis. — 1/ Si iudex, scire volens an testis ream de delicto loquentem audiverit, vel aliquid circa delictum viderit, ideo petat an eo die cum reo sermonem habuerit aut ad talem locum venerit : testis qui ex justa causa suum colloquium suamve praesentiam celare cupit, poterit, *ad mentem judicis*, respondere negando, quando reipsa quidem collocutus est vel adfuit, sed certe nihil audivit aut vidit quod ad

(1) De jure canonico (Cod. lib. IV) agitur suo loco. Ceterum valde similia ibi de juramento testium et partium statuuntur.

(2) Juramentum quidem *praemittitur* testimonio, sed non est tantum promissorium dicendi veritatem : est vere assertorium, quia totum testimonium *sub juramento* profertur.

causam instruendam pertineat. Attendat tamen ad scandalum aliave mala forte oritura. — 2/ Veritatem celare potes « si ex testimonio tibi vel tuis immineat notabile damnum : nisi tamen damnum publicum vel privatum alienum praevaleat, ut notat C. de Lugo, de just. disp. 30, n. 10. » Ita Busemb. et S. Alph. l. IV, n. 268. — 3/ Testis qui novit reum commisisse quidem factum, sed certe in eo non peccasse, quia vel invincibiliter errabat, vel habebat ad agendum jus quod juridice probare non posset, recte, iterum per se loquendo, negare poterit se scire factum, scil. *culpabile* de quo inquiritur. Ita qui astitit legitimae compensationi aut recuperationi, testari poterit se non vidisse rem auferri, scil. per injuriam. At quando in causis civilibus de culpa mere juridica agitur, profecto testis factum, hanc culpam continens, nequit negare eo quod in conscientia culpa defuerit. — 4/ Testis qui aliquo secreto tenetur, quod ne judici quidem revelandum est, respondere potest et debet se rem nescire, scil. ea notitia de qua in praesenti possit interrogari. Tale secretum erit sane secretum *sacramentale*, ac, generatim loquendo, secretum *commissum* ⁽¹⁾.

273.
partium.

Partium juramentum duplex est : aliud ab una alteri delatum ea lege, ut si jurare velit, causam vincat, si nolit, succumbat ; quod vocatur *litis decisorium* (serment décisoire, C. civ. a. 1358-1365) ; — aliud ab ipso judice impositum (serment *déféré* d'office, C. c. a. 1366-1369), vel ut causae probationem suamque persuasionem compleat, et tunc dicitur *suppletorium* (supplétif), vel ut rei de qua agitur valorem determinet, et tunc dicitur jur. *in litem* (en plaid).

274.

Circa primum juramentorum genus, haec praecipue statuit C. civ. : « Le serment décisoire peut être déféré sur quelque espèce de contestation que ce soit. — Il ne peut être déféré que sur un fait personnel à la partie à laquelle on le défère. — Il peut être déféré en tout état de cause, et encore qu'il n'existe aucun commencement de preuve de la demande ou de l'exception sur laquelle il est provoqué. — Celui auquel le serment est déféré, qui le refuse ou ne consent pas à le référer à son adver-

(1) De his, praeter S. Alph. l. III, n. 154 sqq. et l. IV, n. 264 sqq., cf. Ill. ac Rev. Waffelaert, de just. II, n. 440 ; Lehmkühl, I, n. 821 ; Bail.-Palm. IV, tr. 9, c. 3, n. 97 sq.

saire, ou l'adversaire à qui il a été référé et qui le refuse, doit succomber dans sa demande ou dans son exception. — Le serment ne peut être référé quand le fait qui en est l'objet n'est point celui des deux parties, mais est purement personnel à celui auquel le serment avait été déféré (a. 1358-62). » Peculiares hujusmodi juramenti applicationes habemus in a. 1715 quoad locationem verbaliter initam, et in a. 2275 quoad praescriptiones quasdam brevissimas. — Circa alterum genus. statuit : « Le juge ne peut déférer d'office le serment, soit sur la demande, soit sur l'exception qui y est opposée, que sous les deux conditions suivantes :... 1° que la demande ou l'exception ne soit pas pleinement justifiée ; 2° qu'elle ne soit pas totalement dénuée de preuves. — Le serment déféré d'office par le juge à l'une des parties ne peut être par elle référé à l'autre. — Le serment sur la valeur de la chose demandée, ne peut être déféré par le juge au demandeur que lorsqu'il est d'ailleurs impossible de constater autrement cette valeur (a. 1367-69). » — Has dispositiones, ceterasque ibid. additas commentantur jurisperiti, puta Aubry et Rau § 753, 67, 68.

Theologicae difficultates circa talia juramenta ex hucusque dictis solvi poterunt. Ita, si alicui juramentum defertur circa locationem verbo initam, juxta a. 1715, jurare poterit non fuisse initam, si ex errore substantiali ideoque invalide contraxit ; — ita etiam qui juxta a. 2275 cogitur jurare se mercis acceptae pretium solvisse, id licite jurat, si venditor ipsi clam remisit hoc debitum quod nunc inique in judicio exigit.

Denique reduci huc potest juramentum coram judice praestandum in *appositione sigilli* post obitum, quod memorat Cod. Proc. a. 914 : « Le procès-verbal d'apposition contiendra... 9° le serment, lors de la clôture de l'apposition, par ceux qui demeurent dans le lieu, *qu'ils n'ont rien détourné, vu ni su qu'il ait été rien détourné directement ni indirectement.* » Item juramentum simile coram notario praestandum in *confectione inventarii*, de quo ibid. a. 943, 8°. Quoad haec juramenta notare debemus agi de rebus defuncti a successione seu haereditate subductis, non vero de illis quarum dominium vel non habuit vel in alios transtulit. Casum practicum huc spectantem discussum vide apud Ill. ac Rev. Waffelaert, de Just. II, n. 422.

275.

Casus speciales.

276.

PARS VI DE ADJURATIONE

(q. 90).

277.

Notio adjurationis.

Notio. Apud Latinos adjurare saepius idem est ac *jurare*; in V. Test. nonnunquam est *compellere ad juramentum*. Sed in usu Ecclesiae adjuratio proprie intelligitur: *interpositio divini Nominis ad aliquam jussionem aut petitionem confirmandam*. — Dicitur: *divini Nominis*, seu divinae auctoritatis: etenim adjuratio, stricte sumpta pro actu latriae, fit *per Deum*, sive immediate, sive mediate per Sanctos et res sacras quatenus in eis ipse Deus respicitur. Dicitur praeterea: *ad jussionem aut petitionem confirmandam*: inde habemus *a/* discrimen cum juramento. Utroque interponitur divina auctoritas; sed ad diversum finem: ad confirmandum nempe, hinc assertum aut promissum, hinc petitionem aut imperium; ideoque sub diversa ratione: adducitur nempe Deus, hinc ut testis aut etiam fidejussor, hinc vero quasi simul nobiscum postulans aut jubens, seu ut objectum amoris vel timoris quo adjuratus ad aliquid agendum sive omittendum moveatur. Inde habemus *b/* distinctionem adjurationis in *deprecativam*, quae saepius *obsecratio* dicitur, et *imperativam*, quae si directe vel indirecte erga daemonem adhibetur, dici solet *exorcismus*. Deum, Sanctos, homines nobis non subditos, deprecative tantum adjurare possumus; homines subditos etiam imperative; daemones imperative tantum (S. Thom. a. 1 et 2); — irrationales denique creaturas non secundum se, sed in quantum ab aliquo intelligente moventur, scil. a Deo motore supremo, vel a daemone iis quandoque in nostrum nocumentum abutente ex permissione divina (a. 3; cf. in Rituali exorcismos salis, aquae etc.).

278.

Moralitas.

Moralitas. Adjurationem, sub debitis conditionibus, esse actum licitum et aptum ad cultum Dei, satis patet ex notione data et supra dictis de juramento, ac confirmatur ex Script. et Ecclesiae Liturgia passim. — Conditiones autem enumerantur ab AA. satis communiter eadem ac pro juramento: veritas, justitia, judicium; at nihil cogit hic distincte ponere conditionem veritatis, quum in eo praecise differat a juramento adjuratio quod non in testem veritatis Deus invocetur ⁽¹⁾. Unde requiritur

(1) Sub conditione veritatis requirunt ut adjuratio fiat per *verum* Deum; adjurans *vere* intendat rem obtinere; et *vera* sit causa ob quam petit (seu non decipiat

1/ *justitia*: nempe honesta sit *a/* res per imperium aut petitionem obtinenda; et *b/* ipsa jussio aut petitio, servata scil. qualitate personarum, et exclusis fraudibus, dolo, injusto metu; 2/ *judicium*, seu debita discretio. Quantitas culpae in harum conditionum defectu deducitur ex dictis de juramento: cf. S. Alph.

l. 3. n. 193, append. n. 2. — Praeter has conditiones generales, quando agitur de adjuratione non privata sed solemnī seu nomine Ecclesiae facta, requiritur legitima ordinatio ac commissio et observantia formae praescriptae in Rituali Rom. Speciatim, pro exorcismo circa obsessos a daemone, notetur can. 1151: § 1. Nemo, potestate exorcizandi praeditus, exorcismos in obsessos proferre legitime potest, nisi ab Ordinario peculiarem et expressam licentiam obtinuerit. § 2. Haec licentia ab Ordinario concedatur tantummodo sacerdoti pietate, prudentia ac vitae integritate praedito; qui ad exorcismos ne procedat, nisi postquam diligenti prudentique investigatione compererit exorcizandum esse reverā a daemone obsessum (²).

279.

Efficacia adjurationis duplex est: *a/* movendi *ipsum adjuratum* ad praestandum id quod jubetur aut petitur; *b/* movendi *Deum per quem adjuratur* alius, ut hunc ipse cogat vel inducat ad effectum intentum. Ita, quando Deum obsecramus, puta per Christum, augetur vis orationis nostrae; quando homines religiose adjuramus, eos commovemus ob reverentiam Dei, et simul, ob actum cultus positum, a Deo obtinere possumus ut eos ipse permoveat; quando exorcizamus daemonem, tum ex affectu timoris servilis, tum ex divinae potestatis nutu ad obtemperandum impellitur — Specialis autem efficacia inest exorcismis nomine Ecclesiae peractis, quum non tantum vim habeant ex sanctitate ministri, sed praecipue ex impetratione Ecclesiae et ex voluntate Christi suam in daemones potestatem Ecclesiae communicantis.

Efficacia.

adjuratum, puta paupertatem fingendo). Sed primum in ipsa essentia adjurationis continetur, secundum et tertium ad alias conditiones revocari possunt. Nempe si non vere intendat obtinere, erit adjuratio ficta et vana; si non vera sit causa ob quam petit, adjuratio erit inhonesta utpote petitioni deceptivae adjecta.

(²) Circa obsessos a daemone: nota olim, praesertim ex defectiva morborum notitia, multo frequentius quam par erat, hujusmodi casus in praxi agnitos fuisse; et magna in hoc negotio prudentia opus esse. Cf. Génicot-Salsmans, I, n. 309. Vide etiam Jaugey, *Dictionn. apologétique*, art. *Possessions diaboliques* (Ill. ac Rev. Waffelaert).

PARS VII

DE OBSERVATIONE FESTORUM

(2-2, q. 122, a. 4).

280.

*Quid hic
sit juris
naturae,
quid posi-
tivi.*

Inter actus divini cultus in hoc tractatu explicandos, non infimum locum tenet observantia festorum, omnibus praescripta tanquam quoddam sociale religionis exercitium (cf. n. 10). Ipsa lex naturalis homini dictat aliquod tempus externo Dei cultui tribuere; attamen determinationem temporis ac modi Deum colendi positivae legi relinquit (S. Thom. l. c. ad 1^m). Declaremus igitur primo, *quinam* sint isti dies festivi, divino cultui specialiter dicati et de praecepto servandi; ac deinde, *quomodo* hisce diebus Deum colere debeamus.

CAPUT I

DE FESTIS OBSERVANDIS

281.

*Festa sub
lege veteri.*

Sub lege Mosaica (1) plura fuerunt festa, vario modo observanda, nonnulla a Judaeis, pleraque ab ipso Deo instituta (de quibus vide Lamy, Introd. in S. Script., I, cap. 8, de temporibus sacris). Praecipuum fuit festum diei septimae seu *Sabbatum*, cujus praeceptum gravissimis verbis sanxit et explicavit Dominus, Exod. XX, 8 sqq.; cll. XXXI, 13 sqq.; Deut. V, 12 sqq. Quum autem determinatio hujus diei nonnisi caeremonialis esset, observantia Sabbati, sicut et aliorum festorum antiquorum, cum ipsa lege Veteri sublata est, fundamento relicto determinationi in lege Nova faciendae. « Observantia diei Dominicae, ait S. Thom. l. c. ad 4^m, in nova lege succedit observantiae Sabbati, non ex vi praecepti legis, sed ex constitutione Ecclesiae et consuetudine populi christiani. »

282.

*Sub lege
christiana :
Dominica,*

Sub lege Christiana, imprimis, Ecclesia ab ipsis suis primordiis diem primam, seu *Dominicam*, sanctificandam constituit (cf.

(1) Quidquid antea obtinuerit : de qua re cf. Van de Putte : *Het Oud-Testament, De Exodus of Uittocht-boek*, XX, 8.

Apoc. I, 10; Act. XX, 7; 1 Cor. XVI. 2). Sicut nempe die ultima hebdomadis Judaei recolebant complementum creationis, ita nos die prima recolimus, tum opus creationis inceptum, tum maxime opus regenerationis per resurrectionem Domini completum: et ideo hanc diem dicimus Dominicam, quasi Domini nostri victoria consecratam ⁽¹⁾. Accedunt et alia mysteria Christianis in hac die recolenda, praecipue adventus Spiritus Sancti die Pentecostes, quam diem fuisse Dominicam complures Patres tradunt. Unde praeceptum *sanctificandi* Dominicam, quamvis non sit naturale aut divinum ⁽²⁾, in Ecclesia semper mansit sacrosanctum et in finem usque manebit: « quaedam enim sunt, ait Suarez (tract. 2, l. 2, c. 4, n. 9), ecclesiastica praecepta tam propinqua tamque similia divinis institutionibus, et tam conformia legi naturali, et tot rationibus honestatis ac religionis munita, et tam vetusta ac universali consuetudine firmata, ut simpliciter loquendo, secundum ordinatam potentiam, *abrogari et omnino tolli* non possint, licet in particulari dispensari possint. »

283.

Praeterea, ab ecclesiastica potestate sive consuetudine plura *aliaque* alia festa fidei populo imposita sunt, ad celebrandum praecipua *festa*. religionis mysteria ⁽³⁾ atque sanctorum cultui et exemplis insistendum. Quorum numerus pro varietate locorum et temporum varius fuit: hic enim Ecclesia non urgetur his peculiari-bus rationibus ob quas ubique et semper Dominicarum obser-vantiam praescribit, sed temporum exigentiae fideliumque necessitati se sapienter accommodat. Qua in re notare juvat institutionem Dominicalium dierum aliarumque per annum festivitatum esse *mentibus corporibusque saluberrimam*, atque ita Ecclesiam *plebi operariae* egregi opitulari, ut in dies magis fateri coguntur ipsi increduli ⁽⁴⁾; et rursus, Ecclesiam ad festorum

(1) Utramque rationem indicatam exhibet hymnus Dominicalis ad matut.: Primo die, quo Trinitas — Beata mundum condidit. — Vel quo resurgens Conditor — Nos morte victa liberat.

(2) Dicunt quidam divino-apostolicum, sed potius mere apostolicum dicendum.

(3) Antiquissimum (ut videtur ipsius temporis apostolici) festum est *Paschatis*, seu mortis et resurrectionis Domini; deinde *Pentecostes*, *Epiphaniae* ac *Nativitatis Domini*. Cf. Callewaert, Coll. Brug. t. 18, p. 94 ss. et de S. *Liturgia universim*, n. 53-54.

(4) Cf. v. gr. acta et dicta in congressu internationali Berolinensi de re operaria, a. 1890; in congressu internat. Stuttgartiensi de Reque Dominicali, a. 1892; in

numerum imminuendum ⁽¹⁾ praecipue ex sua *in operarios* sollicitudine motam fuisse, ut ait Urbanus VIII, in const. *Universa* : « clamor pauperum frequens ascendit ad nos...; » item Pius VI, const. *Ex quo divina* : « dum populorum conscientiae consulimus, et eorum, qui in sudore vultus sui panem comedunt, indigentiae providemus; » similiter Pius X, loco mox citando : « ... ne saepius servilia opera ab illis intermittantur quibus est victus labore comparandus. » — Porro in const. cit. a. 1642 Urbanus VIII retinuit festa triginta tria extra Dominicos dies in universa Ecclesia de praecepto colenda, quibus addidit festum Patroni regni sive provinciae et Patroni civitatis sive pagi, ubi hos Patronos haberi et venerari contigerit; denique a. 1708 additum fuit festum Immac. Conc. B. M. V. Non semel tamen postea pro variis regionibus nova festorum reductio facta est : pro nobis notum est ex indulto 2 april. a. 1802 quatuor tantum manere festa extra Dominicas de praecepto celebranda, scil. Nativitatis et Ascensionis Domini, Assumptionis B. M. V., et Omnium Sanctorum. Nuper Pius X *Motu proprio* 2 Julii 1911, numerum festorum de praecepto praeter dies Dominicos *de jure communi* ad octo reduxerat; quibus tamen iterum Codex Jur. Can. duo adjunxit (can. 1247). Sunt igitur haec decem : Nativitatis, Circumcisionis, Epiphaniae, Ascensionis Domini, Santissimi Corporis Christi, Immac. Conceptionis et Assumptionis B. M. V., S. Joseph, SS. Petri et Pauli et Omnium Sanctorum ⁽²⁾. Additur autem (ibid. § 3) : « Sicubi aliquod festum ex enumeratis legitime sit abolitum vel translatum, nihil inconsulta

coetibus consociationis pro requie Dominicali, in Gallia a. 1890 fundatae, praesidiis ipsis J. Simon et L. Say. Requidemvera, Ecclesia praebet operariis illam laboris requiem quae sola ipsis proficua esse potest, nempe requiem per religionem consecratam. Audiamus Leonem XIII : « ... Hinc consequitur requies operum et laborum per festos dies necessaria. Id tamen nemo intelligat de majore quadam inertis otii usura, multoque minus de cessatione, qualem multi expetunt, faultrice vitiorum et ad effusiones pecuniarum adjutrice, sed omnino de requiete operum per religionem consecrata. Conjuncta cum religione quies sevocat hominem a laboribus negotiisque vitae quotidianae ut ad cogitanda revocet bona coelestia, tribuendumque cultum numini aeterno justum ac debitum. » *Encycl. Rerum novarum*.

(1) In Decretalib. Gregor. IX enumerabantur festa nonaginta quatuor.

(2) Festa quae non enumerantur in can. cit. jam nullibi sunt de praecepto, etiamsi antea alicubi de praecepto fuerint ex lege particulari vel consuetudine, aut ex concessione S. Sedis. Ita respondit Commissio ad Codicis Canones auth. interpr. 17 Febr. 1918.

Sede Apostolica innovetur. » — De potestate instituendi et abrogandi festa, habetur can. 1244 : § 1. Dies festos... universae Ecclesiae communes, constituere, transferre, abolere, unius est supremae ecclesiasticae auctoritatis. § 2. Ordinarii locorum peculiare suis dioecibus seu locis dies festos... possunt, per modum tantum actus, indicare.

CAPUT II

DE MODO OBSERVANDI FESTA

Sanctificatio festorum, prout ab Ecclesia de jure communi praescribitur, duplicem obligationem importat : unam negativam, abstinendi ab operibus quibusdam quae praecipue nata sunt abstrahere fideles a culto divino ; alteram positivam, assistendi SS. Sacrificio Missae. Jamvero de hac altera legis parte alibi agitur : cf. Lahousse, de SS. Euchar., n. 207-209 ; de prima hic agentes, tria inquirimus : *quaenam opera* sub hoc praecepto negativo cadant, *quanta sit obligatio* hujus praecepti, tandem *quaenam sint causae deobligantes* (1).

284.

I. Diebus festis est « abstinendum ab operibus servilibus, actibus forensibus, itemque, nisi aliud ferant legitimae consuetudines aut peculiaria indulta, publico mercatu, nundinis, aliisque publicis emptionibus et venditionibus » (can. 1248). Itaque prohibentur A/ *Opera servilia, generatim loquendo*. Liqueat ex can. cit. coll. c. Licet 3, de feriis. — *Servilia* dicuntur opera quae principaliter corporis viribus peraguntur et ad corporalem usum immediate tendunt ideoque olim a servis, nunc ab operariis et famulis solent exerceri. Opponuntur operibus *liberalibus*, quae principaliter animi viribus peraguntur, ad animum excolendum tendunt, ideoque regulariter a liberis sive dominis, aut saltem indifferenter a quibuslibet exercentur. « Opera corporalia, ait S. Thom. l. c. ad 3^m, in tantum servilia dicuntur, in quantum proprie pertinent ad servientes : in quan-

285.

Prohibentur A/ opera servilia ; horum notio.

(1) Hic respicimus, ut par est, *jus praesens*. Prohibitio operum non ex lege generali Ecclesiae sed ex consuetudine christiana inducta est, atque eadem consuetudine et decretis particularibus Conciliorum magis ac magis explicata, donec Jure decretalium sancita fuerit saec. XIII. Sed et in hujus universalis legis interpretatione consuetudo non modicam vim exseruit. De hac evolutione historica habes plura apud Villien, op. mox citando, et Vermeersch, *Quaestiones...* p. 271 sqq.

tum vero sunt communia servis et liberis, servilia non dicuntur. » Non autem necessarium est cum multis inter opera servilia et libera tertium interponere genus operum communium. Si enim intelligis opera tum a servis tum a liberis usurpata : minime sunt servilia, sed sive naturalia et extra quaestionem ponenda (comedere, se vestire), sive liberalia utpote non a servis formaliter qua talibus peracta (itinerare, ludere) ; si verò intelligis opera quae juxta adjuncta nunc servilia nunc liberalia censentur, ea tamen communia non manent, sed in individuís adjunctis ad alterutram classem revocantur. Cf. Suarez, l. 2, c. 23.

286. Ex data notione, adverte aliquod opus non fieri servile, *directe* quia lucri causa, vel diuturno tempore et cum corporis defatigatione exercetur, aut vice versa (nam serviliter operatur mulier quae pro pauperibus levi labore tibialia texit ⁽¹⁾), non vero musicus qui mercede conductus cum magna corporis agitatione suam artem exercet) ; sed ex operis natura et fine, ac praesertim ex aestimatione usuque communi pendere. *Indirecte* tamen inserviunt istae circumstantiae lucri, temporis et laboris, ad communem aestimationem de indole mercenaria, ministeriali, servili alicujus operis et ad consuetudinem fundandam. Cf. n. 290, 8º.

287.

*Vindicatur
notio data.*

Contra hanc notionem operis servilis, apud theologos communem, duo articuli conscripti sunt in period. *Revue du Clergé Français*, a. 1904, tom. 38, p. 311 sqq. et t. 39, p. 194 sqq. In his propugnatur mutandam esse definitionem traditionalem operis servilis, quam theologi frustra conantur applicare praxi fidelium, quamque relinquere non raro coguntur ubi casus practicos solvere tentant. Ideo opus servile intelligendum esse : « omne opus salariatum » sive omne « exercitium artificii aut professionis » ; ac proinde legem violare qui pro salario sive retributione docent linguas aut musicam, cantant, ludunt, transcribunt, contra non violare legem qui otii vitandi aut recreationis causa aliquo opere manuali domi occupantur ⁽²⁾. His scriptoribus aliquatenus favet Villien in opere erudito *Histoire des Commandements de l'Eglise* (1907).

(1) Alia quaestio est quousque in casu adsit causa a lege excusans. Vide infra n. 300.

(2) Prior artic. signabatur : un professeur de grand séminaire ; alter vero : un vieux professeur et missionnaire.

Sed his reponimus : 1/ verum quidem est saec. XV et initio saec. XVI non paucos Summistas et Canonistas habuisse pro vetitis opera de se liberalia quando pro salario sive lucro fiebant, praesertim scribere et transcribere, instrumenta musica pulsare, imo studere et docere ⁽¹⁾. At ipso initio saec. XVI non pauci contradixerunt ⁽²⁾, quorum doctrina a tempore Suarez et Laymann communis evasit et in nostra aetate communis permansit. Nempe principii instar agnitum est : in festis non prohiberi opera lucrativa qua talia, sed opera per se abstractiva a cultu divino ; Ecclesiae lege non prohiberi lucrum, sed removeri praecipua impedimenta religiosae observantiae festorum. Cf. infra n. 295. Cl. Villien, op. cit. p. 97, ut ostendat apud AA. modernos aliquam in contrarium evolutionem haberi, unicum A. citat Berardi, Prax. Confess. ed. 2^a, t. I, n. 370 sqq., et majori jure citare potuisset edit. 3^{am} (1904-05) hujus operis sub novo titulo « Theol. moralis theorico-practica, ubi t. 2, n. 565 sub III ait ; « Profecto quaedam opera vetantur etsi sint liberalia (v. gr. publice docere, ital. far scuola)... » At haec assertio Berardi vere est singularis et gratuita. Seclasis nunc judicio et mercatu, quando de operibus prohibitis agitur communis prorsus doctrina est a theologis tradita atque etiam in catechismis proposita fidelibus : prohiberi opera *servilia*, non vero opera liberalia ; quantumvis auctorum sententia et populi consuetudo variari potuerit circa quaedam opera utrum necne habenda sint pro servilibus. Ipsum quoque exemplum a Berardi datum gratuito asseritur, Si de-facto quotidianae scholae ubique vacant in festis, id non fit directe ob prohibitionem Ecclesiae : et in ipsis Dominicis variae habentur scholae in quibus magistri, etiam pro retributione, docent litteras, linguas, picturam etc. Ceterum idem Auctor statim sub IV reddit fere ad communem sententiam ⁽³⁾.

(1) Ita Abbas Panormitanus (in Comment. cap. I de feriis), Angelus de Clavasio (in Summa Angelica, v^o feriae), Trovamaia (in Summa Rosella), Sylvester Prierias (in Summa Sylvestrina, v^o Dominica), Tabiena (in Summa summarum, seu Summa Tabiena).

(2) Ita Cajetanus, in 2-2, q. 122, art. 1, Bartholomeus Fumus (in Summa Armilla), deinde Navarrus (in Enchirid.) etc.

(3) « IV: Dicunt plures nihil influere si opus liberale *pro mercede*, aut opus servile ex mera charitate vel alia sancta intentione perficeretur ; item nihil influere si corporis defatigatio in opere liberali subsistat, vel in opere servili non subsistat. Quamvis hoc etiam *generatim* verum sit (et profecto si quis die festo, etiam ex fine lucri, scriberet, minime delinqueret) ; tamen juxta communem persuasionem cum mica salis intelligi debet. Sic v. gr. venari, piscari, flores artificiales facere etc. ex brevi recreatione quidem licitum esset, sed si modo mercenario (saltem si longo tempore et cum defatigatione fieret) illicitum foret ; unde dicendum quod hae circumstantiae efficere possunt ut quaedam opera vel prohibeantur quamvis sint liberalia, vel [potius] ex liberalibus servilia evadant. »

2/ Labor servilis seu manualis fuit prohibitus quia praecipue natus est abstrahere multitudinem fidelium ac praecipue gentem operariam a culto divino. Opera liberalia non tantum per se minus ab hoc cultu distrahunt sed etiam a paucioribus exercentur, minori etiam apparatu ac publicitate fiunt : ideoque non eadem erat ratio ipsa prohibendi. Addatur Ecclesiam in urgenda requie festiva non tantum religiosum fidelium bonum respexisse sed etiam sublevationem corporalem ac moralem christianamque dignitatem gentis operariae. Cf. n. 283.

288.
*Obiectio
affinis sol-
vitur.*

Ex his satisfit etiam objectioni quam ex opinione publica urget Villien, op. cit. p. 98 et 103 : in moderna societate, cessatio ab opere manuali in festis consideratur praecipue tamquam lucrum cessans seu privatio salarii ; et ideo opinione publica doctrina moralistarum in hoc puncto iniqua apparet, quum prohibeat pauperioribus ex suo labore lucrum quod ditioribus (?) permittit ex sua professione liberali. Respondetur : Ecclesiastica lex non intendit prohibere *lucrum* in festis, secus illud aequae imo magis ditioribus prohiberet. Opera servilia prohibet, *quamvis* lucrum operariorum cesset, ob rationes altiores statim allatas, quae non aequae valent pro operibus liberalibus. Esto igitur quod sub praeciso respectu lucri cessantis conditio operarum coram hac lege videatur deterior ; omnibus inspectis praesens prohibitio maxime in ipsius commodum spirituale atque etiam temporale vergit.

289.
*Excipiun-
tur a prohi-
bitione plura
operum ge-
nera.*

Diximus servilia prohiberi *generatim loquendo* : quia nonnulla excipiuntur ex fidelium consuetudine mentem Ecclesiae interpretante, vel etiam juris rigori derogante. Praecipua hujusmodi operum genera indicantur jam in can. 28 Conc. Aurelianensis III, a. 538 celebrati : « Quia persuasum est populis [a quibusdam] die dominico agi cum caballis aut bubus et vehiculis itinera non debere, neque ullam rem ad victum praeparare, vel ad nitorem domus vel hominis pertinentem exercere, quae res ad judaicam magis quam ad christianam observantiam pertinere probatur, id statuimus, ut die dominico quod ante licuit liceat... » Imprimis igitur *iter* neque servile opus est, neque etiam ultra certam mensuram Christianis prohibetur, sicut pro Judaeis obtinebat ; quod valet etiamsi sola recreationis causa iter instituat. Ideo ex mente Ecclesiae necessario permittuntur quaedam opera, de se servilia, sed itineri prorsus accessoria : quae permissio ex fidelium consuetudine in sensu satis amplo

intelligitur. Unde permittitur in ordine ad iter labor parandi vehiculum, deferendi sarcinam, item labor aurigarum, nautarum, inservientium rhedis viarum ferrearum. — Secundo, *præparatio ciborum*, quamvis servile sit opus, Christianis semper licuit; et iterum haec facultas, saltem ex consuetudine, extenditur ad præparandos cibos omnes etiam superfluos et insuetos, item ad facienda quaedam in ordine ad mensam, quae in rigore alio die fieri possent, melius tamen ipso die festo peraguntur, puta carpere certos fructus, lavare catina etc. — Tertio, permittuntur quae pertinent *ad nitorem domus* (quae scil. non commode alio tempore fiunt, aut quae quotidie fieri solent), *vel hominis* (ut radere barbam, purgare vestes, tingere calceos etc.); quod iterum satis ampliavit consuetudo, in aliquali necessitate fundata: ex qua jam licet barbitonsoribus et capillorum concinnatoribus suam operam praestare cunctis petentibus; et forte locus est simili consuetudini pro illis qui in magnis civitatibus calceos praetereuntium tingunt: quamquam Palmyrii, II, de tertio praec., n. 78, id opus illicitum iudicat.

Praeterea de quorundam operum indole manet solvendum dubium, sintne servilibus an non servilibus connumeranda. — 1/ *Scribere aut transcribere*, sive calamo, sive machina, nunquam servile videtur. Si quis enim cum intelligentia scribit, suos conceptus exprimendo, audita sive lecta notando, etc., opus certo liberale est; si sine intelligentia, saltem ex fine scriptionis communique hominum sensu ad liberalia reducitur. Ideo licet etiam ob lucrum transcribere codices, computus, musicam. Ita communius cum S. Alph. n. 279. — 2/ *Pingere artificiose* pluribus servile non apparet (ibid. n. 280), et merito: nam revera haec ars, quamquam adjunctum habet laborem corporalem in miscendis applicandisque coloribus, datam notionem operis liberalis optime salvat. Non posset tamen pictor *notabilem* laborem praemittere ad parandos colores, tabulam sive parietem. Item servile non erit *delineare* figuras; aut exercere *photographicam artem*, secluso notabili apparatu materiali. Pariter juxta plures permittitur opus femineum imagines *acu pingendi* seu artificiose in tela retrahendi. « Verumtamen cavendum, ait Ballerini, op. et l. cit. n. 30, ne a retrahendis imaginibus transitus facile fiat ad quoslibet vestium ornatus. Tum, hac

290.
Indoles
quorundam
operum in-
dagatur.

quoque in re, multum sibi vindicare debet sensus et usus fidelium. » — 3/ *Sculpere* liberale arbitramur, quando de opere subtili et artificioso ex materia modica conficiendo, vel etiam quando de majoribus operibus, puta statuis, limandis seu perficiendis agitur. Huic doctrinae favent plerique moderni, contra antiquiores fere omnes sculpturam generatim inter servilia numerantes ⁽¹⁾. — 4/ *Prelo imprimere* servile est, juxta omnes; at non conveniunt de opere *componendi characteres*. S. Alph. n. 279, 282, refert et probat plures DD. id opus utpote scriptioni simile permittentes: et probabile dicit Lehmkuhl (I, n. 549). Excipit Bucceroni (Institut. Theol. I, n. 653): si in publica officina exerceatur a multis, quia tunc ratione vilis apparatus et communis aestimationis servile habetur. Sed melius simpliciter dicitur hoc opus esse servile, post Suarez, c. 25, n. 8, Herinckx, de relig. disp. 3, n. 15, Escobar, theol. mor. l. 30, c. 4, n. 156 sq., quos sequitur Ballerini, l. c. n. 31: quia haec characterum compositio, neque ex se et directe, sicut scriptio, expressio est conceptuum ad lectionem ordinata, neque etiam ex communi usu scriptioni assimilatur. — 5/ *Lusus corporales*, ludi militares aut nautici, choreae seu tripudia, non sunt servilia, ideoque nunquam cadunt sub ea prohibitione de qua hic agimus. — 6/ *Venatio* et *piscatio* servilia non habentur, modo sine magno labore sive apparatu fiant. — 7/ *Vehicula* aut navigia mercibus onusta *ope jumentorum vel motorum ducere*, si labor notabilis adjungitur in imponendis levandisque oneribus etc., juxta omnes servile est: quapropter illicitum, seclusa locorum consuetudine in communi quadam necessitate aut utilitate fundata; si vero modica est corporalis applicatio seu cooperatio ducentis, non esse servile vel saltem ex generali consuetudine licere docent auctores plures ac graves, quamvis magis placeat sententia dicentium opus esse servile et legitimam consuetudinem id permittentem non esse adeo generalem ⁽²⁾. Hi tamen non negant facilius hic accedere consuetudinem, aut

(1) Doctores artificiosam picturam ac sculpturam servilibus annumerantes, vehementer pro more, sed merito redarguit Martinet, *Theol. Moralis*, t. II, p. 98-99.

(2) Cf. pro priore sent. Salmant. tr. 23, n. 249 sqq. Lacroix, n. 578; S. Alph., n. 276; Gury, n. 358; — pro altera Suarez, c. 27, p. 3; Busémb., resp. 1, res. 4; Gousset, I, n. 563; Bouquillon, *Revue des sciences ecclésiastiques*, t. 34, p. 173 sqq.

aliquam causam excusantem: ita excusantur ob utilitatem publicam qui ex officio quasdam merces vehunt; item ob expensas vitandas qui inceptum iter prosequuntur, etc. — Haec applica similibus operibus, puta *molitorum*, de quibus S. Alph. n. 277. — 8/ Denique quaestio fit de quibusdam *operibus levioribus*, ut decerpere aut decorticare fructus, conficere rosaria, scapularia, artificiales flores et similia. De quibus haec dicimus: a/ de se servilia sunt, nec ideo mutatur operis natura quod ad vitandum otium tempusque terendum, aut sine lucro exerceatur; b/ attamen haec adjuncta: rem non fieri per modum artis mechanicae sed quasi recreationis, nec intuitu mercedis sive lucri sed religionis aut charitatis, etc., efficere possunt ut opus taliter exercitum ex aestimatione fidelium servile non habeatur, vel ex usu communi liceat; c/ praeterea opera talia leviuscula, non nimis diu seu non ad tres horas protracta, facilius excusantur ex rationabili necessitatis aut utilitatis causa. Hinc practice haec notat Theol. Mor. Gener. Mechl. n. 84, q. 15: « 1º Non sunt inquietandae personae quae ad pietatem fovendam die festo post officia conficerent rosaria, scapularia, imagines, flores artificiales et alia huiusmodi, pauperibus, vel ecclesiae pauperi distribuenda; imo 2º nec statim improbandi, qui ea conficerent honestae solum recreationis causa, puta ut otium vitarent et amicis vel cognatis ea dono darent, aut etiam in proprium usum sibi servarent. Sic enim habet *communis hominis aestimatio*, quae modum servandi legem optime interpretatur, quin et legitime statuit. — Conformiter ad eandem aestimationem, dicendum videtur facilius posse permitti haec opera, si *privatim aut quasi-privatim* suscipiantur, vix autem si tota aliqua *communitas*, v. g. puellae alicujus scholae, in iis simul occuparetur. »

291.

Nonnulli docuerunt *peccata*, saltem gravia, cadere sub lege prohibente de qua agimus: videntur enim esse de genere *servilium* operum secundum illud Joan. « qui facit peccatum servus est peccati »; aut si sub nullo ex tribus generibus operum prohibitorum continentur, intelliguntur a *fortiori* prohibita, quia, ut habet Catech. Rom., non solum animum a divinarum rerum studio avocant, sed nos a Dei amore prorsus sejungunt; tandem doctrina est plurium Patrum, S. Bonaventurae, S. Antonini ac

*Peccata
sintne hac
lege prohi-
bita.*

S. Thomae dicentis, q. cit. 122, a. 4, ad 3, quod « peccata contrariantur observantiae sabbati » et quod « magis contra hoc praeceptum agit qui peccat in die festo, quam qui aliud corporale opus licitum facit. — Nihilominus : peccata, qua talia, directe non opponuntur praecepto sanctificandi festa ; consequenter tamen ad institutionem festorum, opponi possunt horum dierum sanctitati ita ut novam laesae religionis malitiam induant. Haec altera pars explicabitur infra, n. 340 ; prima satis probatur refutando objecta. Ad 1^m dicitur : peccatum quia tale esse opus servile sensu *metaphorico* de quo leges non agunt (cf. S. Thom. in 3, d. 37 ; a. 5, q. 2 ad 2). Ad 2^m : *finem* hujus praecepti sub praecepto non cadere, ideoque illa tantum opera prohiberi quae Ecclesia judicavit in ordine ad cultum divinum esse specialiter prohibenda. Ad 3^m : hos Sanctos loqui de oppositione ad *finem* praecepti, non ad praecepti substantiam ; sive de oppositione ad praeceptum sabbati *mystice intellectum* (cf. S. Thom. 1. c. Summae, ad 1), prout coincidit cum generali praecepto non peccandi ; quodsi quis eorum aliter intellexerit, eum hac in re posse deseri.

292.

Prohibentur B/ actus forenses,

Prohibentur B/ *actus forenses* (can. cit. ; coll. cap. omnes, 1 et cap. *conquestus*, 5, de feriis). Scil. prohibentur actiones quae intrinsece ad judicialem causarum cognitionem et decisionem spectant et dici solent strepitus judicialis ; non vero actus extrajudiciales : ita licet partibus consulere causidicum aut inquirere testes, causidico parare defensionem, judici studere causis audiendis vel auditis ; item licet sine judicii strepitu ferre censuram ; item absolvere a censura, dispensare, conferre beneficia etc. Demum quoad ipsa judicialia, in cit. c. 5 additur :

293.

et C/ publicus mercatus.

« nisi necessitas urgeat, vel pietas suadeat. » Cf. n. 299.
Prohibetur C/ *publicus mercatus* (can. cit., coll. cap. cit. 1 de feriis). Mercaturae prohibitio, olim generalior, nunc, ex usu et benigno Ecclesiae assensu, restricta est et ad certos actus publicos coarctata : non tamen aequaliter pro omnibus locis, ob legitimas consuetudines et peculiaria indulta. Sub hoc nomine prohibentur : a/ *mercatus publici* qui certo die singulis hebdomadis fiunt, ac *nundinae* quae semel aut aliquoties in anno, certo die aut dierum spatio, celebrantur. Attamen pro nundinis annuis, ab Ecclesia toleratur contraria consuetudo,

multis in locis vigens (cf. Bened. XIV, const. *Ab eo tempore*, et Stat. dioec. p. 164). Pro mercatu hebdomadario talis tolerantia deest (cf. const. cit.); nihilominus ubi obtineri nequit ut magistratus mercatum ob festum transferat, fideles ex necessitate satis excusantur. b/ *Aliae emptiones et venditiones publicae*: veniunt hoc nomine *auktiones* domorum, agrorum, arborum, supellectilis etc. seclusa legitima consuetudine locorum; non vero ut videtur, emptiones quae fiunt in officinis seu tabernis mercatorum (¹). Ceterum istae apud nos ex consuetudine jam videntur cohonestari. Videlicet ubique licet vendere res ad victum necessarias aut utiles; item apud nos et alibi passim, vendere jamdudum licuit pannos, vestes, calceos, instrumenta artium, aliaque hujusmodi, iis qui alio tempore haec emere commode nequeunt (cf. Stat. dioec. p. 163). Hinc, quia difficile est vendere uni et non aliis, has res et non alias similes, sensim latior consuetudo invaluit. Attamen conandum ut hae emptiones-venditiones restringantur et de facto jam rarius fiunt. Cf. n. 302. — Nec jam prohibentur privatae venditiones-emptiones animalium, frugum etc.; privatae locationes rerum, operarum, operis.

294.

Quantitas obligationis.

II. *Quantitas obligationis*. Apud omnes constat praeceptum sanctificandi festa, etiam quoad partem suam negativam feriandi ab operibus, sub gravi obligare, ita tamen ut materiae levitatem admittat. — Quoad servilia: si communioem AA. aestimationem inquirimus, plures invenimus statuentes pro materia gravi duas horas; plures alios, multum ultra duas, puta duas cum dimidia: quos approbat S. Alph. n. 305. Praeterea S. Doctor n. 282 incidenter notat in labore leviori majus temporis spatium ad gravem materiam requiri. Unde etiam statuere possemus *duas* (vel *ultra duas*) horas pro opere valde laborioso, *tres* pro opere leviori: res tamen, ut patet, presse determinari nequit. — Quoad mercatum et judicialia: gravitas materiae magis desumitur ex operis qualitate et momento quam ex quantitate temporis. Cf. S. Alph. n. 307. — Haec quidem de *objectiva* gravitate; sed *subjective* peccat aliquis graviter vel leviter, prout aestimat se multum vel parum agere contra Ecclesiae prohibitionem.

(1) Ita Vermeersch et Creusen, *Summa novi jur. can.*, n. 489. •

295. *Coalescentia.* Opera prohibita, sine causa excusante peracta, *coalescunt* intra eundem diem festum, qui non ut olim in multis locis a vespera ad vesperam (c. I de fer.), sed ab una ad aliam mediam noctem decurrit (can. 1246). At quaeri potest an coalescant pro mandante labores prohibiti quos diversis operariis imponit; nempe an peccet graviter dominus qui die festo mandat sex famulis ut laborent per horam? Juxta S. Alph. n. 307, probabilius et longe communius negatur (secluso sane gravi scandalo), sive simul sive successive laborent: « quia operae famulorum non uniuntur in unum: nequit autem dominus peccare magis quam ipsi famuli, qui tantum leviter in hoc peccarent; cum leviter tantum unusquisque deficeret ab obligatione vacandi Deo. » S. Doctor jure optimo istud principium supponit: prohibitionem non cadere in *opus productum* aut *lucrum obtentum*, sed in *occupationem* laborantis; et ideo excusari a gravi qui plurium manibus brevi tempore multum producit aut lucratur, non vero qui in servilibus notabiliter vel sese vel alium fidelem occupat ⁽¹⁾.

296. *Causae deobligantes.* III. *Causae deobligantes.* Praeter *consuetudinem legitimam*, quae, sicut jam explicavimus, rigorem legis non parum res-trinxit, una est causa eximens, *dispensatio*: de qua hoc unum speciatim notandum, etiam parochos, cum suis subditis singillatim ad serviliter laborandum posse dispensare (lege can. 1245, § 1); altera est excusans, *impotentia*: quae in casu erit absoluta aut relativa in ordine spirituali, vel relativa in ordine physico (vide n. 114-116). Quò tamen facilius hujus excusationis modos praecipuos distribuamus, ipsos reducimus ad necessitatem *cultus divini*, necessitatem communem seu *publicam*, et necessitatem *privatam*, propriam aut alienam.

297. *Necessitas cultus divini.* *Necessitas cultus.* Inter opera quae ad cultum divinum referuntur: a/ alia directe externum Dei cultum continent ut actus sacerdotis et ipsi inservientium, quae extra quaestionem sunt, quum per ea non hominibus sed Deo serviamus ipsumque praecepti finem impleamus (S. Thom. ad 3). b/ Alia satis proxime ad cultum divinum spectant: quae si sint ei valde

(1) Inde etiam apparet christiano licere, semoto scandalo, in festis opus servile infidelibus exequendum committere. Cf. Theol. Prakt. Quartalschrift (Linz) 1892, p. 353-359.

propinqua, ut ornare ipsum altare, disponere sacras vestes etc., simpliciter videntur licita, quamvis etiam anticipari potuissent; si minus propinqua, ut verrere et mundare ecclesiam, parietes ornare tapetis etc., adhuc facile licent si non commode alio tempore peragi possunt. Ita fere Suárez, c. 21, n. 9-11. Imo, ommissa tali distinctione, S. Alph., H. Apost. tr. 6, n. 16. (Theol. n. 292), permittit « saltem ex consuetudine, altaria et ecclesias ornare, hostias coquere, templa verrere, molem funerariam, vel ad sanctissimi Sacramenti expositionem erigere. » c/ Servilia quæ remote tantum respiciunt cultum, ut restaurare templum, dealbare parietes, colere agros ecclesiae, conficere cereos, paramenta etc., ratione solius cultus non licent; ratione indigentiae ecclesiarum licere poterunt, ut dicetur n. 300. Cf. S. Alph. n. 293.

298.

Necessitas publica. Ex qua inter alia permittuntur: opera bellica ad hostes invadendos aut propulsandos; refectio operum publicorum quæ ob commune bonum dilationem non patitur; officium vehendi ac distribuendi quasdam res sive merces, in quantum communitati moraliter necessarium videtur; labor die festo impendendus celebrationi publicarum festivitatum, quippe quæ ad moralem quamdam vitæ socialis necessitatem reducuntur.

Necessitas publica,

299.

Necessitas propria aut aliena: cum qua interdum communis quædam necessitas concurrit. Inde inter alios excusantur:

1/ pauperes qui revera, nisi laborent, se suosque alere non possunt. 2/ Famuli, uxores, filii, aliive subditi, metu notabilis damni sive gravis indignationis ad labores illicitos coacti. Famuli tamen qui saepius ita coguntur, debent, in quantum sine gravi incommodo possunt, sibi alium dominum quaerere. 3/ Operarii utriusque sexus, per hebdomadam mercede conducti, qui in festo suas suorumve vestes resarciunt aut lavant, instrumenta reficiunt, hortulum colunt, aliaque peragunt, quæ alio tempore nec per se nec per alios facere possunt, quin debita suae quieti aut sustentationi detrahant. Cavendum tamen ne limites necessitatis excedant et ita contrahant consuetudinem in festis laborandi. 4/ Agricolaë qui, ad damnum arcendum, foenum aut segetes vertunt, ligant, vehunt, fructus colligunt, olera rigant etc. 5/ Fabri ferrarii qui equos calceant,

vomeres reducunt, instrumenta reparant, ex aliqua necessitate labori proportionata. 6/ Illi quorum opus inceptum intermittere nequit sine notabili damno, ut coctores laterum aut calcis, conflatores ferri aut vitri. 7/ Pistores qui ante festum sufficientem copiam panum conficere non possunt, aut recentes habere debent ut ementibus satisfaciant. 8/ Sartores (aut sutores) qui laborant, urgente necessitate funeris, nuptiarum, itineris et similium; imo extra hos casus urgentiores, si ex dilatione operis notabile detrimentum oritur pro sartore: cui nempe clientes in posterum opera denegabunt, aut apud notos suos detrahent, si promissas vestes stato die non recipiant. Sed peccant sartores, quando temere promittunt vestes quas sine labore festivo perfici non posse praevident, aut quando per hebdomadam negligunt operam, aut quando tot operarios conducere nolunt quot labor consuetus requirit. Hinc facile excusantur tales si identidem tantum, non vero si regulariter vigiliam sabbatinam in diem dominicam longe producant. 9/ Tandem quoad judicialia: sufficit ratio succurrendi pauperibus aut oppressis, praeveniendi fugam aut fraudem delinquentium, vitandi expensas et itinera litigantium: quas ob causas applicari poterit art. 8 Proc. civ.: « Ils (les juges de paix) pourront juger tous les jours, même ceux de dimanches et fêtes. » Item, quum lex non sine ratione statuatur causam criminalem inceptam non esse interrompendam (a. 353 Instr. cr.), liceret etiam iudicibus ac juratis die festo rem prosequi. At de facto in dominicis et festis tribunalia vacant.

300.

Casus disputati.

Sed magis dissentiunt AA. circa qq.: an in festo serviliter laborare quis possit 1/ pro pauperibus sive ecclesiis indigentibus; 2/ ad otium vitandum; 3/ ob occasionem magni lucri. Breviter resp. ad 1^m: licet, remoto scandalo, laborare pro aliquo paupere constituto in magna seu gravi necessitate, ita ut ipse pro se licite laborare posset; item pro ecclesia seu loco pio valde indigenti. Non vero licet laborare pro pauperibus communibus in genere aut pro determinatis pauperibus in communi tantum necessitate versantibus: ita dicendum putamus contra nonnullos, qui in casu illicitum dicunt laborare ad lucrandum pecuniam his pauperibus erogandam, licitum autem conficere res, puta vestes, in pauperes distribuendas. Cf. Bou-

quillon, l. ad n. 290 cit., p. 167 sqq. ; Ballerini, l. c. n. 57 sqq. ; Lehmkuhl, n. 552 sq. — Ad 2^m : ratio otii vitandi solum excusat in quantum labor videtur in aliquo casu necessarius ad removendum peccati gravis periculum. Cf. S. Alph. n. 302. — Ad 3^m : probabiliter sufficit occasio lucri magni seu pro operantis conditione extraordinarii, quia benigne praesumitur Ecclesia nolle cum tali incommodo legem suam erga operarios urgere. S. Alph. n. 301.

Circa hos titulos excusantes, practice nota : *a/* difficulter fideles de sufficientia causae excusantis judicare ; recurrant ergo ad parochum, qui aut rem declarare, aut etiam in lege dispensare poterit (can. 1245) ; *b/* in omni casu, sedulo, in quantum fieri possit, removendum esse scandalum et publicam turbationem festivae quietis.

301.

*Nota pro
praxi.*

Ex omnibus quae in hoc altero art. disputavimus, apparet requiem festivam minus arcte et absolute praescribi Christianis quam olim Judaeis, ob rationem quam indicat S. Thom. ad 4^m ; et a fortiori Ecclesiam Catholicam respuere rigorem illum pharisaicum saepius a Christo in Evangelio damnatum, quem sectae quaedam protestanticae renovarunt : de qua re Perrone, de relig. n. 261-270, optime disserit. Hortandi sunt tamen fideles enixe ut non solum vitent abusum, sed etiam parci sint in his quae consuetudo permittit, optimis privatorum atque publicae potestatis conatibus (1) accedentes : quo melius in Dominica omnibus Christianis opportunitas detur divinis officiis, piis instructionibus ac requie salutari fruendi.

302.

Conclusio.

(1) Apud nos habetur lex de requie dominicali in negotiis industrialibus et commercialibus, 17 Julii 1905.

LIBER II

DE VITIIS RELIGIONI OPPOSITIS

303. Virtus religionis laedi potest tum per excessum quemdam tum per defectum. Primum ad superstitionem, alterum ad irreligiositatem spectat. Sit igitur prima pars de vitio generico superstitionis ejusque speciebus, altera de vitio et speciebus irreligiositatis.

PARS I

DE SUPERSTITIONE

(q. 92).

304.
Supersti-
tionis spe-
cies.

Superstitio, quodcumque sit etymon vocis, est *religio supra modum servata* (glossa interl. ad Coloss. II, 23), seu *vitium exhibens cultum divinum vel cui non debet, vel eo modo quo non debet* (ex S. Thom. a. 1). Etenim hoc vitium, ut ibid. Angelicus explicat, religioni opponitur per aliquem excessum, non secundum quantitatem cultus, sed secundum cultus objectum vel modum colendi. Unde principales superstitionis species in art. 2 apte distinguit: « potest divinus cultus exhiberi vel cui exhibendus est, scilicet *Deo vero, modo tamen indebito*, et haec est prima superstitionis species; vel cui non debet exhiberi, scilicet *cui-cumque creaturae*, et hoc est aliud superstitionis genus, quod in multas species dividitur secundum diversos fines divini cultus. Ordinatur enim primo divinus cultus ad reverentiam Deo exhibendam; et secundum hoc prima species hujus generis est *idololatria*, quae divinam reverentiam indebite exhibet creaturae. Secundo ordinatur ad hoc quod homo instruatur a Deo, quem colit; et ad hoc pertinet *superstitio divinatoria*, quae daemones consulit per aliqua pacta cum eis inita, vel tacita, vel expressa. Tertio ordinatur divinus cultus ad quamdam direc-

tionem humanorum actuum secundum instituta Dei, qui colitur; et ad hoc pertinet *superstitio quarundam observationum*. » Igitur primo Cap. agemus de *indebito veri Dei cultu*, qui minus ab honestate religionis recedit; et tribus sqq. de *cultu indebito creaturae*, scilicet de *idololatria, divinatione et vana observantia*.

CAPUT I

DE INDEBITO CULTU DEI

(q. 93).

Cultus veri Dei dupliciter indebitus seu vitiosus esse potest: 305.
quia *falsus* sive mendax, vel quia *superfluus* sive vanus. — 1/ Ille *Cultus Dei falsus*,
cultus exterior dicitur falsus, per quem *aliquid falsi significatur*; quod contingere potest: a/ ex parte rei significatae, seu ipsius actus in cultum divinum assumpti et falsam significationem habentis: puta si quis hodie, completis jamdudum Christi mysteriis, utitur legalibus caeremoniis quibus Christi mysteria figurabantur futura; b/ ex parte personae colentis, quando aliquis nomine Ecclesiae Deum colit, quum minime constitutus sit Ecclesiae minister, vel saltem non ad talem actum deputatus. — Falsus cultus dicitur etiam *perniciosus*, tum quia falsitas quam continet est injuriosa Deo ideoque ad mendacia perniciosa revocatur, tum quia est peccatum grave ex genere suo ideoque animae perniciosum seu mortiferum. (Cf. art. 1).

2/ Superfluus dicitur cultus, qui hanc peculiarem in sua signi- 306.
ficatione falsitatem non habet, sed *caret proportionem ad finem aut vanus*.
cultus divini. « Finis autem divini cultus est ut homo Deo det gloriam, et ei se subjiciat mente et corpore. Et ideo quidquid homo faciat quod pertineat ad Dei gloriam, et ad hoc quod mens hominis Deo subjiciatur, et etiam corpus per moderatam refractionem concupiscentiarum, secundum Dei et Ecclesiae ordinationem et consuetudinem eorum quibus homo convivit, non est superfluum in divino cultu. » At quidquid aliud faciat amator novitatum aut inanium circumstantiarum observator, « totum hoc reputandum est superfluum et superstitiosum, quia in exterioribus solum consistens ad interiorem Dei cultum non pertinet (a. 2). » Hic superstitionis modus *per se* veniale non excedit: multum tamen nocere potest verae ac solidae pietati.

Huc spectant et sedulo notari debent recentia Decreta S. Officii, quae plures novos cultûs modos, per libellos, precandi formulas, imagines etc. inductos, improbarunt aut proscripserunt atque pluries in memoriam revocarunt Monitum adjectum decreto S. Off. 13 Jan. 1875 : « Mandavit praeterea Eadem Sanctitas Sua per hujusmodi publicationem monendos esse alios etiam scriptores, qui ingenia sua acuunt super iis aliisque id genus argumentis quae novitatem sapiunt, ac sub pietatis specie insuetos cultûs titulos etiam per ephemerides promovere student, ut ab eorum proposito desistant ; ac perpendant periculum quod subest pertrahendi fideles in errorem etiam circa fidei dogmata, et ansam praebendi religionis osoribus ad detrahendum puritati doctrinae catholicae ac verae pietati. »

307.

*Decreta
plura huc
spectantia.*

Ista decreta respiciunt aliquos colendi modos qui vel ipsi puritati doctrinae catholicae derogant, vel erroneae interpretationi patent, vel vanis circumstantiis implicantur, vel saltem novitatem ac subtilitatem sapiunt.

Haec sunt praecipua. 1/ Circa cultum Christi Domini : decret. S. Off. 3 Jun. 1891, non approbans nova emblemata SS. Cordis Jesu in Eucharistia, et decr. S. Rit. C. 28 Mart. et 15 Jul. 1914, non admittentia *pro usu liturgico* titulum ac cultum SS. Cordis Jesu Eucharistici. At extra hunc usum liturgicum devotio erga Cor Jesu Eucharisticum pluries probata ac indulgentiis ditata est, ac denuo expresse approbata decreto S. Off. 24 Mart. 1915 in sensu declarationis contentae in Collect. Indulg. a. 1898 (1).

Decr. 4 Maii 1892, improbens aliquem specialem cultum Vultus Domini Nostri diversum a consueto cultu imagini Sancti Vultus Christi patientis tributo. Decr. 5 Jul. 1893, improbens titulum *poenitentis* Domino Nostro tributum (2). Decr. 6 Febr. 1896, « quo prohibentur omnia scripta, sive typis edita, sive non, in quibus speciales formulae novae devotionis, etiam sub praetextu quod sint privatae, erga SS. Manus D. N. J. C. quomodolibet proponantur et propagentur ». Decr. 13 Mart. 1901, reprobans imaginem *Manus potentis* (3). Decr.

(1) Juxta hanc declarationem Cor Jesu Eucharisticum colitur ut symbolum caritatis Christi instituentis SS. Sacramentum. Vide praecipua documenta huc spectantia apud Nouv. Revue Théol. tom. 46 (a. 1914-1919), p. 527 ss.

(2) Christus pro nobis luit poenas, poenitens tamen proprie dici nequit, et in titulis cultus omnis improprietas verborum vitanda est.

(3) Nempe imagines aut numismata referebant manum in medio plagatam et in summis quatuor digitis ferentem effigies pueri Jesu, B. Virginis, S. Joachim et S. Annae !

1 Maii 1901, cum decr. ibid. relatis, improbans aliquam devotionem erga SS. Animam D. N. J. C.

Circa cultum B. M. V. : decr. 13 Jan. 1875, proscribens duos libellos *de colendo purissimo sanguine B. M. V.* Epist. 28 Febr. 1875 improbans aliquam *interpretationem* tituli Dominae Nostrae a Sacro Corde et *aliquam* ejusd. D^{nae} N. imaginem ; item decr. 3 Apr. 1895, improbans eandem formam imaginis (1). Decr. 12 Jun. 1895, improbans orationem « ad impetrandum quod omnes homines recognoscant supremum imperium Christi et Mariae Immaculatae super omnes creaturas » (2). Decr. 13 Mart. 1901, improbans aliquod numisma Crucis Immaculatae Conceptionis (3). Decr. 8 April. 1916 reprobans imaginem B. M. V. vestibus sacerdotalibus indutae (4).

Circa cultum S. Joseph : decr. 26 Apr. 1876, improbans aliquam orationem in honorem S. Joseph, instar Salutationis Angelicae compositam (5). Decr. 4 Maii 1892, non approbans cultum S. Joseph sub speciali titulo : Amicus SS. Cordis (6). Decr. S. C. R. 14 Jun. 1873 (n. 5553), et Indic. 19 Febr. 1879, improbantia cultum cordis S. Joseph. Decr. S. Off. 20 Febr. 1907 reprobans opusculum (12 Apr. ejusd. anni in Indicem relatum) conscriptum hispanice (auct. Corbato) cui titulus : « El immaculado S. José » in quo non tantum S. Josephi conceptio immaculata propugnabatur, sed etiam ejus paternitas divina realis ac proprie dicta (cf. Anal. Eccl. 1907, p. 341). — Ad eandem rem faciunt plura decreta S. C. Indulg. (duo decr. 26 Maii 1898 et decr. 10 Aug. 1899) circa indulgentias apocryphas quibus saepe mirae devotiones et

(1) Titulus *N. Domina Sacri Cordis* intelligendus est : Domina a SS. Corde, habens scil. cum SS. Corde relationes specialissimas, non autem : Domina seu regina Sacri Cordis, ut plures tunc explicabant. Sicut etiam titulus « Domina Nostra SS^{mi} Sacramenti » exprimit relationes Mariae cum Jesu in Eucharistia. Imago autem quae improbatur est Dominae N. a S. Corde tenentis ante se stantem puerum Jesum : quae forma adversabatur traditioni iconographicae et videbatur connexa cum supradicta interpretatione praepostera ipsius tituli.

(2) Verba videntur exhibere omnimodam paritatem supremi imperii Christi et Mariae. — Contra probata et indulgentia ditata est, a. 1885, haec invocatio : Maria, Dominare nostri, Tu et Filius tuus.

(3) Singularitas habebatur in hac conjunctione crucis cum Virgine Immac.

(4) Decr. 21 Dec. 1917, vetat quidem ne dissestatur per libros, opuscula, articulos, circa sic dictum « Secret de la Salette » ; at diserte adjungit, non vetari devotionem erga B. V. sub titulo Reconciliatricis, vulgo de la Salette nuncupatam.

(5) Postea approbatum est aliud « Ave Joseph » longe recedens a salutatione Angelica, cujus honorem Ecclesia soli Virgini reservare vult.

(6) En tituli vere proprii S. Joseph, quibus ceteros Sanctos praecellit : « Dei Genitricis sponse... Filii Dei nutritie... Almae familiae praeses... Protector Sanctae Ecclesiae » (ex Litiis ejusd. Sancti). — Eodem tempore indulgentia a. 1874 annexa orationi jacul. « S. Joseph, amice SS. Cordis, ora pro nobis » translata est ad aliam formulam : « S. Joseph, exemplar et patrone amantium SS. Cordis Jesu, ora pro nobis. »

preces exhibentur ditatae. — Etiam huc referuntur complures dispositiones Cod. Jur. Can. tum circa invigilantiam Ordinariorum in cultum divinum publicum et privatum (can. 1261), tum circa librorum censuram ac prohibitionem (can. 1385, 1388, 1399 praecipue 5º, 11º, 12º). — Denique plurima documenta episcopalia recentiora reperiuntur collecta in opusculo : *Abus dans la Dévotion* (Paris, Lethielleux, 1903). Cum hic dictis cfr. etiam dicenda n. 321 (1).

CAPUT II

DE IDOLOLATRIA

(q. 94).

308.

Idololatria Idololatria, quae vi vocis cultum divinum simulacro falsi numinis exhibitum designat, ex usu paulo latius sumitur pro *cultu divino creaturae exhibitio* (cf. supra n. 304). — Varias autem antiquae idololatriae formas pulchre exponit S. Thom. q. cit. a. 1, post S. August. in l. 6-8 de civ. Dei. Cum quibus conferre oportet quae circa historiam seu originem et evolutionem falsarum religionum a viris catholicis nostro tempore erudite conscripta sunt (2).

varie distinguitur.

Distinguitur idololatria in mere internam, mere externam atque internam simul et externam. *Mere interna* ea est quae internis actibus cultus consummatur. *Mere externa*, seu *simulata*, ea est qua aliquis sine affectu interno externam adorationem creaturae serio et advertenter exhibet : ita peccarunt olim plures Christiani, metu suppliciorum lapsi. Haec idololatria a pluribus vocatur materialis : at bene distinguenda est ab illa mere materiali idololatria quae ex errore invincibili procedit, ut contingit in adoratione hostiae invalide consecratae. Denique, *interna simul et externa*, seu *vera*, ea est qua ex animo cultus externus creaturae tribuitur. Quae rursus dividitur in *perfectam*

(1) Non attulimus decreta quae (ut decr. S. Off. 12 Mart. 1920) visiones, revelationes, prophetias spectant.

(2) In historia religionum catholici locum sane dant, eumque primarium, historiae ipsius verae religionis ; at rejiciunt doctrinam rationalisticam evolutionismi religiosi secundum quam omnes religiones, etiam Christiana, exortae sunt per successivam transformationem ex quadam naturali religione primitiva. De quo systemate ejusque refutatione vide J. Van der Meersch in Collat. Brug., XIX, p. 30 sqq. cum AA. ibidem citatis.

et *imperfectam* : prout cultus divinus ex animo tribuitur creaturae, vel cum persuasione de ejus divinitate, vel sine hac persuasione (eodem modo idololatria mere interna distingui posset). Unde, perfecta idololatria proxime oritur ex culpabili errore intellectus, ex quo colit quis creaturam quam Deum esse putat ; imperfecta, ex malitia voluntatis, qua quis colit creaturam, quamvis sciat ipsam non esse Deum, ductus pravo fine, puta ex odio veri Dei aut nimio affectu erga aliquam creaturam.

309.
Gravitas.

Idololatria *ex toto suo genere gravis est* : apparet enim in qualibet sua specie maxime injuriosa Deo (cf. S. Thom. a. 2). Imo collocanda est *inter peccata omnium gravissima* : « sicut enim in terrena republica gravissimum esse videtur quod aliquis honorem regium alteri impendat quam vero regi, quia quantum in se est, totum reipublicae perturbat ordinem ; ita in peccatis quae contra Deum committuntur, quae tamen sunt maxima, gravissimum esse videtur quod aliquis honorem divinum creaturae impendat ; quia quantum est in se, facit alium Deum in mundo, minuens principatum divinum (a. 3). » Unde prohibitio expressa idololatriae ponitur in ipso Decalogi principio : « Ego Dominus Deus tuus... Non habebis deos alienos coram me. » Nihilominus formalis ejus malitia superatur a malitia peccatorum theologicis virtutibus oppositorum, odii in Deum, infidelitatis, desperationis ; quando igitur idololatria dicitur omnium prorsus peccatorum *gravissimum*, hoc intellige quatenus sumpta *in concreto* maxima etiam peccata supponat et includat, ac simul ad pessima quaeque scelera disponat. Idololatriae perversitatem et sequelas graphice describit Scriptura, Sap. XIII-XIV, Is. XLIV, Bar. VI, Rom. I.

310.
Causae.

Causas generales idololatriae pulchre exponit S. Thomas, a. 4, distinguens triplicem causam dispositivam ex parte hominum et unam consummativam ex parte daemonum ; qui locus pro inserto habeatur.

CAPUT III

DE DIVINATIONE

(q. 95).

311.

Notio divinationis.

Divinatio definitur : inquisitio occultorum, maxime *futurorum*, ope daemonis, seu per ejus auxilium expresse aut tacite invocatum. Fit igitur duplici modo : expresse postulando daemonis interventum ; vel adhibendo media ad investigationem occultorum, nisi daemon interveniat, prorsus inefficacia, atque ita tacite opem daemonis implorando. Homo scilicet vel proprio intellectu veritatem invenit, res rerumque causas investigando, vel eam ab alio intelligente perquirat : idcirco, quando medium adhibet improporcionatum tum ad rem naturaliter detegendam, tum ad auxilium divinitus obtinendum, a spiritibus malignis, qui libenter sese vanis inquisitionibus ingerunt, opem exspectare convincitur. Nec sufficit ipsum protestari se nullum intendere commercium cum daemone : agit enim contra protestationem suam, dum utitur mediis aliunde certo inefficacibus.

312.

Ejus malitia.

Divinatio peccatum est superstitionis. Manifeste peccatum est : divinus enim, quamvis etiam sine animo daemonem honorandi agat, de facto tamen cum hoste Dei ac nostro quamdam init societatem seque exercite subicit ipsi tanquam magistro veritatis. Cf. Levit. XX, 6, 27 ; Deut. XVIII, 10-12. Sed non ita apparet hoc peccatum spectare ad superstitionem illam quae cultum divinum creaturae exhibet : potest enim divinator invocare daemonem, non qua Deum, sed qua socium sibi devinctum, aut qua spiritum intelligentia pollentem. Nihilominus affirmatur, nam a/ occulta quae investigantur saepe sunt futura libera aut cordium secreta, quorum scientia certa Deo propria est : unde qui talem a daemone manifestationem exspectat, tacite ipsi divinam quamdam excellentiam tribuit (cf. S. Thom. a. 1) ; b/ imo occulta quaedam ab eo inquirere quatenus ipsa naturaliter sive certo sive conjecturaliter cognoscere valeat, adhuc ad superstitionem potest revocari : quod innuit S. Thom. a. 2, et post Cajetanum, in art. 2 et 4, bene ostendit Suarez, I, tr. 3, l. 2, c. 8 ; « quia per hanc ipsam societatem daemon intendit usurpare aliquid de excellentia Dei

et de honore illi ab homine debito... ideo homo consulens daemonem praedicto modo, plane onsentit et cooperatur daemoni usurpare conanti divinam excellentiam, et ideo contra religionem Deo debitam superstitiose operatur (n. 16)... Sicut si vasallus unius regis transiret ad tyrannum et publicum hostem, qui regem a suo trono deturbare conatur, et cum illo amicitiam contraheret et ab eo auxilium peteret, plane ageret contra fidelitatem et observantiam debitam suo principi, et honorem illi debitum censeretur in hostem transferre. Ita ergo est in praesenti (n. 19). »

Hinc etiam apparet peccatum divinationis, non tantum expressae sed etiam tacitae, esse grave ex toto genere suo. Tacita tamen divinatio non raro a gravi saltem excusatur ob ignorantiam et simplicitatem agentis, qui logicam deductionem n. 311 factam non satis advertit : quod magis patebit ex dicendis de vana observantia.

Divinatio multipliciter *distinguitur*. Expressa quidem divinatio diversa nomina accepit juxta diversos modos quo daemon respondet, aut respondere expectatur, sive per mortuos quos fite sistit praesentes (*necromantia*), sive per viventes quos invadit (*pythoismus*), sive tandem per res inanimatas (*oraculum*, *haruspicium*, etc.). Hoc triplex divinandi genus, saltem attentatum, conjungitur in moderno *spiritismo*. Tacita quoque divinatio varia nomina habet, juxta varias res quas divinus considerat et actiones quas ipse facit ad occulta detegenda et praenuntianda (*astrologia*, *augurium*, *sortes* etc.). Circa quasdam ex his speciebus nonnulla speciatim adnotanda sunt.

Et primo quidem circa *spiritismum*, quum etiam in Theol. *Spiritismus*, Dogm. de hac superstitione agatur (1), haec pauca sufficient. 1/ Indubium habemus plurima spiritismi hodierni phenomena artibus et fraudibus operatoris, qui dicitur *medium*, aut certe inconscio influxui ipsius et eorum qui interveniunt, esse tribuenda (2). Nonnulla tamen ab interventu diaboli repeti, aut

(1) Cfr. Jungmann, de Deo Creat., n. 163, 173-175.

(2) Legi meretur opus Doct. Surbled, *Spirites et Mediums* (Paris, 1901) : nota tamen fluidum vitale quod invocatur esse meram hypothesim. Cfr. etiam Prof. Grasset : l'Occultisme, in period. *Revue des deux mondes*, tom. 36, p. 115-152 (Novemb. 1906) ; L. Roure in period. *Etudes Relig.*, t. 133, p. 810 ss. Mira quaedam phenomena severae crisi subjecta fuerant a viro scientiae physiologicae dedito

saltem cum ejusdem immixtione fieri, videtur etiam indubium aut profecto vehementissime suspicandum est. Ita sapienter Patres Concilii Baltimorensis II (n. 36) : « Bene videtur esse exploratum plura quae in Circulis Spiritismi exhiberi phaenomena miranda dicuntur, esse vel omnino ementita et operatorum inter se collusionem fraudulenta producta, vel personarum quae dicuntur *media* imaginationi et spectatorum credulitati esse praesertim adscribenda, vel demum manuali cuidam dexteritati, qualis apud praestigiatos usu venit, esse tribuenda. Vix dubitandum tamen videtur, quaedam saltem ex eis a satanico interventu esse repetenda, cum vix alio modo satis explicari possint. » Spiritistae autem, lucis osiores, hucusque minime opportunitatem praebuerunt severam singulorum phenomenon crisi instituendi. — 2/ Quantumvis raro daemones reapse intervenire quis existimet, adhuc praxis spiritismi convincitur superstitionis, eo quod attentet evocationem et consultationem spirituum : quum ex doctrina ac traditione catholica constet hujusmodi consultationibus neque angelicos spiritus, neque animas defunctas subesse. — 3/ Accedit character sive *indoles hodierni spiritismi*, cujus asseclae vere constituunt sectam, quae profitetur dogmata doctrinae catholicae opposita et verae religioni subdole adversatur ⁽¹⁾.

314.
Decreta
S. Officii.

De illicitate spiritismi notentur duo decreta S. Officii. Prius est 30 Mart. 1898 (Coll. Brug. t. III, p. 416) : S. Offic. respondit « uti exponitur non licere » praxim sequentem ; « Titius, exclusa omni conventionem cum spiritu maligno, evocare solet animas defunctorum. Ita procedit :... precem dirigit ad Ducem Militiae Coelestis, ut ab ipso obtineat facultatem communicandi cum spiritu talis determinatae personae... Tunc ipse praeparatam

Prof. Ch. Richet : *les phénomènes dits de matérialisation de la Villa Carmen* (Paris 1906) : mox tamen apparuit haec ipsa fraudibus esse tribuenda.

(1) Spiritismo aliquatenus affines sunt sectae theosophicae, quae intimam quasi medullam omnium religionum sub nomine theosophiae investigare praetendunt : quarum doctrina multis titulis sanae philosophiae ac catholicae fidei adversatur et imo in ipsum pantheismum seu monismum impingit. Nuperrime (16 Jul. 1919) S. Officium ad dubium : An doctrinae, quas hodie theosophicas dicunt, componi possint cum doctrina catholica ; ideoque an liceat nomen dare societatibus theosophicis, earum conventibus interesse, ipsarumque libros, ephemerides, diaria, scripta legere, Resp. Negative in omnibus. Cf. G. Busnelli : *Teosofia e teologia*, in period. *Gregorianum*, t. I (1920), p. 154-159 ; J. Laenen : *De Theosophie* (1910).

manum dum praebet ad scribendum, persentit illam moveri... Ipse exponit ea quae scire cupit, et manus scribit responsa hisce quaesitis. Quae responsiones quadrant omnes cum catholica fide... » Adverte Titium *inefficaciter* excludere commercium cum diabolo : liquet enim ex doctrina catholica Ducem militiae coelestis non dare communicationem cum spiritibus ad libitum invocantis. Et quamvis profecto opinari liceat ipsum sibimet per *autosuggestionem* respondisse, potius quam per realem interventionem satanae, manere tamen in hac hypothese malitiam *attentatae* evocationis mortuorum (cf. statim dicta sub 2°).

Alterum decretum est 27 April. 1917 (Acta Ap. S. p. 268) : S. Off. resp. « Negative in omnibus » quaesito : An liceat per « Medium », ut vocant, vel sine « Medio », adhibito vel non hypnotismo, locutionibus aut manifestationibus spiritisticis quibuscumque assistere, etiam speciem honestatis vel pietatis prae se ferentibus, sive interrogando animas aut spiritus sive audiendo responsa, sive tantum aspiciendo, etiam cum protestatione tacita vel expressa nullam cum malignis spiritibus partem se habere velle ? — Praeter periculum perversionis ac scandali, iterum in hac praxi habetur malitia attentatae evocationis spirituum aut cooperationis ad ipsam.

Si quis autem nihil certo praeternaturale quaerens et animo a superstitione alieno, extra spiritistarum conventus, scientifice investigare velit effectus quosdam probabiliter naturales ⁽¹⁾, per se a peccato immunis erit ⁽²⁾. At tales effectus dubios ex curiositate aut joco experiri, vix vacabit ab omni peccato, saepe etiam grave superstitionis periculum inducet ⁽³⁾.

315.

Circa *vaticinia per chartas, chiromantiam* et similia : adverte *per chartas* tales vates ordinarie nullam ipsos suae arti fidem tribuere, sed *etc.*, quaedam proferre temere aut conjecturare, quibus decipiant credulos et curiosos delectent. Attamen, si serio se agere fingunt,

(1) Ita *aliquam* motionem mensae similisve rei sub impositis digitis et per ictus ejus quaedam « responsa » circa res intervenientibus non omnino ignotas. Hujus rei explicationem naturalem satis probabilem, ex inconscio influxu agentium proponit prof. Grasset, *le psychisme inférieur, Revue des deux mondes*, tom. 188, p. 314 ss. Cf. etiam P. Castelein, *les phénomènes de l'hypnotisme et le surnaturel*, p. 191-193.

(2) Vide infra n. 323.

(3) Cfr. de his Vermeersch, *Quaest. de Virt. relig.*, n. 176; Génicot-Saïsmans, I, n. 270-271.

praeter injustam deceptionem credulorum, graviter peccant cooperando iis a quibus superstitiose consuluntur. Consulentes, si serio agunt, item graviter peccant, nisi nimia simplicitate excusentur; si ex joco et yana curiositate quin fidem dictis adhibeant, per se a gravi excusantur, quum nec vates nec ipsi agant cum intentione superstitiosa. Quodsi tota res a pseudo-divinatore et consulentibus ex mero joco peragatur, nullum per se peccatum aderit. Manifeste superstitiosa non est divinatio eorum qui ex inspectione vultus, scripturae etc. totam hominis indolem conjecturaliter deducunt; item eorum qui, ex inconsciis motibus vivide cogitantis, rem vel actionem cogitatam inveniunt vel exequuntur, numerum, vocabulum, figuram cogitatam scribunt ⁽¹⁾.

316.
per somnia,

Circa somnia : « somnia sunt signa aliquorum futurorum eventuum, in quantum reducuntur ad aliquam causam communem somniis et futuris eventibus..... Est ergo considerandum quae sit causa somniorum, et an. possit esse causa futurorum eventuum vel ea possit cognoscere (a. 6). » Jamvero, somnia causantur interdum *divinitus* : quibus sane eatenus fides est adhibenda quatenus de eorum origine constat; — interdum *diabolice* : si quis igitur tali medio instrui petit a daemone, reus est expressae divinationis per somnia (quam memorat S.Th.a. 3); — generatim tamen *naturaliter*, ex animi et corporis habitu, aeris aliussve agentis extrinseci influxu etc. : quae somnia sunt quaedam signa naturalia valetudinis, complexionis, passionum, curarum, occupationum somniantis, non autem eventuum fortuitorum aut liberorum actuum : unde qui his communibus somniis, quibus sane Deus non loquitur, fidem tribuit, interpretative recurrit ad daemonem sese phantasiis ac somniis hominum ingerentem. Quomodo tamen frequenter excusentur a gravi qui somniis credunt, videbimus ubi de vana observantia, ad quam etiam somnia spectant.

317.
per sortes.

Circa usum sortium (seu sortilegium, quae tamen vox saepius maleficium designat) : sortes dicuntur divisoriae, consultoriae, divinatariae, prout de re distribuenda sive tribuenda, de actione

(1) Hanc artem, quam improprie lectionem cogitationum vocarunt, solenter exercuit Cumberland, ex quo saepe Cumberlandismus dicitur. De his vide Huppert, in *Theol. Prakt. Quartalschrift* (Linz) a. 1893 p. 560-565.

ponenda vel omittenda, aut tandem de eventu futuro seu occulto decernere debent. — *Divisoriae* sortes *de se* nullam superstitionem aliamve malitiam continent. — *Consultoriae* sortes, si explicite aut implicite a daemone consilium expectatur, supersticiosae sunt. Si solius Dei providentia imploratur, interdum sunt licitae : quando vel ex divino jussu aut instinctu, vel saltem ex urgente necessitate omnisque consilii defectu cum debita reverentia fiunt ; sed regulariter illicitae, quia continent tentationem Dei (n. 328). Manifeste non agitur hic de illo sortium usu quo quis anceps inter duo negotia seipsum determinaret, nihil omnino a sorte nisi casum fortuitum expectans. — *Divinatoriae* sortes sunt generatim illicitae : hanc enim vim patefaciendi veritatem occultam sortes non accipiunt divinitus, extra adjuncta specialissima, nec profecto habent ex sua natura ; unde, qui per sortes veritatem inquit, vel tentat Dominum, vel daemonis interventum expectat. — Adverte apud plures auctores sortes dici consultorias si a Deo, divinatorias si a daemone expresse aut tacite petitur veritatis cognitio aut operationum directio. In hoc quidem sensu : sortibus consultoriis inest regulariter irreligiositas, divinatoriis semper inest diabolica superstio. — Circa sortes cf. cum art. 8 hujus quaest. opusculum S. Thomae XXI (alias XXV).

CAPUT IV

DE VANA OBSERVANTIA

(q. 96).

Vana observantia, seu *superstitio observationum*, dicitur : 318.
adhibitio rei ad aliquem effectum ad quem obtinendum neque *species*.
ex sua natura, neque ex institutione divina aut ecclesiastica vim habet. Tales observantias S. Thomas reducit ad artem *notoriam*, seu acquirendi sine labore scientiam, per adminicula vana (art. 1) ; artem *sanitatum*, seu sanandi aut praecavendi morbos hominum et animantium, remediis inanibus (a. 2) ; et *observationem eventuum*, fausta vel infausta praesagientium, usurpatam ad proprios actus dirigendos, seu ad fausta attingenda et infausta vitanda (a. 3). Haec ultima superstio valde affinis est

divinationi, quae tamen concipitur potius per modum artis exercita et magis directe ad notitiam occultorum hauriendam quam ad operationes ordinandas tendens: ceterum haec distinctio minus refert ob dicenda n. seq. His speciebus, quae generatim nonnisi tacite daemonis invocationem continent, addi possunt aliae quae saepius expressam invocationem includunt: *magia*, seu ars mira operandi ope daemonis, et *maleficium*, seu ars per ejusdem interventum nocendi ⁽¹⁾. *Magia* interdum sumitur latius pro toto genere vanae observantiae, imo latissime pro omni commercio superstitioso cum daemone; interdum etiam omnis species superstitionis expressae « *magia* », tacitae vero « *superstitio* » dicitur.

319.

Qualitas.

Qualitas. Hic quaeritur, an istae species observantiarum, itemque variae species divinationis, habeant malitiam distinctam: imo an ipsa divinatio et vana observantia morali specie differant? Jamvero, sub propria ratione superstitionis, minime constat de formali differentia divinationis et vanae observantiae: etenim, ut ait Suarez, l. 2, c. 14, n. 10, « ratio malitiae in utroque vitio formaliter consistit in contrahenda cum daemone societate, et in tacito cultu et veneratione illius: ad quam malitiam parum refert et materialiter se habet quod haec societas ordinetur ad aliquid cognoscendum, vel faciendum. » Nec etiam constat de differentia morali inter divinationes aut observantias quae per expressam, et eas quae per tacitam invocationem fiunt: quia, juxta eundem Doctorem, c. 10, n. 1, in his eadem est idololatriae participatio et eadem cum honestate religionis repugnantia; inde haberi possunt ut actus perfectus et imperfectus intra eandem speciem. A fortiori dicendum reliquas omnes divisiones, supra indicatas, materialiter tantum seu ex parte objecti, non formaliter seu in specie morali fieri. Additur tamen: *sub propria ratione superstitionis*; nam aliae malitiae contra fidem, justitiam etc. frequenter accedunt.

320.

Quantitas.

Quantitas. Vana observantia, ut ex dictis de divinatione colligitur, peccatum est superstitionis, ex toto suo genere grave.

(1) Merito advertunt plures AA. casum realis magiae ac maleficii esse rarissimum, ac contrariam persuasionem olim locum dedisse lugendis erroribus in processibus contra sagas. Saeculi XVI exeuntis mentalitatem exhibet celebre opus Martini Delrio: *Disquisitionum magicarum libri sex*.

Quando tamen ipsi nonnisi tacita ad daemonem relatio inest, frequenter, et facilius quidem quam divinatio, excusatur vel a tanto vel etiam a toto, ob agentis ignorantiam tum in re physica tum in re religiosa, aut ob ejus inconsideratum timorem. — Imprimis ob *ignorantiam*: nil mirum est rudiores, qui hinc passim effectus physicos sibi prorsus inexplicabiles intuentur, hinc spirituales orationis et sacramentalium efficaciam norunt, etiam indebite certis rebus similem vim naturalem aut supernaturalem tribuere. Quo in errore facile detinentur, — partim ex *falsa experientia*: se enim saepius falli non advertunt, at si semel iterumve congruus eventus sequatur, inde jam fidenter medium vanum adhibebunt, eo quod effectus probaverit virtutem; — partim ex *credulitate* qua ingenue adhaerent mori ac traditioni majorum: « difficile est enim, ait Cajet. ad a. 4, confutare quod seniorum traditione et auctoritate firmatum vulgares acceperunt (1). » Unde idem Cajet. ad a. 2 bene resolvit: « quando aliqui adhibent lapides, herbas, imagines vel aliquid hujusmodi, ad sanandum vulnus vel mitigandum dolorem et hujusmodi, putando quod adhibeant naturales vel divinas causas, etiamsi errent, excusantur a superstitione, nisi ignorantia sit crassa et supina, excusationisque non capax. » — Deinde ex *inconsiderato timore aut spe inani*, quibus commoti homines cuidam vanae observantiae indulgent, quin huic certam fidem ullatenus adhibeant. Ita, qui in morbo omnia remedia tentans etiam inepto aliquo medio utitur; qui epulas praebens, aut magnum negotium aggrediens, ad pacandum animum vitat numerum aut diem quos dicunt infaustos, qui suum iter in diem sequentem transfert, quia atroci quodam somnio terretur: aliique similia quandoque observantes, a gravi saltem et pleurumque ab omni culpa excusantur. Cf. Cajet. ad a. 3.

321.

Pro coronide verbum addendum de *usu rerum sacrarum* ad *Usus rerum*
certos effectus obtinendos, de quo usu etiam agit S. Thom. in *sacrarum*.
a. 4 « de suspensionibus sacrorum verborum ad collum. »

(1) Hanc *vulgi* simplicitatem non mirabimur si attendimus quam firmiter olim *Theologi doctique communiter*, ex traditione et auctoritate majorum, admiserint *influxum astrorum* in passiones hominum, et similia (vide S. Thomam 2-2, q. 55, art. 5 et 1, q. 115, art. 4; imo et modernum Card. D'Annibale, *Summula*, t. 2, n. 33). Legantur etiam quae Sporer (h. l. n. 23) aliique habent de *filo a virgine ducto*, *unguento armario*, *pulvere sympathico*, etc.

Equidem 1/ *generatim* : ille usus licitus et pius erit, si agens nulli circumstantiae vanae inhaereat, nec rei sacrae tribuat alium aut certiorum effectum quam importat ipsius indoles et institutio. Sin minus, usus erit illicitus, quanquam non iisdem semper titulis : erit nempe, aut proprie dicta observantia vana, aut saepius cultus Dei superfluous, aut etiam sacrilegium, aut praesumptio et Dei tentatio. — 2/ *Speciatim* : a/ observare certum *numerus* orationum, dierum, candelarum etc. licet, si fit ex causa rationabili, scil. propter significationem mysticam his numeris congruentem, aut propter indulgentias et privilegia certis exercitiis annexa ; non vero licet, si tali praecise numero effectus operis attribuitur. b/ Inhaerere certis precandi *formulis* aut piis exercitiis, quia in S. Liturgia continentur, quia ab ecclesiastica potestate probantur aut indulgentiis ditantur, quia Sanctum aliquem auctorem habent, quia melius orantis devotionem promovent etc., licet ; non vero licet expectare efficaciam ex ipsis orationum verbis potius quam ex sensu expresso et affectu ipsius orantis ; aut aliquam fiduciam ponere in quibusdam formulis ineptis vel orantiunculis fabulosa Christi, S. Petri etc. dicta et facta referentibus (1). c/ Per usum pium *sacramentalium*, item SS. reliquiarum, imaginum (2) aliarumque sacrarum rerum a Deo fiducialiter expectare licet maxima etiam beneficia, juxta promissiones divinas, institutionem Ecclesiae, aut probatam fidelium experientiam ; non vero licet talia convertere in usum ad quem minime destinantur ; neque praesertim ipsis tribuere aliquam vim infallibilem quam non habent : qui ultimus error interdum multum nocet, quia inde praecipua exercitia religionis et media salutis negliguntur.

322. *Nota practica.* *Practice nota*, ex omnibus disputatis in hoc et praec. capite : a/ in instructionibus non esse exponendas populo superstitiones quae in loco non existunt ; neque etiam operose impugnandas

(1) De aliqua superstitiosa « catena precationum » vide *La vie diocésaine* (Malines) 1910, p. 121 ss.

(2) Ad dubium : « num pro licito habendum esset parvas imagines chartaceas B. M. V. in aqua liquefactas vel ad modum pillulae involutas ad sanitatem impetrandam deglutire » S. Off. 29 Jul. 1903, Apost. Sede vacante, resp. « dummodo vana omnis observantia et periculum in ipsam incidendi removeatur, licere ». At non est promovenda hujusmodi devotio, tum quia facile irridetur, tum quia imago chartacea B. M. V. fit ut pie aspiciatur ac colatur, non vero ut pie manducetur, sicut manducatur panis benedictus.

illas quae, olim multum vulgatae, mutatis temporibus vix apud quosdam supersunt intereuntque in dies desuetudine et oblivione. b/ Data occasione monendi opportune populum aut quemdam fidelem de his rebus, prudenter agere qui propriae superstitionis malitiae ac tacitae ad diabolum relationi non insistit, sed potius similes praxes esse absonas et inanes ostendit.

Dubium esse potest aliquando *de proportionem medii adhibiti ad effectum obtentum*. « Quo occurrente, theologi communiter docent (S. Alph. l. c. n. 20), si aliqua probabili conjectura effectus *naturali* causae tribui possit, illicitum non esse illud medium sive remedium adhibere, saltem si fiat protestatio contra diabolum : si vero constet, effectum *naturali* causae adscribi non posse, divinam sive miraculosam causam in dubio non esse praesumendam, sed eam *probandam esse*, quare, probatione deficiente, illam rem esse relinquendam ut superstitiosam aut superstitionis periculum involventem. Nota tamen, explicationem naturalem *rationabili* conjectura niti debere, non insana eorum explicatione, qui et divina et diabolica negantes, per fas et nefas *omnia* naturali modo explicare tentant. » Lehmkuhl, I, n. 357.

323.

Quid in dubio de proportionem medii ad effectum.

Hac doctrina prae oculis habita, paucis expendimus quaestionem de indole naturali *hypnotismi*, et de ejus liceitate.

324.

Hypnotismi notio.

Hypnotismus est inductio cujusdam status peculiaris, somno analogi, qui hypnosis dicitur, in quo status constitutus homo mire subit suggestiones hypnotizantis (1). Inducitur hic status hypnoticus mediis diversissimis at generatim ad aliquam, saltem implicitam, somni suggestionem, revocandis. Gradus autem habet plures a simplici somnolentia ad perfectum somnambulismum.

Phenomena hujus status adeo nota sunt omnibus ut hic summam tantum indicari debeant. Oriuntur itaque, per suggestionem, membrorum paralysis et catalepsis seu rigiditas; anesthesia seu insensibilitas; aut contra, hyperesthesia seu sensuum exaltatio, sensuum illusiones et hallucinationes, tum

(1) « L'hypnose est un sommeil ou un état analogue au sommeil, dans lequel l'activité psychique d'un sujet est influencée et dirigée du dehors, par suggestion verbale. » P. Coconnier, *L'hypnotisme franc*, p. 425, coll. p. 257-259.

positivae, quibus videre videantur objecta, audire sonos, olfacere et gustare grata aut ingrata, dum nihil vel aliud prorsus sensibus subicitur, — tum etiam, quamvis difficiliter, negativae, quibus adstantem quemdam non videant, loquentem non audiant, succutientem non sentiant; amnesia, sive memoriae defectus vel partialis, puta nominum priorum, alicujus litterae alphabeti, vel etiam totalis; et contra, pseudorecordatio eventus ficti, puta debiti contracti aut sceleris commissi; denique magna subjectio hypnotizanti, ad actus ab ipso suggestos, sive in ipsa hypnosi, sive etiam postea, exequendos. His accedunt, sed apud paucissimos tantum, sua complexione et crebris experimentis prae caeteris dispositos: suggestiones post longum tempus, puta plures menses aut unum annum, implendae, quae hora ac modo praefixis executioni mandantur; duplicis vel multiplicis « personalitatis » susceptio (dédoublement de la personnalité); imo nonnunquam, in certis adjunctis, vesicatio, aut paululi sanguinis exsudatio ⁽¹⁾.

Praeter haec hypnotismi phenomena, de quorum veritate constat, feruntur et alia quaedam stupenda, quae a pluribus hypnotismo adscribuntur: ita clara visio ⁽²⁾ objecti omnimode absconditi, subita scientiae medicalis acquisitio, expeditus usus linguae prorsus ignotae ⁽³⁾, cogitationum nullo indicio apparentium ac liberorum futurorum cognitio etc. « Ast haec phenomena, ut recte notat Theol. Mechl. ⁽⁴⁾, aliaque adhuc magis mirabilia, vel dubia sunt, vel, si nonnumquam constet ea vere occurrere, ad hypnotismum proprie dictum, qualis hodie a viris artis magneticae [hypnoticae] peritis intelligitur, certo non pertinent. Haec igitur vel inter figmenta amandanda sunt fraudulentisque artibus adscribenda, vel ad superstitionem spiritismi revocanda ⁽⁵⁾. »

325.
Indoles.

His praemissis: hypnotismus, proprie et presse sumptus seu

(1) Cf. de his omnibus phenomenis op. cit. P. Coconnier, p. 78-135. Notissima sunt experimenta hinc Doctoris Bernheim cum schola sua Nanceiensi, hinc Doctoris Parisiensis Charcot in nosocomio « la salpêtrière ».

(2) Ope luminis ordinarii, sepositis radiis x.

(3) Longe aliud est quod interdum in hypnosi resuscitetur memoria per annos sopita v. gr. alicujus cantilenae ignoti idiomatis.

(4) *De virtutibus*, n. 141, ed. a. 1896.

(5) Cfr. P. Coconnier, op. cit. p. 136, 140, 181.

« scientificus », in se inspectus, non praeternaturalis sed naturalis censendus est. Etenim 1/ ex generali consideratione hypnotismi scientifici hodierni, oritur validum argumentum praejudiciale contra indolem diabolicam ejusdem ; considerando nempe a/ quinam, quo modo et quem in finem hypnotizent et hypnotizentur, b/ quam apte respondeant phenomena producta tum naturali complexioni subjecti, tum perseverantiae, sagacitati ac methodo quibus utitur hypnotizans, c/ quam constanter, in praxi vere scientifica hypnotismi, desit omnis effectus qui evidenter offendat leges naturae physicae aut evidenter superet vires naturae humanae (1). 2/ Si jam speciatim phenomena hypnotica expendimus, cum compluribus catholicis philosophis ac theologis (2) ad hanc devenimus conclusionem : hypnosis cum suis phenomenis ex legibus factisque psychologicis ac physiologicis, signanter ex aliunde nota vi phantasiae, ex analogia somni, somnii ac somnambulismi spontanei seu naturalis, item hysteriae, delirii et hallucinationis, partim explicatur verisimiliter ; qua vero parte explicatio vere sufficiens hucusque deficere videatur, saltem improporatio certa cum viribus naturae minime apparet. Atqui haec explicatio naturalis, utut in pluribus adhuc conjecturalis (3), nobis sufficit ut hypnosim non habeamus tamquam praeternaturalem, scilicet diabolicam. Ut enim ait S. Alphonsus quem supra n. 323 citavimus « in dubio praesumendus est aliquis effectus potius provenire a causa naturali quam a superstitione ». Addidimus quidem ex Lehmkuhl non sufficere inanes explicationes eorum, qui et divina et diabolica negantes, per fas et nefas omnia naturali modo explicare tentant. At hujusmodi esse hypnotismi naturalem explicationem dici nequit ; immo potius illorum videtur praejudicata mens qui

(1) Id testati sunt notiores hac in re Doctores, ut refert Coconnier, p. 137-138. Cfr. etiam Prümmer, Man. Theol. II, n. 521.

(2) Vide Eminum Mercier, *Psychologie*, n. 235 ed. 7 ; P. Castelein, *les phénomènes de l'hypnotisme et le surnaturel* (1911) et *l'hypnotisme et la psychologie* (1890). P. Coconnier op. cit. Consentiant plerique jam compendiatore Theol. Mor. : Lehmkuhl, I, n. 994 (in ed. II, n. 502) ; Müller, Theol. Mor. ed. 8, II, p. 264 sq. (ubi referuntur quae scripsimus in Coll. Brug. III, p. 265 sqq.) ; Berardi, Praxis, II, n. 3279 ; Génicot-Salsmans, I, n. 274 ; Tanquerey, Synops. Th. Mor. II, n. 916. — Vide etiam Doct. Lapponi, *Ipnatismo e Spiritismo* (etiam gallice versum), qui docte de hypnotismo, at minus critice de spiritismo disserit.

(3) De ipsa explicatione penitiori physiologica somni, somniorum, somnambulismi, hysteriae etc. nonnisi hypotheses proponuntur.

communes etiam hypnoticos effectus, quos centeni viri scientifici, a superstitione alieni, certa methodo producant, diabolico interventui adscribere nituntur.

Loquimur autem de hypnotismo *scientifico, in se inspecto*: omnino semoventes, ut praemonuimus, phenomena dubia aut hypnosi extranea, ac praesertim effectus, saltem attentatos, manifeste praeternaturales, ad spiritismum pertinentes, qui interdum cum hypnotismo junguntur ac miscentur, ita ut tota praxis indubie superstitiosa evadat. Hac observatione facta, putamus sat facile refelli argumenta quae acerrimus adversariorum antesignamus, P. Franco, congescit in opere: « l'ipnotismo tornato di moda » (1).

326.

Liceitas.

Superest ut de *liceitate hypnotismi iudicium feramus*. 1/ Si agitur de effectibus causas naturales certo praetergredientibus, qui sub specie hypnotismi quandoque quaeruntur aut etiam obtinentur: superstitiosum est ac proinde intrinsece illicitum talia attentare, aut in aliis efficere, aut in seipso ut fiant consentire. Atque ex hac causa simulque ex rationibus sub 3/ afferendis, usus magnetismi animalis, ut de facto obtinebat, pluries a S. Sede prohibitus fuit. Vide Epistolam Encycl. S. Officii, 4 Aug. 1856, adversus magnetismi abusus; et Resp. ejusd. S. Off. 23 Jun. 1840, 21 Apr. 1841, 28 Jul. 1847, ac S. Poenit. 1 Jul. 1841.

2/ Si agitur de hypnotismo proprie et presse sumpto, cum phenomenis supra indicatis, ex principio jam semel et iterum proposito, damnari nequit quasi opus superstitiosum, intrinsece illicitum. Quae solutio confirmatur recenti decr. S. Off. 26 Jul. 1899 (2).

(1) Primo editum a. 1886 in period. *Civiltà Cattolica*, et quarto a. 1899. — Operae pretium videtur referre pauca verba quibus gravis theologus Palmieri (in opere theologico Ballerini, a. 1890, t. II, tr. VI, sect. I, n. 101) causam hypnotismi proponit ac iudicat: « Nova quidem phenomena in somnambulismo (sic enim dicitur) nunc se produnt, quae sub *suggestionis* nomine veniunt, quaeque inter alios describunt Binnet et Feré in suo opere de magnetismo animali, Paris; at ea, nisi omnia sint impostura et collusio, tum physice tum moraliter spectata, adeo sunt contra omnes naturae leges et honestatem, ut unum Satanam auctorem manifeste testentur. » Exemplum hic habes praejudicatae mentis.

(2) Postulatum (ex Italico versum): « N.N. Doctor Medicinae, ad S. V. pedes provolutus, ut conscientiae suae quieti provideat, humiliter postulat an partem habere possit in disputationibus quae nunc instituuntur penes Societatem a Scientiis Medicis loci N. circa suggestiones hypnoticas in curandis pueris infirmis.

3/ Attamen accedunt aliae rationes ex quibus praxis hypnotismi plane illicita evadit, quoties sine gravi causa et sine magna cautela adhibetur. Etenim a/ hypnotizatus privatur expedito usu rationis ita ut ordinarie sine nutu hypnotizantis aegre possit hunc usum recuperare. Imo tradit se, magna saltem ex parte, arbitrio hypnotizantis : adeo ut ab ipso per suggestionem satis efficaciter, interdum quasi ineluctabiliter, impelli possit ad illicita perpetiunda et perpetranda, sive statim, sive etiam post temporis intervallum ; adeo etiam, in multis casibus, ut postea ad nutum ipsius et frustra reluctans in eundem statum hypnoticum reducat. Jamvero talis privatio usus rationis, abdicatio aut imminutio libertatis et alienae voluntati servitus, de se grave periculum pro moribus involvens, quamvis non videatur intrinsece illicita, certo tamen prohibetur quoties sufficiens causa deest aut negliguntur cautiones idoneae ad periculum in casu removendum. b/ Insuper hypnotismus, nisi magna prudentia adhibeatur, sanitatem animi et corporis gravinocumento exponit ⁽¹⁾. Unde iterum requiritur hujus periculi remotio, aut saltem ratio majoris boni obtinendi. c/ Tandem alia incommoda aliaque malitiae accedere possunt : ex publica hypnotismi exhibitione, modo inhonesto inducendi hypnosim, occasione libidinis etc. — Hic nota legem 30 Maii 1899, quae merito *spectaculum* hypnotismi sub poenis severis prohibuit et exercitium hypnotismi in personas *minores* aut *amentes* certis limitibus constrinxit.

Unde : *causa*, sufficiens ad hypnotismum cohonestandum, minime erit causa recreationis ; sed erit interdum causa *investigationis scientificae*, dummodo peritus seligat personas quibus experimenta hypnotica innocua, imo proficua, apparent ; prae-

Agitur non tantum de discutiendis experimentis jam factis, sed etiam de novis faciendis, sive ea explicari possint juxta naturales leges, sive non possint. Quapropter orator, ne errandi periculo exponatur, expectat dociliter S. Sedis oraculum. » Resp. « Quoad experimenta jam facta, permitti posse, modo absit periculum superstitionis et scandali, et insuper Orator paratus sit stare mandatis S. Sedis et partes theologi non agat. — Quoad nova experimenta, si agatur de factis quae certo naturae vires praetergrediantur, non licere ; sin vero de hoc dubitetur, praemissa protestatione nullam partem haberi velle in factis praeternaturalibus, tolerandum, modo absit periculum scandali. »

(1) Cf. v. gr. Surbled, *La morale dans ses rapports avec la médecine et l'hygiène*, vol. IV, p. 92-95.

sertim vero erit causa *medicationis* aut *psychotherapiae*, quando *revera* hypnosis apparet esse praestans medium ad aliquem morbum, puta nervorum morbum aut rhumatismum, curandum, sive malam propensionem aut consuetudinem impugnandam. Tunc autem *cautio* adhibenda haec erit: non admittatur nisi medicus in hac re valde peritus ac prudens simulque summe fidus, qui non omnigenis suggestionibus, sed prorsus honestis, innocuis et ad finem intentum vergentibus, utatur; atque etiam adjungatur ipsi testis fidus, qui et hypnotizantem a mala suspitione et praecipue hypnotizatum ab omni injuria defendat ⁽¹⁾.

(1) Vide similes conclusiones apud plures recentiores theologos, Lehmkuhl, l. c.; Theol. Mechl., l. c.; Van der Moeren, de Virt. append. III; Haine, Th. Mor., I, de primo praec. q. 25; Génicot-Salsmans, I, n. 273-275; Noldin, Sum. Th. M., II, n. 749; Prümmer, Man. Theol., II, n. 521 sq. Re non satis discussa, severius loquuntur Bucceroni, Inst. Theol. Mor. I, n. 485; Costantini, Inst. Theol. Mor. II, n. 242, V.

PARS II

DE IRRELIGIOSITATE

Irreligiositas, quae sensu lato omnia peccata religioni ^{327.} *Irreligio-*
opposita designare potest, restricto sensu a superstitione distin- *sitatis spe-*
guitur: haec quidem exhibet aliquem cultum divinum, sed *cies.*
ratione modi aut objecti incongruum; illa vero ponit aliquid
divino cultui contrarium, et ideo per defectum peccare dicitur.
Cujus vitii quatuor species hic explicat S. Thomas: duas
divino cultui immediate contrariantes, tentationem Dei et per-
jurium; duas immediate reverentiae rebus sacris debitae ac
mediate divino cultui oppositas, sacrilegium et simoniam:
prioribus merito addi potest blasphemia, quae tum religioni,
tum fidei confessioni opponitur, et de qua agit S. Thomas in
qq. de Fide. De perjurio jam actum est in libro secundo, ubi
etiam de fractione voti, de violatione festi, de defectu in orando
aliisque peccatis contra religionem, magis opportune disputavi-
mus; denique de simonia, quae est sacrilegii species, tractatur
in praelect. jur. can. Unde manet agendum de *tentatione Dei*,
de *sacrilegio* et de *blasphemia*.

CAPUT I

DE TENTATIONE DEI

(q. 97).

Tentatio Dei est dictum aut factum quo quis de Deo experi- ^{328.} *Notio ac*
mentum sumit. « Experimentum autem sumitur de aliquo ut *divisio.*
sciatur aliquid circa ipsum, et ideo proximus finis cujuslibet
tentantis est scientia (S. Th. 1 q. 114, a. 2). » Unde *formalis*
tentatio Dei, est peccatum illius qui expressa intentione aliquid
in Deo explorat: quae rursus distingui potest in stricte dictam,
qua quis circa intrinsecas Dei perfectiones, puta scientiam,
potentiam, bonitatem, dubitans, de eis aliquod experimentum
facere intendit; et in minus stricte dictam, qua quis de bene-

placito et libera operatione Dei dubitans, ejusdem manifestationem indebite expetit (Cf. Suarez, tr. 3, l. 1, c. 2 ; notando plures hunc ultimum modum ad interpretativam tentationem reducere). Exemplum utriusque modi sit. in persecutore aliquem christianum feris objiciente ut videat an Deus possit, aut de facto velit eum liberare. — Alia Dei tentatio est quasi *interpretativa*, seu materialis, qua quis nullam circa Deum probationem facere intendit, attamen petit aut facit aliquid quod in casu ad nihil censetur utile et referibile, nisi ad experimentum de Deo sumendum. Ita facto suo Deum tentat, qui vel ordinaria media temere respuens, vel sine causa se periculis immittens, a Deo speciale aut et miraculosum auxilium implicite saltem postulat. Cf. art. 1, in corp.

329.

*Discretio
ab actibus
licitis.*

Non aderit irreligiosa Dei tentatio : a/ si quis inculpabiliter dubitans de veritate fidei, aut de locutione divina, cum debita reverentia a Deo speciale signum petit. b/ Si quis submisce petit manifestationem divini beneplaciti, quando tali notitia omnino indiget neque eam aliunde colligere potest. c/ Si quis ad instructionem aliorum, ad infideles convincendos ac fideles confirmandos, signum a Deo petit, justa necessitate et debita submissione semper suppositis (de his tribus cf. art. 2, in corp. et ad 3). d/ « Quando propter aliquam necessitatem seu utilitatem, committit se aliquis divino auxilio in suis petitionibus vel factis (a. 1). » — Quoad plura sanctorum virorum gesta hunc spectantia, quae ex communibus principiis viderentur indiscreta : pleraque explicantur ex peculiari motione Dei et familiari illo ad Deum commercio, quo viri sancti fruuntur ; reliqua saltem ob simplicitatem et piam intentionem agentis excusanda sunt. Denique e/ non tentat Deum, quamvis aliunde peccet, qui dum temere periculum quaerit aut media ordinaria respuit, nullum speciale auxilium a Deo expectat, sed tantum fortunae sese committit.

330.

Malitia.

Tentatio Dei peccatum est *ex suo genere grave, religioni oppositum* (a. 2-3). *Primum* colligitur ex Script. Deut. VI, 16, cll. Ex. XVII, 7, Mt IV, 7 ; ac facile intelligitur, tum de stricte dicta tentatione Dei quam ex defectu fidei oriri diximus : quae manifeste est summe injuriosa Deo et nullam materiae levitatem admittit ; tum de illa quae ex curiositate aut praesumptione

oritur : est enim provocare Deum ut fiat potentiae suae inutilis ostensor et fautor curiositatis. Hic ultimus tamen tentandi modus non raro vacat a gravi culpa, ob imperfectionem actus, aut etiam ob parvitatem materiae: puta si quis nimia confidentia expectat aliquod Dei auxilium speciale, sed non miraculosum ; at simul spectanda est malitia accedens aliunde, ob periculum damni proprii aut alieni. — *Alterum* nullam difficultatem facit, si rite distinguas ipsum actum explicite vel implicite Deum tentandi ab infidelitate, praesumptione etc. ex quibus ille actus procedit (cf. a. 3 ad 1).

Ex dictis habemus quid censendum sit de illis probationibus sive purgationibus quae sub nomine *judiciorum Dei* sive *ordalium* (= oordeelen) medio aevo usurpabantur. Equidem iudicium Dei invocare, ad crimen refellendum aut litigium dirimendum, aliquousque licet. Licitum enim est juramentum, quò non petimus ut ipse Deus hic et nunc veritatem manifestet et perjurium puniat, sed quomodo et quando voluerit (n. 211). Unde purgatio a crimine *per juramentum* recipiebatur in jure can., nunc vide art. 1829-1830 (1). Similiter, interdum purgatio criminis facta est *per sacram communionem* : quae sumptio corporis Domini, *juramenti instar adhibita et sine postulatione praesentis interventus Dei*, absolute illicita non est, quamvis regulariter ob majorem tanti Sacramenti honorem non expediat (2). Sed illicita fuerunt proprie dicta *judicia Dei*, iudicium ferri candentis, aquae ferventis, aquae frigidae, panis adjurati, feretri ; quibus multum accedebat monomachia seu duellum iudiciale. In ipsis enim, praeter injuriam erga probatos et periculum diabolicae fraudis, tentabatur Deus, cujus specialis imo et miraculosus interventus postulabatur. Nec ideo cohonestari possunt quod Deus tum in antiqua lege, Num. V. 14, instituerit aliquam hujusmodi probationem, tum quosdam interdum moverit ad tale periculum subeundum, tum etiam non raro in favorem innocentis intervenerit. Ex his tamen intelligitur quomodo olim fideles harum probationum malitiam non

331.
*Judicia
Dei.*

(1) Cf. *de purgatione canonica*, card. M. Lega : *Praelect. in text. J. C. de judiciis*, t. IV, n. 112, vel apud *Anal. Ecclesiastica* a. 1902, p. 179 sq.

(2) Cf. decr. Gratiani, 2 q. 5, cap. 23 et 26 ; et Delrio, *disquis. magicarum* l. 4, c. 4, q. 3.

satis perceperint, imo plures praesules bona fide easdem sub certis restrictionibus comprobarint. Romani vero Pontifices hanc praxim, barbararum gentium traditionibus investam, populorum moribus et principum legibus roboratam, prudenter initio circumscribere et ab ecclesiasticis judiciis arcere studuerunt, mox instanter et directe impugnarunt, ita ut in decursu saec. XIII fere extirpata fuerit (¹).

CAPUT II

DE SACRILEGIO

(q. 99).

332.

Sacrilegii notio.

Sacrilegium definitur *violatio sacri*, seu *rei sacrae* (vocem *rei* late sumendo). « *Violatio* hic large dicitur quaecumque irreverentia vel exhonoriatio. Sicut autem honor est in honorante, non autem in eo qui honoratur... ita etiam irreverentia est in eo qui irreverenter se habet, quamvis etiam nihil noceat ei cui irreverentiam exhibet. Quantum ergo est in ipso, rem sacram violat, licet illa in se non violetur (a. 1 ad 3). » — « *Sacrum* dicitur aliquid ex eo quod ad divinum cultum ordinatur. Sicut autem ex eo quod aliquid ordinatur in finem bonum, sortitur rationem boni; ita etiam ex hoc quod aliquid deputatur ad cultum Dei, efficitur aliquod divinum; et sic ei quaedam reverentia debetur quae refertur in Deum. Et ideo omne illud quod ad irreverentiam rerum sacrarum [formaliter qua talium] pertinet, ad injuriam Dei pertinet, et habet sacrilegii rationem (in corp.). » Adverte ex mente S. Thomae et AA. fere communiter, talem deputationem ad cultum Dei non fieri privata devotione sed publico ritu aut institutione.

333.

Qualitas.

Sacrilegium est *speciale peccatum religioni oppositum* (a. 2). Ipsi enim inest specialis a culto divino difformitas, qua scil. per aliquam irreverentiam *res Deo sacra* violatur. Dices : nullum speciale peccatum continetur sub diversis speciebus peccatorum. Atqui sacrilegium sub diversis speciebus continetur : puta

(¹) Cf. *Etud. Religieuses*, t. 63, p. 337 ss. : *les origines du duel judiciaire*, et t. 64, p. 35 ss. : *le duel judiciaire et l'Eglise* (P. De Smedt); *Revue des Quest. historiq.* t. 53, p. 185 ss. : *l'Eglise et les ordalies au XIIe siècle* (Vacandard).

sub homicidio si quis clericum occidat, sub furto si rem sacram surripiat. — R. dist. maj.: formaliter C., materialiter N., et contradist. min. « Nihil prohibet unam specialem rationem peccati in pluribus peccatorum generibus inveniri... Et hoc modo, quocumque genere peccati aliquis faciat contra reverentiam debitam sacris rebus, sacrilegium formaliter committit; licet materialiter sint ibi diversa genera peccatorum (ad 2). »

Sacrilegium ratione objecti seu rei sacrae violatae *dividitur in personale, locale et reale* (a. 3); quas species AA. communiter censent moraliter distinctas. Dubitant autem sintne hae species infimae, an tantum subalternae: primum probabilius censet S. Alphonsus (n. 34), alterum defendit Suarez tr. 3, l. 3, c. 5, n. 2-6. Ceterum in confessione actio sacrilega erit regulariter specificanda ob malitias adjunctas, et de facto a poenitentibus satis determinatur.

334.
Distinctio.

Sacrilegium est *mortale ex genere suo*. Opponitur enim religioni in materia saepe gravissima, interdum tamen levi, ut infra patebit. In singula autem specie sacrilegii sunt *varii malitiae gradus*, juxta principium Angelici (eodem a. 3): « tanto sacrilegium est gravius, quanto res sacra in quam peccatur majorem obtinet sanctitatem; » addi potest: et quanto actio majorem continet irreverentiam. In genere, sacrilegium personale locali gravius est, sed et ipsius malitia interdum superatur a sacrilegio reali: hic enim, post bona ecclesiastica, ornamenta, reliquias et imagines, vasa sacra, habemus res sacratissimas: scil. sacramenta, Dei et Christi instrumenta gratiam continentia, inter quae excellit S. Eucharistia, continens gratiae Auctorem; « et ideo, ait S. Thom. 1. c., sacrilegium quod contra hoc sacramentum committitur gravissimum est inter omnia (1). » Jam magis ad particularia descendamus.

335.
Quantitas.

A. *Sacrilegium personale* committitur praesertim I. violenta manuum injectione in personam sacram; seu violatione privilegii ecclesiastici quod vocatur *canonis*, ex can. 15 conc.

336.
Modi quibus committitur sacrilegium personale.

(1) Secludit hoc loco S. Thomas injurias Christo in propria specie olim illatas: quas adhuc graviores fuisse docet, p. 3, q. 80, a. 5 ad 1 et 2. Nota excommunicationem latae sent. specialissimo modo Sedi Apostolicae reservatam illius qui species consecratas abjecerit vel ad malum finem abduxerit aut retinuerit (can. 2320).

Later. II, et sancitur excommunicatione latae sent., juxta casus vel Rom. Pont. specialissime aut specialiter, vel Ordinario proprio reservatae, (can. 119 et can. 2343). Jamvero eo privilegio gaudent ac proinde sub hoc respectu personae sacrae censentur: omnes clerici, nisi ob causam canonicam illud amiserint (can. 123), item omnes religiosi utriusque sexus, etiam laici et novitii (can. 614). Erga eas autem personas gravis sacrilegii reatus (et per se annexa censura) contrahitur gravi reali injuria, seu actione in easdem graviter injuriosa, ita ut earum corpori vel libertati vel dignitati grave nocumentum inferatur.

II. Laesione privilegii fori et immunitatis quae iisdem personis ecclesiasticis competunt ex can. 120 et can. 121. Et nota censuras can. 2341.

III. Luxuriosa tractatione personae sacrae (ex can. 132). Hic autem, secundum principium indicatum n. 329, sacrae dicuntur personae illae quae ad castitatem servandam publica auctoritate Deo consecrantur, sive in receptione ordinis sacri, sive in professione religiosa. — Adverte *a/* hoc sacrilegium committi quacumque luxuria consummata aut non consummata, externa aut etiam interna; *b/* si persona sacra cum non sacra luxuriose agit, utramque contrahere sacrilegii reatum; si cum sacra utramque committere duplex sacrilegium; *c/* unicum esse sacrilegium carnale commissum a sacerdote religioso, quia duplici quidem titulo, at ex unico religionis motivo constringitur.

337. *Actus in quibus deest.* Ex principio statim posito, non amplectimur sententiam plurium et gravium AA.: sacrilegium haberi in violatione voti privati castitatis. A fortiori non placet opinio quorundam qui in cujuslibet voti fractione sacrilegium agnoscunt. Privatum nempe votum nec personam voventem nec materiam votam vere sacram reddere valet. Ideo fractio voti eo tantum sensu latiore sacrilegium dici poterit quo omne peccatum contra religionem sacrilegium appellatur (1).

338. Sacrilegii personalis propria malitia deest in actibus quantumvis malis, qui personas sacras formaliter quae sacras non attingunt. Ita calumnia a sacerdote vel contra sacerdotem prolata, quamvis ex hac circumstantia multum aggravari possit, propriam sacrilegii malitiam non habet.

(1) Cfr. Ballerini op. c. de 1 praec. n. 135 sqq..

B. *Sacrilegium, locale* generatim consistit in profanatione eorum locorum quae legitima auctoritate ecclesiastica divino cultui fideliumve sepulturae deputata sunt: ecclesiae, oratoria publica et coemeteria. — In specie committitur praecipue I. Illis actibus quibus locus sacer *violatur*: scilicet 1° Delicto homicidii; 2° Injuriosa et gravi sanguinis effusione; 3° Impiis vel sordidis usibus, quibus ecclesia addicta fuerit; 4° Sepultura infidelis vel excommunicati post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam. Violata ecclesia, non ideo coemeterium, etsi contiguum, violatum censetur, et viceversa (can. 1172, coll. 1207). Hi actus ut ecclesiae violationem inducant, debent esse certi, notorii, et in ipsa ecclesia positi (ibid.). Attamen si ex defectu notorietatis effectus ille juridicus desit, non ideo abest grave sacrilegium. Violatio loci sacri est enim *signum*, non *causa* sacrilegii: seu, actiones istae non ideo sunt sacrilegae quia propter ipsas locus ab Ecclesia violatus declaratur, sed e converso.

II. Aliis actibus pluribus qui loci sanctitatem dedecent. Hinc a/ peccata, saltem externa, in loco sacro commissa, seclusa inadvertentia, sacrilegii malitiam participant: quae generatim levis erit; aliquando tamen mortalis, ob specialem repugnantiam peccati cum loci sanctitate. Ita actus luxuriae consummati et probabilius etiam actus impudici manifeste graves in ratione actus externi, in ecclesia commissi, grave sacrilegium continent; pariter grave sacrilegium est cultus idolo aut daemone in ecclesia exhibitus. b/ Variarum actionum profanarum in loco sacro exercitarum, sacrilegii malitiam continent gravem aut levem, juxta gradum irreverentiae, attentio jure tum naturali tum positivo (1). Ita per se graviter vetantur: judicia profana, mercatus publici, tripudia, spectacula profana (2), commensationes etc. (praeter usus impios vel sordidos de quibus supra); per se leviter: confabulatio, comestio quaedam privata, pactum privatum sine strepitu et altercatione initum etc.

III. Violando *jus asyli* prout novo jure statuitur (can. 1179):

(1) Cf. can. 1178.

(2) Hic nota circa actiones scenicas etsi honestas Decretum S. Congr. Consistorialis, 12 dec. 1912 (Acta Ap. Sed. 1913, p. 47), quo projectiones et cinematographicae repraesentationes in ecclesiis prohibentur.

« Ecclesia jure asyli gaudet ita ut rei, qui ad illam confugerint, inde non sint extrahendi, nisi necessitas urgeat, sine assensu Ordinarii, vel saltem rectoris ecclesiae. »

IV. Loca sacra effringendo aut vastando. Destructio vero aut incendium ecclesiae, quum eam afficiat sub ratione *rei sacrae*, non locale sed *reale* sacrilegium constituit.

340.
*Violatio
temporis
sacri.*

Hic quaeritur an sicut locus sacer ita et tempus sacrum peccaminosis actibus violetur. Equidem constat deformitatem actus mali saltem in sua specie adaugeri ex advertentia circumstantiae sacri temporis, puta diei Dominicae. Deinde, valde probabile apparet ex simili circumstantia revera novam accedere laesae religionis malitiam, ad sacrilegium sive reale sive locale reducendam. Sed haec erit tantum venialis, quodcumque sit peccatum commissum, nisi formaliter in contemptum sacrae diei fiat, aut ipsius sanctitati enormiter repugnet: puta si in Parasceve turpe spectaculum praebeatur ⁽¹⁾.

341.
*Modi quibus
committitur
sacrilegium reale.*

C. *Sacrilegium reale* potissimum committitur I. indigna susceptione, administratione, tractatione Sacramentorum, aut eorum simulatione (can. 2322); item profanatione sacramentalium. — Mortale est sacramenta suscipere cum obice essentiali aut accidentali stricte dicto. Item, sacramenta *ex officio conficere* cum conscientia culpae gravis, nisi subitanea necessitas excuset. At non constat de mortali, si quis eadem non ex officio conficiat, aut sacram communionem distribuatur, aut aliam actionem sacram non stricte sacramentalem ponat. De his cf. Tract. de Sacramentis in genere. Quoad sacramentalia: « Res consecratae, vel benedictae constitutiva benedictione, reverenter tractentur neque ad usum profanum vel non proprium adhibeantur, etiamsi in dominio privatorum sint. » Ita can. 1150. Quaedam speciatim sub II adduntur.

II. Indigna tractatione sacrorum vasorum aut ornamentorum. — a/ In his profanationibus, sicut et in ceteris, *blasphemiae* malitia accedere potest, si quis actione sua contumeliam in Deum significare velit. b/ Vasa sacra tangere, si actu continent Sanctissimum, extra casum necessitatis, graviter illicitum est omnibus praeter sacerdotes et diaconos; vasa autem vacua,

(1) Cf. Lugo, de poen. D. 16, n. 518 sqq.; Suarez, l. 2, c. 18, n. 12 sqq., l. 3, c. 4.

imprimis calix cum patena, et ante lotionem purificatoria, pallae et corporalia, quae adhibita fuere in sacrificio Missae, ne tangantur, nisi a clericis vel ab iis qui eorum custodiam habent (can. 1306, coll. 1307): id quidem nonnisi sub levi et absente justa causa prohibetur. Cf. Van der Stappen, de celebr. M., q. 60, 67. c/ Illicitum est paramenta benedicta in usus profanos convertere, saltem nisi prius forma prorsus mutetur; et a fortiori vasa sacra, nisi haec prius ad communem materiam redigantur ⁽¹⁾. d/ Sacrilegio levi, vel etiam gravi, peccant qui sua incuria vasa aut lintheamina sacra plus minusve immunda adhibent aut adhibenda praebent.

III. Profanatione Reliquiarum et sacrarum imaginum. Hic cf. can. 1289 de S. Reliquiis non vendendis; et can. 2326 de falsis reliquiis. — Dices: cultus sanctorum non est actus religionis stricte dictae. Ergo ipsorum inhonoratio non est contra religionem. Resp. N. paritatem: nam ad Deum colendum intendere debemus formaliter cultum ejus, sed ut inhonoretur sufficit facere id quod materialiter in ipsius irreverentiam cedit: puta indigne tractare sanctorum ejus imagines. Cf. de Lugo, de Incarn. D. 34, n. 27.

IV. Divini nominis usurpatione vana, scil. sine causa aut sine reverentia: ex impatientia, admiratione, mera consuetudine. Quod veniale est, supposita aliquali advertentia.

V. Sacrorum librorum abusu. — Lege C. Trid., sess. 4, in fine; et nota: abusum esse gravem adhibere verba S. Script. ad errores firmandos, aut ad res turpes et lascivas; abusum etiam, eadem verba, maxime verba Dei et Christi, ad jocos honestos detorquere, at venialem tantum, secluso contemptu; interdum denique in lepida accommodatione profana reapse non laedi reverentiam verbo Dei debitam.

VI. Usurpatione, furto, destructione bonorum ecclesiasticorum. — Haec intelliguntur bona Ecclesiae, ad templorum ornatum, sustentationem ministrorum, pauperum levamen etc. deputata; non autem bona personalia clericorum, imo nec legata, aut praestationes, in quorum dominium nondum venit

(1) Similiter, ex can. 1187, ecclesia, quae neque ad cultum divinum adhiberi neque ullo modo refici potest, in usum profanum non sordidum ab Ordinario redigi potest.

Ecclesia (sed de his vide can. 2348 et 2349). Jamvero furtum rei sacrae sive ecclesiasticae est reale sacrilegium, grave in materia gravi, imo ab hoc actu sacra legendi seu furandi sacrilegium suum nomen habet. Si talis res e loco sacro auferatur, additur furto et sacrilegio reali tertia quaedam malitia localis sacrilegii. Quodsi e loco sacro auferatur res non sacra nulloque modo pertinens ad ecclesiam, puta crumena alicujus fidelis, furto additur malitia sacrilegii localis, sed nonnisi levis, juxta dicta n. 339. Inde habes explicationem textus juris antiqui (c. *Quisquis*, causa 17, q. 4) : « sacrilegium committitur auferendo sacrum de sacro, vel non sacrum de sacro, sive sacrum de non sacro. » — Recole huc spectantes censuras et poenas : can. 2328, 2345-2347.

CAPUT III

DE BLASPHEMIA

(q. 13).

ARTICULUS I. De notione blasphemiae.

342.

Definitio. *Definitio.* Blasphemare, etymologice, est contumeliose loqui de aliquo ; sensu autem theologico, est contumeliose loqui de Deo. Ideo definitur : *locutio contumeliosa in Deum*. Dicitur 1) *locutio* : vel *mere interna* seu significatio mentalis ; vel, ut solet, *externa*, sive verbalis, dicto aut scripto, sive realis, factis quibusdam mentem significantibus. Ita jam distinguitur blasphemia a) ab *infidelitate* : potest quis erronee sentire de Deo, quin velit id significare, neque externe coram hominibus, neque interne coram Deo omnia audiente. Item b) a *sacrilegio* : sane potest quis indigne tractare sacra, quin velit sua actione significare suum contemptum.

Dicitur 2) *contumeliosa in Deum*, quatenus « derogat divinae bonitati » id est perfectioni (art. 1). Minime requiritur ut quis alloquatur Deum contumeliose, sed sufficit ut ita loquatur de Deo. De homine absente cum contemptu loqui non est laesio honoris, saltem gravis : atvero Deus ubique praesens est. Hinc iterum distinguitur blasphemia a) a *vana usurpatione* nominis divini, quam ad sacrilegium quoddam leve reduximus. Sane

aliud est irreverenter nominare Deum, aliud de Deo contumeliose loqui. Discrimen hoc est inculcandum fidelibus, qui saepe confundunt : blasphemare Deum, Nomen Dei, et ex aliquo passionis motu aut ex mera consuetudine proferre nomen Dei. Item b) a *juramento pravo*, in quo per se non habetur locutio contumeliosa in Deum, seu significatio contra Deum, sed *invocatio* divini testimonii, quae esset actus cultus nisi versaret circa materiam ineptam, Cfr. Ill. ac Rev. Waffelaert, *confessarius rite institutus ad impugnandam blasphemiam*, n. 16.

343.
Divisio.

Divisiones. Prima est divisio in blasphemiam internam et externam, et istius subdivisio in verbalem et realem, ut jam diximus. Sola blasphemia verbalis, voce aut litteris expressa in stricto et usuali sensu blasphemia vocatur, eamque amodo solam considerabimus, quamvis distinctiones quae sequuntur aptari possent etiam blasphemiae internae et reali.

Uterius igitur distinguitur blasphemia quadrupliciter : 1/ ratione *modi* locutionis : alia est *enuntiativa*, seu modi indicativi, alia *provocativa*, seu modi imperativi, alia *execratoria*, seu modi optativi.

2/ Ratione *objecti* est *haereticalis*, si significat explicite vel implicite haeresim ; alias est *simplex*. Vox haereticalis hoc modo intellecta abstrahit ab interno sensu loquentis. Plures tamen subdistinguunt, et dicunt blasphemiam haereticam, si loquens interne sentit haeresim quam significat, et haereticaem, si tantum externe haeresim significat.

3/ Ratione *termini* locutionis : est *immediata*, si profertur contra ipsum Deum, *mediata*, si immediate contra creaturas in ordine ad Deum consideratas (art. 1 ad 2^m). Quatenus creaturae considerentur in ordine ad Deum colligatur ex dictis de juramento (n. 216-217).

4/ ratione *subjecti*, blasphemia est *directa* et *indirecta*. Directa est, si fiat ea intentione ut Deus inhonoretur ; indirecta, si sine hac intentione profertur id quod cognoscitur esse Deo contumeliosum. Prior vocatur etiam *perfecta*, seu perfectae malitiae, et altera *imperfectae* : ex S. Thoma, hac Q. art. 1 in corp. et ad 1^m (1).

(1) Ibi S. Thomas dicit blasphemiam imperfectam contingere « secundum solam opinionem intellectus » aliquid scil. Deo inconveniens tribuentis, vel conveniens

ARTICULUS II. De malitia blasphemiae.

344.
Qualitas
peccati.

I. Qualitas seu species moralis. 1) Blasphemia peccatum est contra religionem per defectum seu sub genere irreligiositatis. Etenim religio reddit Deum cultum seu honorem debitum, huiusque virtutis actus est *laus* (q. 91). Jamvero locutio contumeliosa in Deum contrariatur cultui Dei et speciatim officio laudis. 2) Blasphemia est insuper contra confessionem Fidei (1). Id certum est apud omnes si blasphemia est haereticalis. Est enim negatio, saltem externa, alicujus ad Fidem pertinentis. Idem dicendum si quaedam blasphemia habenda sit ut sapiens haereticus aut errorem, vel ut suspecta de haeresi aut errore: et istud enim est contra confessionem Fidei (2). Quod si hoc etiam desit, adhuc sustineri potest blasphemantem peccare contra confessionem Fidei: quamvis enim nihil enuntiet contra Fidem, loquitur tamen quasi non crederet, quod est loqui contra confessionem Fidei (3).

345. Insuper quaeritur utrum blasphemia mediata in Sanctos prolata, supra communem blasphemiae malitiam non addat speciem contra dulum aut superdulum. Plane dissentiunt AA., at censemus non addi speciem, nisi quis expresse velit impetere Sanctos non tantum qua tales, seu qua aulicos et amicos Dei, sed etiam qua homines habentes excellentiam sibi propriam. Hanc sententiam propugnatam vide apud III. ac Rev. Waffelaert, op. cit. n. 25-27.

346.
Quantitas
peccati.

II. Quantitas seu species theologica. Blasphemia est peccatum grave ex toto genere suo: impetit enim ipsum Deum finem nostrum cujus bonitati derogat (art. 2). Est imo inter peccata

abnegantis; blasphemiam vero perfectam « conjuncta quadam affectus detestatione » seu « secundum pravitatem voluntatis detestantis et impiedientis pro posse divinum honorem ». Apparet igitur non omnem voluntatem malam, sed detestationem divini honoris, seu intentionem inhonorandi Deum, excludi a blasphemia imperfecta. Apposite Cajetanus, hoc loco: « Licet omnis blasphemia... quia est voluntaria, sit a voluntate mala; non tamen omnis est cum voluntate affecta ad derogandum divinae bonitati, sed aliqua tantum, ut in littera dicitur. Sicut omne credere est voluntarium, non tamen omne credere est a voluntate affecta caritate Dei. »

(1) Id aperte docet S. Thomas in praesenti q. 13.

(2) Vide Bouquillon, *De virt. theolog.* n. 240.

(3) Hanc sententiam, minus communem, tenet Cajetanus, ad q. 13, art. 1, et III. ac Rev. Waffelaert, op. c. n. 21.

gravia « peccatum maximum » id est aliquod ex maximis peccatis. « Blasphemia opponitur confessioni fidei. Et ideo habet in se gravitatem [genericam] infidelitatis : Et aggravatur peccatum, si superveniat detestatio voluntatis ; et adhuc magis si prorumpat in verba ; sicut et laus [excellencia] fidei augetur per dilectionem et confessionem. Unde, cum infidelitas sit maximum peccatum secundum suum genus... consequens est quod etiam blasphemia sit peccatum maximum, ad idem genus [infidelitatis] pertinens et ipsum aggravans (art. 3) ». S. Thomam hic non intendere peccatum absolute maximum, patet tum ex verbis citatis, tum praesertim ex q. 34, a. 2, ubi probat odium Dei esse secundum se maximum peccatorum. Apud Lehmkühl, Theol. Mor. I, n. 1227, blasphemia ponitur quinto loco, post odium Dei inimicitiae et abominationis, infidelitatem et desperationem.

Blasphemiae longe peiores eae sunt quae hodie tam frequenter proferuntur sive scripto, in pravis libris, libellis, diariis, sive oretenus in coetibus variis, in tabernis etc. contra Deum creatorem, provisorem ejusque bonitatem ac justitiam, contra Christum redemptorem ac SS. Eucharistiam, contra Ecclesiam, B. Mariam semper Virginem ac Sanctos. Sunt nempe blasphemiae haereticae et haereticae, saepissime directae seu perfectae, pacato animo prolatae, cum gravi periculo Fidei apud plurimos. Harum *praecipue* horror est incutiendus fidelibus, quippe qui harum pravitatem ac indolem blasphematoriam non satis percipiunt, ac fere unice sic dictis « formulis », ex impetu passionis vel ex consuetudine proferri solitis, blasphemiae nomen et reatum affingunt (1).

Peccatum blasphemiae requirit 1) objective : ut locutio sit hic et nunc vere Deo contumeliosa. Ideo peccatum blasphemiae deest a) si verba, de se blasphematoria, usurpantur mere materialiter seu *recitative* : ut a poenitente ac confessario, lectore, scenico, narratore. Deesse potest b) si locutio de se blasphematoria adhibetur *jocose* : deerit nempe, si locutio non blasphemandi sed jocandi intentione proferatur et insuper adjuncta

347.
Requisi-
tum 1^m;

(1) De munere concionatoris in hac re optima habet Van der Heeren, Collat. Brug. XIII, p. 573 sqq.

jocosa revera tollant significationem contumeliae in Deum. Obvia sunt exempla in his quae per modum fabulae jocosè narrantur de Deo, Christo Domino, S. Petro. In hac tamen materia jocus non vacat periculo irreverentiae imo et contumeliae in Deum, ideoque caute adhibendus est. — Contra, non deficit blasphemia ex eo quod loquens non habeat directam voluntatem inhonorandi Deum sed tantum homines deterrendi aut movendi. Inefficaciter enim excludit voluntatem inhonorandi Deum, quum ipso opere voluntarie posito Deum inhonoraret. Cfr. supra n. 343.

348.
alterum.

Requirat 2/ subjective : advertentiam. Haec autem deficere potest a) in vehementi passionis motu, puta in magno dolore, aut etiam in magna ira (1).

Ita dolore oppressus interdum dicet Deum non esse justum, quin satis dicto blasphematorio attendat. Saepius autem dicet : se nimis a Deo probari, se infortunio natum esse, et similia. Haec autem verba impatientis animi sensum habent obvium non blasphematorium : se ultra communem modum a Deo affligi, se indesinenter pati adversa. Imo si durius dicat : « haec non merui, nescio quandonam meruerim » non ideo censetur negare justitiam probationis (2).

Ita etiam ira, difficilius tamen quam dolor, advertentiam tollere potest. Hic notanda quaedam. Si ira loquentis fertur aut transit in Deum, directa erit et gravissima blasphemia, etiamsi verba de se blasphema non sint ; si ira in homines aut animalia fertur, non ideo a locuti ne blasphema, supposita advertentia, abstergitur malitia blasphemiae, ut jam diximus. At seposito

(1) « Blasphemia potest absque deliberatione [explicita] ex surreptione procedere dupliciter. Uno modo quod aliquis non advertat hoc quod dicit esse blasphemiam. Quod potest contingere cum aliquis subito ex aliqua passione in verba imaginata [per imaginationem suggesta] prorumpit, quorum significationem non considerat. Et tunc est [ad summum] peccatum veniale : et non habet rationem blasphemiae. Alio modo, quando advertit hoc esse blasphemiam, considerans significata verborum. Et tunc non excusatur a peccato mortali : sicut nec ille qui ex subito motu irae aliquem occidit juxta se sedentem » art. 2. Quoad ultima verba, advertet tamen facilius deficere advertentiam in peccato oris quam in peccato operis.

(2) Nonnulli AA. hic nimis severe loquuntur. Ipsi dicto : « Videtur Deus mei oblitus » tribuunt sensum blasphematorium et sensum non blasphematorium. At vox « videtur » vel sola satis removel sensum blasphematorium. Nonne imo legimus in psalmis : « Quare oblitus es mei (XLI, 11) ; quare... oblivisceris inopiae nostrae (XLIII, 24). »

casu quo homo vere contra Deum irascitur aut ira ad formalem Dei contemptum progreditur, ex ira usurpatio sacrorum nominum fiet certe *vana*, sed non *blasphema* ⁽¹⁾.

Advertentia deficere potest b/ ex consuetudine. Hic spectantur « formulae » quae de se blasphemiae sunt (quales apud nostrates non sunt in usu), vel quae ex pravo loquentis animo aut ex communi apprehensione blasphematoriae fiunt. Jamvero applicanda sunt supra, n. 242, dicta de consuetudine jurandi et de juramenti malis ex consuetudine prolatis; attento tamen discrimine inter naturam ac malitiam juramenti pravi et blasphemiae. Scilicet quoad ipsam consuetudinem, graviter peccat qui hanc advertenter (quod raro fiet) acquirit, item quoties, suam obligationem advertens, consuetudinem hanc graviter negligit retractare atque impugnare. Quoad blasphemias ex consuetudine prolatas: quae deliberate, cum plena advertentia actuali ad malitiam actus proferuntur, imputantur in se ut peccata gravia, secundum numericam distinctionem peccatorum; quae semi-deliberate, cum imperfecta advertentia actuali proferuntur, imputantur ut peccata levia ex se, at forte ut gravia ex consuetudine graviter culpabili; quae omnino indeliberate, sine advertentia proferuntur, non imputantur in se, sed forte in consuetudine culpabili, ut statim diximus ⁽²⁾.

De blasphemiiis prolatis in ebrietate judica ex doctrina generali de peccatis in ebrietate commissis ⁽³⁾.

(1) Berardi, *Prax. Confess.* ed. 2, t. I, n. 198, refert quasdam locutiones, inter quas *Corpus Dei, Sanguis Dei*, imo etiam *per Deum, Christus, Sacramentum* (quibus addit et gallicam: *Sacrum Nomen Dei*), si cum magna ira (in creaturas) proferantur, apud suos communissime pro blasphemiiis haberi; si sine clamore et magna ira, apud rudes existimari blasphemias eodem et forsitan pejori modo, apud alios autem haberi tunc ut simplices usurpationes vanas. Sed quomodo fideles tam nocivo errore laborantes sint prudenter instruendi auctor ille non addit. Quanto rectius de similibus formulis tractat P. Manise (*Casus conscientiae de Blasphemia, ad usum vener. cleri Canadensis...* 1905): ubi de usurpatione sacrorum nominum in ira agit p. 18-20.

(2) Haec fusius pro praxi confessarii evolvuntur ab Ill. ac Rev. Waffelaert, op. cit. n. 34-37; et Van der Heeren, *Coll. Brug.* XIV, p. 139-144.

(3) Vide Ill. ac Rev. Waffelaert, *Tract. de Temperantia*, n. 109 sqq. Cf. Vermeersch, *Quaest. de virt...* n. 169.

ARTICULUS III. De quibusdam formulis.

350.

*Regulae
applicandae.*

Ad dijudicandum utrum sic dictae formulae seu usitatae locutiones sint necne blasphemiae: 1) inspiciendus est *sensus proprius verborum*: ex quo colligitur utrum formula ex vi verborum seu ex se sit contumeliosa Deo.

2) Inspiciendus est *usus et aestimatio communis*, actualis quidem et localis. Ex usu fieri potest ut formula ex se blasphema practice hanc indolem non habeat ⁽¹⁾; et contra formula ex se non blasphema de facto evadat blasphemia ⁽²⁾. Item ex usu pendet utrum formulae alteratio censenda sit vera corruptio sive mutilatio, an tantum localis aut vulgaris vocum pronuntiatio ⁽³⁾.

3) Inspiciendus sane est animus loquentis: qui si formulam de se ambiguum in sensu blasphematorio adhibere vult certo blasphematur; item si formulam de se non blasphemam adhibet cum intentione blasphemandi, puta ex ira contra Deum vel ex Dei contemptu. Sed id semovetur quando de indole alicujus formulae inquiritur.

4) Addunt plerique AA. cum S. Alphonso, l. III, n. 129: « in dubio an aliqua locutio sit, vel ne, blasphemia, minime ut blasphemia sumenda est ». Id valet non tantum de formula dubie contumeliosa Deo, sed etiam suo modo de formula ambigua, habente duplicem sensum, unum certo non blasphemum et alterum certo blasphemum. Scilicet a) formula ambigua non dicenda est blasphemia: quod a fortiori valet, quando sensus non blasphemus est primitivus, magis obvius et naturalis ⁽⁴⁾. b) Rudioribus neutrum sensum percipientibus non est obtrudendus sensus pravus, sed contra sensus benignior est

(1) Ita effatum « sanctus diabolus » in Calabria vulgare, ut testatur Berardi (Praxis Conf. ed. 2, t. I, n. 198), videtur de se honorificum diabolo ideoque blasphemum: at ex usu minime censetur sic daemoni honorem exhiberi. Imo forte dixerint « diabolus » ut longe essent a blasphemia: compara formulas corruptas Santo Di..., Santo Diana (apud S. Alph. n. 124).

(2) In casu usus non solet mutare significationem verborum sed indeterminate et in confuso aliquam significationem Deo contumeliosam formulae tribuere: ad hanc malitiam abstergendam sufficit ut prudenter ac perseveranter doceatur populus formulam ex se et vi verborum non esse blasphemam. De qua re infra.

(3) Ita apud nostrates *Dju* sumitur pro *Dieu*, at *Dji* et *Djou* sumuntur ut voces corruptae sine sensu.

(4) Ut obtinet pro form. gallica Sacré N. de D.

proponendus. c) Cultiores utriusque sensus conscii debent quidem sensum blasphemum, saltem exercite, excludere, sed hoc supposito, non blasphemant formulam ambiguum adhibendo ⁽¹⁾.

Quibus positis: invenimus apud quasdam nationes plures formulas vi verborum blasphemias, quibus malum Deo aut Sanctis Dei imprecantur, Deum aut Sanctos modo contemptibili, injurioso, provocatorio appellant ⁽²⁾. Nonnullae apud nostrates quaedam vestigia reliquerunt. Ita effatum « invito Deo, hoc faciam » tamquam usitatum suis temporibus afferunt AA. plurium regionum. Italice: a dispetto di Dio...; hisp.: a despecho di Dios; gallice: malgré Dieu ⁽³⁾. Istud apud nostrates alicubi vestigium reliquit in vetusta formula corrupta: mogerdji. Item formula quasi juratoria: « renego Deum si non... » fiebat, vi verborum, blasphema quando absolute, seu nulla conditione saltem subintellecta, proferebatur: cujus iterum vestigium in: jarnidié, et sernidji.

351.
*Formulae
olim apud
nostrates
usitatae.*

Alia formula, olim in Belgio usurpata, nunc autem vix aliter quam corrupte adhibita, Mort-Dieu, dicebatur a pluribus AA. nostratibus saeculi XVIII pessima blasphemiam ⁽⁴⁾. Ast ad summum aliquatenus ambigua formula dici debet. Fuit enim primitus formula juratoria et adjuratoria: per mortem Dei, id est Christi, ut testantur inter alios pro Italia Bonacina, pro Hispania Suarez et Sanchez, pro Germania Gobat, pro Belgio

⁽¹⁾ Cfr. Coll. Brug. XIII, p. 234. Abstrahimus hic ab errore communi ex quo formula ambigua, imo non blasphemiam, posset de facto fieri contumeliosa Deo.

⁽²⁾ Ita apud Italos usurpantur maledicta in Deum, probra in Beatissimam Virginem.

⁽³⁾ Berardi, l. c. n. 197, ut adhuc usitatum refert: a dispetto di Dio e di tutti i Santi.

⁽⁴⁾ Pauwels († 1713), tract. de cas. reserv. n. 275, simpliciter affirmat per Mort-D. optari mortem Deo, vitae interminabili; et addit effata M. D. et Sacré D. esse toto jam Belgio usitata, ita ut « etiam pueri, priusquam Deum noverint vocare Patrem, vocent sceleratum et execrabilem [Sacré D.] et velint mortuum [Mort D.] ». Sed hoc ipsum factum debuisset ipsi dubium injicere de genuino sensu formulae, simul et de efficacia methodi tunc adhibitae ad impugnandam blasphemiam.

Item Dens († 1775) de virt. relig. n. 138, affirmat esse blasphemiam horrendam, additque blasphemiam esse etiamsi quis proferens M. D. intelligat mortem Christi: « quia contumeliose assumitur mors Christi, quae cum reverentia semper est nominanda... » Sed ita vel confunditur irreverentia et contumelia, vel falso asseritur in hac prolatione semper involvi contemptum, quando adjuncta sunt profana.

Lessius ⁽¹⁾ et prout apparet ex formulis affinis: Croix-Dieu, Sang-Dieu, Corpo di Dio (Corpus Christi): quae omnes formulae mox *etiam* absolute seu non juratorie, et tandem *nonnisi* absolute adhiberi consueverunt. Sensus igitur pessimus: mors sit Deo (nisi quis ipsum infendat) ex errore tantum formulae tribuitur: qui error esset sedulo corrigendus, ostensa tamen malitia locutionis hujus irreverentialis ac periculosae. — Sed jam properamus ad formulas nunc apud nostrates frequentatas.

352.
Formula
neerlandica,

I. Imprimis occurrit formula neerlandica antiquitus juratoria ⁽²⁾, nunc absolute adhibita: G. verdomme; quae grammaticaliter duplicem sensum patitur: G. verdom'me (= verdoem'me), Deus damnet me, et G. verdomme (= verdoeme), Deus damnet. Non est dubium priorem scil. Deus damnet me, esse sensum primitivum, ut alibi ostendimus ⁽³⁾, et hoc sensu « populus communiter, tam litterati quam rudes, in majori saltem Hollandiae parte ⁽⁴⁾ » formulam intelligit. In Belgio plurimi pronomen *me* minime percipiunt, ideoque potest haberi ut locutio aequivoca ⁽⁵⁾: quae autem dieturi sumus ad excludendum sensum blasphemum formulae: Deus damnet me, a fortiori certe valent pro formula intellecta: Deus damnet ⁽⁶⁾.

diu ceu blas-
phema ha-
bita.

Uterius nota: in Belgio, nimis diu, populus communiter, non attendens sensui genuino verborum, gravem malitiam formulae attribuit: alii, quia contra leges grammaticas et ipsius locutionis popularis putabant esse imprecationem damnationis ipsi Deo; alii quia in vocibus juxta positis *G.* et *verdomme* apprehendebant in confuso aliquid contumeliosum Deo. Quo in errore detinebantur ac confirmabantur ex multorum imprudenti modo instruendi ac concionandi (cujus quaedam specimina dedimus

(1) Hi alique AA. citantur apud *Mélanges Théolog.* 1859, t. IV, p. 45 s.

(2) Cfr. *Dens*, *Theol.* IV, n. 136, VI, n. 261; *Huleu*, *Confer. Eccl.* (1792), t. III, 231. Unde inolito loquendi modo populus de hac et similibus formulis adhuc ait: jurare, juramentum.

(3) *Coll. Brug.* III (1898) p. 398 sq.

(4) *Aertnys*, de imprecatione « Deus damnet me » p. 26.

(5) Cfr. *Coll. Brug.* t. XIII, p. 701 sqq. et XIV, 39 sq. (Van der Heeren).

(6) Sunt imo qui hanc formulam, pro Flandria saltem Occidua, reducere volunt ad plurimas illas formulas quibus nostrates sibi vel aliis imprecantur *dementationem* (verdazing, verdoring, verdomming) non vero *damnationem* (verdommenis). Vide *Biekorf*, t. IX, bl. 238 vv. At aliud est coexistere, aliud identificari; et certe apud nos sicut in vicinis regionibus intelligitur praesens formula unice de *damnatione*.

Coll. Br. III, p. 469). At duce potissimum Ill. ac Rev. Waffe-laert ⁽¹⁾, praxis prudenter dedocendi populum magis magisque a sacerdotibus assumpta est ⁽²⁾ atque ita via praeparata ad *Monitum* quod communi consilio omnes Episcopi Belgii anno 1903 (26 Oct.-1 Dec.) in singulis parocciis fidei populo mandarunt praelegendum identidem opportunitate data; simulque edixerunt ut confessarii omnes doctrinam hujus Moniti diligenter applicarent eamque cum omni studio ac prudentia poenitentes edocerent; ut pueri quoque juxta eam doctrinam, ast summa cum discretione et prudentia, instituerentur in catechesi.

In Monito declaratur: sensum formulae non esse, ut quidam putant, Deus damnatus sit, sed Deus damnet me ⁽³⁾; — formulam hanc per se non esse blasphematoriam sed esse formulam antiquam juramenti execratorii ⁽⁴⁾; — quum haec imprecatio damnationis generatim non ex animo fiat, locutionem quasi semper a peccato gravi excusari, quamvis sit prorsus incongrua et secundum adjuncta plus minusve peccaminosa.

Ex lectione hujus Moniti et communi opera confessariorum factum est ut aestimatio quae tempore Moniti adhuc in pluribus locis censeri poterat communis, certe nullibi jam communis dici possit ⁽⁵⁾, quamvis forte multi, praesertim ex rudioribus, id dictum adhuc nunc pro gravi habeant. Horum error particularis, ut patet, perseverante opera corrigendus est ⁽⁶⁾.

Antequam paucis comprobemus doctrinam hujus moniti, nempe formulam non esse de se blasphemam, notemus:

*Monitum
Episcoporum.*

353.

*Probatur
ipsam non
esse de se
blasphemam.*

(1) *Confessarius rite institutus ad impugnandam blasphemiam* (1889). Cfr. litterae ad confessarios dioec. Brug. (nº 40, 6 Oct. 1898).

(2) Renitentibus pluribus, ut Van der Moeren, de Virtutibus, p. 175 sq., Génicot, Theol. Mor. I, n. 285 ed. 1, Van Elst, in Nouv. Rev. Theol., a. 1898, fasc. 1. Horum rationes refellimus in Coll. Brug. t. III, p. 470-472. Aequae infirma sunt quae Génicot (in ed. 2 ac 3, et in casib. consc. I, p. 89) priori suo arguendi modo substituit. Possibile fuisse mutationem aestimationis probavit ipse eventus.

(3) In Monito pro dioec. Leod. dicitur, loco: Deus damnet me, Deus damnet.

(4) In hoc sensu juratorio imprecatio erat mere conditionalis, scil. sub conditione explicite aut implicite posita: si non verum dico. Ideo in Instruct. Episcop. Belgii 14 Jan. 1912 dicitur haec verba in sensu suo originali ne imprecationem quidem ergo seipsum continere sed esse reliquias alicujus juramenti.

(5) Imo potius contraria aestimatio videtur evasisse communis ut jam dicitur in cit. Instruct. Episc. a. 1912. Ibidem refertur usum istius dicti inter fideles rariorem fieri, nedum *Monitum* ansam dederit fidelibus (ut quidam timebant) liberius istud frequentandi. Ceterum scimus etiam peccata non esse numeranda sed ponderanda, et nullum venialium numerum pertingere ad unum mortale.

(6) Lege Coll. Brug. t. XIII, p. 578-582 (Van der Heeren).

a) aliquando ex pravo animo, quo quis in Deum irascitur aut insurgit, formula evadit blasphema, ultra vim verborum, prout supra de formulis in genere monuimus. b) Rarissime aliquis, perditissimus aut desperatus, sibi per hanc formulam ex animo damnationem imprecatur ⁽¹⁾. Ab hoc igitur casu praescindimus et supponimus, ex tractatu de charitate, formulam ob defectum seriae voluntatis non esse sub ratione imprecationis graviter malam. At insuper contendimus ipsam ex se et vi verborum non esse ullo modo blasphemiam, neque mediatam, neque immediatam ⁽²⁾.

Dicunt quidem nonnulli: qui sibi imprecatur damnationem seipsum spectat ut aliquid relatum ad Deum finem suum ultimum, vel etiam principaliter spectat animam suam, quae Dei imago est: unde *mediate* maledicit Deo. At talis relatio ad Deum, vulgo parum obvia, non est praesumenda in *imprecatione*: qui sibi vel alii damnationem (quamvis non serio) imprecatur, minime se aliumve respicit ut peculiariter ad Deum relatum aut ejus imaginem. Eo vel magis quod non exprimitur anima, et communiter recipiatur doctrina S. Alphonsi, l. III, n. 130: non esse blasphemiam maledicere homini, viventi vel mortuo, si non exprimitur anima ⁽³⁾. — Majori specie veritatis dicunt esse blasphemiam *immediatam*, utpote petitionem aut optationem ⁽⁴⁾ contumeliosam Deo. Est enim, aiunt, exhibere

(1) Eo vel magis quod in ore nostratum soleat esse convitium *in alios*; ideo etiam dicunt: *gij G. verdomme*, et similia.

(2) Fusius hanc sententiam propugnâvimus a. 1898 (Coll. Brug. III, p. 401-405), contra P. Van Elst (l. c.). Eandem defenderat Schoolmeesters in dissertatiuncula ibidem citata. Mox ipsam solide tuitus est P. Aertnys, a pristina sententia sua recedens tum in *period. Nederlandsche Kath. Stemmen* (1902) tum in dissert.: *De imprecatione « Deus damnet me »* (1902), cui adjectus est « casus conscientiae » in eundem sensum solutus a P. Coelestino, O. Capuc. Item P. Brahm, O. SS. R., cujus « dissertatio de formula « G. v. d., Deus damnet me » edita est a. 1903 et iterum auctior a. 1904. Eodem anno huic sententiae accessit P. Lehmkuhl, in *Casib. Consc.* ed. 2, t. I, n. 235. Contra, sensum blasphematorium propugnarunt acriter P. Derksen, O. P.: « Sententiae a Rev. adm. P. Aertnys non ita pridem rejectae religiosa defensio » (1902) et P. Walterus, O. Capuc.: « Dissertatio theologica... » (1902); item, sed moderatius, P. Eug. Cornelisse, comp. Th. Mor., I, n. 312-316 (1908 sqq.), qui tamen haud satis distinguit vim verborum ipsam et aestimationem in sua regione vigentem de gravi malitia formulae.

(3) Imo si quis dicat: Deus damnet animam tuam (ut anglice saepe dicitur) non ideo practice est praesumendus spectare animam ut imaginem Dei, sed potius simpliciter ut objectum damnationis.

(4) Vi sua non est haec formula *petitio* (Deus damna me) sed mera *optatio*, quae, dempta vana usurpatione nominis Dei, aequivalet huic: *sim damnatus*. At quia nominatur Deus, magis idonea est ut ab aliquo blasphematorie proferatur.

Deum ut primum ad homines damnandos, vel est provocare ipsum ad aliquem damnandum, vel est vilipendere ejus bonitatem et omnia quae pro nostra salute disposuit. Sic et communiter agnoscitur ut injuriosa Deo affinis formula antiqua: perdat te Dei sanguis. Respondetur tamen: concedimus quidem ex prava intentione loquentis proferri posse formulam provocatorie, item cum despectu Dei damnantis et vilipensione bonitatis divinae. Sed ipsa verba obvie intelliguntur: Deus damnet justo judicio, pro peccatis, quin ideo dicatur pronus ad quolibet damnandos. Eadem verba, interjective ac non ex animo ut eveniat prolata, non continent in se provocationem ullam. Neque etiam continere videntur vilipensionem divinae bonitatis, tum quia, ut diximus, intelligitur justo judicio damnet, tum quia, ex facto generali et notissimo proferentes non serio sibi damnationem optare, restringitur realiter sensus formulae, perinde ac si explicite diceret: Deus damnet me, sed hoc non dico ut eveniat ⁽¹⁾: in quo nulla videtur bonitatis Dei ejusque voluntatis salvificae vilipensio.

Confirmatur nostra sententia ex auctoritate eorum qui de formulis Anglicis: « God damn me, G. damn you, G. damn » aut de formula Gallica: « Dieu me damne ⁽²⁾ » agentes, nullum ipsis sensum blasphemum adscribunt ⁽³⁾. — Denique quoad exemplum locutionis (olim in Germania frequentatae): Perdat te Dei sanguis; dato vel concesso ⁽⁴⁾ sensu blasphemico horum verborum, negamus prorsus paritatem. Scilicet vere et proprie Deus, justus iudex, damnare dicitur; at sanguis Christi, quam-

(1) Cfr. Coll. Brug. XIII, p. 705 (Van der Heeren).

(2) In lexico Acad. gallicae describitur (v^o damner): « locution interjective, qui exprime une sorte d'assurance mêlée de surprise: » Et ipsa fuit initio stricte juratoria, sed mox quasi interjectiva facta est. Hunc transitum vide v. gr. apud Molière (Misanthrope, act. 2, sc. 5): Dieu me damne, voilà son portrait véritable!

(3) Kenrich, Theol. Mor. tr. 3, n. 44 (de form. G. damn you); Konings, Theol. Mor. n. 363 (de form. G. damn me, you); Sabetti, comp. Theol. Mor. n. 220 (de form. G. damn); et pro form. gallica: Martinet, Theol. Mor. t. I, p. 595; item Marc, Institut. Moral. Alphonsianae, 1^a ed. n. 598 (at postea ejus editores hoc locum immutarunt). Notare etiam juvat plura quae praeclare scripsit S. Alphonsus de « maledictione mortuorum » suo tempore usitata, et de necessitate dedocendi populum (n. 130 sqq.), aptari in quaestionem praesentem. Cfr. Brahm, op. cit. ed. 2, p. 52 sq.

(4) Non concedit Gury-Ball., I, n. 300, nec simpliciter concedit Palmieri, in op. theol. Ballerini, h. l. n. 22. Item Noldin, Summ. Th. Mor. II, n. 206, rem ut disputatam refert.

vis interdum dicatur fieri cuidam in condemnationem, secundum proprium et communem loquendi modum neminem perdit: et ideo censetur Deo injuriosus qui ipsum pretium humanae salutis tali dicterio in alicujus perniciem detorquet.

Quoad formulam tritam G. domme, nulla manet difficultas. Etiam si sumatur, ut per grammaticam licet, eodem sensu ac praecedens, applicantur statim dicta. At apud nostrates jamdudum communiter ut formula truncata aut decurtata habebatur, ideoque minoris malitiae. Fideles etiam ab hoc dicto sedulo avertantur tanquam a vana usurpatione divini nominis.

354.
Formula
gallica
N. d. D.

II. Quoad formulas gallicas: manifestum est formulam Nom de D., derivatam ex formula adjurationis et juramenti au Nom de D., par le Nom de D. ⁽¹⁾, esse vi verborum vanam usurpationem divini Nominis, quamvis malitia blasphemiae accedere possit ex animo convitiandi Deum, vel ob erroneam aestimationem proferentis ⁽²⁾. — Ex ipsa exortae sunt et aliae peiores: mille N. de D., mille D. etc. Has plures AA. habent ut ex se blasphemias haereticas, quasi multiplicaretur Deus et Nomen Dei. Concedunt tamen hanc labem practice abesse, quia loquentes hunc sensum non intendunt aut percipiunt et audientes ita non interpretantur ⁽³⁾. Sed neque de se citatae formulae dici debent blasphematoriae, quum satis obvie intelligi possint: millies Nomen Dei, millies Deus. Sicut enim aliquis congeminat eandem formulam N. d. D., ita et alter augendo, dixit: vingt, cent, mille N. de D.; et ex isto dicto per abbreviationem alius desumpsit verba innocua: mille noms, alius vero: mille D. Ceterum jam communius docent AA. talia dicta per se non esse blasphemias ⁽⁴⁾. Attamen addimus: sicut congeminans et quasi coacervans sacra nomina facile loqui poterit ex animo

(1) *Au nom de Dieu* ut adjuratio adhuc usitatum est; ut juramentum et ut vanam usurpationem olim adhibitum fuisse quibusdam testimoniis confirmat Brahm, *De form. S. N. d. D.*, p. 24-27.

(2) In pluribus partibus ante quadraginta annos habebatur communiter pro blasphemiam. Cfr. Collat. Namurc. t. II, p. 202.

(3) Ita Génicot, l. c.; Noldin, II, n. 206; Tanqueray, Synops. II, n. 920.

(4) Aertnys, Theol. Mor. I, l. 3, n. 66; Lehmkühl, I, n. 371, pro formula affini: mille sacramenta (tausend Sakrament); Collat. Namurc. t. II, p. 199; Manise, Etude... p. 55 s.; Prümmer, Man. Theol. II, n. 532 (tausend Herrgott, mille noms de Dieu).

blasphemo seu cum despectu Dei, ita etiam qui istas aut similes formulas (mille... million... milliard...) seligit et affectat.

355.

Sed praecipue consideranda est formula *Sacré N. de D.* et affinis *Sacré D.*, quae in Belgio non tantum apud Wallones sed etiam multis locis apud Flandros usurpantur ⁽¹⁾: quem usum penitus inspiciamus, ut appareat summa opportunitas directionis practicae ab Episcopis Belgii clero ac fidelibus datae.

Considerantur formulae gallicae S. N. d. D. et S. D.

Et primo si ipsa verba respicimus, notum est vocem latinam *sacer*, unde gallica *sacré* derivatur, ab una notione primitiva traxisse duplicem sensum valde diversum. Scilicet *sacer* erat 1° diis divinoque cultui devotus ideoque *sanctus*; 2° devotus ultioni divinae, ideoque *maledictus*. At prior sensus magis consuetus et in latinitate christiana prorsus praedominans. Etiam gallica vox *sacré* bifariam accipitur: uno sensu, primario et consueto, imo in lingua exulta unico, est *saint* ⁽²⁾; altero sensu, in solo populari ac triviali sermone, est fere *maudit*, *détestable*: *sacré coquin*, *sacrée pluie*, *poussière* etc.

1| quoad verba.

Hinc jam apparet voci naturaliter tribui sensum malum quando adiungitur nomini jam contemptibili (*coquin*) aut rei minime sanctae sed loquenti invisae ac molestae (*pluie*, *poussière*). Contra, naturaliter tribui voci sensum primum, bonum, quando adiungitur nomini venerationem exigenti, ut in utraque praesenti formula ⁽³⁾. Attamen in ipsa, interjectorie seu profano modo prolata, posset voci tribui sensus malus sive ex pravo animo loquentis, sive ex communi aestimatione. Si ergo formulam nude spectes et a sequentibus considerationibus abstrahas, recte diceres esse formulam *aliquousque aequivocam*, sed de se non posse dici blasphematoriam.

356.

At secundo quaeritur de sensu primitivo hujus vocis in hac formula ac consequenter de sensu quo ista formula de facto primitus fuerit adhibita.

2| Quoad sensum primitivum.

(1) De his formulis ex professo scripserunt P. Brahm, *De form. St. N. de D.* (1908) et P. Manise, *Etude de quelques locutions françaises prétendument blasphématoires* (1908).

(2) Quod aequae valet sive postponatur nomini sive etiam praeponatur, ut: *Sacré-Cœur de Jésus*, *Sacré Collège des Cardinaux*, *Sacrée Congrégation des Rites*, *Maître du Sacré Palais*; item: *Sacrée Majesté*, prout olim pluribus principibus dicebatur. Et recole *Athalje*, act. IV, sc. V: « Déjà le sacré mont où le temple est bâti » aliaque exempla passim.

(3) Brevitatis causa sumimus ambas formulas affines per modum unius.

Jamvero indubium videtur formulam fuisse initio juratoriam et adjuratoriam, prout de dicto breviori N^{om} d. D. supra constare diximus. Praesentem enim formulam perinde ac alias plurimas ejusdem generis populus, sicut ab initio vocavit, ita pergit vocare juramenta (jurements, jurons, — eeden; jurer, — zweren). Et priores theologi nostrates qui saec. 18 de form. Sacré D. tamquam de horrenda blasphemia tractant, id confirmant. Ita Pauwels ⁽¹⁾ n. 275 in eadem linea ponit tria dicta ex Gallia oriunda: mort D., Sacré D. et je renie D. Jamvero constat primum ac tertium fuisse primitus juramenta; et ipse auctor mox, n. 283, pro tribus usum juratorium memorat. Et apud Dens ⁽²⁾ poenitentem, qui confitetur se dixisse mort D. et Sacré D. et addit haec vocari enormia juramenta, interrogat confessarius inter alia: « an illa dixisti per modum juramenti ad aliquid affirmandum vel negandum, idque contra comites veritatis ac justitiae ⁽³⁾ ? » Si autem auctores testentur duplicem usum: unum juratorium et alterum ut censebant, blasphemum, certocertius, praecessit usus juratorius, nam ab usu juratorio sponte homines transeunt ad absolutum, at verba nota ut blasphema non assument ad Deum testem invocandum. — Jamvero, si primitus fuit formula juramenti aut adjurationis, manifeste *sacré* significabat unice ac determinate *sanctum*. Qui igitur formulam nunc dicunt blasphemiam onus habent probandi sensum genuinum vocis, eadem manente locutione, decursu temporis apud nostrates mutatum esse in sensum prorsus oppositum. Id nullus probare potuit, quamvis non pauci fidenter tamquam factum asseruerint, jamdudum communiter in Belgio, vocem *sacré* in utraque formula intelligi maledictum.

357.

3| Quoad Igitur *tertio* quaerendum est quonam sensu communiter nostrates hanc formulam intelligant aut adhibeant. Ante aliquot annos auctores conveniebant circa hoc factum:

⁽¹⁾ De casib. reserv.

⁽²⁾ De poenit., n. 265, in schemate practico.

⁽³⁾ Cfr. idem auctor, de relig. n. 138, ubi dicit de his formulis: « 1° Continent aliquando juramentum, dum ad affirmandum vel negandum aliquid adducuntur... 2° Continent semper blasphemiam horrendam... Sacré-Dieu per antiphrasim habet hunc sensum obvium: Non sit sanctus Deus. » Adducimus hic Dens ut testem usus juratorii; habeat sibi suam miram interpretationem « per antiphrasim » et suum mirum assertum: haec dicta continere blasphemiam etiam quando ut juramentum adhibentur.

nostrates quidem de malitia formulae Sacré D. alios aliter sentire sed satis communiter habere formulam Sacré N. d. D. ut graviter peccaminosam, imo, confuse saltem, ut contumeliosam in Deum. At plures ab hoc facto illationem faciebant ad aliud: communiter nostrates vocem sacré in hac formula sumere tamquam maledictum seu detestabile, quod minime verum est. Populus plerumque nullum determinatum sensum tribuebat huic voci ac toti locutioni: hanc graviter malam et blasphemam putabat quia prae ceteris plenior et pejus sonans, quia horrorem apud audientes gignens, ac praesertim quia a parentibus, catechistis et confessariis ita habebatur et tractabatur. At plerique non affigebant voci sacré sensum pessimum. Sane non deerant qui utriusque sensus conscii erant et in hoc dicto malum sensum voci competere credebant, imo erant qui diabolice intendebant hunc sensum; at profecto communis dici non poterat iste determinatus concipiendi modus.

Sed quia haec quaestio facti est, assertum nostrum est testimoniis comprobandum. 1° In dioecesi Brugensi (quae maximam partem flandricam, parvam partem wallonicam complectitur) conferentiis ecclesiasticis haec quaestio posita est: « an et quousque viget, variis in locis dioeceseos Brugensis, communis aestimatio formulas gallicas a) brevior: S. D.; b) longior: S. n. d. D. esse blasphematorias? Quatenus sunt rationes ob quas *ipsi fideles* rem sic apprehendunt? » Jamvero synthesis omnium responsionum, prout Collat. Brug. XIV (a. 1909), p. 275 sq., exhibetur, huc redit ⁽¹⁾. Quoad aestimationem communem: longe plures circuli testantur S. D. non haberi ut grave; sed omnes circuli, tribus exceptis, testantur S. n. d. D. haberi ut gravem blasphemiam aut saltem grave peccatum; in multis tamen locis testantur hanc form. parum esse notam, adeo ut ibi deesse censenda sit aestimatio communis. Quoad

(1) Hujusmodi inquisitio, ut plene fiat, haud mediocrem sagacitatem postulat, ideoque responsa data profecto non sunt ejusdem valoris. At prae caeteris simplicior erat haec indagatio: an communiter populus sumeret *sacré* ut maledictum? Et quoad hoc responsa undique collecta prorsus conspirant in nostrum assertum. Nullus sacerdos testatur populum communiter S. intelligere: maledictum. Duo tantum circuli tradunt rationem malae acceptionis esse quia malum sensum dant voci (cultiores), vel ut male sonantem habent (rudiores). Caeteri omnes testantur populum non tribuere sensum determinatum et nescire cur sint blasphemiae.

rationes aestimationis communis : « *Nullus* sacerdos testatur populum communiter S. intelligere in sensum = maledictum ; *duo tantum* circuli tradunt rationem acceptionis malae harum formularum esse quia malum sensum dant voci, vel quia male sonans habetur ; *duo* « quia adest vox sacré » sed quin intelligant sensum determinatum, et quia sic audierunt... Omnes autem alii testantur populum communiter *nescire cur* sint blasphemiae... Imo unus circulus testatur rationem *non* esse vocem sacré et alius, e regione wallonica, mirari fideles ubi audiunt sacré significare execrabile. » 2º Pro aliis tractibus : Brahm (op. c. p. 36) experientiam confessionum propriam et multorum confratrum testatur ; Manise (op. c. p. 67-69) et Hizette (Coll. Nam. III, p. 255) fidenter confessarios ad inquirendum provocant ; Leroux (Revue Eccl. de Liège, VII, p. 160 ss.) asserit non unum ex viginti sensum determinatum formulae tribuere, et passim mirari ac reclamare si de maledictione Dei arguantur.

Ceterum haec apprime conveniunt mentalitati, ut aiunt, populi quò in similibus dictis sonum magis quam sensum quaerit. Ipsum plerumque non capere sensum pravam vocis sacré valide *confirmatur* ex facto : multos habere S. D. pro levi, nempe quia est brevior et quasi decurtata formula. Jamvero si prae oculis haberent sensum pravam, S. D. aequè manifesta et horrenda esset maledictio, imò directius ipsi Deo affixa.

Etiam AA. qui asserebant voci sensum pravam communiter affigi, re distinctius considerata post Litteras Episcoporum statim citandas, in sententiam nostram magis declinarunt. Ita cl. P. Vermeersch (1), primum fidenter dixit : « in formula S. N. de D., cum ab homine irato aut derisore profertur, vocabulum *sacré* in malam partem recipitur. Quod adeo verum est, ut verbum gallicum *sacrer*, ob malum usum vocis *sacré*, idem valere coeperit quod verbum blasphemare (2). » At in supple-

(1) *Quaest. de virtut.*, n. 164.

(2) Argumentum non est firmum. *Sacrer* (fl. sakkeren) initio fuit : *dire Sacré D., Sacré Nom* etc. ; mox per extensionem : *dire des jurons*, sive : « jurer, blasphémer » prout passim habent lexica ; sed non est, determinate et unice : blasphemare in sensu theologico. Ceterum si et istud esset, probaret quidem formulam haberi ut blasphemiam, sed non probaret voci initiali sensum pravam nunc affigi. Ipsissima verba quae auctor adducit ex celebri vocabulario conscripto ab Hatzfeld, Dalmesteter et Thomas, ostendunt quam vaga sit, etiam apud philologos, notio blasphemiae. Dicunt : « le mot sacré se trouvant blasphémé dans la plupart des

mentis operis, n. 226, ait : « hoc ipsum (vocem in malam partem intelligi) in controversiam venit et fortasse alius in aliis regionibus usus re vera est. » Item apud Génicot-Salsmans ⁽¹⁾ jam dicitur : « Eam (vocem), etiam in hac formula, vulgus in regionibus nostris nec certo nec clare sensu peiorativo plerumque intellegit. Unde communis existimatio de sensu formulae in Deum contumelioso, videtur paulatim immutari posse... » Adverte ad haec verba : etiamsi alicubi communiter vox malo sensu sumeretur, adhuc posset existimatio paulatim immutari. Si enim vox in alium sensum detorqueri potuerit, cur non posset ad suum naturalem adhuc valde usitatum sensum reduci ? At majori labore, diuturniori spatio ac maxima prudentia opus esset : ideoque multum institimus in hoc facto : populum nostrum plerumque nescire cur formula habeatur ut blasphemia. Ita autem dispositus, facilius capere et credere poterit quod ipsi nomine Episcopi proponitur : formulam « non esse de se veram blasphemiam, nec consequenter peccatum mortale. »

358.

Ex hucusque dictis inferimus has conclusiones, non modo probabiles sed certas : 1) Formulae S. n. de D. et S. D. ex sensu suo naturali ac genuino aequivalent formulae N. d. D. ac proinde se non sunt blasphemiae, quamvis capaces sint sensus blasphemi, si nempe quis velit ita Deo maledicere. 2) Apprehensio communis apud nostrates malitiae gravis in priori formula (non ita communis sed varia circa alteram S. D.) non oriebatur ex aliquo sensu determinato formulae attributo, sed ex auctoritate ac traditione ; sicut etiam olim in quibusdam regionibus pro ipsa form. N. d. D. — Unde videbatur sponte sequi et tertia conclusio : populum esse *melius instruendum*, ad innumeras graves culpas ac graves laesiones honoris divini praecavendas. Quae quidem prudens fidelium instructio a pluribus qua opportuna ac necessaria, propugnata ⁽²⁾, a plurimis practice adhibita est, mox expresse probante auctoritate eccle-

Conclu-
siones.

jurons » : quasi *vocabulum* blasphemaretur et non *Deus* ; et quasi vox sacré secum ferret blasphemiam in plerisque formulis gallicis, truncatis etiam et corruptis.

(1) Ed. 8^a, I, n. 295.

(2) Prout fecimus a. 1899, ac fusius a. 1903 et 1907, in praelect. Theol. Mor. in Univ. Cath. Lovan. Cfr. Theses in S. Facult. Theol. propugnatae n. 831, 899, 889 etc. — Quasdam objectiones vide solutas apud Manise, op. cit. Etude... p. 51-55.

siastica ⁽¹⁾ atque ita via parata ad communem Rev.^{morum} Episcoporum Belgii interventum per Litteras 14 Jan. 1912: in quibus proponitur modus prudenter ac tamen efficaciter rem peragendi ⁽²⁾. In dioec. Brug. quotannis, ab a. 1913, praelegitur publice populo, in festo SS. Nominis Jesu, Instructio Episcopalis brevis ac perspicua de formulis apud nostrates vulgatis, quae veri nominis blasphemiis opponuntur; in qua docetur: « locutionem gallicam qua Nomen Dei, cum vel sine voce *sacré*, vane et irreverenter profertur, per se non esse proprie dictam blasphemiam sed vanam usurpationem Sancti Nominis Dei, ideoque esse peccatum, at non peccatum mortale. »

Quem fructum communis opera hucusque retulerit, iterum est quaestio facti. Nescimus autem quo fundamento apud Génicot-Salsmans, l. c. adhuc a. 1919, generaliter ac nulla facta discretionē locorum, dicatur: « FORMULA GALLICA trita (S. N. de D. vel S. D.) hucusque habenda videtur, in regionibus nostris, tamquam vera blasphemia ⁽³⁾: communis enim existimatio eam adhuc tamquam Deo contumeliosam saltem in confuso apprehendit. » Contra, quod nostram dioecesim attinet, concors a tot annis sacerdotum opera ac Instructionis episcopalis citatae publica praelectio toties repetita id saltem efficere debuit ut jam *communis* existimatio non stet pro blasphemia. Probe enim notandum est: si v. gr. quarta pars errantium jam aliquatenus edocta appareat, certe dici nequit contrariam aestimationem mansisse communem; praeterea in hac re non debemus spectare solos rudiores, qui instructioni cuivis diutissime refragantur, neque imo solos adhibentes hanc formulam ⁽⁴⁾,

(1) Vide Collat. Namurc. II, p. 195 sqq. (cum Epist. Rev. Episc. Nam. ad clerum 23 Martii 1903); Collat. Brug. XIV, p. 269 sqq.; Theol. Mechlin: de Virtut. ed. a. 1910, p. 393; Revue Ecclés. de Liège, VII, p. 153 ss. (additur commendatio Rev. Episc. Leod. 21 Oct. 1911).

(2) Hae Litterae, sub titulo: *Instruction au Clergé*, habentur in Collat. Brug. XVII, p. 192 sqq.

(3) « Vera blasphemia » Melius diceretur: blasphemia de facto ob errorem communem. « Au fait, si elle est blasphématoire, c'est uniquement parce que, à tort, vaguement, ils la croient telle et parce que, la croyant telle, ils pèchent par fausse conscience. » Litt. cit. Episcop. Belgii. Et cfr. cit. Instructio pro dioec. Brug.

(4) Ita *adhibentes* formulam corruptam bilinguem: G. ver nom de D. putabant satis communiter esse blasphemiam maximam; sed error ille crassus non erat vere communis.

sed omnes omnino, etiam sacerdotes, doctos ac pios laicos (1). Quod spectat alias Belgii partes : sane distinguendum est inter regionem in qua plerique omnes ab Episcoporum ac sacerdotum instructione attinguntur, et regionem in qua magna pars incolarum ab hac actione attingi directe non potest, sed tantum indirecte ex contactu ceterorum : multo citius in illa quam in ista regione, eadem supposita diligentia, speratus fructus obtinebitur. Ceterum ex testimoniis colligendum esset quousque de facto in aliquibus partibus aestimatio de indole blasphemia formulae permanserit communis, aut communis esse desierit, aut etiam communi aestimationi oppositae locum cesserit. Momento non caret haec quaestio an in aliqua regione vere communis permanserit persuasio formulae attribuens notam blasphemiae : quia in isto casu aliquis rite edoctus indolem formulae adhuc graviter prohibetur ob honorem Dei ac saepe ob caritatem proximi uti hac formula coram aliis communi persuasionem imbutis quibus apparere nequeat illum loqui mente non blasphemam. Ipsa autem molestia hujus stadii transitorii sacerdotibus ibidem incitamento esse debet ad hanc communem existimationem, quae sane ex singulorum existimationibus coalescit, prudenti at diligenti instructione quantocius tollendam.

Instructio danda his fere partibus constat : Concionator sive catechista 1º ne proponat unquam vel insinuet vocem *sacré* significare maledictum, formulamve esse aliquam Dei maledictionem (2). Contra, ubi gallice fit praedicatio, auribus fidelium objiciat frequenter vocem *sacré* in sua religiosa significatione (3). Neque insectetur indiscrete « blasphematores » suae parochiae, qui « in iracundia, in ebrietate, ex mera consuetudine, blasphemias eructant » (4) : Sed post notionem blasphemiae rite expositam et a vana usurpatione sedulo discretam (5), exempla sua desumat ex iis blasphemis, heu adeo vulgaris, quae in pravis

359.

*Officium
tum concionatoris,*

(1) Id scite advertit Van der Heeren, Coll. Brug., XIV, p. 74.

(2) Imo nec dicat id significari *posse*, locutionem esse ad blasphemandum aptam : sane ipsius non est populum docere aliquem modum blasphemandi.

(3) Hanc piam industriam, tamquam praeparatoriam instructioni, commendant, exemplis additis, Litterae Episcoporum citatae.

(4) Cfr. eadem Litterae. Unde caute adhibeat conciones ac concionum schemata sive typis edita sive a seipso olim scripta.

(5) Sic radicem ipsam multorum errorum aggreditur.

scriptis ac coetibus, aut in impia aliquorum sermocinatione occurrunt. 2° Ubicumque inveniatur auditorium aptum, praecipue in patronatu, circulo operariorum aut militum, in concionibus occasione Missionis aut temporis paschalis : praemissa semper doctrina generali de blasphemia, diserte instruat circa praesentem formulam. Cujus instructionis medulla est : proponere genuinam significationem, scil. *Saint Nom de Dieu, Heilige Naam Gods*, ac consequenter malitiam, non gravem, huic formulae propriam. Cfr. Instructio Episc. Brug. citata num. praeced. — Adverte operam concionatoris ac catechistae esse aliquo sensu prae opera confessarii efficacior : quia plurimos simul instruit, ac multos attingit pios qui in confessione ansam non dant recipiendae instructioni. At sub alio respectu opera in sede confessionali navata praestantior est : ibi nullum periculum ne, dum unus instruitur, alius offendatur ; ibi instructio menti cujusque aptari potest ; ibi denique melius patescit quem fructum instructio hucusque retulerit.

tum confes-
sarii.

Confessarius igitur 1° apta interrogatione, juvante etiam praesumptione ex communiter contingentibus, *judicet* de malitia subjectiva peccati commissi. At 2° de sensu ac propria malitia formulae patienter *instruat* poenitentes secundum supra dicta simulque ab usu ejusdem *avertat*. Etiam iis qui testantur se apprehendisse sensum pessimum dicat : Si in isto sensu adhibes, certe blasphemias. At sensus proprius dicti longe alius est scil. Sanctum Dei nomen. Ne tribuas dicto sensum vere diabolicum, quem ex sese non habet (¹). Nec confessarius animum despondeat eo quod plures jam sedulo moniti eodem modo confiteri ac respondere pergant : confusa enim blasphemiae apprehensio non uno monito sed perseveranti labore a mente popularium elongari potest. Neque ideo ab instructione desistat quod antiqua aestimatio in loco jam non videatur communis. Manent profecto non pauci qui ex erronea conscientia graviter peccare pergunt : quorum perniciosum errorem, quotiescumque suspicari potuerit, corrigere non omittat.

360.

Quid de for-
mula apud
exteros.

Hucusque de solo Belgio locuti sumus. In dioecesi Luxemburgensi jam a. 1894 Rev^{mus} Episc. Koppes in Litteris Quadrag.

(1) De his plura apud Coll. Brug. XIV, p. 279-280 (Van der HeerenJ).

fideles de sensu ac malitia hujus formulae nitidis verbis instruxit. Pro Gallia, caeterisque gallici idiomatis tractibus, valent quidem omnia quae de significatione ac sensu primitivo formulae diximus; at aestimatio communis in tanta varietate locorum profecto varia esse potest; item iudicium de opportunitate ac modo practico instruendi populum poterit variare atque Episcopis locorum ultimam competit.

Porro abstinuimus a citandis ex professo Auctoribus diversarum regionum ac temporum: quorum adduci posset series affirmantium blasphemiam et altera series eam negantium aut rem ut dubiam proponentium ⁽¹⁾. Negantes praecipue vim verborum ac usum primigenium spectant et interdum ab usu praesenti ac locali nimis abstrahunt. Affirmantes generatim ad solam aestimationem suae regionis provocant, sed circa ipsam in pluribus falluntur: saepius supponunt vocem *sacré* eo ipso in malam partem assumi quod formula in ira vel profanis adjunctis usurpetur ⁽²⁾; inquirere omittunt de indole ac fundamento hujus aestimationis et de opportunitate populum melius instruendi; imo aliquam moralem impossibilitatem hujus instructionis praetendunt. Inde patet quomodo utrimque asserta sint complenda ac corrigenda; nec debemus Auctores Auctoribus opone-re, quasi duae essent in hac re opiniones probabiles ⁽³⁾.

(1) Negant: Card. Goussét, *Théol. Morale*, I, n. 460, verbis luculentis, quae partim referuntur in cit. Litteris Episc. Belgii, — Ballerini, in notis ad Gury, I, n. 302-303, et in Op. Theol. II, tr. 6, sect. 2, c. I, n. 31 sq., — Tanquerey, Synops. II, n. 920. Rem ut dubiam referunt: Bucceroni, Instit. Th. M. I, n. 456, — Aertnys, Theol. M. I, l. 3, n. 67 (ed. 7^a), — Vacant-Mangenot, *Dictionn. de Théol. Cathol.* v^o blasphème. Alios plures vide in operibus cit. PP. Brahm et Manise, apud quem etiam reperies seriem affirmantium blasphemiam.

(2) Ita olim Episc. Lingonens. Parisiis, *Lettre Pastorale*...: « l'acception générale, qui est le premier interprète du langage, donne au mot *sacré*, en dehors des locutions religieuses, un sens injurieux... lorsque l'on accole ce mot ignoble à ce qu'il y a de plus saint au ciel et sur la terre, on profère une formule très gravement injurieuse contre Dieu. »

(3) Cfr. etiam Collat. Brug. XIII, p. 233 sq.

LAUS DEO.

INDEX ALPHABETICUS

Indicantur numeri marginales

A

- Actiones externae** inter orandum, 70.
Actus elicit et imperati religionis, 9 sq.
Actus semi-deliberati, 130 sq.
Acu pingere in festis, 290.
Adjuratio, 277 sqq.
Adoratio, 123; interna, externa, 124,
latius sumpta, 125.
Aestimatio nostratum circa formulas
olim juratorias, 352 sq., 357 sq.
Ambrosius S., circa votum, 161, obli-
gationem juramenti, 253.
Amphibologia, 235 sq.; in juramento,
237 sqq., 251, 269, 272.
Angeli et sancti: oratio ipsorum, 25,
ad ipsos, 31, pro ipsis, 42.
Anima SS. Christi, devotio quaedam ad
ipsam improbata, 307.
Animae purgantes, an orent, 26, an
orari possint, 32.
Appositio sigilli: juramentum in —,
276.
Articulata vox in oratione, 64.
Attentio in oratione, 66 sqq.
Auctiones publicae in festis, 293.
Augustinus S., circa orationem, 59,
62, votum, 161, juramentum, 226.

B

- Beneficiarii** quoad Officium divinum,
77.

- Blasphemia**: definitio, 342; divisio,
343; malitia, 344 sqq. — V. *Formulae*.
Bona supernaturalia ac naturalia quo-
modo in oratione petenda, 35 sqq.,
38 sqq.

Breviarium. V. *Officium*.

C

- Causalitas** mutua inter actus cultus
internos et externos, 124.
Christus, qua homo oravit; in coelis
interpellat pro nobis, 24; oremus *per*
Christum, 62.
Chrysostomus S. Jo., de licetate et
obligatione juramenti, 226, 253.
Comites seu conditiones liciti juramen-
ti, 227, 231.
Communio precum, 62.
Commutatio voti, 202 sq., ac jura-
menti, 258.
Componere characteres in festis, 290.
Condonatio juramenti, 259.
Confectio inventarii: juramentum
in —, 276.
Confessarii praxis, circa orationem,
52, vota, 134, votum castitatis, 161,
commutationem votorum, 208, jura-
menta, 219, formulas olim juratorias,
352, 359, superstitiones, 322. — Ejus
potestas circa vota, 205, 208.
Consuetudo jurandi, 242, adhibendi
formulas saltem ex aestimatione blas-
phemas, 349.

Contemplatio, 19.

Contractus quomodo confirmetur juramento, 255.

Coalescentia in violatione votorum, 181, in operibus in festo prohibitis, 295.

Cor Jesu Eucharisticum, 307. Cordis S. Joseph cultus improbatur, 307.

Cultus : notio, 1 ; cultus Dei internus, externus, publicus, socialis, 10 ; cultus Dei falsus, 305, vanus, 306 sq.

Cumberlandismus, 315.

D

Daemones et damnati, incapaces orandi, 27.

Damascenus S. Jo. Oratio : « ascensio mentis in Deum, decentium petitio a Deo », 19.

Decani dioec. Brug. : eorum facultas quoad vota, 205.

Decimae, remissive, 13.

Delictum : an fatendum imposito juramento, 238 sq.

Devotio : acceptiones, 14. Est actus religionis, 14 sqq. Devotiones, 14. Devotiones improbatæ, 307.

Dilatatio in votis exequendis, 182.

Dispensatio : in Officio, 112 ; in voto, 196 sqq. (vota reservata 198 sq.) ; in juramento, 258 ; in opere in festis prohibito, 296, 301.

Distractiones in oratione, 71.

Docere in festis, 287.

Doctrinale juramentum, 263.

Dominica dies, 282.

Dulia, 6, 31.

E

Error, circa Officium, 90 ; circa votum, 135 sq.

Exactio juramenti a male juraturo, 243.

Exorcismus, 277 sq.

F

Famuli, quoad vota, 194, opera servilia, 299.

Festa de praecepto, 283.

Fictio juramenti, 213.

Fidejussor : an Deus ita invocetur in juramento promissorio, 221.

Forenses actus in festis, 292.

Formulae juratoriae, 217 sq. ; an quaedam, olim juratoriae, nunc sint blasphemae, 351 sqq.

Furtum in ecclesia, 341, VI.

H

Haereticalis blasphemia, 343 sq.

Herus, quoad vota famulorum, 194 ; quoad opera servilia famulis imposita, 295.

Historia religionum, 308.

Horae. V. *Officium*.

Hyperdulia, 31.

Hypnotismus : notio, 324 ; indoles, 325 ; liceitas, 326.

I

Idololatria : species, gravitas, causae, 308 sqq.

Ignorantia in voto, 135 sq.

Imagines sacrae : usus, 321, -

Infallibilis impetratio, quandonam, 55 sqq.

Infideles, quoad orationem, 28 ; an liceat ipsis committere opus servile in festis, 295.

Influxus inconscius, in spiritismi phaenomenis, 313 sq.

Intentio in oratione, 65, 67, 97 ; in voto, 169 sq., 172 sq. ; in juramento, 218, 250 sq.

Ira relate ad blasphemiam, 348.

Irreligiositas : species, 327.

Irritatio voti, 187 sqq. ; juramenti, 258.

J

Jubilaei facultates quoad vota, 205.

Judex, quoad juramentum, 239, 243.

Judicia Dei, 331.

Judiciaria juramenta, 270 sqq.

Juramentum, jusjurandum : notio, 211 sqq. Assertorium et promissorium, 220 sq. Liceitas, 223 sqq. Conditiones liciti juramenti, 227 sqq. Obligatio juramenti, 247 sqq.

Juramenta publica, 262 sqq.

Jus asyli, 339.

Justi in terris: quo sensu oratio ad ipsos, 33.

L

Laus Dei, 19, vocalis, 19, 72.

Lectio cogitationum, 315, 324.

Liberalia opera in festis non vetantur, 285-288.

Librorum sacrorum abusus, 341, V.

Lucrum non prohibetur in festis, 287 sq., 295.

M

Magia, 318.

Mala, an peti possint in oratione, 40.

Maleficium, 318.

Manus SS^{ae} Christi, quaedam devotio ad ipsas, 307. « Manus potens » superstitiosa, 307.

Maria Virgo: oratio ad eam, 31, 51, 73.

Materia gravis in voto inquiritur, 167.

Meditatio, causa devotionis, 15.

Mercatus publicus in festis prohibetur, 293.

Metus in voto, 137; in juramento, 252.

N

Necessitas, quatenus excuset ab operibus in festo prohibitis, 297 sqq.

Nundinae in festis, 293.

Numeri certi observantia in praxibus pietatis quandonam vana, 321.

O

Oblationes, remissive, 13.

Observantia sive observatio festorum, 280 sqq. V. *vana observantia*.

Obsessi a daemone, 278.

Officium divinum, sensu lato, stricto, 74. Generalis compositio, ac evolutio, 80. Forma hodierna, 83 sq. — Ejus obligatio, 76 sqq., 81 sq., 85 sqq. Ordo Calendarii sequendus; an sub gravi, 85 sqq. Permutatio Officii, ex causa, 89, ex errore, 90. Permutatio

Horae, 91. — Officii persolutio in Choro, 95, extra Chorum, 96. 99. Adminicula pia recitationis, 97. — Inversio in Officio, 101, sqq.; interruptio, 104 sqq.; tempus observandum, 106 sqq. — Causae deobligantes, 111 sqq. — Fructus Officii, 120 sq. Encômium Officii, 122.

Opera servilia, liberalia, 285 sqq.

Oratio: notio, 19 sqq. Oratio mentalis, 19, 50; vocalis, 63 sqq. Oratio petitionis, 20 sq.; est actus rationis practicae, 20. Convenientia orationis, 30 sq., 72; ejus necessitas, 45 sqq. Quatuor effectus, 53 sqq. Optima orationis dotes, 62. Oratio Dominica, 73. Oratio publica et privata, 74.

Ordalia, 331.

P

Paramenta sacra: profanatio, 341, III.

Parochus dispensans circa opera in festis prohibita, 236, 301.

Partium juramentum coram iudice, 273 sqq.

Pauperes: an liceat pro ipsis in festo laborare, 300.

Peccata in festis commissa, 291.

Peccatores orare possunt, 28.

Perjurium, 231 sqq.

Permutatio Officii, 89 sq.

Perseverantia in oratione, 60.

Photographica ars in festis, 290.

Pietas, donum, 6; in oratione, 57.

Pingere acu, pingere artificiose, in festis, 290.

Piscatio in festis, 290.

Politica juramenta, 264 sqq.

Professio Fidei jurata, 263.

Propositum plium, quomodo distinguatur a voto, 134.

Providentia Dei, specialis, 39.

Purgatio a crimine per juramentum, S. Communionem, judicia Dei, 331.

Q

Quaestio seu tortura, sub antiquo jure poenali, 239.

R

- Relaxatio** juramenti, 260, cli. 252.
Religio. Acceptiones, 1. Virtus religionis, 3 sqq. Actus enumerantur, 13. V. singulos actus.
Religiosi, quoad Officium, 78; vota, 140, 163, 174.
Reliquiae sacrae: profanatio, 341, III.
Renunciatio juramento, 259.
Requies festiva, 235 sqq. Vitandus rigor Pharisaicus, 302.
Reservata vota-S. Pontifici, 198 sq.
Restrictio mentalis, restrictio realis seu late mentalis, 335 sq.; — in juramento, 237 sqq., 251, 269, 272.
Rosarium, 73.

S

- Sacramentalium** usus, abusus, 321, profanatio, 341, I.
Sacramentorum usus, remissive, 13; profanatio, 341, I.
Sacramentum interdum = juramentum, 211.
Sacrificium remissive, 13.
Sacrilegium. Notio, 332; malitia, 333, 335. — Sacrilegium personale, 336 sqq.; locale, 333 sqq.; reale, 341. — An sacrilegium sit in violatione voti, 336, III, sq.
Salariatum opus, an vetetur in festis, 287 sq.
Sancti: oratio eorum, 25; ad ipsos, 31; pro ipsis, 42.
Sanguis B. M. V. Devotio quaedam improbata, 307.
Sartores, sutores, laborantes in festis, 290.
Scenica actio in ecclesiis, 33.
Scribere manu, aut machina, in festis, 290.
Scripturae S. doctrina circa votum, 209; juramenti licitatem, 223, 225, et obligationem, 261. Scripturae S. abusus, 341, V.
Sculpere in festis, 290.
Secret de la Salette, 307.
Secretum commissum, professionis, sacramentale, in juramento, 238, 272;

juramentum servandi secretum, 256 cli. 240.

- Servilia** opera: notio fusius disquiritur, 285 sqq.
Spiritismus: ejus phaenomena, 313; illicitas, 313 sq.
Suggestio. V. *Hypnotismus.* Autosuggestio, 314.
Superstitio: notio et species, 304.

T

- Tempus locale**, sive verum, sive medium, et tempus legale, quoad Officium, 107.
Tentatio Dei: notio, 328 sq.; malitia, 330.
Testes in judicio: explicatur vis juramenti ab ipsis praestiti, 271 sq.
Theosophia, 313.
Tortura. V. *Quaestio.*
Transcribere, manu aut machina, in festis, 290.

U

- Usus** rerum sacrarum licitus, illicitus, 321. V. *sacrilegium reale.*

V

- Vana observantia**: notio ac species, 318; malitia, 319 sq.
Vana usurpatio divini Nominis, 341, IV; differt multum a blasphemia, 342.
Vasa sacra. Profanatio, 341, II.
Vehicula, ope jumentorum vel motoris, ducere in festis, 290.
Venatio in festis, 290.
Violatio loci sacri, 339. Violatio voti, 179 sqq.; an sit sacrilegium, 336, III sq.
Virtutes infusae, theologicae, morales, 3. Religio non est virtus theologica, sed inter morales praestantior, 7.
Vis meritoria, satisfactoria, impetratoria orationis, 53 sqq.
Vota baptismalia, 139.
Votum. Definitio ac species, 128. Analysis actus votendi, 128 sqq. Quis votare possit, 138 sqq. Cuinam votum fiat, 141 sq. Materia voti, 143 sqq.;

quo sensu votum fiat de bono meliori, 148. — Voti honestas, ex Script. 156; ejus utilitas ac praestantia probatur, 160, ac vindicatur, 161 sq. Praestantia votorum religiosorum. 163. — Voti obligatio qualis, 165, 179, et quanta, 166 sq., 180 sqq.; an transeat ad heredes, 168. — Votum condicionatum: hujus honestas, 162, obligatio, 169 sqq. Votum dubium, 171; voti

interpretatio, 172 sq. Effectus extrinsecus quorundam votorum, 174. — Deobligatio voti, ab intrinseco, 185 sq.; ab extrinseco: irritatione, 187 sqq.; dispensatione, 196 sqq.; commutatione, 202 sqq. vota reservata R. P., 198 sq. — Votum religionis, 173, 7°, et 198 sq. Votum castitatis, 161 et 198 sq. Vox articulata, audibilis, in oratione, 64.

235.7
D 569

20992

DIGNANT, O. E.

AUTHOR

Tractatus de Virtute Religionis

TITLE

DATE
LOANED

BORROWER'S NAME

ROOM
NUMBER

STORAGE - CBPL

20992

